Registered No. M. [illegible]	[illegible] November 1928.

అమృతాంజనం డిపోవారి

సుప్రసిద్ధౌషధముల జాబితా

జీర్ణరసాయనము మాత్రలు అజీర్ణమునకు	1- 4
వజ్రగుళికలు ధాతుపుష్టికి	1- 0
జ్వరహారి జ్వరములకు సీసా 1-కి	0-12
అమృతాంజనము సీసా 1-కి	0-10
మూలశంకకు తైలము డబ్బి 1-కి	0-12
తామరతైలము, తామర, శీటకు	0- 6
కలరా మాత్రలు, వాంతిభేదులకు	0- 6
తేలుమందు, తేలుకాటుకు సీసా 1-కి	0- 8
దంతశూలహారి, పండ్లపోటుకు	0- 8
కర్ణశూలహారి, చెవిపోటుకు	0- 6
గజ్జికి తైలము, గజ్జిచీడలకు డబ్బి 1-కి	0- 4
పగుళ్లకు తైలము, శీతపగుళ్లకు	0- 4
పేలకు మందు సీసా 1-కి	0- 6
చందన అత్తరు 1 ఔన్సు	2- 0
కుష్ఠుకు తైలము డబ్బి 1-కి	0- 8
దంతచూర్ణము, పండ్లుతోముటకు	0- 2
సుఖభోగి మాత్రలు	1- 0
సుఖభోగి తైలము, పుంస్త్వకు	1- 0
రోమహారి, వెండ్రుకలు ఊడుటకు	0- 8

మోహినితైలము, వెండ్రుకలు పెరుగుటకు	0-12
చుండుకు నూనె సీసా 1-కి	0- 6
గ్రహణిమాత్రలు డబ్బి 1-కి	0- 8
జులాబి మాత్రలు, మలబద్ధమునకు	0- 8
కుసుమారిమాత్రలు,కుసుమవ్యాధులకు	1- 0
శగకు ద్రావకము సీసా 1-కి	1- 0
కఫహారి, శీతకట్టు దగ్గులకు	1- 0
,, చూర్ణము దగ్గుకు, డబ్బి 1-కి	0-8
సుందరితైలము, ముఖకాంతికి డబ్బి 1-కి	0-8
శిరోవేదన మాత్రలు, తలనొప్పులకు	0-12
నేత్రాంజనము, కంటివ్యాధులకు	0- 4
ఉబ్బసమునకు మందు	0- 2
వాయువుపోట్లకు మందు డబ్బి 1-కి	1- 0
విరేచనములకు మాత్రలు డబ్బి 1-కి	0- 8
కస్తూరిమాత్రలు పెద్దవి, మంచివి 50-కి	0-10
వాముకర్పూరము సీసా 1-కి	0- 6
నేపాళదేశపుకస్తూరి, మంచిది తు1-కి	40- 0
కుంకుమపువ్వు 1-వ రకం తు. 1-కి	3- 8
పచ్చకర్పూరం తు. 1-కి	3- 8

అమృతాంజనం డిపో.,

మదరాసు. బొంబాయి.

భారతి

సచిత్రమాసపత్రిక

సంపాదకుఁడు

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపుటము 3, భాగము ౨

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము - మద్రాసు

౧౯౨౯

PRINTED AND PUBLISHED BY
K. NAGESWARA RAO., AT THE "ANDHRA PATRIKA" PRESS,
NO. 7, THAMBU CHETTY STREET, GEORGE TOWN, MADRAS.

భారతి - తృతీయ సంపుటము - భా. ౨

వ్యాసముల అకారాది సూచి

భారతి - తృతీయసంపుటము - భా. ౨

వ్యాసకర్తల అకారాది సూచి

విషయానుక్రమణిక

చిత్రములు

రాటపు సందేశము

చిత్రకారుడు: డబ్ల్యు. వి. ఆర్యదాసుగారు

చెన్నపట్టణము జూలై ౧౯౨౬

సంపుటము 3 అక్షయ సంవత్సరము ఆషాఢమాసము సంఖ్య 2

కురంగి

పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు గారు

పడమటి గాడుపుల్ చెలఁగి పై పయి నిప్పులఁ గ్రుమ్మరింపఁగాఁ
గడు పోఁ మూల నాఁకటికిఁగాఁ దపియింపఁగ మండువేసవిన్
బిడుచలుగట్ట నాల్కయును బిల్లలతో నడలేక దాహమే
ర్పడి చనెఁ గానసం బొక కురంగి తరంగితబాష్పనేత్రయై.

ఉ. దుర్భర గర్భఖేదమునఁ దూలుచు సోలుచు ముందువెన్క న
య్యర్భకు లేమియైరో యని యారయుచున్ మునిపల్లెయన్మతిన్
నిర్భయవృత్తిఁ జేరె నొకనేలను లేడికి దాహమేటి కా
విర్భవమందెనో యనుభవింపకతీఱవు పూర్వకర్మముల్.

* * * * * * * * *

చ "అకట! తపోవనంబనెడు నాసమెయిన్ సుతకోటిత్రోడ, నీ
నికటమునందు స్వచ్ఛమగు నీరముఁ గ్రోలెడికోర్కి నీ కిరా
తకపురి నేలచేరితివి? "త్రాగుము, మ్రింగుము, కట్టు, కొట్టు" మన్
శుకనికరంబునేనియును జూడకపోయితివా? కురంగిరో!

సీ. తెరువాట్లుకొట్టు కత్తెరవాండ్రుగల బోయ, పల్లె యియ్యది మునిపల్లె కాదు
వ్యాధులచేఁబడ్డ పాంథులయాహార,నము లివ్వి స్వాహారవములు కావు
కాంతారమాహుతిగాఁ బేర్చు కార్చిచ్చు, పొగలివ్వి హోమంపుఁ బొగలు కావు
హింసిత నరరక్తమాంసాస్థిదూషిత, భూమి యియ్యది తపోభూమి కాదు
దండధరుఁబట్టి బోయల దండుదప్పఁ, గలికమునకైన నీకటకమున నొక్క
రుండుఁ గన నౌనె? పాలాశదండధరుఁడు, నేమ మెటు నీకు నేలవచ్చితి కురంగి?

ఉ. కంటివె యెందుఁబో నురులె కన్పడు నీరు విషాక్త మెల్లెడన్
గుంటలె భూమియెల్ల నదిగో మృగముల్ చను నడ్గుగుర్తులన్
వింటిని జేతఁబూని వెనువెంటనె యంటిరి బోయ లయ్యో! యీ
కంటకులన్ మొఱంగి యెటుకాచెదొ కూనల నోకురంగిరో!

చ. పలుక వదేరితో మునులపద్ధతిఁ గానలనుండి యాకులో
యలములొ మ్రింగి యేసరసులందునో నీరముఁ గ్రోలి చెట్టునీ
డల నెటనో పరుండెదు కటా! యొరుజోలికిఁ బోవు నీకు నీ
యలజడి తెచ్చిపెట్టె నహహా! విధి నేమనుదున్ 'గురంగిరో!

గీ. మట్టమధ్యాహ్న మిట్టియిక్కట్టుఁ గంటి, తఱిఁగికొనిపోవుఁ గద్దు నీదైన్య మరయ
శక్తిహీనుండ నీకేమి సాయ మేను, చేయువాఁడఁ గురంగి! యమేయభంగి.

సీ ద్రోపదిదైన్యంబుఁ ద్రుంచినదేవు నీ, దీనతఁ ద్రుంపఁ బ్రార్థించువాఁడ
బాలునిఁ బ్రహ్లాదు నేలినస్వామి నీ, నిసువులఁ గావ ధ్యానించువాఁడ
ఉత్తరగర్భంబు నోమినమేటి నీ, గర్భమోమఁగఁ గేలు కట్టువాఁడ
మునితో నహల్యఁగూర్చిన భవ్యు నీకు నీ, మగనిఁగూర్పఁగ బ్రతిమాలువాఁడఁ
బాండవకుటుంబమును గీడు పాయఁ జేసి, కంటికిని ఱెప్పవలెఁ దొల్లి కాచినట్టి
ఘనుని నీదుకుటుంబంబు మనుచుకొఱకు, మ్రొక్కువాఁడను మఱిమఱి మ్రొక్కువాఁడ.

క. ఈతావకదుర్దశ నా, చేత మవిసె దైవ కరుణచే నదిపోవుం,
గాతన్ నేనేన్ వీరల, చేతన్ బడకుండఁబోదు సెలవు కురంగీ!"

క. అని బాటసారియొక్కఁడు, మనమునను గురంగి పాటు మఱి వెతపెట్టన్
జన కాళ్లురాక రాకేటొ, చనియెన్ దత్స్థలముఁబాసి చయ్యన వంతన్.

గీ. అయ్యొ! యేమందు దైవమా! యక్కురంగి, కష్టము లవెల్ల నొకమారె క్రౌర్యమూని
గుమిగ నేతెంచి తనుఁజుట్టి కొనెనో యన్న, యట్టులాయె నెటులన్ బోవ ననువులేక.

సీ. ముందఱఁజనునందుమో భీకరుఁడు దండ, ధరుఁబోలు కోదండధరుఁడు బోయ
వెనుకకుఁబోవునన్నను "భుగభుగ"మని, దహియించుచును బిఱుందను దవాగ్ని
ప్రక్కలకెందేనిఁ బాఱవచ్చునటంచుఁ, బొంగిన రెండువైపులను వలలు
సం దెంతమాత్రమే న్నడలఁ "భౌ భౌ" యని, చననీక యిటునటు జాగిలములు
తాను గర్భభరాలస దారిలేదు, కాళ్లఁబడి కసుగందులు కదలనీరు
దప్పివలనను నాల్కపైఁ దడియులేదు, తోఁచదాయెను ముందఱి త్రోవ మృగికి.

గీ. పతినిగూరిచి విలపించె బహువిధములఁ, దలఁపునకురాఁగ నింటియందలి నిసువులు
తడియెఱుంగని నాలుక తడఁబడంగ, నేమి యనలేక మృగి బోయ నిట్టులనియె.

చ. "నఱకుము నన్ను మాంసముల నంజుము స్వేచ్ఛగ విన్నపం బిదే
మఱవకుమయ్య! నాపొదుగుమాత్రము తాఁకకు నేఁడుఁ బచ్చికన్
గొఱకఁగఁజాలనట్టి పసికూనలు పిల్లలు ప్రొద్దుగ్రుంక నా
కొఱ కటువేచియుండెదరు క్రోలఁగ క్షీరము నింటిముంగలన్."

గీ. అనుచుఁ గన్నీరుపెట్టిన నరసి యాతఁ, డేడిచిన బోయవానికి లేడి ముద్దె?
ఆలసింపకుమన నప్పు డంతరంగ,మందుఁ దమ్మోమ శ్రీరామచంద్రుఁ దలఁచె.

చ. "పిడికిటఁ దెల్లనౌ వెదురుబియ్యముఁ బెట్టుచుఁ గాననున్నయ
ప్పుడు కడుపార దోసిళులు పొర్లగ నీవరిధాన్యమిచ్చి పెం
పుడుసుతులట్లు మాదుకొలమున్ దయ నీసతి సాఁకెఁ దొల్లి యి
య్యెడల నుపేక్షసేయు టిది యెంతయుఁబాడియె? నీకు రాఘవా!

గీ. దీనదశలోననున్న యేప్రాణినేనిఁ, బ్రోతువఁట మున్ను సుగ్రీవుఁ బ్రోచితివఁట
త్వత్కథలు మా కులంబు పెద్దలు వచింప, విందు దయరాదొ శ్రీరామచంద్ర! నీకు

గీ. ఉఱుముగా నెంచి నీదు చాపోశురవము, నడవి నొక నెమ్మి పురివిచ్చి యాడెనంట
నీదు బాహాబలంబు వర్ణింపఁదరమె? బోయబారిని దప్పించి ప్రోవుమయ్య!

గీ. దుష్టరావణుగర్వంబు తూలిపోవఁ, జంకలో నిడికొని సప్తసాగరములఁ
ద్రిప్పినవలంతి నీకోల దివికిఁ జేర, బోయనీ కేమిలెక్క? యమేయచరిత!

గీ. తొల్లి నాభార్యతో నన్నుఁ దోలఁగఁ జేసె, నొక్క లేడియటంచు న న్నోమవేమొ?
లేడి కాదది పెను మాయలేడి స్వామి! ధవునితో నన్నుఁ బాపకు దండమిడుదు."

క. అని మది ధ్యానించు కురంగినిగని యిదియేమొ మోసగించెడిలాగై
కనిపించెడినని కినియుచు, ననలము వేఁడిమికిఁగూడ నత్యుగ్రుండై.

క. కొంకును జంకును లేక వి,శంకటగతి వింట నారి జతపఱచి ధను
ష్టంకార మ్మొనరుచు పైఁ, బొంకముగా సంధిచేసి పూన్కి శరంబున్.

సీ. గుఱిచేసి మృగిలాగి కొట్టఁబో నెన్నాళ్ళ,తుకొ్క యానారి "పుటుక్కు"మనియె
చక్రాకృతిగ భుజాశక్తిలాగుట నడు,చక్కికి విలు రెండుముక్కలయ్యె
దావపావకభయదజ్వాల సోఁకుడుఁ, బ్రక్క వలల్ దగ్ధ పటము లయ్యె
జ్వాలనభీతిని దమ స్వామితోఁ బాటు న,త్తఱిజాగిలము లింటిదారిఁ బట్టె
వెంటనె యకాలపుటనభ్రవృష్టికురిసి, కాఁగుచి చ్చొల్లియెడలఁ జల్లారిపోయె
రాముదయయని దప్పియారఁగఁ గురంగి, చల్లగాఁ బిల్లలంగూడి యిల్లుచేరె.

*   *   *   *   *   *

గీ. చిత్తదార్ఢ్యంబును బరీక్ష సేయకొఱకు, భయముఁగలిగించుఁ బిదప నాభయముమాన్చు
సర్వశక్తిసమేతుఁ డీశ్వరుఁడు వాని, మఱవఁగూడదు ప్రాణు లేతరుణమందు.

ఆంధ్రగీర్వాణశఠకోపసహస్రము

మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు గారు

శ్రియఃపతి, శ్రీవైకుంఠనివాసి, అఖిలహేయప్రత్యనీకుడు, సకలకల్యాణగుణాకరుడు, అవాప్తసమస్తకాముడు, శ్రీమదనంతగరుడవిష్వక్సేనాదినిత్యసూరిపరిషన్నిషేవ్యమాణుడు, అఖిల మంగళస్వరూపుడు నగు సర్వేశ్వరుడు వేదములవలనను, మహర్షులవలనను, ఆళ్వారులవలనను, ఏకకంఠముగ ప్రతిపాదింపబడిన ప్రభావాతిశయముగల పరమపదమందు ఆనందైకారవమగు తిరుమామణిమంటపమున పర్యంకవిద్యాద్రిప్రద్యోతితానవద్య మాహాత్మ్యముగల దివ్యాస్థానమంటపమున నుభయవిభూతికార్యనిర్వాహమును నడపుటకు దగిన సన్నివేశముగల దివ్యసింహాసనముపై వేంచేసియుండి నిరవధికతేజోరూపము, సదైకరూపము, నిత్యసిద్ధపరమేష్ఠ్యాది పంచోపనిషన్మయము, స్వానురూపము, చిన్మయమునై ప్రకాశించెడు కిరీటాదినూపురాంతమైన దివ్యప్రశస్తాభరణములచే విభూషితము, దివ్యాయుధదేదీప్యమానము, నిరతిశయ సౌందర్య సౌకుమార్య లావణ్యయౌవనాద్యపరిమితగుణనిధి యగు దివ్యమంగళవిగ్రహముతో విశిష్టుడై శ్రీభూమినీళాదిదివ్యమహిషీ జనసమేతుడై నిత్యముక్త బృందానవరతపరిచర్యమాణచరణకమలుండై ఉభయవిభూతినిర్వాహకుడై నిరతిశయానందయుక్తుడై యుండి, అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యసూరులను, లబ్ధకైంకర్యపరులైన ముక్తులను ఆనందింపజేయుచు నిత్యముక్తులవలె సంసారిచేతనులును, తన్ననుభవించి తదనుభవజనిత ప్రీతికారితాశేషశేషతైకరతిరూప నిత్యనిరవద్య నిరతిశయానందరూపకైంకర్య మను మహాసంపత్తును బడసి సుఖించుటకు ప్రాప్తి గలిగియుండియు దదప్రాప్తిచే సంసారదుఃఖార్ణవనిమగ్నులై తా నొసగిన కరణకళేబరములచే దన్నారాధింపక సమిధలుకోయుట కిచ్చిన కత్తితో గోపుచ్ఛము తెగనఱికినట్లు, ప్రవాహముదాటుట కిచ్చిన తెప్పతో దరిచేరక ప్రవాహవేగమున సముద్రములో బడినట్లు దుర్విషయాసక్తులై తనకు దూరభూతులై చెడిపోవుచుండుట జూచి చింతించి మొదట వేదము నిచ్చి తరువాత మనుపరాశరపారాశర్యప్రభృతుల నీలోకమందు బుట్టించి యీ సంసారులు బాగుపడుటకు వారివలన శాస్త్రమును ప్రవర్తింపజేయగా వీరు దానియందు విశ్వాసములేక విపరీతజ్ఞానముగలవారై "ఈశ్వరో౽హ మహం భోగీ" అన్నట్లు నేను సమర్థుడను, స్రక్చందనవనితాది సకల భోగముల ననుభవించువాడను, బలవంతుడను, ధనాఢ్యుడను, నాతో సమానుడెవ్వడని స్వస్వాతంత్ర్యరూపాత్మాపహారమహాపాపం బొనరించి యనాదికర్మవాసనాదోషదూషితాంతఃకరణులై అమార్గమందు ప్రవర్తింపగా జూచి పరమకారుణికుడగు సర్వేశ్వరు డెటులనైన సంసారిచేతనుల నుద్ధరింపవలెనని సంకల్పముగలవాడై భూలోకమందు మనుష్యసజాతీయుడై రామకృష్ణాదిరూపములతో నవతరింపగా "అవజానంతి మాం మూఢా ఆసురం భావ మాశ్రితాః" అన్నట్లీ చేతను లాసురభావము నవలంబించి తనయందు దగిన భక్తివిశ్వాసములజూపక యవమానించి అధోగతి కభిముఖులైయుండ గనుంగొని శ్రీవత్సకౌస్తుభ వైజయంతీ వనమాలాపంచాయుధానంత గరుడ విష్వక్సేన ప్రభృతుల వీక్షించి మీరేగి భూలోకమందు ద్రవిడదేశములో, కావేరి, తామ్రపర్ణి, కృతమాల మున్నగు పుణ్యనదుల యొడ్డున మీ కిష్టమగుచోట్ల మీకిష్టములగు వర్ణముల యందు జనించి సర్వచేతనుల నుద్ధరింపుడని ఆజ్ఞాపింపగా భగవదాజ్ఞ శిరసావహించి వారందఱు సరోభూత మహా

దాహ్వాయాది దివ్యనామములచే నాళ్వారులై లోకమం దవతరించి సర్వాధికారమగు ద్రావిడభాషలో వేదాన్తార్థప్రతిపాదకములు, భక్తిరసప్రధానములు నగు దివ్యప్రబంధములను లోకోపకారార్థముగా రచియించిరి.

ఇట్లవతరించిన యీయాళ్వార్లు పండ్రెండుగురు. వీరెవ్వరనగా: 1. పొయిగైయాళ్వారు (సరోయోగి), 2. పూదత్తాళ్వారు (భూతయోగి), 3. పేయాళ్వారు (మహాయోగి), 4. తిరుమళ్గియాళ్వారు (భక్తిసారులు), 5. పెరియాళ్వారు (విష్ణుచిత్తుడు), 6. ఆండాళ్ (గోదాదేవి), 7. కులశేఖరాళ్వారు, 8. తిరుప్పాణియాళ్వారు (యోగివాహుడు), 9. తొండరడిప్పొడియాళ్వారు (భక్తాంఘ్రిరేణువు అనగా విప్రనారాయణుడు), 10. తిరుమంగైయాళ్వారు (పరకాలుడు), 11. నమ్మాళ్వారు (శఠకోపులు), 12. మధురకవియాళ్వారు వీరిలో గొందరయోనిసంభూతులు; కొందరు యోనిజులు. వీరందరు మహానుభావులు, మహాభక్తులు, సర్వేశ్వరునికంటె నన్యమెఱుంగనివారు. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును భగవత్కైంకర్య నిష్ఠులు, అస్పృష్టసంసారగంధులు, తైలధారావ దవిచ్ఛిన్న భగవత్స్మృతిసంతానముచే విగళితవేద్యాంతరులై యుండెడివారు. "క్వచిత్క్వచిన్మహాభాగా ద్రావిడేషు చ భూరిశః; తామ్రపర్ణీ నదీ యత్ర కృతమాలా పయస్వినీ" అని శ్రీభాగవతములో నేకాదశస్కంధమం దీయాళ్వార్ల ప్రాదుర్భావము సూచింపబడినది. వీరు పుట్టినదేశము ద్రవిడదేశ మగుటచేతను, అచ్చటిభాష ద్రవిడభాష యగుటచేతను, స్త్రీలు, శూద్రులు, పండితులు, పామరులు, సులభముగా వేదాంతార్థములు దెలిసికొని తరింపవలెనని ద్రవిడభాషలోని వేదాంతార్థప్రతిపాదకములగు దివ్యప్రబంధములనువ్రాసి చేతనోద్ధరణముగావించిరి.

ఈయాళ్వార్లలో నలుగురు ద్విజేతరులు; శ్రీవైష్ణవదేవాలయములందు, శ్రీవైష్ణవుల గృహార్చనయందు వీరు నిత్య మర్చింపబడుచున్నారు. * * * ఈయాళ్వార్లు భగవన్నిరూపిత స్వప్రకారులై యుగ్వేలానన్యభక్తిగల వారగుటచే జగద్వంద్యులు. వీరియందు జ్యాదినికర్ష బుద్ధి జేయదగదు.

ఇట్టి ద్వాదశభక్తరత్నహారమునకు నాయకమణియైన మహానుభావు లింకొకరున్నారు. వారిపేరు నమ్మాళ్వారు అనగా మనయాళ్వారని యర్థము. రంగనాథస్వామి అనుగ్రహించి యీపేరు వీరికి బెట్టినారు. వకుళపుష్పమాలికను ధరించువారు గావున వకుళాభరణులు వకుళభూషణులుననియు వ్యవహారముగలదు. శఠులపై గోపించువారగుటచే శఠకోపులనియు, పరవాదులను గజముల కంకుశమువంటివారు గావున పరాంకుశులనియు నామాంతరములు గలవు.

పూర్వకాలమం దొకప్పుడు కైలాసగిరియందు పార్వతీశంకరులకు వివాహము జరుగుచున్నపుడు సమస్తదేవతలు మునులు నావివాహము జూడబోయిరి. ఆసమయమందు దక్షిణదేశముపైకి లేచి ఉత్తరదేశముక్రిందకు వంగిపోయెను. దానినిజూచి రుద్రుడు విశ్వకర్మను బిలిచి యిదియేమని యడుగగా విశ్వకర్మలేచి నిలువబడి బద్ధాంజలియై "దేవా అంగుష్ఠమాత్ర ప్రమాణముగల యీ యగస్త్యమహాముని భవ ద్వివాహమహోత్సవదర్శనార్థమై యీ సభకు వచ్చియున్నవాడు గావున నీతని భారముచే నీభూభాగము వంగిపోయినది. ఈఋషిసత్తముడు మరల దక్షిణదేశమునకు బోయినయెడల భూమి యెప్పటియట్లు సమముగా నుండునని పరిహాసముతో బలికెను. అంత కాకుంభసంభవముని మిక్కిలి కుపితుడై "నన్ను నిష్కారణముగా నీవు పరిహసించితివి గావున నీవంశమందుబుట్టినవారందరుకర్మభ్రష్టులై యధములై సువర్ణమును దొంగిలించి జీవించువారగుదురుగాక" యని శపించెను. ఈమాటను విశ్వకర్మ విని "అయ్యా మీమాహాత్మ్యమును చెప్పిన నన్ను నిర్నిమిత్తముగా శపించితిరి గావున మీకభిమానపాత్రమగు ద్రావిడభాష నీచభాష యైపోవునుగాక" యని ప్రతిశాపమిచ్చెను. దాని కగస్త్యుడు కోపగించి "లోకముల నిప్పుడే భస్మముగాజేసెద"నని హుంకారముచేయగా నపుడు బ్రహ్మాది దేవతలందరు భీతిల్లి శాంతింపుమని యాతని వేడుకొనిరి. ఆసమయమం దచ్చటికి శ్రియఃపతియైన సర్వేశ్వరుడు విచ్చేయగా వానిని జూచి యగస్త్యుడులేచి సాష్టాంగ నమస్కృతు లొనరించి బద్ధాంజలిపుటుడై నిలువబడి స్తుతింప నాశ్రీధరుండు ప్రసన్నవీక్షణముల నాతని గటాక్షించి "శ్రీవైకుంఠనివాసులైన నిత్యసూరు లిహ లోకమం దవతరించి వేదాంతార్థప్రతిపాదకములైన దివ్యప్రబంధములను ద్రావిడభాషలో రచియించి దీనిని

శిష్టజనపరిగ్రాహ్యముగునట్లును సర్వభాషలలో శ్రేష్ఠమైనదియగునట్లునుజేయుము"రని యనుగ్రహించి యంతర్ధానము నొందెను. దానిని విని యగస్త్యుడును ప్రసన్నచిత్తుండై దక్షిణదిక్కునకు బోయెను.

నమ్మాళ్వార్ల అవతారము

పాండ్యదేశమందలి తామ్రపర్ణీ నదియొక్క తీరమందున్న కురుకాపురియను గ్రామమందు "కారియార్" అను నామధేయముగల యొకసచ్ఛూద్రు డుండెను. అతడు భగవద్భక్తాగ్రగణ్యుడు; ధనాఢ్యుడు. అతడొక సమయమందు తనభార్యయైన "ఉడైయనంగైయార్" అను నామెతోగూడి తన అత్తవారు నివసించియుండు తిరువణ్పరిశారమను గ్రామమునకు బోయి యచట గొంత కాలము నివసించి స్వగ్రామమైన కురుకాపురికి మరలి వచ్చుచుండగా మార్గమధ్యమందున్న తిరుక్కురుంగుడికి బోయి యచట వేంచేసియున్న స్వామిని సేవించి, స్వామీ! అనపత్యుండనైన నాకొక సుపుత్రుడు పుట్టునట్లు కటాక్షింపుమని ప్రార్థించెను. అందు కాసర్వేశ్వరుడు విష్వక్సేనులను బిలిచి నీ వీతని భార్యగర్భమందు బుట్టుమని యాజ్ఞాపించెను. కారియార్ కురుకాపురికి వచ్చిన మఱికొంతకాలమునకు విష్వక్సేనులు ఉడైయనంగైయార్ గర్భమందు ప్రవేశించెను. కొంతకాలము గడచినపిదప గలియుగాది 44-వ దినమందు ప్రమాదిసంవత్సరమున వైశాఖ శుక్ల చతుర్దశీ శుక్రవారమున విశాఖానక్షత్రయుక్త కర్కటలగ్నమందు ఉడైయనంగైయార్ మహాపురుషలక్షణ లక్షితుడైన యొకపుత్రుని గనెను. ఆ పుత్రజన్మదివసమందు కారియార్ ఉత్సవముగావించి బ్రాహ్మణోత్తములకు గోభూహిరణ్యాది దానంబుల నొసంగి పుత్రునికి మారుడని (మారన్)నామకరణము చేసెను. ఇట్లు జనించిన శిశువు బాలసూర్యునివలె ప్రకాశించుచున్నను లోకములోని పిల్లలవలె గన్నులు తెరచిచూచుట, రోదనముచేయుట, స్తన్యపానముచేయుట, కాలుసేతులుకదలించుట మొదలగుచేష్టలేమియు లేక యెల్లప్పుడును యోగాభ్యాసనిరతుడై భగవద్గుణానుభవముసేయు మహాయోగివలె గనబడసాగెను. ఇట్టి స్థితిలోనున్న శిశువునుజూచి తల్లి యాపిల్లవానితత్త్వమును దెలిసికొనజాలక ఉత్సాహభంగము నొంది దుఃఖించుచు నీ వృత్తాంతమును భర్తకు దెలియచేసెను. అంతట కారియార్ వచ్చి చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చలుడైయున్న పుత్రునిజూచి అతనిదేహమందున్న అప్రాకృత దివ్యతేజస్సునుబట్టి 'యీపిల్లడు భగవదంశసంభూతుడు' డని నిశ్చయించెను. అంతట కారియు, అతని భార్యయు నాశిశువు నుయ్యేలలోనుంచి తీసికొనిపోయి యాగ్రామమందున్న ఆదినాథస్వామివారి ఆలయములో విడిచిపెట్టిరి. అంత నాయర్భకుడు మెల్లగా నాయుయ్యేలనుండి దిగి యాస్వామికోవెలప్రాకారములో బెరుగుచున్న చింతచెట్టుక్రిందకుబోయి పద్మాసనమున గూర్చుండి కన్నులు మూసికొని యోగముచేయుట ప్రారంభించెను. ఆ చింతచెట్టుక్రిందనే యేకరీతిగా బదునారువత్సరములు కూరుచుండి యోగనిష్ఠుడైయుండి ఆళ్వారు కన్నులదెఱచెను; గాని యెవ్వరిదెస జూడలేదు. ఎవ్వరితోడను మాటలాడలేదు.

ఇట్లుండగా నీకురుకాపురికి గోసుదూరమున నున్న కోళూరను దివ్యదేశమున జనించిన పురశ్చూడ బ్రాహ్మణుడు, వేదవేదాంగముల జదివినవాడు అష్టాంగయోగనిరతుడు నగు మధురకవియాళ్వా రను నొక మహాభక్తుడు తీర్థయాత్రజేయుచు బోయిపోయి అయోధ్యజేరెను.

అచ్చట నయ్యాళ్వారుస్వామిని సేవించుచున్న దినములలో నొకనాటిరాత్రి జలశంకానివృత్తికొఱకు పైకి వచ్చి దక్షిణపువైపున నొక అప్రాకృతదివ్యతేజస్సును చూచెను. ఈతేజస్సేమియై యుండవచ్చును? ఎచ్చటనైన గ్రామములు దహింపబడుచున్నవా లేక వనాగ్నియా? అని తనలోదాను బహుభంగుల జర్చించుకొని యారాత్రి నిద్రించెను. రెండుమూడుదినములు యథాపూర్వముగా రాత్రులయందే ఆతేజస్సు మఱల గాన్పింపగా మధురకవి "ఇది అప్రాకృతదివ్యతేజస్సుగాని ప్రాకృతతేజముకాదు. దీనికారణమును నేను పరీక్షించెద"నని నిశ్చయించుకొని పగలంతయు నిద్రించుచు రాత్రులయందా తేజస్సు కాన్పించుదిక్కున కభిముఖముగా నదులు, పర్వతములు, ఆరణ్యములు మున్నగువానిని లెక్కసేయక ప్రయాణముచేయుచు మార్గమధ్యమందు దారసిల్లు పుణ్యక్షేత్రములను బరీక్షించుచు నడచినడచి క్రమక్రమముగా

గొన్నినాళ్లకు దామ్రపర్ణీనదీతీరము చేరి యానదికి దక్షిణదిక్కుననున్న తిరుక్కురుగూరు సమీపింపగా నంతకుబూర్వము కానవచ్చుచుండు నాదివ్యతేజస్సు కానరాదయ్యెను. అంతట మధురకవి నిదానించి నాలుగు దిక్కులు చూచి కురుగూరిలో వేంచేసియున్న ఆదినాథస్వామివారి కోవిలనుండి యీ తేజస్సు బయలువెడలుచున్నదని యూహించి అచ్చటికి బోయి యాస్వామిని సేవించి కోవిలకు ప్రదక్షిణముగా వచ్చునపుడు చింతచెట్టుక్రింద బాలసూర్యప్రభతో ప్రకాశించుచున్న నమ్మాళ్వార్లను సాక్షాత్కరించెను. అపుడు మధురకవి అచ్చట గుంపుగూడియున్న జనులను జూచి యిదేమి వింతయని యడుగగా కారియు నతనిభార్యయు ఆళ్వార్లవృత్తాంతమును సవిస్తరముగా దెలిపిరి. అదివిని మధురకవి పరమానందభరితుడై కనులవెంబడి ఆనందబాష్పములు స్రవింపగా పులకితగాత్రముతో నాళ్వార్లసమీపమునకు బోయి సాష్టాంగదండప్రణామము లాచరించి "వీరికి చైతన్యముకలదా? వినుటకు చెవులున్నవా" అని పరీక్షించుటకు లోకగుండురాతిని ఆయనయెదుట పెద్ద చప్పుడగునట్లు దొర్లించెను నమ్మాళ్వా రాధ్వనికి కన్నులుతెఱచి చూచెను. అపుడు మధురకవి "శెత్తత్తిన్వయిత్తిలే శిఱియదు పిఱందాల్ ఎత్తై తిన్ను ఎంగే కిడక్కుమ్"అని ప్రశ్నించెను. (దీనికర్థము: శెత్తత్తిన్= అచిత్తుయొక్క, వయిత్తిలే=కడుపులో, శిఱియదు=చిన్నది, పిఱందాల్=పుట్టినయెడల, ఎత్తైతిన్ను=దేనినితిని, ఎంగే కిడక్కుమ్=ఎక్కడనుండును—అనగా అచిత్తు దేహము; దీనియందు పుట్టిన చిన్నవస్తువనగా అణుపరిమాణముగు ఆత్మ; దేహమందుండు ఆత్మ దేనినితినియెక్కడనుండును. అని.) అందుకాళ్వార్లు "అత్తైతిన్ను అంగేకిడక్కుమ్" (అత్తై=దానిని, తిన్ను=తిని, అంగే=అక్కడనే, కిడక్కుమ్=పడియుండును అనగా శరీరగతములైన సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచు ఆత్మ యాశరీరమునే ఆశ్రయించియుండు"నని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.) అడిగినదానికి సరియైన ప్రత్యుత్తరముచెప్పెనని మధురకవి మిక్కిలి యానందించి "వీరు మనుష్యమాత్రులు కారు. చేతనులనుద్ధరించుటకు శ్రీవైకుంఠమునుండి యిచటికేతెంచిన పరమపురుషు" డని నిశ్చయించుకొని పలుమారు వినుతించి యాయనపాదారవిందముల నాశ్రయించియుండెను. అంత శ్రీవైకుంఠనివాసి యగు శ్రీమన్నారాయణుడు శంఖచక్రాది దివ్యాయుధములను ధరించిమహాలక్ష్మీసమేతుడై గరుడవాహనంబెక్కి పరాంకుశమునియొద్దకు వచ్చి దర్శనమొసంగి తన స్వరూపరూపగుణవిభూతులను యథావస్థితముగా గనుపఱచి వాని ననుభవించుటకు దివ్యజ్ఞానముగలుగజేసెను. అంతటనమ్మాళ్వార్లు సర్వేశ్వరుని దివ్యాత్మస్వరూపమును, దానిని ప్రకాశింపజేయు దివ్యమంగళవిగ్రహమును, కళ్యాణగుణములను అనుభవించి తదనుభవజనితప్రీతి లోపల నిముడక పైకి పొంగెనో అన్నట్లున్న ఋగ్యజురథర్వణసారభూతములగు, తిరువిరుత్తము, తిరువాశిరియము, తిరువందాదిఅను మూడుప్రబంధములను, సామవేదసారమైన "తిరువాయిమొళ్ళి"అను ప్రబంధమునురచించి అనన్యభక్తులగు మధురకవియాళ్వార్లు మొదలగువారి కర్థానుభవపూర్వకముగా నుపదేశించి సకలచేతనులను ఉజ్జీవింపజేసిరి. ఇటీవల నవతరించిన ఆచార్యులనేకులు నమ్మాళ్వారి గ్రంథములకు పెక్కువ్యాఖ్యానములు రచించి లోకమందు వ్యాపింపజేసిరి.

తక్కిన ఆళ్వార్ల ప్రబంధములకంటె నీనమ్మాళ్వారిప్రబంధములు రసవత్తరములు. వీరిప్రబంధము లన్నిటిలోను తిరువాయిమొళ్ళి యను ప్రబంధము రసవత్తమము. దీని కతివిపులమైన వ్యాఖ్యానము లారున్నవి. ఎట్టిపరమనాస్తికుని మనస్సునైనను భగవద్భక్తిప్రవణముగా జేయునట్టి సామర్థ్యముగలది. దీనితో తుల్యమైన భక్తివర్ధక గ్రంథము మరియొక వాఙ్మయమందు లేదు లేదు లేదని దృఢముగా జెప్పగలను. భాష ద్రావిడమన్న మాటగాని యిందలి యర్థమంతయు నుపనిషత్సారార్థము. ఇందులో జ్ఞానము, భక్తి, వైరాగ్యము లోకుల కుపదేశింపబడెను. ఈ తిరువాయిమొళ్ళి పదిదశకములుగా విభజింపబడినది. శతకమొక్కంటికి పదిదశకములు; ఒక్కొక దశకమునకు పదునొకండు పద్యములు. మొత్తముపై దీనియందలి పద్యసంఖ్య ద్వ్యుత్తర శతాధిక సహస్రము (1102). ఆకాలమందు ద్రవిడదేశములో ద్రవిడభాషలో రామాయణాద్యనేకగ్రంథములను రచించి మహాప్రసిద్ధినొందిన "కంబన్" అను ద్రావిడకవీశ్వరుడే నమ్మాళ్వార్ల

కవిత్వమునుజూచి మిక్కిలిమెచ్చుకొని యీదిగువవ్రాసిన ద్రావిడపద్యముచే వారిని స్తుతించెను.

ఈయాడువదో గరుడర్కెదిరే యిరవిక్కెదిర్మి న్మినియాడువదో, నాయాడువదో యురుముప్పులిమున్ నరి కేసరిమున్నడెయాడువదో; పేయాడువదోవప్పుగూర్వశిమున్ పెరుమానడి శేర్వకుళాబరణన్,ఓరాయిరమామఱై యిన్ తమిఴ్ ఒరు శొల్పొరువో వులకిల్కవియే.

(గరుడునిముందర యీగవలెను, సూర్యుని యెదుట మెఱుగుడు పురుగువలెను, పులిముందర కుక్కవలెను, సింహముముందర నక్కవలెను, ఊర్వశీనృత్యముముందర పెడ్డిదాని ఆటవలెను, వేదమును ద్రావిడభాషచే వెయ్యి పద్యములుగా రచించిన వకుళాభరణుల కవనముముందర తక్కినకవుల కవిత్వము నిలువగలదా?)

ఈనమ్మాళ్వారు భక్తినిష్ఠలో వ్యాసవసిష్ఠాదిమహర్షులను, ప్రహ్లాదపుండరీకాదులను మీరి నాడని చెప్పిన నో నత్యుక్తి కానేరదు. వ్యాసుడు "యంప్రవజంతె మనుపేత మపేతకృత్యం ద్వైపాయనో విరహకాతర ఆజుహావ; పుత్రేతి తన్మయతయా తరలో వినేదుః" అన్నట్లు పుత్రుడైన శుకయోగి ప్రవ్రజించి యరణ్యమునకు బోయినపుడు పుత్రవిరహము నోర్వలేక చెట్లు ప్రతిధ్వని యిచ్చునట్లు మొఱలిడెను. వసిష్ఠుడు పుత్రశతవియోగమును భరింపజాలక భృగుపతనాదులచే నాత్మహత్యసలుపుట కుద్యమించెను. వీరి కీసర్వేశ్వరునియందు దప్ప మరిదేనియందు సంగముగాని మమకారముగాని లేదు. వీరికి "త్వమేవ మాతానపితా త్వమేవ త్వమేవ బంధుశ్చ గురుస్త్వమేవ" అన్నట్లు సర్వము భగవంతుడే. ఋషులు వాయువును జలమును భక్షించి దేహధారణము జేసుకొన్నవారు. వీరికట్లుగాదు; ధారకపోషకభోగ్యములన్నియును శ్రీమన్నారాయణుడే. వాల్మీకి రామచరిత్రమును జెప్పెదనని తొలిని ప్రతిజ్ఞచేసి మధ్యన సత్కథాప్రాయమగు-గంగాగాంగేయాది వృత్తాంతమును వర్ణించెను. వ్యాసుడు "యస్య ప్రసాదా ద్వక్ష్యామి నారాయణకథా మిమాఃమ్" అన్నట్లు నారాయణకథ యగు భారతమును జెప్పెదనని మొదలిడి మధ్య నెన్నో అసత్కథలను బ్రతిపాదించి కొనకు జేసిన ప్రతిజ్ఞను జక్కగా నిర్వహింప జాలనైతినని నిర్విణ్ణుడై "అసత్కీర్తన కాంతార పరివర్తనపాంసులామ్;వాచం శౌరి కథాలాప గంగయైవ పునీమహే" అన్నట్లు అసత్కథాకీర్తన రూప మహారణ్యమందు పరిభ్రమించుటచే ధూళిపట్టిన నావాక్కును భగవత్కథాలాప గంగచే బరిశుద్ధి నొందించు కొనుచున్నానని చెప్పెను. వీరి ప్రబంధ మట్టిది కాదు. ఆరంభము మొదలుకొని అంతమువరకు భగవద్గుణ వర్ణనముతప్ప మరి యే యితరప్రమేయమును గానరాదు. భగవంతుని స్వరూపరూపగుణ విభూతివర్ణనమే చేయబడినది. ఇదియంతయు వీరి భగవదనుభవపరీవాహము. వీరిగ్రంథమందు సర్వేశ్వరుని మహిమలు, వాని దివ్యలీలలు, అవతారకథలు, పరోపదేశము మొదలగు నంశములే ప్రతిపాదింప బడినవి.

ఈశఠకోపసహస్రములోని మత్కృతములగు కొన్ని శ్లోకములను పద్యములను స్థాలీపులాకన్యాయముగా నీదిగువ వ్రాయుచున్నాను.

శ్లో. శయ్యాఫణీతను రపీందిరయోపగూఢా
ముక్తిప్రదానకుశలః ప్రథమో ద్వయోశ్చ,
సర్వస్య చావతరణైశ్చ సమానధర్మా పోతో
భవాబ్ధి తరణోద్యత చేతసా నః.

మ. ఫణిరాడ్భోగశయాను డబ్జనిలయా
బాహూప గూఢుండు పా
వననాముండు మృడాబ్జయోనిముఖదే
వవ్రాత ముఖ్యుండు ర
క్షణదీక్షున్ సురమానవాదులకుఁ దా
సాజాత్యమునొందె మే
దినిపైఁ బుట్టినవాఁడు దుస్తరభవా
బ్ధిత్రస్త సద్భక్త తా
రణపోతీ భవదంఘ్రియా హరిని నా
రాధించెద న్భక్తితోన్.

శ్లో. సంఫుల్లాంబుజ షండసౌరభసరశ్శీతాంబుపూరోచ్ఛల
త్కుంభీరాస్యనిషక్తకుంజరవిపన్నిస్తారబంధోర్హరేః,
పాదాబ్జాభిరతిర్జరాప్రజనన ధ్వంసాదదుఃఖోత్కరాం
సంస్పృష్టాం ప్రదదాతి ముక్తి మతులాం హ్లాదైకసంవేదనీమ్.

శా. వ్యాకోచాబ్జ పరాగశీతలజల
వ్యాప్త హ్రదాంతర్గతా

స్తోకత్రాసదనక్ర వక్రదళన
సూత్యాతద్విపానీకరా
ట్ఛోకోత్కర్తన సత్కళానిపుణుఁడై
శుంభత్తుల స్యంచిత
శ్రీకుండై మనకీశుఁడైనదలు ల
క్ష్మీనాథు సద్భక్తి భూ
లోకోత్థాఖిల దుఃఖశూన్యమగు నా
లోకంబొసంగు న్జుఁడే!

శ్లో. సౌరభ్యశీతలలసత్తులసీస్రజ శ్రీ
కృష్ణస్య సూరిమహితస్య పవిత్రకీర్తేః;
ఆర్తిచ్ఛిదం శుభగుణావళి శీధుసారం
పీత్వా భృశం వివశతా ముపయామి దాసః.

మ. మకరందార్ద్రసుమాసుమిశ్ర తులసీ
మాల్యాంచితు న్నిత్యసూ
రికదంబాధిపుని న్సమాభ్యధికు నీ
రేజాతపత్రాక్షునిన్
సకలాదిత్య కిరీటహారమణి భా
స్వత్పాదపీఠున్ రమా
ధిపుఁ గీర్తించి భవోత్థతాపవితతి
న్విచ్ఛేద మొందించితిన్.

శ్లో. యః కాయద్యుతి నిర్జితామర పతి
గ్రావాఽబ్ధిపూరో ఫణీ
ట్పర్యంక ప్రవరాశ్రితః ప్రవిమల
జ్యోతిస్ఫుర ద్విగ్రహః;
తం ప్రాక్కౌరవసైన్య మారణవిధా
వంగీకృతం ద్రాత్మభూ
సౌరభ్యం వినిపీయ నేత్రయుగళం
నిర్వాణ మృచ్ఛే త్కథా.

సీ. నీరధివర్ణుని నిత్యసూర్యనుభావ్యు
నిస్త్రాసజంభారి నీలతనుని
పోషకధారక భోగ్యుండు నగువాని
నహిరాజశయ్యపై నమరువాని
పరమరోచిష్ణు రూపముగల్గువానిని
యుద్ధదుర్మాన దుర్యోధనాది
ఖలతతిసైన్యాళి ఖండించి కృపతోడఁ
బాండుభూపతిసుత పంచకంబు

గీ. గావ విస్ఫురద్రథమును గడపినట్టి
పరమకారుణికోత్తముఁ బద్మనాభుఁ
బద్మనేత్రునిఁ బద్మసంభవను తాంఘ్రిఁ
గన్నులారంగ నెన్నఁడు గాంతునొక్కొ.

శ్లో. త్రైలోక్యస్తూయమాన ప్రవరపదయుగం
మౌళిరాజచ్ఛిరస్కం
పక్షీంద్రాధ్యాసితోరుస్వజ మమరగురుం
సాంబువార్వాహనీలమ్,
సంక్షుబ్ధక్షీరవారాంనిధి మఖిలసుర
ప్రార్థనాభిస్సుధామ్నే
దేహం బాధ్యాత్యజస్రం మమస్వపనుభవం
మాధవం లోకనాథమ్.

శా. త్రైలోక్యాధిపతిత్వసూచకమణి
ప్రాతోజ్జ్వలన్మౌళిలో
కాళీసన్నుత పాదపంకజయుగా
యర్ణోధినిద్రారతా
వ్యాళారిస్వజ నీలనీరదనిభా
బ్రహ్మాదిదేవాధికా
శ్రీలోలా! యని నాదు చిత్తము నినున్
జింతించు నశ్రాంతమున్.

సుభాషిత రత్నావళి యవతారిక

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

[ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి తెలిఁగించిన భర్తృహరిసుభాషితములోని యీ క్రింది యవతారిక యింతకుమున్ను ముద్రితమైనట్లు కనఁబడదు. ఇది కాకినాడకు సమీపమందున్న కరప గ్రామములో శ్రీ చాగంటి సుబ్బారాయుఁడుగారివద్ద నున్నదని తెలిసి శ్రీవిస్సా అప్పారావు పంతులుగారు దీనిని సంపాదించి నాచేతి కిచ్చిరి. ఇందలి లేఖనదోషములను సవరించి దీని నాంధ్రలోకమునకు సమర్పించుచు ఏనుఁగువారి వంశచరిత్రమును సంగ్రహముగాఁ దెలుపుచున్నాను.

పెద్దాపురసంస్థానములోని పెద్దాడ యనుగ్రామమున పైడిపాటి సింగన్న యను నొక యాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డుండెను. అతఁడు మూలపురుషుఁడు. అతనివంశములో నుదయించిన జలపాలామాత్యునకు పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడగు గజపతిరాజు సోమేశ్వరమనెడి యగ్రహారమును ఒకయేనుఁగును బహుమానముగా నిచ్చినట్లుగా ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి తన సుభాషితరత్నావళిలో నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

"ప్రభవించి శ్రీపైఁడిపాటి సింగనమంత్రి, వంశాగ్రగణ్యుఁడై వఱలునతని
మహిమసంతానక్రమమునను జలపాల, సచివుఁ డొప్పె బలారిసచివసముఁడు.

గీ. గజపతి క్షితిభర్తచే గజముతోడ, నగ్రహారము నతఁడు పరిగ్రహించె
నెలమి నేనుఁగు వారన్నయింటిపేరు, గలిగె నతనికి గజలాభగరిమవలన."

ఈజలపాలసచివునినాఁటినుండి పైఁడిపాటివారికి ఏనుఁగువా రన్నయింటిపేరు గలిగినది. ఇతని కుమారుఁడు గరికిరాజు. ఇతడు పెద్దాపురసంస్థానములో నుద్యోగిగా నుండినవాఁడు. ఈతని పౌత్రుఁడును సుభాషితరత్నావళి రచియించిన లక్ష్మణకవికిఁ బితామహుఁడు నయిన లక్ష్మణకవి యను సుధీమణి శ్రీవత్సవాయతిమ్మనృపతికి ద్రౌపదీపరిణయము మొదలగు కొన్ని ప్రబంధములు కృతియిచ్చి "తురగమణిభూషణాంబరాందోళికాది పూజలు" గైకొన్నవాఁడని యీతని మనుమఁడైన లక్ష్మణకవి వర్ణించియున్నాఁడు. ఇతఁడు పెద్దాడగ్రామమునకు కరణమయ్యును దఱచుగాఁ బెద్దాపురసంస్థాన ప్రభువులయొద్దనే కవిత్వగోష్ఠి సలుపుచుండెడివాఁడు. ఇతనిపుత్రుఁడు తిమ్మనార్యుఁడు. ఇతఁడు శ్రీవత్సవాయ తిమ్మరాజేంద్రుని యాస్థానమందు కవియై యున్నవాఁడు. శ్రీరావు మాధవరాయణింగారిసభను వర్ణించినవాఁడు. ఈ

తిమ్మనార్యునికి పేరమాంబయందు అనంతాచార్యుఁడు, లక్ష్మణార్యుఁడు, వీరభద్రుఁడు నను ముగ్గురుపుత్రు లుదయించిరి. ఈయనంతార్యుఁడు గౌరీపరిణయకావ్యమును రచియించి కవితాపారీణుఁడన్న బిరుదునొందెను. రెండవాఁడయిన లక్ష్మణార్యుఁడే యాంధ్రలోకమునకు సుపరిచితుఁడైన విద్వత్కవి. శ్రీతిమ్మ జగపతిమహారాజుగారి కాలమున వారిసంస్థానమున గౌరవమందుచు శ్రీవత్సవాయసింహాద్రిరాజుగారి కుమారుఁడగు గోపరాజునకు రామవిలాసము కృతియిచ్చి సత్కారములొందిన యీకవీంద్రుఁడు శా. శ. 1651 అనఁగా క్రీ. శ. 1729 లో సారంగధరచరిత్ర రచియించిన కూచిమంచి తిమ్మకవికి సమకాలికుఁడు.

ఈలక్ష్మణకవిపుత్రుఁడు తిమ్మనార్యుఁడు; అతనిపుత్రుఁడు పెదవీరభద్రుఁడు; అతనికొడుకు పేర్రాజు. ఈపేర్రాజు పెద్దాడకరణముగానుండియు, సాహిత్యకవిత్వ సంపదగలవాఁడై పెద్దాపురరాజుల యాస్థానమందే తఱచుగాఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడనియు శౌర్యధైర్యములు గల రసికుఁడనియు నిప్పటికి 112 సంవత్సరముల క్రిందటి శ్రీముఖసంవత్సరమున శ్రావణబహుళైకాదశీ భానువారమునాఁ డితని యుంపుడుకత్తెయు పెద్దాపురనివాసియు నగు లక్ష్మీబాయి యనెడు వేశ్య యీతనిపేరవ్రాసిన ప్రేమలేఖవలనఁ దెలియుచున్నది. పీచుకాగితముపై వ్రాయఁబడిన యాలేఖ యిప్పటికిని గలదు. ఈపేర్రాజు తమ్ముఁడైన లక్ష్మన్నయొక్క ప్రపౌత్రుఁడు రామన్నగా రిపుడు జీవించియున్నట్లు వంశవృక్షమువలనఁ దెలియుచున్నది.]

అ వ తా రి క

శ్రీ లలితాద్రిజాఘుసృణ చిత్రకరాగము గాంచి తావక
భ్రూలత పల్లవించె ననఁబోఁడి నిజంబని మించుటద్దముం
గేల ధరించి ప్రేమ దిలకింపఁగఁ జూపు విలాసశాలికిన్
బాలితసర్వభక్త జనపాళికి మ్రొక్కెదఁ జంద్రమౌళికిన్.

ఉ. తోయధిసారమై యితరదుర్లభమై గుణరమ్యమై జగ
ద్గేయమహత్త్వమై భువనదీపకమై కమలాఖ్యమై నిశా
నాయక సోదరంబయి మనఃప్రియమౌ రత్నంబు ఱొమ్మునం
బాయక తాల్చు శౌరి నిరపాయసుఖంబులు మాకు నీవుతన్.

ఉ. ప్రామినుకుల్ ముఖాబ్జముల భారతి నెచ్చెలులై వసింప నె
త్తామరపువ్వు పీఠమునఁ దాపసముఖ్యులు సర్వనిర్జర
గ్రామణు లాత్మకింకరులుగా జగమేలెడు మేటి భక్తి చిం
తామణి మాకు సత్కృపఁ బితామహుఁ డిచ్చుఁ జిరాయురున్నతుల్.

ఉ. శంకరచారుదృక్కుముదచంద్రిక యోగిజన ప్రసన్న హృ
త్పంకజరాజహంసి శ్రుతిదర్పణ దృశ్యనిజస్వరూప వి
శ్వాంకుర జన్మభూమి తుహినాద్రి తపః ఫలరాశి చంద్రరే
ఖాంకిత రమ్యమౌళి జగదంబ శుభంబులు మాకు నీవుతన్.

చ. మినుకుఁ గడానిపైఁడి పస మించిన నెమ్మెయి డాలు జాళువా
నన జడికై వడి న్మగని నల్లనిమేనికి వన్నె వెట్టఁగా
గొనబు వహించు జవ్వని ముకుందుని పట్టపుదేవి ప్రేమతో
వననిధికన్య మామక నివాసములన్ వసియించుఁ గావుతన్.

చ. నెలకొని తియ్యగాఁ బలుక నేర్పును మాకని చేరుభంగి రా
చిలుకయు వీణయున్ దను భజింపఁగ గీతసుధాపయోధిలోఁ
బొలుపుగ నోలలాడు ననఁబోఁడి నిరంతర సుప్రసన్నయై
పలుకు వెలంది నావదనపద్మమునన్ విహరించుఁ గావుతన్.

శా. (శ్రీ) వాణీరమణాదు లెవ్వనిజయ(శ్రీ)కాములై కొల్తు రే
దేవున్ / బ్రాఁజదువుల్ / గజాననునిగాఁ / దెల్పున్ / జగత్కర్తగా /
నా విద్యాగురునిన్ / గణేశ్వరుని / భక్తాభీష్టసంధాయకున్ /
సేవింతున్ / మదిలో వినాయకుని / సుశ్లేమార్థ సంసిద్ధికిన్.

ఉ. మూఁడు గుణంబులున్ బరమమూర్తులు మూఁడును మూఁడు వేదముల్
మూఁడు మహాక్షరంబు లొక మూర్తిగఁ జూచిన మేటివేలుపున్
బ్రోడల కేలుమోడ్పులు సమున్నతిఁ గైకొను సామి చూడ్కికిన్
వేడుక సేయు దేవునిఁ గవిస్తుత తేజు రవిన్ భజించెదన్.

చ. ఇనజునితోడ మైత్రి ఘటియించియు వారిధి దాఁటి జానకిన్
గనుఁగొని వచ్చియున్ జపము గైకొని మందులు తెచ్చి లక్ష్మణున్
మనిచియు దైత్యులన్ బిలుకుమార్చియు రాఘవుచేత మెప్పు లొం
దిన హనుమంతు శాంతు వినుతింతు మహాబలవంతు నెంతయున్.

గీ. యుక్తి నొక్కొక్కవర్ణ మత్యుగ్రపాప, విదళనముచేయు శతకోటి విస్తరముగ
రామచరిత మొనర్చిన వామలూరు, సంభవునకుఁ బ్రణామముల్ సంఘటింతు.

గీ. పరమపావనమగు మహాభారతంబు, పంచమామ్నాయముగ రచియించి ప్రజకు
ముక్తిమార్గంబు చూపిన మునికులేంద్రు, బాదరాయణకవి సార్వభౌముఁ దలఁతు.

గీ. సారకవితాసుధారసాసారకలన, రసికజనుల మనోమయూరములఁ దనుపు
ఘనులవర్ణింతు శివభద్రకాళిదాస, చోరమాఘమయూరాది సుకవివరుల.

ఉ. ఆయతయుక్తి మువ్వురు మహామును లంచిత వాక్ప్రపంచధా
రేయులు శబ్దశాస్త్ర మొనరించినభంగి నుదారభారతా
మ్నాయము మిశ్రసూక్తుల నొనర్చినమాన్యుల నన్నయార్యులన్
ధీయుత శంభుదాసకవిఁ దిక్కమఖీశ్వరుఁ బ్రస్తుతించెదన్.

గీ. సోమభాస్కర శ్రీనాథ భీమ రామ, భద్ర వీరభద్రాదుల భద్రకరుల
మాననీయుల దేవతా మహిమఁ బూని, వెలయుసాంద్రకవీంద్రుల వినుతిసేతు.

క. ఆకరవల్లి కులాబ్ధి ని,శాకరుఁ గోదండరాము సద్గురుఁ దలఁతున్
శ్రీకరవిప్రాకార, శ్రీకంఠుని వేదశాస్త్రసిద్ధాంతనిధిన్.

క. పికమధురోక్తుల చాడ్పున, సుకవులవాక్యములు కర్ణసుఖకరము లగున్, కు
కవులపలుకులు కాక, ప్రకరరుతంబులనుబోలెఁ బరుషంబులగున్.

క. సామజముమీఁదఁ గవిసిన, దోమలచందమున సుకవితో వాదింపన్
గా మొనసి వచ్చుజడల న,నామతరుల ఖలులఁ జూచి నవ్వరె సరసుల్.

వ. అని యిష్టదేవతా నమస్కార ప్రభృతి కృతిముఖ శుభాచారంబు లాచరించి నా మనంబులోన.

క. రామేశ్వరమహిమము, విశ్వామిత్రచరిత్ర సూర్యశతకంబును గం
గామాహాత్మ్యము మొదలగు, శ్రీమత్కృతిరత్నములు రచించియు మఱియున్.

వ. ఏనొక్కచాటు ప్రబంధంబు నిర్మించెదనని నిశ్చయించి దేవపూజాసద్మంబునం బద్మాసనాసీనుండనై చిత్తంబు నియమాయత్తంబు గావించి పురహరచరణారవింద ధ్యానసుధాసంధానంబు చేయుచున్న సమయంబున.

సీ. కలధౌతగిరియును గలధౌతగిరియును, విల్లుగాఁ బొడవైన యిల్లుగాఁగఁ
గమలాహితుండును గమలాహితుండును, శరముగా లలితశేఖరముగాఁగఁ
బద్మోద్భవుండును బద్మోద్భవుండును, సాదిగా మెయిఁ దాల్చుబూదిగాఁగఁ
బవనప్రియుండును బవనప్రియుండును, సొమ్ముగా ఫాలనేత్రమ్ముగాఁగ
గీ. వరలుపెనువేల్పు ముమ్మొన వాలుదాల్పు, జగములకుఱేఁడు ధనదుని సంగడీఁడు
హరుఁడు పెద్దాడసోమశంకరుఁడు హృదయ, సరసిజంబున మాకు సాక్షాత్కరించె.

క. ఈరీతిం గృప సాక్షాత్కారుండగు సాంబశివునిఁగని మానవ పూ
జారచనలఁ గొలిచి నమస్కారంబులు చేసితిఁ వికస్వరమతినై.

క. అతివేలానంద సమన్వితు నన్నుఁ గృపాకటాక్ష నిబిడజ్యోత్స్నా
ప్లుతుఁ జేసి పార్వతీపతి, హితమతి నతిమధురఫణితి నిట్లని పలికెన్.

గీ. భర్తృహరి యనఁదగిన భూభర్త నాదు, భక్తిచే యోగిజనసార్వభౌముఁ డగుచు
నీతిశృంగారవైరాగ్యరీతు లలర, వృత్తశతకత్రయము రచియించె మున్ను.

క. వెలయు సుభాషితరత్నావళి యన భర్తృహరి యోగి వరకృతి వివిధో
జ్జ్వలగుణశోభితమయి సొంపులుగుల్కు రసజ్ఞ కంఠభూషణ మగుచున్.

గీ. అమ్మహాకృతి నీవు రమ్యాంధ్ర దేశ, భాషచే సరసముగఁ గబ్బము రచించి
మాకు సహపాయనముగ సమర్పితంబు, సేయుము నితాంతభక్తి విశేషయుక్తి.

గీ. సామసంగీతములకన్న శైలకన్య, భాషితంబుల కన్నను బాహులేయు
కథలకన్నను గర్ణసుఖప్రదములు, భక్తు లర్పించు కావ్యగుంఫములు మాకు.

వ. అని సర్వజ్ఞుం డాజ్ఞాపించి మనోరథసిద్ధి యగునని దీవించుటం జేసి యంతరంగంబునం దరంగితం బగు హర్షోత్కర్షంబునఁ గృతి రచియింపం దొడంగి మదీయవంశావతార క్రమం బభివర్ణించెద:

సీ. పరమేష్ఠి తుల్యప్రభావుండు వాధూలుఁ, డను ఋషీంద్రుం డొప్పు ననఘమూర్తి
అమ్ముని నాధువంశమ్మున క్షీరాంబునిధి సుధాకరుఁడు జన్మించినట్లు
ప్రభవించె శ్రీ పైడిపాటి సింగనమంత్రి, వంశాగ్రగణ్యుఁడై వరలునతని
మహితసంతానక్రమంబున జలపాల, సచివుఁ డొప్పె బలారిసచివసముఁడు
గీ. గజపతి క్షితిభర్తచే గజముతోడ, నగ్రహారం బితండు పరిగ్రహించె
నెలమి నేనుఁగు వారన్న యింటిపేరు, గలిగె నతనికి గజలాభకలనవలన.

గీ. ఈశ్య గజపతిదత్త సోమేశ్వరాగ్ర, హారశాసనుఁడై మహోదారభాగ్య
మహిమ గల్గిన జలపాలమంత్రి మణికి, గరికరాజు జన్మించె విఖ్యాతయశుఁడు.

క. సరసుఁడగు గరికమంత్రికిఁ, బురుహూతోపేంద్రసములు పుట్టిరి తనయుల్
గురుమూర్తియు గురురాజును, శరణాగత భరణనిపుణ సద్బిరుదాంకుల్.

ఉ. ఆయత భోగవాగ్జితబలారిగురుల్ గురురాజు దానరా
ధేయు నజేయు వత్సవయతిమ్మమహీశ్వరు రాజ్యభారధౌ

రేయు నుతింపఁగాఁ దగువరిష్ఠ గజాశ్వ సుఖాసనాదిల
క్ష్మీయుతు దేవవాస సరసీవన సత్కృతి ధర్మ కర్మఠున్.

ఉ. సారదయారస ద్రుహిణ సారథికిన్ గురురాజు మంత్రికిన్
బేరమ యందు నందనుఁడు పేర్మి జనించె విలాససంపదన్
మారుఁడు విక్రమంబునఁ గుమారుఁడు లక్ష్మణశౌరి భూరిశో
భారవి సాహితీవిజిత భారవి ధీరవిచారవిశ్రుతిన్.

ఉ. దండి మనోజ్ఞ శబ్దకవితాఝరిచే నుపమాసమృద్ధిచే
రెండవ కాళిదాసు రసరీతి తరంగితసూక్తి సత్కవీం
ద్రుండని ధీరు లెంచఁగఁ గృతుల్ రచియించిన ధన్యునిన్ మహా
పండితమాన్యు లెన్నఁదగు భాజితసూర్యుని లక్ష్మణార్యునిన్.

గీ. కృతు లొనఁగి వత్సవయ తిమ్మనృపతిచేతఁ, దురగమణి భూషణాంబరాందోళికాది
పూజగైకొని పెద్దాడపురరమాను, శాసనుండయి లక్ష్మణశౌరి దనరె.

క. ఆఘనుఁడు గాంచె దానఘు, నాఘనుల సుభద్రయందు నందనుల గుణ
శ్లాఘార్హుఁ దిమ్మనార్యు ని, రాఘాటసమాఖ్యు గురువరాజసమాఖ్యున్.

శా. తిమ్మామాత్యుఁడు మేరు భూధర మహాధీరుండు రాజాధిరా
ట్తిమ్మక్ష్మారమణప్రసాదశుభవర్ధిష్ణుండు విద్వత్సభా
సమ్మోదావహవాగ్విలాస విబుధాచార్యుండు దిక్కామినీ
ధమ్మిల్లాభరణద్యశోవిశదముక్తాధాముఁ డెన్నందగున్.

క. ధీరమతి తిమ్మనార్యుఁడు, పేరమ యనఁదగిన సతిని ప్రేమ వరించెన్
శ్రీ రమణీయాకృతియగు, శ్రీరమణీమణిని హరి వరించిన కరణిన్.

మ. అనఘస్వాంతుఁడు మాచిరాజు నరసింహార్యుండు మల్లమ్మయున్
జనకుండున్ జనయిత్రిగాఁగ, మిహికాశైలేంద్రుఁడున్ మేనయున్
జనకుండున్ జనయిత్రిగాఁదగు మహేశప్రేయసింబోలి తి
మ్మన మంత్రీశ్వరురాణియై, తనరు పేరాంబన్ నుతింపందగున్.

చ. అతులితకీర్తి పేరమకు సంచితపుణ్యుఁడు తిమ్మమంత్రికిన్
సుతులము సంభవించితిమి సుస్థిరశంకరభక్తి భావనా
చతురుఁ డనంతధీమణియు, సన్నుత లక్ష్మణనామధేయ వి
శ్రుతుఁడన నేను శంభువరశోభితభద్రుఁడు వీరభద్రుఁడున్.

క. గౌరీపరిణయకావ్యము, సూరీంద్రులు మెచ్చఁజెప్పి శుంభత్కవితా
పారీణబిరుదుగాంచిన, భూరియశోఘనుఁ డనంత బుధవరుఁ డలరున్.

గీ. అయ్యనంతుండు సుందరియందు సుతులఁ, గాంచె నిరువుర సౌజన్యకలితమతుల
ధరణినాయకపూజ్యుని గురువఘనుని, ధీరజనహితగుణధుర్యుఁ దిమ్మనార్యు.

గీ. మాన్యుఁడైన గురువమంత్రికిఁ బట్టిన, వీరభద్రదేవు విపుల కరుణ
వలన నుద్భవించె వర్ధిష్ణుఁడైన వీ, రేశ్వరుండు సుజనహితుఁడు సుతుఁడు.

క. చతురజనంబులు లక్ష్మీపతి, యన లక్ష్మణుఁడనంగఁ బ్రబలిన నాకున్
సుతులై వర్ధిల్లిరి సం, భృత వినయులు తిమ్మశౌరి పేరయ ఘనుల్

గీ. తిమ్మనార్యుండు పార్వతీదేవియందు, పార్వతీశ్వరువరముచ భాగ్యయుతుల
సుతులఁగాంచెఁ జిరాయురున్నతుల వీర, భద్ర లక్ష్మణమంత్రుల బంధుహితుల.

వ. ఏవంవిధ వివిధవిభవమహనీయమదీయవంశసంభవు లగు వారికెల్ల సకలమనోరథ ఫల
ప్రదపారిజాతంబగు నమ్మహేశ్వరునకు;

షష్ఠ్యంతములు

క. శ్రీమంతునకుఁ ద్రిలోకీ, సామంతున కరుణచరణజలజరజోరా
జీమంజుల సిందూర, శ్రీమధురశ్రుతి సమాజ సీమంతునకున్.

క. శివునకు గిరిజాధవునకు, భవునకు నిర్దగ్ధభావభవునకు సద్వై
భవునకు శిక్షిత నలినో, ద్భవునకు మునిదత్తపరమపదవిభవునకున్.

క. నీహారవార సురతటి, నీహారపటీర తార నిభ దేహునకున్
మాహాధిపవాహున కని, లాహారాంగదల సన్మహాబాహునకున్.

క. స్థాణునకు దానవాంతక, బాణున కభయప్రదాన పరిపాలిత గీ
ర్వాణునకు వేదమయకం, ఖాణునకు నిశాటఘన జగత్ప్రాణునకున్.

క. కరుణాభరితాపాంగున, కరుణాబ్జరథాంగ భూషితాంగునకు సుధా
హరిణాంకకుందచందన, హారిణాంగున కక్షిశిఖహుతానంగునకున్.

క. హరునకుఁ బెద్దాడపురీ, శ్వరునకు నక్షత్ర కుసుమ సంగతచికురో
త్కరునకు మందస్మితసుం, దరునకు సోమేశ్వరునకు నమదమరునకున్.

వ. భక్తిసమర్పితంబుగా నా రచియింపంబూనిన సుభాషితరత్నావళి యను చాటుప్రబంధంబునకుఁ బ్రారంభం బెట్టిదనిన.—

భీమకవి నివాసస్థానము

శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు

కేశవరపు కామరాజుగారు భీమకవిజన్మస్థానమును గూర్చి భా[illegible] [illegible]సంపుటము పుష్య మాఘ మాసముల సంచికలలో నొక [illegible]వ్యాసమును వ్రాసి ప్రచురించిరి. ఆవ్యాసమును మూడు భాగములుగ ప్రత్యుత్తరసౌకర్యమునకు విభజింపవచ్చును. ఒక భాగమునకు మేము ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసి యున్నది. మేము వ్రాసిన కాకతీయసామ్రాజ్యము, నిజామురాష్ట్రపరిశోధనోద్యమము, శారదలోని పరిశోధననివేదిక కామరాజుగారు ఆయాసందర్భములలో విమర్శించుటవలన. రెండవ భాగము: కవిజనాశ్రయ పీఠికా విమర్శనము. అది శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులువారిని గూర్చినది. మూడవ భాగము: ద్రాక్షారామము క్షేత్రమాహాత్మ్యమును గూర్చినది. కడమ రెండుభాగములను వదలి మావ్రాతల సమన్వయించుటలో విమర్శకు లొందిన పొరపాటు సూచించి భీమకవి నిజామురాష్ట్రములోనివా డనుటకు గల యుపపత్తుల దెలుపనున్నారము.

కామరాజుగారు కాశీఖండమునుండి ద్రాక్షారామప్రశంసాభాగమునంతయు నెత్తి వ్రాసిరి. మూలమున అగస్త్యుడు గోదావరిప్రాంతమునజేరి కొల్లాపురలక్ష్మిని దర్శింప నేగెననిమాత్రము గలదనియు, శ్రీనాథుడాంధ్రుడగుటచే మఱికొన్ని క్షేత్రములను జేర్చెనని విమర్శకులు వ్రాసిరి. అందు భీమకవిప్రశంసగాని ప్రకృతాంశముగాని లేకుంటచే విమర్శింప నవసరములేదు. ఇటులే భీమఖండమునుగూర్చియు వ్రాయబడినది. ద్రాక్షారామము ప్రశస్తినిదెలుపు శాసనముల గొన్నింటి నుదాహరించిరి. ఇందువలన గోదావరీమండలమున ద్రాక్షారామ మున్నటుల సువ్యక్తమగుచున్నది. ఇది వివాదాంశము గాదు గాన దీనిగూర్చి యింతచర్చ యనవసరము.

భీమకవి నివాసస్థానమునుగూర్చిన చర్చ కవిజనాశ్రయపీఠిక కవసరమగుటచే జయంతి రామయ్యపంతులుగారు 1915 ఈష్టరుసెలవులలో ఓరుగల్లు దర్శింపవచ్చి యచటి ప్రముఖులను ప్రశ్నింప బలువురు కరీంనగర మండలములోని వేములవాడయే భీమకవి నివాస మని తెలిపిరి. ప్రజాప్రవాదము త్రోసివేయరానిదని యచటి విశేషములను వ్రాసితెచ్చుటకు మాలో నొకని బంపిరి. అంతకుమున్నె మాకు వేములవాడతో బరిచయము గలదు. 1924 వేసవిసెలవులలో మాలో నొకరము శాసనపరిశోధనమునకు వేములవాడ కేగియుంటిమి. కావున వేములవాడవిశేషముల నిట విస్తరించి తెలిపి విమర్శకులు సమన్వయించుటలో నొందిన ప్రమాదము దెలుపుదుము.

వేములవాడ నిజామురాష్ట్రమున కరీమునగరమునకు మూడామడలదూరమున నున్నది. ఈ గ్రామమున బెక్కు దేవాలయములు గలవు గాని అందు రాజేశ్వరాలయము, భీమేశ్వరాలయము మిగుల సుప్రసిద్ధములైనవి. రాజేశ్వరాలయమునకు వెనుకవైపుగా ఫర్లాంగుదూరమున భీమేశ్వరాలయ మున్నది. భీమేశ్వరాలయము ముందు త్రిభువనమల్లవిక్రమాదిత్యుని శిలాశాసన మొకటి కలదు. రాజేశ్వరాలయమునం దెడమవైపున రాజరాజను చాళుక్యునియొక్కయు త్రిభువనమల్లవిక్రమాదిత్యునియొక్కయు శాసనములు రెండు గలవు. ఇంక రెండుమూడుశాసనము లీయాలయమున గలవు గాని యవి యరిగిపోయినవి. ఈశాసనములు పదిపదునొకండు శతాబ్దములకు ముందువి. ఈ గ్రామము నిచటి జనులు లేములవాడ, వేములవాడ యని వ్యవహరింతురు. పాటకపుజనులు లేండాల యేండాల యందురు. శాసనమ్ములో

లేమ్బలవాడ యని కలదు. మేము చూచినంతలో ప్రాచీనగ్రంథములయందు ఈక్షేత్రమునకు లేములవాడ యను నామమే కాన్పించినది. వేములవాడ యనురూపము, తక్కినరూపములు ఇటీవల వ్యవహారమునకు వచ్చినటులు దలంప వీలగుచున్నది.

కామరాజుగారు తొలుత భీమేశ్వరుడు వేఱు, రాజేశ్వరుడు వేఱని యంగీకరించి వెంటనే యా యంశము దెలుపు స్థలపురాణమో, మాజువాణిసాక్ష్యమో తప్పుగావలెను. లేదా రెండును దప్పుగావలెనని వ్రాసిరి. మాజువాణిసాక్ష్యము వ్రాసినది. లేములవాడ నివాసులును బండితోత్తములును వృద్ధులు నగు బ్రాహ్మణులు. స్థలపురాణము దేవస్థానములో నేటికి లభించును. ఈ పరిస్థితులు గమనింపక తమవాదమునకు విమర్శాసౌకర్యమునకు అనుకూలపరిస్థితులు లభించనంతమాత్రమున రెంటిని ద్రోసివేయుట సమంజసముగాదు. కామరాజుగారొనరించిన విషయసమన్వయమె తప్పుగాని విషయము తప్పుగాదు. విషయము సుబోధ మగుటకు కామరాజుగారి వాక్యము లిట నుదాహరించుచున్నారము:

"శివౌ, జనయామాస తు స్తత్ర శివలింగం సనాతనమ్,
దక్షవాట్యాం భీమలింగం యత్ర రాజేశ్వర శ్శివః."

పూర్వాపరసందర్భములజూడ దీని కర్థ మిటులు దోచుచున్నది. పార్వతీపరమేశ్వరులు దక్షవాటిక (యందలి) సనాతనశివలింగమైన భీమలింగమును బుట్టించినారట. దీనివలన భీమేశ్వరప్రతిష్ఠకు బూర్వము రాజేశ్వరు డచ్చట గలడనిగదా తేలుచున్నది. శ్రీ రామయ్యపంతులువా రాచార్యులవారిద్వారా గ్రామస్థలమొద్దనుండి తెప్పించిన పత్రము (మాజువాణి సాక్ష్యము) భాగమున నీ క్రిందివిషయము గలదు. "రాజేశ్వరమాహాత్మ్యములోపల యీ రాజేశ్వరుణ్ణిన్ని భీమేశ్వరుడని చెప్పియున్నది. అయితే భీమేశ్వరుడువేఱు రాజేశ్వరుడు వేఱునా? లేక రాజేశ్వరు డంతటినుండి భీమేశ్వరుడుగా మారెనా? యీయసందర్భములజూడ భీమేశ్వరలింగమును బార్వతీపరమేశ్వరులు పుట్టించుటకుమాఱుగ నెవ్వరో సృష్టించియుందురు. జైనవిగ్రహములు భీమేశ్వరాలయమున లేవని రామయ్యపంతులువారు వ్రాసిరి. రాజేశ్వరాలయ ముఖద్వారమునొద్దను ప్రాకారము లోపలితట్టు గర్భాలయమునొద్దను వివిధములు వివిధాకృతులుగల జైనవిగ్రహములుగలవని యాచార్యులువారు వ్రాసిరి. రాజేశ్వరాలయము పూర్వ మొక జైనమఠమై శైవులచే నాక్రమింపబడెనని చెప్పుదురనియు నీయాలయావరణములో బెక్కు జైనవిగ్రహములు గలవనియు శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు వ్రాసిరి. భీమేశ్వరుడు వేఱు, రాజేశ్వరుడు వేఱని తేలుచున్నది. స్థలపురాణమో మాజువాణిసాక్ష్యమో తప్పుకావలెను. లేక రెండును దప్పుగావలెను."

న్యాయస్థానములందు ధర్మసూత్రములకు(Laws) అర్థాంతరముల దీయునటుల నీ శ్లోకమునకు మాజువాణిసాక్ష్యమునకు ఇతరాధారములకు అర్థాంతరముల గల్పించిరి. "శివౌ యత్ర దక్షవాట్యాం రాజేశ్వర శ్శివ(స్థితః) తత్ర సనాతనం శివలింగం భీమలింగంజనయామాసతుః" అని యన్వయింపవలయును. అపుడు పార్వతీపరమేశ్వరులు ఎచ్చట దక్షవాటికయందు రాజేశ్వరుడగు శివుడు గలడో యచట పురాతనమైనదియు శివలింగమునగు భీమలింగమును పుట్టించిరి. అనగా బ్రతిష్ఠించిరని భావము. స్థలపురాణమున బార్వతీపరమేశ్వరులు ఇపుడు రాజేశ్వరు డనబడు శివుడున్నచోట గల శివలింగమును సనాతనమైనదానిని బ్రతిష్ఠించిరనియు ఆ శివలింగముగల చోటు పూర్వము దక్షుడు జన్మముచేసినచోటు గాన నది దక్షవాటిక యనియు స్పష్టముగ జెప్పబడియున్నది. ఈయర్థ ముదాహృతశ్లోకమునందు సుగమమైయున్నది. దీనిభావము; రాజేశ్వరు డను పేరుతో శివు డున్న తావునగల శివలింగము పార్వతీపరమేశ్వరులు ప్రతిష్ఠించినది. ఆలయప్రదేశము దక్షవాటిక యని తెలియుచున్నది. 'జనయామాసతుః' అను క్రియాపదము రాజేశ్వరాలయములోని లింగము పార్వతీపరమేశ్వరసృష్ట మని తెలుపును. రాజేశ్వరాలయము దక్షవాటిక గావునను, అట బార్వతీశంకరులు రాజేశ్వరశివస్థానమున భీమలింగమును బ్రతిష్ఠించిరి గావునను దాక్షారామ భీమేశ్వరుడన లేములవాడలోని దక్షవాటిక యనబడు రాజేశ్వరాలయమునందలి భీమేశ్వరలింగ మని నిశ్చయించి "దాక్షారామ భీమేశనందనుడ" అను భీమవివాక్యము లేములవాడకే సరిపడునని తెలిపితిమి.

"వేములవాడను నెలసిన భీమేశ్వర కరుణగలుగు భీమ సుకవిని" అను భీమకవివాక్యము గోదావరి మండలము లోని దాక్షారామమున కన్వయింపదనియు గోదావరి మండలములోని వేములవాడలో భీమేశ్వరాలయము లే దనియు బూర్వోక్తాధారములచే వేములవాడలోని రాజే శ్వరాలయభాగము దక్షవాటికయనియు నచటి శివుడే భీమకవికి వరప్రదాతయనియు మేము సమర్థించితిమి. ఈకథయంతయు వేములవాడలోని రాజేశ్వర క్షేత్రము నకు సంబంధించినది. రాజేశ్వర క్షేత్రము ప్రకృతము శివాలయముగ నున్నది. దీనిముందు ధర్మకుండ మను కోనేరు గలదు. ఈ యాలయము విశాల మగు నొక తటాకపుగట్టుమీద నున్నది. చెఱువులోనను ఆలయ ప్రాకారముచుట్టును గల జైనవిగ్రహము లసంఖ్యాక ములు. దృఢము విశాలము నగు ప్రాకారముమధ్య రాజే శ్వరాలయ మున్నది. ద్వారమున జైనవిగ్రహములు ద్వారపాలకులవలె గలవు. లోనికి రాగానే ద్వారము నకు వెనుకను గర్భద్వారముముందును జైనవిగ్రహములు గలవు. ఇపుడు రాజేశ్వరాలయమని చెప్పబడు నాల యము శివాలయమువలెగాక యొక మిద్దెవలె గట్టబడి నది. ఆలయమునందు శివాలయచిహ్నము లిటీవల గల్పిం పబడినవి. ఇది తొలుతనుండి శివాలయమేయని జైను లను వంచించి లోకులకనుగప్పుటకు క్షేత్రమాహాత్మ్యము కల్పింపబడియుండును. రాజేశ్వరుడను పశ్చిమచాళుక్య రాజు శివలింగమునకు వృత్తు లొసంగి శైవధర్మస్థాపకుడై యీయాలయమున శాసనములు స్థాపించెను. జైనులు మతాచార్యులబోధచే దొలుత శైవులుగను పిమ్మట వైష్ణ వులుగను మాఱుటచే రాజేశ్వరాలయమున శివునకు విష్ణునకు స్థానము లీయబడెను. హతశేషులగు జైనుల సోదార్చుటకు జైనవిగ్రహముల లెక్కలేనన్ని యుంచిరి. యవనసోదరులు దౌర్జన్యమొనరించి యాలయము రూపు మాపకుంటకు "ఒక యవనబోధకుని సమాధికి ప్రాకా రములో దావొసంగి యవనుల పూజాపురస్కారముల గల్పించిరి. పూర్వభక్తిశ్రద్ధలతో జైనులుగూడ నేటికిని రాజేశ్వరాలయమునకు వచ్చుచున్నారు. నాటి జైనా చారములను బురస్కరించికొని పంచములు సైతము ఆల యముముందునకు వచ్చుచున్నారు. నిజామురాష్ట్రమున సుప్రసిద్ధము లగు క్షేత్రములలో వేములవాడ యగ్ర గణ్యము. ఈగ్రామమున నూరు బ్రాహ్మణగృహములు గలవు. ఇక భీమేశ్వరాలయమన్ననో! ఇదియు వేముల వాడలో చెఱువు కొనను ప్రత్యేక ప్రాకారములో నున్నది. ఇందు మిక్కిలి యెత్తయినలింగము గలదు. ఇది మొదటినుండియు శివాలయమే యని నిర్ణయింప నవకాశములు గలవు. ఇందు జైనవిగ్రహములుగాని జైనచిహ్నములుగాని కానరావు. మేము స్వయముగా గనులార జూచినయంశము. ఇక రాజేశ్వర క్షేత్రమాహా త్మ్యము ప్రతులు వేములవాడప్రాంతమున బహుతావుల గలవు. గ్రామస్థులయొద్ద రెండుమూడుప్రతులు భిన్నకాల ములలో వ్రాయబడినవి చూచితిమి. గ్రామస్థులు వ్రాసియిచ్చిన పత్రములో, రాజేశ్వరమాహాత్మ్యములో యీ రాజేశ్వరుణ్ణి భీమేశ్వరు డని చెప్పియున్న దని వ్రాసిరి. ఇం దసందర్భము లేదు. "దక్షవాట్యాం భీమ లింగం యత్ర రాజేశ్వర శ్శివః" అను శ్లోకభాగమువలన దక్షవాటికయందు రాజేశ్వరస్థానమున భీమలింగమును పార్వతీపరమేశ్వరులు స్థాపించిరని కలదు. రాజేశ్వర నామ మీశ్వరునకు రాజరాజను చాళుక్యభూపాలుడు వృత్తు లొసంగిననాటినుండి వచ్చినదనియు నతని భీమే శ్వరుడనిగూడ వ్యవహరింతురు. ఈ యంశము క్షేత్ర మాహాత్మ్యములో గలదని గ్రామస్థులు వ్రాసియిచ్చిరి. రాజేశ్వరాలయముగాక సుప్రసిద్ధమైన భీమేశ్వరాలయ ముగూడ వేములవాడలో నున్నది. ఇవి గమనించియో గమనింపకయో శ్రీ కొమర్రాజుగారు భీమేశ్వరుడువేఱు రాజేశ్వరుడు వేఱని తేలుచున్నదని వ్రాసి యీ వాద మున కాధారము స్థలపురాణమో మూఱువాణీసాక్ష్య మో తప్పుగావలయు ననుటలోగల సందర్భము పాఠ కులు గమనింపకపోరు. తుంటరుల దుండగములచే బరి శోధకులొందు నవస్థలు వెలుపుభాగమును విమర్శకులు వివాదబీజమున కుపశ్రుతి యని త్రోసివేసిరి. మండు వేసవిలో ఉద్యోగమునందలి విశ్రాంతి ననుభవింపక పాదచారులుగ ఆమడలకొలది బోయి తిరుగు పరిశోధక భిక్షులకు గలుగు బాధలమీద విమర్శకు లొసగు సాను భూతి సంతోషకరము.

"శ్రీ శేషాద్రిరమాకవులు కొలనుపాక యని వ్రాసిన గ్రామముసే శర్మాచార్యులవారు కొల్లిపాక యని

వ్రాయించిరి. పరిశోధకులలోని ట్లొకరికి దొరకిన గ్రామనామముగూడ స్వల్పవ్యవధిలో మఱియొకరికి దొరకుట ప్రస్తుతకాలమున దుస్తరమగుచుండ జనులను గొన్నకొన్ని మాటల పత్రములుగ జేసి తదాధారమున గ్రంథస్థాంశముల ననాదరించి చరిత్రాంశముల నిర్ణయింపుట గడుంగడుసాహసము."

అని విమర్శకులు వ్రాసిరిగాని యిది సవిమర్శముగా మా వ్యాసములు చూడమిచే గలిగిన ప్రమాదము. కోలనుపాక వేఱు; కొద్రుపాక వేఱు. రెంటిని నొకటిగా మేము చెప్పలేదు. వేఱువేఱుగానే చెప్పినారము. "కోలనుపాక" దక్షిణకాశి యని స్థలపురాణములో గలదు. మాస్వకపోలకల్పితముగాదు చూడుడు. సంస్కృతాంధ్ర స్థలపురాణములలో నిట్టులె కలదు. ఆ గ్రామ ప్రముఖు లొకగ్రంథమాల నెలకొల్పి దానికి దక్షిణకాశీ గ్రంథమాలయని పేరిడియున్నారు. కావననే మేము దక్షిణకాశి యంటిమి.

ఈ కోలనుపాక బెజవాడనుండి హైదరాబాదు బోవు ఇనుపదారిలోని ఆలేరు స్టేషనుకు నాలుగుమైళ్ల దూరములో నున్నది. "కోలనుపాక వీరనారాయణ ముకుంద" అను రావూరి సంజీవరాయనిశతక మీగ్రామమును గూర్చినదే! శాసనములలో నీగ్రామమున కొలిపాక యనిరి. జైనులీగ్రామమున 'తీర్థరాజ్ కొలిపాక్' అని వ్యవహరించిరి. జైనమతస్థుల ప్రధానస్థానములలో కోలనుపాక యొకటి. చాళుక్యులయు గాకతీయులయు నాదరముల జూరగొన్న సోమనాథాలయమను ప్రశస్తమైన దేవాలయ మిటగలదు. "కోలనుప్రతాపరుద్ర నృపకుంజరుచే" అను భీమఖండములోని శ్రీనాథునిపద్యము ఈ కోలనుపాకను గూర్చినదే. ఇది మున్నె మేము తెలిపినయంశమే. ఇక కొద్రుపాక వరంగల్లునుండి కరీంనగరము ౬౦ మైళ్లుపోయి అచటినుండి ౨౦ మైళ్లు రోడ్డువెంట బోవగా ప్రక్కన కొద్రుపాక గలదు. ఇది వేములవాడకు ౫ మైళ్లదూరములోన నున్నది. ఇందు ఆలయములు ప్రసిద్ధమైనవి లేవు. చరిత్రస్థలము కాదు. శేషాద్రిరమణకవుల వ్యాసమునుండి కోలనుపాకను ఆచార్యులగారి వ్యాసమునుండి కొద్రుపాకను గైకొని భిన్నగ్రామములని నేకగ్రామముచేసి కామరాజుగారు కొంత కథనడిపి సమకాలికులే గ్రామనామములు వేఱుగా వ్రాసియుండ లోకులమాటలనమ్మి చరిత్రాంశముల మార్చుట కడుసాహసమని సెలవిచ్చిరి. ముద్రితమై విపుల వివరణములతో నున్న వ్యాసములలోని భిన్నస్థానములగు కోలనుపాకను కొద్రుపాకను ఒకేగ్రామముగా భ్రాంతిపడి అది గ్రంథస్థమొనరించి సత్యము మరుగుపరచుటకంటె ప్రజాప్రవాదములు చాటూక్తులు సమన్వయించి చారిత్రకవిశేషముల నరయ యత్నించుట సాహసముకాదని విమర్శకులకు మనవిచేయుచున్నారము.

"ఈప్రశ్నను గూర్చి యోజించుటలో కేవల తైర్థిక ప్రజ ప్రతీతికంటె గ్రంథస్థాంశములు ప్రబలప్రమాణములు. ఆ గ్రంథములలోను నీవిషయమై చర్చరాని క్రితము వ్రాయబడినవి యుత్తమములు." అని కామరాజుగారు వ్రాసిరి. ఈ వాక్యభావము ననుసరించిన బరిశోధనముతో నూతనదేశచరిత్రములతో బనియే యుండదు. శోధించినకొలది నూతనాంశములు తేలి చరిత్రము తలక్రిందు లగుచుండును. నేడు ఎరువు తోలదగిన పాటిదిబ్బ లేపు చరిత్రరంగస్థల మను నాధారములు బయలుపడవచ్చును. నిన్నటివఱకు గణపతిదేవుని భార్య యనుకొన్న రుద్రమదేవి కుమార్తె యనుటకు ప్రబలప్రమాణములు చిక్కుచున్నవి. ఆంధ్రులు ఆంధ్రదేశవాసు లనుకొన్న రెడ్డివారు రాష్ట్రకూటవంశస్థు లని ఉత్తరహిందూస్థానవాసులనుటకు ప్రమాణములు శోధింపబడుచున్నవి. నన్నయకు బూర్వపు కవిత దొఱకుచున్నది. ఒంటిమిట్టవాడనుకొన్న పోతరాజు ఓరుగంటివాడైనాడు. గోదావరిమండలములోని బిక్కవోలువాడనుకొన్న మల్లారెడ్డి హైదరాబాదుచెంత గల బిక్కనవోలివాసుడైనాడు. ఎనిమిదవశతాబ్దమువాడన్న శంకరుడు రెండవశతాబ్దము చేరువలోనికేగినాడు. బుద్ధునికంటె మహావీరుడు పూర్వుడని నిశ్చితమైనది. చరిత్ర మిటులు దొరుమారగుచుండ వివాదము రానినాటి ప్రాతప్రొత్తముల బరమప్రమాణములుగా గొనవలయు ననుట సమంజసముగా లేదు. జనులయందు ప్రాణశక్తి యున్నంతవఱకు, నూతనవిషయాన్వేషణతృష్ణ యున్నవఱకు చరిత్రాకాశమున విమర్శవాతము వీచుచునే యుండును.

క. "వేములవాడను వెలసిన
భీమేశ్వరు కరుణఁగల్గు భీమసుకవి నేఁ
గోమటి శేనవిూఁదను
నీమహిఁ గవులెన్న ఛందమెలమి రచింతున్."

అను పద్యము కవిజనాశ్రయావతారికలోనిది. దీనిని బట్టి చూడ భీమకవి వరప్రదాతయగు నీశ్వరుడు వేములవాడ భీమేశ్వరుడు. గోదావరి మండలములోని వేములవాడలో భీమేశ్వరుడు లేడు. అచటికి గొంతదూరము లోనున్న ద్రాక్షారామములో నున్నాడు. భీమేశ్వరు డున్న వేములవాడయే కవినివాసము. కాన భీమేశ్వరాలయము సుప్రసిద్ధమైనది నైజాములోని వేములవాడలో గలదు. వేములవాడ భీమకవి నివాసమనుటకు బ్రబలాధార ప్రమాణములు గలవు. "వేములవాడ భీము నవలీలగఁజూచి కళింగగంగు," "వేములవాడ భీమభళిరే కవిసన్నుతా" లోనగుపద్యములు భీమకవి వేములవాడ నివాసి యని తెలుపుచున్నవి. జైనమతవ్యాప్తి, భీమేశ్వరాలయము క్షేత్రమాహాత్మ్యములో నదియే దక్షవాటిక యనుటయు నీసిద్ధాంతమునకు బలమగు నాధారములు. వీనిని సమన్వయించి శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, భీమకవి నిజామురాష్ట్రములోని వేములవాడ నివాసియనుటయే సమంజసమని వ్రాయుచు దమకుగల సందియముగూడ దెల్పికొనినారు. వారి వాక్యములివి:

"రామకృష్ణకవిగారు భీమకవిదేశము నైజాము రాష్ట్రమందలి వేములవాడ యగునోయని నీతిశాస్త్రముక్తావళి పీఠికలో దెల్పిన తలపును (జయంతి) రామయ్యపంతులుగారు కొన్ని యుపపత్తులతో బొందించి బలపఱచినారు. వాస్తవముకానచ్చును. నైజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడలో వెలసిన ఈశ్వరునకు సుప్రసిద్ధనామమయ్యెను. ఆరాజేశ్వరునకుగూడ భీమేశ్వరు డని సుప్రతీతి కలదా? అక్కడ సుప్రసిద్ధమైన రాజేశ్వరనామమును విడిచి స్థలాంతరమున సుప్రసిద్ధమగు భీమేశ్వరనామమును జేర్కొనుట భీమకవి గోలకొండవాస్తవ్యత్వమునకు గొంతబాధకము. పద్యములోనున్న వేములవాడ యన్నపేరు గోదావరి మండలమందలి వేములవాడకు గుదురకపోవుట తత్రత్యత్వమునకు బాధకము.

(ప్రబంధరత్నావళి పీఠిక)

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వేములవాడలో భీమకవియున్నటు లామోదించిరని తెలియును. వారిసంశయము వేములవాడ రాజేశ్వరుడేగాని భీమేశ్వరుడు లేడేయని. వేములవాడలో సుప్రసిద్ధభీమేశ్వరాలయము మిగుల ప్రసిద్ధమైనది. చాళుక్య త్రిభువనమల్లుని శాసనము ముఖభాగమునందుగలది నేటికి జెక్కు చెదరకున్నది. వివాదాధారములను మేము కల్పించితిమన్న విమర్శకులు భీమమేశ్వరాలయము మేము సృష్టించితిమన్నను సంతోషింపవల్సినదే. ఇవియన్నియు వేములవాడ చూడక పోవుటవలనను; అచట భీమేశ్వరాలయము సుప్రసిద్ధమైనది కలదని చెప్పినను గమనింపకపోవుటవలనను గలిగినయవస్థ. పైప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాక్యములు భీమకవి నిజామురాష్ట్రములోని వేములవాడ నివాసియని యామోదించుచున్నవి గాని అచట భీమేశ్వరుడు లేడేయని సంశయించుచున్నవి. కావున మేము ప్రత్యుత్తరముగ "ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నైజామురాష్ట్రములోని వేములవాడ భీమకవి జన్మస్థానముగాదని సంశయించిరి. గాని వారిచట భీమేశ్వరాలయముంట యెఱుగ కట్లు వ్రాసియున్నారు" అని మేము వ్రాసియుంటిమి. దానిపై కామరాజుగారు 'శేషాద్రిరమణకవులు పైవిధముగా వ్రాసిరి. ప్రభాకరశాస్త్రిగారి కావిషయము దెలియదని వీరి కెట్లు తెలియునని ప్రశ్నించిరి. మాకెటులు దెలియునో ప్రభాకరశాస్త్రిగారి ప్రబంధరత్నావళి పీఠికావాక్యములే విమర్శకులకు దెలుపగలవు. ఇందు మాకల్పన యేమాత్రము లేదు.

నిజామురాష్ట్రమున ఆంధ్రులలో నిప్పటికి జైనమతవ్యాప్తి గలదు. మెదకుమండలములో నైదారు సుప్రసిద్ధజైనాలయములు గలవు. కొలనుపాక వీరనారాయణాలయము, హనుమకొండ పద్మావతీ సిద్ధేశ్వరాలయములు, అల్లామద్గము, వీరభద్రేశ్వరాలయము ఇపుడు హిందూదేవాలయములుగా మార్పబడినవి. 1921 సంవత్సరములో జరిగిన జనపరిగణనము (జనాభా)ను బట్టి నిజామురాష్ట్రమున జైనులు స్త్రీపురుషులు గలసి 20884 అనియు, అందు స్త్రీలు 9852 అనియు దెలియుచున్నది. నిజామురాష్ట్రములో ఏయేమండలములం దిప్పటికిని జైనమతవ్యాప్తి గలదో తెలియుటకు ఆయామండలములలోగల జైనుల సంఖ్య నొసంగెదము.

* హైదరాబాదునగరము	1238
* అతరాపుబల్దా	109
* వరంగల్లు	89
* కరీమునగరము	5
* ఆదిలాబాదు	244
* మెదకు	229
* నిజమాబాదు	145
* మహబూబునగరు	48
* నల్లగొండ	34
ఔరంగబాదు	3930
బీడు	2268
నాందేడు	867
పర్భని	3061
గుల్బర్గా	1828
ఉస్మానాబాదు	3046
రాయచూరు	656
బీదరు	787

* ఇటుల గుర్తింపబడినవన్నియు ఆంధ్రమండలములు. ఆచారవ్యవహారములలో జైనులు వేఱుపడియున్నారు. జైనమతము వ్యాప్తిలో నున్నకాలమున గవిజనాశ్రయము వ్రాయబడినట్లు గవిజనాశ్రయములోని యీక్రిందిపద్యములవలన మనము తెలిసికొనవచ్చును.

క. ఘనదండకావ్యకృష్ణా
జినములు సొగయింప నొక్కజినముని చను దెం
చె ననగ సమయవిరోధం
బని కవులకుజెప్పు గవిజనాశ్రయు డొనరన్.

క. జినమత ధర్మమహింసయ
యనుమతమున వితతమగ గజాసురు బాపం
బని చంపడయ్యె నీశ్వరు
డనని దియాగమవిరోధ మనిరి కవీంద్రుల్.

దోషాధికారము.

భీమకవి పండ్రెండవ శతాబ్దారంభమున నున్నట్లు జయంతి రామయ్యపంతులువారు వ్రాసిరి. వీరేశలింగము పంతులువారు పదమూడవశతాబ్దములోని వాడనిరి. ఎటులైన నీరెండు శతాబ్దములందుగాక నేటివఱకు నిజామురాష్ట్రమున జైనమతము నశింపలేదు. గోదావరి మండలమున నింతవ్యాప్తి జైనమతమునకు ఆనాడు నీనాడును లేదు. కాన భీమకవి నిజామురాష్ట్రములోని లేములవాడ ప్రాంతవాసియనుటయే పొసగియున్నది.

లేములవాడ సుప్రసిద్ధ శివక్షేత్రము. బ్రాహ్మణవిస్తృతియు వేదశాస్త్రఘోషణములు సదాచారసంపత్తి నేటికి లేములవాడయందు గలదు. అటగల రాజేశ్వరునకు భీమేశ్వరునకు గలసి సంవత్సరమునకు దైర్ఘికప్రజలవలన ఎనుబది డెబ్బదివేలరూపాయలు మ్రొక్కుబడులు వచ్చుచున్నవి. ప్రతిదినము వచ్చెడి పోయెడి యాత్రికులకు లెక్కయే లేదు.

లేములవాడ భీమేశ్వరుడు సుప్రసిద్ధుడు. అవటి భీమేశ్వరాలయము చెక్కుచెదరక యన్నివిధముల మనోహరముగా నున్నను రాజేశ్వరునకే యిపుడు పూజాదికములు భోగాదికము లతిశయించి జరుగుచున్నవి. లేములవాడ నివాసియగు సోమనాథకవి తన విద్వద్రంజనీ వ్యాఖ్యలో;

'శ్రీమల్లేములవాడ పుణ్యసరసీ...... రాజేశ్వరం భావయే' అని చెప్పియున్నాడు.

రాపాక లక్ష్మీపతి తన భద్రాయురభ్యుదయములో గృతిపతి వంశావతారమునందు;

'గీ. రాజరాజేశ్వరాత్మ విభ్రాజమాన
మైన లేములవాడ నెయ్యమున జేరి.'

అని చెప్పెను. ఇటుల భీమేశ్వరుని ప్రతిభ దెలుపు పుస్తకములుగూడ నుండవచ్చును. నిజాం రాష్ట్రకవుల గ్రంథము లంతరించుటచే నిర్ధారణమునకు వీలగుట లేదు. పైపద్యములవలన లేములవాడ సుప్రసిద్ధక్షేత్రమని తెలియును. అటగల భీమేశ్వరాలయ ప్రసిద్ధిని గూర్చి యింకను దెలిసికొనగోరు స్థలపరిచయుల నడిగిన విశేషాంశములు దెలియగలవు. వీలువెంట నీవ్యాసమునకనుబంధముగ భీమేశ్వరస్వామి ప్రశస్తి దెలుపు గ్రంథభాగములు శాసనభాగములు ప్రకటింతుము.

శ్రీ కామరాజుగారి వ్యాసములో బ్రత్యేకించి మాకు సంబంధించినంతవఱకు గలవిషయములకు బ్రత్యుత్తరము వ్రాసితిమి. నిజాము రాష్ట్రము చరిత్రస్థలమనుటలో సంశయము లేదు. ఆంధ్రులెల్లరకు యాత్రాస్థలము

లుగా ప్రసిద్ధినొందిన ధర్మపురి, అలంపురి, ఏలేశ్వరము, కాళేశ్వరము, కొలనుపాక, వేములవాడ, ఉమామహేశ్వరము లోనగు పుణ్యక్షేత్రములను బ్రిటిషు దేశాంధ్రులు దర్శింపనే తెంచుటలేదు. ఆయా ప్రాంతములందున్న మహాకవుల నివాసస్థానములు చరిత్రకారులు భ్రాంతి పరస్థానములజేర్చిరి. ఇపుడు పరిశోధించి విమర్శకులముందు బెట్టునపుడు కొంత యలజడి కలుగుచున్నది. కాని సత్యము నిజాము రాష్ట్రమువైపె ములు సూపును. దేశమంతయు గల్లోలపడుచున్నను నిజాము రాష్ట్రీయసోదరులు చరిత్ర గ్రంథములు విప్పుటకు దొరకొనక మిన్నకుంటయే వివాదాంశములు పెరిగి చర్చాఫలితము తేలకుంటకు గారణము.

విమర్శవ్యాసము సౌజన్యముగ వ్రాసి నేర్చిలో శాంతముగ బొలుగొన్న కామరాజుగారియెడ కృతజ్ఞులము. వారు శేషాద్రిరమణకవులను వేఱుగ వేంకటరమణాచార్యులను వేఱుగ దలంచి పరస్పరవిరుద్ధాభిప్రాయముల జూపనెంచిరి. శేషాద్రిరమణకవులలోని రమణకవియే వేంకటరమణాచార్యులని మామిత్రులు గమనింపగోరెదము. మేము ప్రత్యేకించి వ్రాయుచున్న నిజాము రాష్ట్ర ఆంధ్రకవిచరిత్రమునందును, నిజాము రాష్ట్ర ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమునందును, ఈవ్యాసమునకు సంబంధించిన విశేషాంశము లుండునుగాన ప్రకృతముభయవాదములపై సత్యము భాషాభిమానులు తేల్చికొనుటకుగాను ఈచిన్నివ్యాసమును బ్రకటించితిమి.

సంపూర్ణము

పువ్వులు – చుక్కలు*

నెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

ధరణిని జారచోరాది ఘోరకార్య
ములు ప్రబలుచుండ, వానినిలుపఁదలచి
నింగిపైఁగల చుక్కలుఁ, నేలమీఁది
ననలు, నొక యొడంబడిక నొనర్చుకొనియె;
నిదురమాని వేగన్నుల నిరతముఁగను
చుండ, దుష్టులు భయపడకుందురె యని,
పువులు పగటికాఁపునకును బూనుకొనియె
ఉడుగణము రాత్రి కాఁపున కొప్పుకొనియె.
అడవులఁ, తోఁటలఁ, కొండలందుఁ, గోన
లందు మంచు నిండిన తమ యందపుఁ గను
లం దెఱచి యుంచునులతాంతబృందముదయ
మాదిగా నస్తమయమైన యంత వఱకు.

ప్రతినిమేషముఁ జరిగెడి పట్టపగటి
ఘోరములుచూడఁజాలక కొన్ని పువ్వులు
భయముచేతను వెలవెలఁబాఱు గొన్ని
చెక్కు లెఱ్ఱబాఁఱెడునట్లు సిగ్గు చెందు.
కాంతిమంతములగు తమకనులు తెఱచి
రాత్రులందుఁ గాఁపున్న నక్షత్రసమితి
కాంచు ఘోరంబులకు లెక్క కలదె? ఱంకు
లా? సురాపానమా? హత్యలా? కటకట!
అవి కనఁగ లేక తారకలక్షిచయము
మూయుఁ దమ యొడంబడికనుబూని మరల
తెఱచు మరలంగ మూయును మరలఁ దెఱచు
మినుకుమినుకను టందుచేతనె ఘటిల్లు.

---

* Oliver Wendell Holmes' "Album Vorses."

శాకుంతలము - దానియంతరార్థము

హరి వెంకటేశ్వరులు గారు

[రవీంద్రుని వ్యాసమునకు తెనుగు]

సీ. మధుమాసపుష్పంబు మాఘమాసపుపండు, నొకసారె రుచిచూడ నుంటివేని
మర్త్యలోకమున కమర్త్యలోకమునకు, పదమొక్కటే నీకు వలయునేని
ఆత్మాభివృద్ధికి ననువగు సామగ్రి, నంతయు నొకచోట నరయుదేని,
మరియు బ్రహ్మానందమధుపానమునజొక్కి, తన్మయత్త్వము నొంద దలతువేని
చదువు శాకుంతలంబునే సఖుడ! నీవు, అందె సకలంబు గలుగ మున్ముందు దాని
జెప్పి మరియొకగ్రంథంబు జెప్పవలయు, ఇహము పరమును సాధింతు విందు సహాహ!

(గెటీ)

యూరపుఖండ కవిశిఖామణి గెటీ శాకుంతలనాటక విమర్శనమంతను పైపద్య మొక్కదానిలో నిమిడ్చెను. నాటకమునంతను 'స్తనశల్యపరీక్ష చేయక యీపద్యము క్రొవ్వువత్తిదీపము వలె చిన్నదయ్యును, గప్పున మెరసి, దాని యంతరార్థము స్ఫురింప జేయుచున్నది. శాకుంతల మాద్యంత్య ఋతువుల లభించు పుష్పఫలముల సమ్మేళనమనియు, స్వర్గమర్త్యలోకముల కలయికయనియు నాతని యభిప్రాయము.

కేవల కవిత్వావేశమని యీ పొగడ్తను మనము త్రోసివేయవచ్చును. నాటకము కవిత్వాడంబరమే యని గెటీ యూహించినట్లు కూడ మనకు తోచవచ్చును కాని నిజ మది కాదు. ఆపద్య మాతనిసంతోషాతిశయమును గాక యథార్థవిమర్శకుని నిశ్చితాభిప్రాయమును వెలిపుచ్చుచున్నది. ఆమాటలలో గొప్పభావమున్నది. శాకుంతల మొక పరిణామచరిత్ర యని గెటీ నొక్కిచెప్పుచున్నాడు. పూవుపండుగను, భూమి స్వర్గముగను, ప్రకృతి యాత్మతత్త్వముగను పరిణమించుటయే నాటక కథ.

శాకుంతలమందు నాయికా నాయకుల సంయోగము రెండుచోట్ల నున్నది. నిలుకడలేని విషయరాగోద్రేక మగు ప్రథమాంకమందలి వారల తొలికూటమి చివర మారీచాశ్రమమందు పరమానందానుసంధాయకముగ మారుటయే నాటకోద్దేశము. ఏదేని యొక ప్రత్యేక గుణమును వ్యక్తీకరించుటకు గాని, యొకపాత్రను పోషించుటకు గాని కాక విషయమునంతను యీలోకము నుండి

యాలోకమునకు మార్చుచు ప్రేమ యను వస్తువు కేవల శరీరసౌఖ్యమును దాటి శాశ్వత మగు నాత్మానంద మొసగునది యని బోధించుట కీనాటక మేర్పడినది.

ఈ స్వర్గ మర్త్యలోకముల కలయికను కాళిదా సతిసులువుగ నొనర్చెను. అతిస్వాభావికముగా నాతని మర్త్యలోకము స్వర్గముగ మారినందున మెచ్చటమారెనో కూడ తెలియకున్నది. ప్రథమాంకమందు శకుంతల విషయవాంఛల పూర్ణముగ దగుల్కొనుటనేమియు నాతడు మరుగుపర్చ లేదు. అట్టి పతనమందు కామ మెంతవరకు తోడుపడినదియు నాయికానాయకుల నడవడిలో చక్కగ నిరూపించినాడు. శృంగార చేష్టలను, నర్మోక్తులను, ప్రాయోన్మత్త విలాసములను, కోరికను వెలిపుచ్చుట కారాటము, సిగ్గు మొదలగు ప్రవృత్తులను పూర్ణముగ నతడు వర్ణించెను. శకుంతల ముగ్ధత్వమున కిది యొక నిదర్శనము. దుష్యంత సమాగమమువలన గలిగిన కామోద్రేకమున కామె సిద్ధపడియుండలేదు. కావున నామె తన మనోభావముల నడంచుట గాని దాచుటగాని యెరుంగదయ్యెను. ఈవరకామె మన్మథావస్థ నెరుంగదు. అందువలన ఆమె హృదయము దాక్షరికములేక వెల్లడియైనందున నూతనముగ నం దంకురించిన ప్రేమను గాని, ప్రియుని నడవడినిగాని యామె సంశయింప లేకుండెను. భయమెరుంగని యచ్చటి లేడిపిల్లవలె యాతపోవనకన్య తన హద్దుమీరినది.

దుష్యంతుడు శకుంతలను వశపరచుకొను భాగ మతి స్వాభావికముగ నున్నది. ఆపడుటలోగూడ కవి యామె నిష్కళంక మగు సహజశీలమును గాపాడెను. ఆమె ముగ్ధత్వమున కిది మరియొక నిదర్శనము.

అడవినిపూచుపువ్వు రేకులనుండి దుమ్ము విదలించుటకు సేవకునిగోరదు. దానికి సంరక్షణ ముండదు. మాలిన్యము దానిపై నెలకొనినను సుందరమగుదాని శుచిత్వ మట్లనే యుండును. శకుంతల కిప్పుడు మాలిన్యమంటినది. కాని పాప మది యామెకు తెలియనే తెలియదు. పంకనిమగ్నయయ్యు, పర్వత ధారవలెను నోరెరుంగని యడవి మృగమువలెను యామె గన్పట్టినది.

కాళిదాసు ఆశ్రమ శిక్షితురా లగు నాయావననాయికను నిర్దోషమగు ప్రకృతి మార్గము ననుసరింపజేసెను. అందామె నెచ్చటను నిరోధింపలేదు. అట్లయ్యు నామెను కఠినమగు మతశిక్షలకుం బాల్పరచి, ఆత్మగౌరవమును, దుఃఖమున నోరిమియు గల్గు పతివ్రతగ నొనర్చెను. తొలుత నామె తన్ను మరచి చెట్లును పువ్వులుంబలె ప్రకృతివాంఛలకు వశయయ్యెను. కడపట, వ్రతాచరణమున దీక్ష గల్గి విధ్యుక్తధర్మముల నతి నియమమున నెరవేర్చుచు దుఃఖభరంబు నడంచుకొని గంభీరమగు స్త్రీస్వభావమును వెల్లడించెను. అపూర్వమగు కళానైపుణ్యముచే కాళిదాసు తన నాయికను కర్మయు, శాంతియు కలియు చోటను, ప్రకృతికిని నియమమునకు మధ్యను, వేయేల, నదీసాగర సంగమమున నుంచినాడు. ఆమె తండ్రి రాజర్షి; తల్లి వేశ్య; తపో విఘ్నములవలన నామె జనించినది; కాని యేది

ప్రకృతికిని నియమమునకుగూడ నాలవాలమో యచ్చట స్వేచ్ఛయు నిబంధనయు గూడియుండునో యట్టి ఋష్యాశ్రమమున నామె పెంపబడినది. అచ్చట మనసంఘమర్యాద లేవియు లేవు. కాని యంతకంటె కఠినమగు మతనిబంధన లున్నవి. ఆమె గాంధర్వవివాహము కూడ నట్టిదే. యథేచ్ఛావిహారముతోఁగూడిన సాంఘికబంధమిది. స్వేచ్ఛకును నిబంధనలకు నిట్టి యైకమత్యము సేకూర్చుటచేతనే ప్రాపంచక సారస్వతమున శాకుంతల మగ్రగణ్యమై సాటి లేనిదైనది. ఈ రెండు శక్తుల సంఘర్షణముననే యందలి సుఖదుఃఖములు, సంయోగవియోగములు నేర్పడుచున్నవి.

* * *

కామజ్వరము శమింపకున్న నది శాంతి భంగకరమైమనస్సునల్లకల్లోలముగావించును. అట్టి హృదయకంపితరాగానలజ్వాలల పశ్చాత్తాపజనితాశ్రుధారలచే ఈనాటకముననాతడు చల్లార్చెను.కాని చాలతడవు అతడు రోగమునే పెంచక మనకొకసారి చూపించి విడిచినాడు. బహుభార్యాసమేతుడగు దుష్యంతుని స్వభావమువలననే కలిగియుండెడి శకుంతలా నిరాకరణ మిచ్చట దూర్వాసముని శాపమువలన గలిగినది. లేనియెడల నది అతిదారుణమై,విచారకరమై నాటకసారస్యమునంతను భంగపరచి యుండును. కాని రాజపాపమును గుర్తించుటకు కవి పంచమాంకమున చిన్న సందుపదలినాడు. శకుంతల సభాప్రవేశమొనర్చి నిరాకరింపబడుటకు పూర్వము రాజుయొక్క ప్రేమోపలాపములు గ్రహింపుటకు కవి చిన్నయుపకాశముకల్పించెను. హంసపదికాదేవి తెరలో ఇట్లుపాడును.

గీ. "అభినవంబైన తేనెపై యాస నట్లు
మావిమంజరి జుంబించి మధుకరంబ
కమలసంవాసమాత్ర సుఖంబుగనుచు
నేవిధిని విస్మరించితి వీవుదీని." (వ. సు.)

అదివరకే శకుంతలాదుష్యంతుల ప్రేమ సంభాషణ మాలకించిన మనకు ఈయశ్రుమిశ్రమమైన ఖేద హృదయోత్పన్నరాగము గొప్పవితాకును పుట్టించుచున్నది. వెనుకటి యంకములోనే శకుంతల, కణ్వమహర్షి యాశీర్వాదములబడసి తక్కుంగల వనవాసులందరి యనురాగమును బొంది పవిత్రహృదయమున మధురభావనల నువ్విళులూరుచు భర్తృగృహమున కేగుట చూచినాము. కాని యింతలోనే యామె పోవుప్రేమ గృహమును చింతించుచున్న మన తలంపుల కొకనిరాశ గల్గినది.

"గీతికేమి? అక్షరార్థము నీవు గ్రహించితివా?" యని విదూషకు డడిగినపుడు రాజు చిరునవ్వుతో "కొలదికాలము మరులు గొల్పి కాంతలను మనము వీడుచుందుము. హంసపదికాదేవి యుపాలంభనకు నేను తగియుంటి" నని బదులుచెప్పెను. పంచమాంక ప్రారంభమున ప్రేమ చంచలత్వమును సూచించు నీ రాజు వాక్యములకు కారణము లేకపోలేదు. దుర్వాసశాపఫలమునకు బీజములు మానవ స్వభావములోనే యున్నవని కవి తనశక్తివలన గనుపర్చెను.

చతుర్థాంకమువీడి పంచమాంకము చేరునప్పుడు హఠాత్తుగ క్రొత్త వాతావరణమున

దుందుము. నిష్కళంకమగు ఋష్యాశ్రమము నుండి దుర్లభ సమావేశములు, నికృష్టప్రేమ మార్గములు, కఠినహృదయములతోను నిండిన రాజసభను జేరుదుము. మనోహరమైన యా యాశ్రమస్వప్నమునుండి మెలకువ వచ్చును. శకుంతలను సాగనంపవచ్చిన యాకణ్వ శిష్యు లిద్దరును వేరొక ప్రపంచము చేరిన ట్లూహించి యాతావును "పావనపరితంబౌ గృహంబుం బలె" జూతురు. ఆయంకము మొదట నిట్టి సూచనలచే కవి చివరవచ్చు శకుంతలా నిరాకరణము మనల మిగుల నొప్పింపకుండ జేసెను.

తరువాత నిరాకరణమువచ్చును. పిడుగు వలె నది యామెపైబడును. నమ్మినవాని చేతి దెబ్బతినిన లేడివలె ఆ వనపుత్త్రిక ఏమియు తోచక వెరగుపడి భయ దుఃఖములతో శూన్యదృష్టుల నిగుడ్చును. ఆదెబ్బచే నామె నిజమగు ఆశ్రమమునుండి దూరస్థమగుటయే కాక చాలకాలమునుండి నిర్మించుకొనుచున్న శాంతిప్రద మగు తన మనోభావాశ్రమము నుండికూడ దొర్లింపబడెను. తన్ను ప్రేమించు స్నేహితులు, తరుమృగపక్ష్యాదుల సంపర్కమువీడి ఏకాకియై నిలువనీడలేక యామె నిలుచుండును. ఒకత్రుటిలో మొదటి నాలుగంకముల మధురస్వర మణగిపోయినది.

అక్కటా! గాఢమగు నిశ్శబ్దము, నిర్జనత్వము ఆమె నప్పుడు ముట్టడించినవి. కోమల హృదయముచే వనవాసుల నందరిని తన వారిగ జేసికొనిన శకుంతల ఇప్పుడు దిక్కులేక ఏకాకియై నిలబడి ఆ శూన్యప్రపంచము నంతెను తనమహాదుఃఖముచే నింపుచున్నది.

అసామాన్యమగు కవితాదృష్టివలన కాళిదాసు శకుంతలను తిరిగి కణ్వాశ్రమము చేర్చుట కొడబడలేదు. అట్లు నిరాకరింపబడిన తరువాత వెనుకటివలె ఆయాశ్రమమున ఆమె తలయెత్తికొని తిరుగలేదు. ఆమె పూర్వపు శకుంతల గాదు. ఇపుడు ప్రపంచ మామెకు వేరొకరీతిని గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి స్థితిలో నామె పూర్వాశ్రమభూములే త్రొక్కినయెడల అంతయు పరస్పరవిరుద్ధముగ తోచియుండును. దుఃఖితుని ప్రబలదుఃఖమునకీడగు పరమశాంతియే ఆమెకిప్పుడవసరము. చిన్ననాటి చెలికత్తెలబాసి ప్రియుని వియోగభర మనుభవించుచున్న క్రొత్తయాశ్రమమందలి శకుంతల ప్రతిమ మనకు కానరాదు. కవిమౌనము శకుంతల నిప్పు డావరించియున్న శూన్యత్వమును మరింత దృఢపరచుచున్నది. నిరాకరింపబడిన భార్య తిరిగికణ్వగృహమునే చేరినయెడల ఆమె దుఃఖ మాయాశ్రమమే తెల్పియుండును. చెట్లు, తీగెలు ఆమెకొరకు విచారించియుండును. చెలికత్తె లిద్దరు దుఃఖించియుందురు. ఇదంతయు కవి వర్ణించకపోయినను మన మూహించుకొనవచ్చును. కాని మారీచాశ్రమ సమాచార మేమియు మనకు తెలియదు. ధ్యాననిమగ్నుడైన సన్న్యాసివోలె, దరిలేని విచారమున మున్గి, వ్రతనిష్ఠురాలై, లోకమునకు వెలియై ఒంటరిగ కాలమును బుచ్చు శకుంతలవిగ్రహముమాత్రము మనకు పొడగట్టును.

దుష్యంతు డిప్పుడు పశ్చాత్తాపముచే దహింపబడెను. ఈపశ్చాత్తాపమే యాతని

తపస్సు. ఈతపస్సుమూలముననే తిరిగి శకుంతల అతనికి లభించినది. అట్లుకానిచో ఆ లాభమున గొప్పయేమున్నది? ప్రాయపుమోహావేశమున ఒక్కత్రుటిలో శకుంతల మొదట ఆతనియెడిలో బడినది. కాని యథార్థమును, పూర్ణము నగు ప్రేమవిజయ మదిగాదు. అది తపస్సుమూలమున సిద్ధించును. ఇప్పుడే వచ్చినది; ఇప్పుడేపోవును. కనుకనే, కవి, ఆప్రియుల నిద్దరిని శాశ్వతముగ కలుపనెంచి, వియోగమును కల్పించి వారలచే దీర్ఘమగు తపము చేయించెను. రాజు శకుంతలను మొదటనే స్వీకరించినచో తక్కిన భార్యలతోపాటు ఆమెయు అంతఃపురమున ఒకమూల ఊరు, పేరు లేక అణగియుండును.

రాజుచే నట్లు క్రూరముగ విడువబడుట శకుంతలకు కీడులో మేలయ్యెను. తరువాత యీక్రూరత్వ మతనినేకొట్టి ఆమెయెడల ఉపేక్షవహింపనీయకుండెను. ఎడతెగని తీవ్రదుఃఖ మాతనిహృదయమును మెత్తచేసి శకుంతల నందు హత్తించెను. రాజున కట్టి యనుభవ మిదివరకు కలుగలేదు. సరిగా ప్రేమించుట కవకాశము మార్గము అతనికి కలుగలేదు. రాజు లీవిషయమున దురదృష్టవంతులు. వారి కోరిక లనాయాసముగ నెరవేరుటచే తపస్సుమూలమున సాధింపవలసినది వారికి లభించదు. విధి యిప్పుడు దుష్యంతుని అగాధమగు దుఃఖమునముంచి యాతని స్త్రీలోలత్వమునకు దూరునిజేసి యథార్థప్రేమకు అర్హుని గావించెను.

కాళిదాసావిధమున పాపుని హృదయమున రగుల్కొను అంతరాగ్నిచే ఆపాపము నంతను భస్మము చేసెను. అది యెవరికి తెలియకుండ లోలోన జరుగలేదు. నాటకము సమాప్త మగునప్పటికి చితిపై దహింపబడినట్లు చెడుగంతయు కొట్టుకొనిపోయి పరిపూర్ణ ఫలోద్గతమగు పరమశాంతి మనహృదయముల నెలకొనుచున్నది. వెలుపలినుండి హఠాత్తుగ ఝంఝామారుత ప్రసారమున లోన నాటబడిన విషవృక్షమును కాళిదాసు వ్రేళ్లతో మొదలంట నఱకినాడు. శకుంతలా దుష్యంతుల భౌతికసంయోగమును దుఃఖపథమున నడపించి పవిత్రతయు, మహోత్కృష్టతయు నాపాదించి ఆధ్యాత్మికసంయోగముగ మార్చెను. కనుకనే గెటీమహాకవి, శాకుంతలము మధుమాసపుష్పములను మాఘమాస పుపంక్తులను కలుపుచున్నదని చెప్పెను. స్వర్గ మర్త్యలోకము లిచ్చట కలియుచున్నవి. నిజముగ శాకుంతలమందు ఒకస్వర్గము పోయి వేరొకస్వర్గము చేకూరుచున్నది.

- కాముకు లగు శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రథమసంయోగము నిస్సారమైనదనియు,భరతుని తలిదండ్రుల కడపటి సమావేశమే సత్యమైనదనియు కవి యిందు చూపెను. ప్రథమాంకము శృంగార రసభూయిష్ఠమై కదలికను గలిగియున్నది. నిండుజవ్వనముననున్న మునిపుత్రిక; అతి విలాసమున పరుగులెత్తు ఆమె చెలికత్తెలు; పుష్పవతియగు అడవితీగె: కమ్మవాసనల మదించిన తేనెటీగ; చెట్లచాటున నుండి తొంగి చూచుచు సమాకర్షింపబడిన రాజు యిందలి పాత్రములు. ఈనందనవనము నుండి దుష్యంతునిభార్య అవమానమున బహి

ష్కరింపబడినది. కాని సద్భావస్వరూపిణియై భరతుని తల్లియగుచు శకుంతల తలదాచుకొనిన యీ రెండవ ఋష్యాశ్రమము దీని కెంత విరుద్ధముగ నున్నది! ఆ యరణ్యవాసుల ప్రేమ హృదయమును అక్కడ ఒక్క బాలుడే నింపుచున్నాడు. ఆ బాలు డచ్చటి వనవృక్షముల పత్రపుష్పఫల శోభలనుగూడ మరపించుచుండును. అచ్చటి మునికాంతలు గూడ ఆ దుండగీనితో కాలము బుచ్చుచు వాని క్షేమమునకై బెంగగొనుచుందురు. పరిశుద్ధాత్మయై భర్తృవియోగమున వ్రతముల నాచరించు శకుంతల వివర్ణాననయై మాసిన చీరగట్టి ఆ రంగస్థలమప్పుడు చేరును. ఆదీర్ఘవ్రతముల చే తొలి జేసిన పాపకర్మమునుండి విముక్తురాలై కరుణయు, సద్భావమును, మాతృగౌరవమును బొంది మూర్తీభవించిన మాతృత్వము వోలె ఆమె రాజిలుచున్నది. ఆమె నిప్పుడు ఎవరు విడువగలరు?

కుమారసంభవమందుబలె ఈ నాటకమందు కవి సౌందర్యతత్త్వమును జూపినాడు. ధర్మమార్గానుసరణియైన సౌందర్యము శాశ్వతమై, వశమునందున్న మనోహరమై, వశము దప్పి మితిమీరిన నశించుచుండును. మనకు లోబడి శాంతిసుఖములు గూర్చునదియే నిజమగుప్రేమ. ప్రేమకొరకుప్రేమ యనుసూత్రమును ఈ ప్రాచీనహైందవకవి యొప్పుకొనలేదు. సద్భావముగ పరిణమించుటయే ప్రేమకు ఆదర్శమని యాతడు చాటుచున్నాడు. అట్లు పరిణమించి సంఘమున దారాపుత్రాదులు, అతిథ్యభ్యాగతులు, ఇరుగుపొరుగువారు మొదలగు నెల్లరయెడల ప్రసరింపక సంకుచిత మగునంతకాలము స్త్రీ పురుషుల యనురాగము ఇంపుగాక, తాత్కాలికమై ఫలశూన్య మగును.

సౌఖ్యదాయకమగు సంసార బంధమును ప్రపంచాతీతుడగు జీవుని ప్రత్యేకవ్యక్తినిగూడ చాటుట హిందువుల విశేషము. హిందూదేశమునకు ప్రపంచమున అనేక మతములతోను జాతులతోను బహు విషయముల సంబంధమున్నది. వానిలో దేనినిగూడ నామె విడువజాలదు. కాని తపోవేదికయందామె ఒంటరిగనే కూర్చున్నది. శాకుంతలమందును కుమారసంభవమందునుగూడ ఈ యాదర్శ ద్వయమునకు పరస్పరసంబంధము కలదనియు ఒకదానినుండి రెండవది గ్రహించుటకు కొద్ది మార్పే యవసరమనియు కాళిదాసు చూపించెను. ఆతని యాశ్రమమున బాలురు సింగపుపిల్లలతోను, సన్న్యాసులు గృహస్థులతోను చెలిమి యొనర్తురు.

సన్న్యాసాశ్రమమూలమున కాళిదాసు గృహస్థాశ్రమమొండు నిర్మించినాడు. దాంపత్యధర్మమును విషయ లోలత్వము నుండి తప్పించి పవిత్రమును నిర్మలము నగు యోగపీఠము నధిష్ఠింపజేసెను. హిందువుల మతగ్రంథములయందు ధర్మము కఠినశాసనముల చేతను అనుష్ఠానములచేతను నిర్వహింపబడి క్రమపద్ధతికి తేబడెను. ఆధర్మమునే కాళిదాసు కళాసౌందర్యరూపమున ప్రకటించెను. లాలిత్యము, వినయము, సద్భావము మొదలగు సత్ప్రవృత్తులు ఆత డారాధించు సౌంద

ర్యమున కలంకారములు. ఆసౌందర్యము జగద్వ్యాపకమై, త్యాగముచేసిద్ధివడసి, దుఃఖమున శాంతింపబడి, మతాచరణమున శాశ్వతరూపమును బొందుచున్నది. ఈ సౌందర్యరాశిలో స్త్రీ పురుషుల ప్రేమ, తీవ్ర మడగి సద్భావ సముద్రమున సంగమించు ఝరీప్రవాహము వలె ప్రశాంతిని బొందుచున్నది. కావుననే ఇట్టి ప్రేమ నిరంకుశ మగు కామోద్రేకమున కన్న ఉత్కృష్టమై మహాద్భుతమును కలిగించుచున్నది.

సంపూర్ణము

షెల్లీ స్కైలార్కు

గుళ్లపల్లి నారాయణమూర్తి గారు, యల్. యమ్. యస్.

స్వాగత మునీకుసౌఖ్యాత్మ! పక్షిమాత్ర
మీవొకప్పుడుం గావు; సురేంద్ర
మందునుండియొ, తత్ప్రాంతమందునుండి [లోక
మో, నవకళాభరితపూర్ణ గానఘణిత
నిండుహృదయమువంపెదు;
　　　　　　నేలనుండి
అనలమయమేఘమట్లు పైకట్టెమెగిరె
దభ్రతలమున రెక్కలల్లాడ; నెగయు
కొలదిపాడెదు, పాడినకొలది నెగసి;
అస్తమయభాను హేమకాంత్యంబువులను,
అంబుదములు ప్రకాశమానంబుకాగ,
మోదమూర్తియెటుల పందెమునకుగడగు
నట్లుతేలుచు పరుగున నరిగె దీవు.

వెలవెలంబారు సంజకాంతులు గరంగు
ద్వన్నభోయాన వేష్టిత ప్రాంతములను,
గగనమున బట్టపగలుచుక్కవలె కంట
బడకయుండినన్ విందు నీస్వరసుఖంబు
రజతమండలదీపము ప్రత్యుషావ
సరమునఁగోచరముకాక సన్నగిలిన,
తీక్ష్ణశక్తిని తమతావుదెలుపు తన్మ
యూఖములబోలె నీగాన మొప్పగాదె.

ఒంటిమబ్బున నడిరేయినుండి రాజు
నిజకిరణవర్షధారలఁ దివిని ముంచు
భాతి నీస్వరోత్కృష్టత వాయుభూత
లములనిండి మ్రోగును; నీకు సములగాని.

నిన్నుగానియెరుంగము, నీసవిూప
మందునుండి వర్షించు శ్రావ్యామృతంబు
రీతి గనబ్రవహింప వైంద్రియచాప
వర్ణితాంబుద నిర్గతవారిబిందు.

లవని యాశాభయంబులకు వశమైన
దనుక భావోజ్వలద్యుతి దాగియుండి
భక్తిగీతి బాడెడు కవిప్రవరుభంగి;
తనలతాగారమును ముంచి తనరునింపు

ప్రేమబోలు మధురరవామృతము చేర
హాస్యవేళ ప్రణయభార మలుముకొన్న
యాత్మనూరడించుచును సౌధాంగగోపు
రాంతముననున్న గొప్పకన్యామణివలె.

దృక్పథమునుండి తనుదాచు తెరలబోలు
గరికలో, పూవులందు నిల్కడలులేని
కాంతులను జల్లుచును హిమకందళప్ర
పూరమగులోయలో పైడిపురుగువోలె.

బరువు రెక్కలమధుప తస్కరులకు నిజ
సారభయుత మాధుర్యాతిశయము మొగము
మొత్తునందాక వేడిగాడ్పులవికాన
మందుచును తన పచ్చనియాకుపంది
టను వసించు గులాబిరీతిని జెలంగి.

మినుకుమినుకను పచ్చికమీదతొలక
రించు జల్లునగలశబ్ద మెంచిచూడ
వర్షమున నిద్రలేచు పుష్పములజూడ
స్వచ్ఛమై, నూత్నమై; మోదభరితమైన
దెద్ది భువిగల్గు నద్దాని నెంచిచూడ
నన్నిటిని మించి నీగాన మతిశయిల్లు.

బోధచేయుము; దివ్యాత్మవో? పులుగువో?
అమరెనెంతటి మధురభావములు నీకు
విని యెరుగనెన్న డింత దైవికములైన
సర్వమోహానన్నిర్ఝరీ శ్వాసలను జె
లంగు మోహాసవాభివర్ణనలనైన.

కానరానికొరంతల గ్రాలువ్యర్థ
భాషణములగు పెండిలిపాటలు మరి
విజయగీతలు నీగానవృత్తిబోల్ప.

భవదసమసుఖ గానస్రవంతులకును
ఆశ్రయములెవ్వి? పొలములా? అలల? కొండ
లా? నభముదాల్పు వివిధహూనాకృతుల? స్వ
జాతి కనువగు ప్రేమమా? ఈతిబాధ
లైన దెలియంగలేని యజ్ఞానసుఖమ.

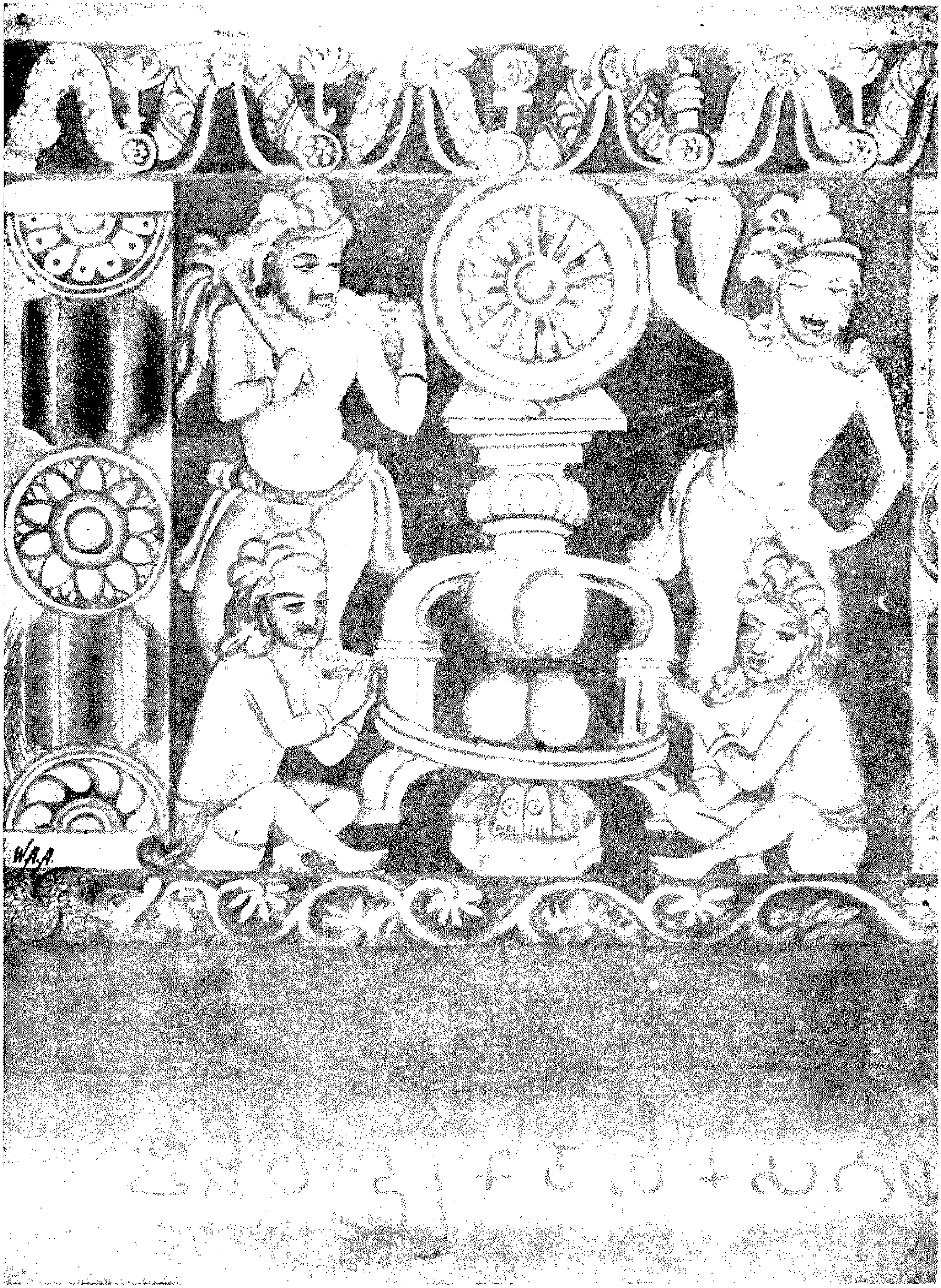
శ్రమము నలసత నిల్వనేరవు భవద్వి
మలనతీవ్రహర్షసన్నిధానములను; చేర
గలవె? కొందలపాటునీడలును నిన్ను?
ప్రేమనింతువె కాని; తత్ప్రేమపక్వ
మైనదానగల్గెడు కష్ట మందవెపుడు.

మెలకువను నిద్రనైనను తలతువీవు
మర్త్యులు కలనైనను దలంపని నిగూఢ
మృత్యుతత్త్వరహస్యము లిటులుగాక
నెటులు ప్రవహింపగల్గు ప్రస్ఫుటఝరీప్ర
వాహములనీగళమునుండి స్వరచయంబు.

ముందువెన్కలనారసి కుందుచుందు
మేదికలుగదొ దాన్నికై; ఇంపుగుల్కు
పాటలెల్ల విచారభావముల బల్కు;
అమలమై మనఃపూరమౌ హాసమైన
కొంతవేదనతో నిండికొనును కాదె?
భయము గర్వ మసూయత బారద్రోలి
కంట నొకయశ్రుబిందువు కలుగకుండ
[illegible]మొందినగాని, నీసౌఖ్యసన్ని
ధ[illegible] మెటుచేరగలమొ సుంతయు నెరుంగ.

సుఖదమౌ స్వరస్థాయుల, సూక్తులమరు
గ్రంథములగనంబడు రత్నఖనులమించి
ఘనమగునునీప్రభావము కవివరులకు
భూతలనివాసము త్యజించుపులుగువైన.

నీమనోహర్షమున సామునేర్పితేని
విశ్వమెల్ల నాసూక్తులవినుచు, (నీకు
నావలెనె,) శిష్యులౌనట్లు, నాదుజిహ్వ
నొలుకు సుమధురోన్మాదోర్మికలు చెలంగి.

బౌద్ధధర్మచక్రము

హిందూ మహమ్మదీయుల స్నేహము

మగని మగఁటిమి

మృతసంజీవి

(చిన్నరూపకము)

భోగరాజు హనుమంతరావు గారు

ఇందువచ్చుపాత్రలు:—

1.	సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	
2.	లక్ష్మీదేవి	సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి భార్య
3.	సంజీవి	మోటారు బస్ డ్రైవరు
4.	గౌసుఖాన్	క్లీనరు
5.	వీరయ్య	కండక్టరు
6.	రామమ్మ	సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి తల్లి
7.	లక్ష్మణదీక్షితులు	లక్ష్మీదేవితండ్రి
8.	రాఘవశెట్టి	ప్రయాణికులు
9.	రంగనాయకులు నాయుడు	ప్రయాణికులు
10.	మోశోబు	ప్రయాణికులు
11.	చాకలిపుల్లిగాడు	ప్రయాణికులు

ప్రథమాంకము

1-వ రంగము

రాచూరు

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి:—ఏమే, ఇంకను సామానుసర్దుట కాలేదా? త్వరగా బొట్టు పెట్టుకో; మీపుట్టింటికివెళ్లి బాగా దిద్దుకొందువుగాని లే; మోటారు బస్సు బయలుదేరుచున్నది.

లక్ష్మీదేవి:—మీరు నాతో రారాయేమిటి? సెలవుదొరకలేదా? నేను ఒక్కదానను చంటిపిల్లతో ఎట్లువెళ్లగలను? నగయునాడెముకూడా ఉన్నవికదా!

సు. శా:—నాకు సెలవుదొరకలేదు. ఛైయిరుమన్‌గారు లీవు యివ్వనన్నారు. రేపు శనివారమేకదా! రేపు రాత్రివచ్చి ఆదివారమంతుండి నీవు పెట్టించేఫలాహారాలన్నియు తినెదను. నీచెల్లెలును మరదియును పీటలమీద కూర్చునియుండగా మనకట్నము చదివింతుసుమీ!

ల:—అబ్బా! నేను చదివించను. మీరు తప్పకునేరియుత్తాఏమిటి! మీరు వచ్చినతరువాత పిల్లచేతిలోపెట్టి పెండ్లికొడుకునకును ఇత్తురుగాని లెండి.

సు. శా:—సరే! ఇకనైనను తెమలిరమ్ము. పెట్టెలోనుంచక నగలన్నియు ఒంటిమీదనే ఉంచుకున్నావెందుకు? ఒరే; అప్పడు! ఆసీనారేకు పెట్టెను తలమీద ఎత్తికో. ఈ చీరెమూట దానిపై పెట్టుతాను. ఏమే పెట్టెతాళం లేదటే? ఈమరచెంబులో పిల్లకు కొంచెము కాగే ఆవుపాలు పోసుకున్నావా? సరిగు; అంతచంటిపిల్లకు ఆ పట్టుజాకెట్టుఎందుకు? ఎండగా ఉన్నది తల కాటోలుటోపీ బిగించడ మెందుకు?

ల:—అత్తయ్య! నేను వెళ్లివస్తానండి! నాకేమో ఒంటరిగా వెళ్లడమునకు భయమువేయుచున్నది. మీరయినా నాతో రారాదు? మాఅమ్మ నాన్న చాలా సంతోషిస్తారు.

రామమ్మ:—ఆహా! రావలసినదే! మీవాళ్లునన్ను అంత చక్కగా పిలిచినారు! ఈయిల్లువాకిలి, దూడదుడిక్కి ఎవ్వరికి వప్పగించిరాను? తోచీ తోచనమ్మ తోడికోడలు పుట్టింటికి వెళ్లినదట. నడువు; అదుగో అబ్బాయి వీధిలోనుంచి కేకలు వేయుచున్నాడు; పద. చంటిపిల్ల భద్రము. మోటారు విసురుగా వెళ్లుతుంది; గాలిదుమ్ము కొడుతుంది; పిల్లకు పయిటచెంగు కప్పు. నేను దిగబడెదను. అన్నయ్యను వదినను మీవాళ్లనంతా చాలాచాలా అడిగినానని చెప్పు.

ల:—ఆలాగే లెండి; మీరు వెనుకకువెళ్లండి. ఒరేఅప్పడు, చిల్లరవల్లరగా చాలాసామాను క్రుక్కినాను అక్కటినవాడు పట్టుకుని లాగకు భద్రము.

సు. శా:—ఒరే అప్పుడు ఆపెట్టెను మూటను ఈఅరుగు మీద దించుకో; మీరందరు ఇక్కడ ఆగండి. నేను ఈసందులో కంసాలి భద్రయ్యయింటికివెళ్లి పెండ్లి కూతురికై చేయించిన పాపీలజత, కడియాలు- మెరుగు పెట్టియుంటాడు- తీసుకునివస్తాను.

2-వ రంగము

మోటారుషెడ్డు

కండక్టరు వీరయ్య:—ఒరే గౌసూ, హారన్ బాగా ఊదరా! రండి! రండి! యెక్కండి! ఈడేపల్లి బస్సు వెళ్లిపోతుంది; మైలుకు అణా.

రాఘవశెట్టి:-(పరుగెత్తుకొనువచ్చి) ఆపండయ్యా, బాబు! నేను ఈవెనుకాల సీటులో ఎక్కలేను; ఈరేవు కూడా అడ్డము. ఇదుగో మావూరి కొకటిక్కట్టు యివ్వండి.

గౌసు:—ఏవూరు? వేమవరమా? ఆవెనుకటి సీటులో ఎక్కకండి. అది ఆడవాండ్లు కూర్చునేది. ఈసీటులో ముగ్గురేఉన్నారు. జరగండయ్యా; ఎక్కు-జేగీ! జల్దీ.

చాకలి పుల్లిగాడు:—ఇక్కడ అంతగొప్పవారు ఎట్లా పట్టుతారు?

రంగనాయకులు నాయుడు:—ఇక్కడికే చాలాయిరుకు, నానా చండాలముకూడాను, తోయ్యకు మరి.

ఘోషోబు:—సర్దుకోండీ, మేముమాత్రము డబ్బు ఇవ్వలేదా? రా, ఎక్కవయ్యా శెట్టిగారూ!

రాఘవ:—నేనిక్కడ ఎక్కికూర్చోలేను. నోటు చాలదు; వేరేనోటు చూపింతురు బాబు!

సంజీవి:—నాన్ సెన్సు; సీటుకు నలుగురు ఎక్కవలెను. వేరేనోటులేదు, ఇష్టముంటే ఎక్కండి. ఒరే! గౌసూ! నీళ్లుపోసినావా? మోబైల్ ఆయిలు వేసినావా? ఇంజన్ స్టార్టు చెయ్; మూడున్నరఅయినది.

వీరయ్య:—అందరూ టిక్కెట్లు పుచ్చుకున్నారా? తెండి తెండి!

రంగ:—నేను వేమవరంలో ఇస్తాలెండి; చిల్లరలేదు.

వీరయ్య:—ఇరుకుకా, ఇంతసేపు పోట్లాడినావు; కొరుడిడు.

రంగ:—ఏమి! మర్యాద లేకుండా మాట్లాడుతావు బ్రాహ్మణా? ఇదుగో పదిరూపాయలనోటు; చిల్లర ఇయ్యి.

వీర:—జాంతానై! చిల్లర నాదగ్గర లేదు దిగండి. అల్లరి ఎందుకు?

రంగ:—క్షమించండి నాపని చాలాఅర్జంటు. నోటు పంతులుగారూ! మీవద్దనేఉంచండి; అక్కడికి వెళ్లినతరువాత మార్చి మీ ఇష్టమువచ్చినప్పుడు రూ 8-14-0 నాకు ఇవ్వండి.

వీర:—రైట్! ఆఁ! ఆగండి! ఆగండి! స్టాప్, స్టాప్. ఎవరో ఆడంగులతో పరుగెత్తుకుని వచ్చుచున్నారు. ఆఖరుసీటు అంతా ఖాళీ.

సు. శా:—(రొజుచు పరుగెత్తుకొనివచ్చి) డ్రైవరుగారూ! ఒక్కనిముషము ఆపండి. ఆడవాళ్లు, చంటిపిల్ల యెక్క వలెను. ఆడంగులే వస్తారు—ఒరే అప్పడు! పెట్టెను టాపుమీదికి యెత్తు—తాడువేసి గట్టిగా కట్టు సాహేబు!—అప్పడు! మూట మీ అమ్మగారి ప్రక్కను ఉంచరా—ఇదుగోనే, పాలచెంబు; ఈ నగలు రెండు నీకొంగున కట్టుకోనుము. ఆమూటను బొడ్డులో దోపుకోనుము. జాగ్రత్త. టిక్కెట్టు సొమ్ము కండక్టరుగారికి ఇచ్చినాను. ఇదిగో! ఈ రూ 20 లు కట్నముక్రింద నీవే పీటలమీదఉండగా చదివించు. డ్రైవరుగారు! ఇక వెళ్లనివ్వండి. సాయంకాలము 8 గంటలకు లగ్నము. దయచేసి కారును మా మామగారియింటివద్ద ఆపండి— లక్ష్మీదీక్షితులుగారి యిల్లు—అన్నీ వొప్పగించండి. ఒసే! భద్రము; పిల్ల భద్రము; సొమ్ములు జాగ్రత.

సంజీవి:—వెళ్లండయ్యా పిచ్చిబ్రాహ్మడా! పెట్టెకు తాళంలేదు. గీళంలేదు. దానినిండా ఏమో నగలు నాణెములు క్రుక్కించినాడు. పడిపోతే ఎవరు జవాబుదారి? గౌస్! పెట్టెను బాగా బిగించికట్టినావా? ముందుకురా! బానెటు కొంచెము ఎత్తి ఉంచు; ఇంజను స్టార్టుకాలేదు. అయ్యా! ఇద్దరు దిగి బండి కొంచెము (మీరుకూడా) తొయ్యండి—చాలు! చాలు!

3-వ రంగము

[అంగలూరు బజారువీథి]

ఘోషోబు:—అంగలూరు వచ్చినది. అదిగో! బీడీల దుకాణము. ఆపండి. ఆపండి.

రంగా:—ఆపండి. సంజీవిగారూ! ఆ ప్రక్కనే కాఫీ క్లబ్బు వున్నది. మనకోసం మంచికిల్లీలు కూడా కట్టి ఉంచారు.

ల:—అయ్యో! హఠాత్తుగా బస్సు ఆపడమువల్ల పిల్లకు పోస్తూపోస్తూవున్న పాలు ఒలికిపోయినవి. ఇక్కడెక్కడా పాలుదొరకవుగదా! వీరందరు దిగివెళ్లినారే! ఈ కాఫీహోటలులో వేడిపాలు దొరకునేమో. ఎవరు తెచ్చిపెడుతారు?

సంజీవి:—అమ్మా! ఏమికావాలండి.

ల:—బాబూ! ఇక్కడికి ఈడేపల్లి యెంతదూరముంటుంది? త్వరగా చేరుదుమా?

సం:—పదమూడు మయిళ్లు. గంటలో వెళ్లుతాము. పాలు కావాలంటే నేను తెచ్చిపెట్టాను.

ల:—పోనీలెండి! అయ్యో, నాదగ్గర చిల్లరడబ్బులు లేవు. మా నాన్నగారి యింటివద్ద నన్ను దింపుతారుగదా! అప్పుడు ఇస్తాను, అర్ధణా వేడిపాలు ఈ గ్లాసులో తెచ్చిపెట్టండి.

ద్వితీయాంకము

1-వ రంగము

[వేమవరంవద్ద రోడ్డు]

రాఘవశెట్టి:—ఏమండోయి! ఆ యెడమవైపున ధూళి రేగింది. ఘల్లుమంటు డప్పులు బాకాలు మోత వినబడుచున్నది. అదే వేమవరంజాతర కాబోలు!

రంగనాయకులునాయడు:— బస్సును ఆపండి. నేను దిగుతాను. చాలామంది దిగుతారు. ఇప్పుడే అమ్మవారుగుడిదగ్గర దిడిపోతును ఎక్కిస్తారు.

వీరయ్య:—ఏమండోయి! నాయడుగారు! వెళ్లిపోతున్నారా? ఇదిగో మీపదిరూపాయలనోటు మీకు చిల్లర పూడలేదండి—

రంగా:—మీరు బహుమంచివారు. నేను మరిచేపోయినాను. కొంచెము ఆ కల్లుదుకాణముదాకా రండి. అక్కడ నోటుమార్చి యిస్తాను. మీకు డ్రైవరుకు కూడా మిఠాయిదుకాణములో మంచి పకోడీలు కొనిపెట్టుతాను. నోటు మార్చినందుకు చాలు చేసిన ట్లుంటుంది.

సం:—కండక్టరుగారు! వెళ్లిరండి. ఒక సిగరెట్టుపెట్టి కూడా తెండి.

గౌసు:—నేనుకూడా వెడతానండి. చూచి పరుగెత్తుకుని వస్తా. సరదాగా ఉన్నది. వెళ్లనా?

ల:—అయ్యో! అందరు దిగివెళ్లినారే! నాకు ఏమో భయము వేయుచున్నది. ఆ సంబరములోనుంచి ప్రొద్దుక్రుంకేవరకు రారుకాబోలు. ఏమండీ! డ్రైవరుగారు! మీరు మరత్రిప్పి కారునడపలేరా? ఈవేళ రాత్రి నాచెల్లెలికి కార్యము. ఈ సాయంకాలము పేరంటాం డ్రెందరు వస్తారు. వెలుగుండగానే మా యింటికి చేరాలి అని ఉన్నది.

సం:—అయితే పోనిస్తాను. ఒరే గౌసు! మాట, మాట! నీవు, కండక్టరుగారు జాతరలోనుంచి అడ్డదోవను ఈడేపల్లి రండి. ఈమె పసిపిల్లతోటి తొందరపడుచున్నవి. నేను బస్సును తీసికొనివెళ్లి మామూలు చోట నిలుపుతాను.

గౌ:—వహవ్వా! సరే; వెళ్లండి మేము ఇంక రాత్రికే రావడము! (ఈలవేస్తూ పరుగెత్తినాడు.)

2-వ రంగము

రోడ్డు

సం:—ఆహా! ఈరోడ్డు నిన్నవానకు తడిసి యెంత బురదగా ఉన్నది! గోతులు కూడాను. బస్సు పడిపోవునేమో యని భయముగా ఉన్నది. చీకటి పడుతోంది.

ల:—ఈచివరిబల్లమీద చాలా ఊపుగా ఉన్నది. పిల్ల నిద్రలేస్తుందండి. బాబు! కొంచెము మెల్లగానయిన పోనిత్తురు?

సం:—అవునమ్మా! ఊరుకో! ఈకుడిచేతివైపురోడ్డుమీద పోనిస్తే గతుకులుండవు. కమ్మి గట్టిగాపట్టుకోండి. ఇదిగో! ఈరోడ్డున బస్సు యెంత జోరుగా పోతున్నదో!

ల:—ఆ ఆగినకాడికి ఈడేపల్లి రెండుమైళ్లే అని అన్నారు. ఈదోవను చాలాదూరము వచ్చినామే!

సం:—ఉండవమ్మా! ఇంక రెండుమైళ్లే ఉన్నది. ఈ చిట్టేరుప్పలు దాటగానే మీ ఊరు గాలిగోపురము కనబడుతుంది. ఒక్కనిముసము కళ్లుమూసుకోండి.

ల:—అయ్యో! ఇవి రుప్పలుకావు. అర్ధరాత్రి వు అడ వండి! బండి ఆపండి! ఇక్కడ దొంగలభయము బాబో! నా ఒంటిని చాలా నగలున్నాయి. పెట్టె లో మా ఆస్తిపాస్తి అంతా ఉన్నదండి! ఆపండి! వెనుకకయినా పట్టండి! ఇంత వేగముగా పోనిస్తే నేను, పిల్ల పడిపోతాము. ఆరోడ్డే మేలండి. మనుష్యులు వస్తూపోతూ వైనా ఉంటారు. రస్తా!

సం:—ఏమిటమ్మా! ఊరుకో! బస్సుకు లయిటు లేదు. ముందుకు దోవ కనబడడములేదు, ఈ డొంకదొల్ల. గొడవచెయ్యకు! నోరుముయ్యి!

ల:—బాబో! ఇంకేమి గొడవనండి! అదుగో జేతాళుని మర్రి! నాకు భయం! భయం! పిల్ల కెవ్వుమని లేచింది. ఆపండి! బాబో! ఆపండి! చచ్చా!

సం:—(గుబుక్కున ఆపి) దిగు! ముండా దిగు! నోరెత్తి నావంటే యీకత్తితో పొడిచివేస్తాను. ఆనగలన్ని తియ్యి! గప్‌చిప్! భద్రము అరిచావంటే.

ల:—అయ్యో బాబూ! మీకాళ్లకు మ్రొక్కుతాను! పిల్ల చేతులు కాళ్లు విరవకండి. చిన్నకడియాలు మురు గులు కొత్తవి. వళ్లతో పీకిఅయినను తీసియిస్తాను. అయ్యో దేవుడా! నానోరు నొక్కకండి. అరవను బాబో! అరవను.

సం:—నడువు! పిల్లనెత్తుకో! ముందు నడువు. ఆ నూతి లో చూడు. చూడుతావా! పిల్లను నిన్ను పొడిచి పారవేయనా?

ల:—పొడవవద్దు. చంపవద్దు! చూడుతా! శ్రీరామా! ఆపద్బాంధవా! అనాథరక్షకా! నీవే దిక్కు! ఈ పిల్లను మీరయినా పెంచుకోండి బాబు, నాతండ్రి నేను చేతులారా నీళ్లలోపడవేసి చంపలేను.

సం:—పిల్లతోటే మూకాళీ! చావు ముండా! చావండి (అని త్రోసివేయుచున్నాడు).

(తనలో) ఆహా! పెట్టెలో నగ లున్నవి గదా తీసుకుంటాను. ఈచీరెలు రవికలు పిల్లచొక్కాలు నాకెందుకు? ఆనవాళ్లు కూడాను. (పెట్టెలో కొన్ని రాళ్లువేసి) ఇంకనూ చావలేదా? గుటకలు వేస్తున్నావా? చావు. (అని పెట్టెనుకూడా పడ వేయుచున్నాడు)

తృతీయాంకము

1-వ రంగము

[ఈడేపల్లి]

వీరయ్య:—ఏమయ్యా సంజీవి!యింతసేపు నీవూ,బస్సూ ఏమయినారయ్యా? బజారువీథిని ఎక్కడవెదకినా కనబడలేదు. మమ్మును వదలిపెట్టి వేమవరముకాడ త్రిప్పి జాతరనుండివచ్చిన ప్యాసెంజర్లను ఎక్కించు కుని రామూరువెళ్లిపోయినా వనుకున్నాము.

సంజీవి:—ఆబ్రాహ్మలయిల్లు చాలాదూరము. పిల్లను తల్లిని దింపి, కొంచెము ఫలాహారము యిచ్చినారు పుచ్చుకొని వస్తున్నాను. ఆలస్య మయినది. (అని కోటుగుండీలు పెట్టుచున్నాడు).

వీరయ్య:—ఏబ్రాహ్మణుల యిల్లయ్యా! లక్ష్మీదీక్షితు లుగారట—ఆ ముసలాయన వచ్చి తనకూతురు అల్లు డు రాలేదా అని పదిపర్యాయములు అడిగి అడిగి వేసారి తిరిగిపోయినాడు. ఈ ప్రక్కవీథిలోనేకదా భజంత్రీ మేళము బ్రాహ్మణులమంత్రాలు వినబడ్డా యి. అదేకాదూ వారియిల్లు?

సం:—అబ్బే! అబ్బే! అయితే మీరు అన్నాలు తిన్నా రా? నాకు భోజనము అక్కరలేదు. త్వరగా వెళ్లి రండి. ఇంకా జాతరలోనుంచి వెళ్లే ప్యాసెంజర్లు వుంటారు. దోవలో ఎక్కించుకొని వెళ్లిపోదాము. ఇక్కడుండడం యెందుకు?

గౌసు:—ఆయన యెక్కడవస్తాడు? పేట్ భరాయించి వున్నది. పొట్ట మూటుకుక్కినట్లు కోటుబొత్తాములు పేలిపోతున్నాయి. త్రేవు-త్రేవు-

సంజీవి:—ఛీ! వెధవా! త్వరగారా. ఈరాత్రి చక్రాలు అన్నీ కడగాలి.

2-వ రంగము

[రాచూరు]

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి:—ఏమండీ డ్రైవరుగారు! ప్రొద్దు న్నే ఆవులిస్తున్నారు?

సంజీవి:—నాకు రాత్రి నిద్ర లేదు పోవయ్యా!

సు. శా:—కొంచెము కండ్లు తెరచి చూడండి. నిన్న రాత్రి యీడేపల్లినుండివస్తారని రెండుఝాముల దాకా షెడ్డులో కనిపెట్టుకునివున్నాను. మీ రెవరూ రాలేదు. వేమవరం జాతరవద్ద బస్సునిల్పి ఆగి పోయినారనుకున్నాను.

సం:—అవును పోండి. నాకు నిద్దుర వచ్చుచున్నది. మధ్యాహ్నముగాని బస్సు బయలుదేరదు.

సు. శా:—నిన్న మాఆడవాళ్లను పిల్లను పెట్టెసామాను మా అత్తవారింట దింపినారా అండి?

సం:—ఓం! పోవయ్యా! చంపుతావు!

సు. శా:—తాడుకట్టిన పెట్టెను క్లీనరు వేళ భద్రముగా దింపించిఇచ్చినారా అండి?

సం:—వారిమనిషేవచ్చి దింపుకొనివెళ్లినాడుకాబోలును. ఎవరికి జ్ఞాపకము—నీవు—పోవయ్య బాబూ!

సు. శా:—మీరు గుర్రుపట్టి నిద్దురపోండి. నేను సాయంకాలము బస్సుకు వస్తాను.

సం:—ఏమిటయ్యా! బ్రాహ్మణపిశాచమువలె తగులుకున్నావు? మాబస్సు కంట్రాక్టు అయినది. చోటు లేదు. వేరే యేదయినా ప్లెజరుకారులో వెళ్లండి.

సు. శా:—అట్లా అనకండి బాబూ! కార్లులేవు. మా అత్తవారియింటికి నేనుకూడా తప్పక వెళ్లవలెను. మైలుకు అణా రేటు యిస్తాను కావలెనంటే.

సం:—వల్లకాదు. వెళ్లవయ్యా. అసలు యీ రోజున మాబస్సు వెళ్లనేవెళ్లదు. రిపేరు వచ్చినది. విప్పి వేస్తాను. పోదురూ! మీరంటే నా ఒళ్లు జలదరించు చున్నది?

3-వ రంగము

రోడ్డు

వీరయ్య:—సంజీవిగారు! కారును ఈ అడివితోవకు త్రిప్పినావేమి?

సం:—ఉండవయ్యా! నాకు కడుపుబ్బుకొని వచ్చుచున్నది. ఇదిగో! పావుగంటలో వస్తాను. మీ రందరు కారువద్దర వుండండి. డబ్బు వసూలుచెయ్యవయ్యా.

వీరయ్య:—కారు కంట్రాక్టుకాదూ! డబ్బు అంతా ముందే యిచ్చినారు. త్వరగారావాలి! పెళ్లి కార్యమట!

గా:—ఇంకా డ్రైవరురాలేదు. ఏమీ ప్రొద్దులేదు. అడవిలో ఏమి దాచిపెట్టినాడో రాత్రినుంచి ఏమో చాలా పరధ్యానముగాను నిద్రమత్తుగానే ఉన్నాడు. రాత్రి ముండయింట్లో అన్నముకూడా సరిగా తినలేదట. ఏదో తమాషా జరిగిందండోయి (ఈల వేయుచున్నాడు).

చతుర్థాంకము

1-వ రంగము

బేతాళుని నుయ్యి

లక్ష్మీదేవి:—(నూతిలోనుండి)

ఆపదా మపహర్తారం (వం వం వం)
దాతారం సర్వసంపదాం (వం వం వం)

అయ్యో! ఆకలి చలి ఆగలేదు. పిల్లబళ్లు చలిచేత బిగదీసికొనిపోయినది. నా పెట్టె నా కాళ్లక్రింద ఆసరా అయినది. దేవు డింతవరకు రొమ్ములలోతు నీళ్లలో కాపాడినాడు. అయ్యా! ఎవరయ్యా! బాబో! రండి! దోవను వెళ్లేవా రెవరైనా! అరవలేను! గొంతుక పిడచకట్టుకుపోయినది-ఈమహారణ్యములో నా రోదనము ఎవరికి వినబడుతుంది. అయ్యా! బాబూ! నేనూ బిడ్డా బావిలోపడ్డాము. చచ్చిపోతున్నాము. నిన్నటినుండి నిద్రాహారాలు లేవు. చలి! చలి! వం వం వం. ప్రాణాలు ఆగవు.

సంజీవి:—(ఆలకించి) ఏవో! నూతిలో ఇంకా హీనస్వరము వినబడుతోంది. రోదనము హెచ్చు లయినది.

(తొంగిచూచి) ఓసి బ్రాహ్మణ పిశాచపుముండా! యింకా చావలేదటే!

ల:—ఆ! హా! బేతాళుడు. భూతము. బాబో! (అని మూర్ఛపోవుచున్నది)

సం:—ఛీ. నోరుమూయి—యీ చట్రాతిని ఎత్తివేస్తా; (రాతిని యెత్తగానే) అయ్యో! నాచెయ్యి యేదో పీకింది! అమ్మ బాబో! నల్లతాచు! చచ్చానురా బాబో! (క్రిందపడును.)

లక్ష్మి:—(కొంత తెలివివచ్చి) ఎవరో మనుష్యులే; ఎవరు బాబు, యేడ్చేది. నావంటి నిర్భాగ్యులు ఈఅడవిలో ఇంకా ఎవరున్నారు? ఏమివచ్చింది చెప్పండి అయ్యో పలకండిబాబూ! ఈ బావిదగ్గరకురండి పిల్లా నేనూ నిష్కారణము చచ్చిపోతున్నాము.

7వ రంగము

అడవిత్రోవ

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి:—ఏమండీ వీరన్నగారు! మీదయ వల్లను రాఘవశెట్టిగారు నన్నెరుగుదురు గనుకను వెన కాల బల్లమీద నిలుచునిఅయినను వచ్చినాను. డ్రైవ రును కేకవేయండి రావడము ఆలస్యము అయ్యేయె డల నేనునడిచిఅయినను ఈడేపల్లి వెళ్లుతాను. నిన్న వెళ్లిన మాపిల్లవాళ్లనుగురించి నాకు చాలా ఆదుర్దాగా ఉంది.

వీరయ్య:—ఆగండయ్యా,వస్తాడు ఎంతసేపు?ఒరేగౌసూ, ఆలా వెళ్లిచూడరా! కేకవేయి, నీమొఖము! నీయీల యేమి వినబడుతుంది?

* * * *

గౌసు:—అడవిఅంతా తిరిగివచ్చినాను యెక్కడా కన బడలేదు. నాకాళ్లన్నీ ముళ్లుగ్రుచ్చుకున్నవి. నా గొంతు కంతాచించుకొన్నాను. మారు పలకలేదు. ఈలవేసి నోరు నొప్పియెత్తింది.

వీరయ్య:—ఛీ వెధవా నీవసలే సోమరిపోతువు; అక్కడే తిరిగివచ్చావు.

గౌసు:—దిగినప్పుడు డ్రైవరుగారి ఖంగారు మీరు చూడలేదు; నాకేమో డౌటుగానే వున్నది. మర్గ యా పరారీ అయినాడు.

వీరయ్య:—నోరుమూయి, క్షద్దలలేనివెధవా! నలుగురూ నాలుగువైపులకువెళ్లి చూడండి. అయ్యా సాహుకా ర్లు! మగవాళ్లుదిగండి; శాస్త్రుల్లుగారు, రండి; నాలుగు ప్రక్కలా వెదుకుదాము.

* * * *

గౌసు:—అరేఅల్లా! రండి యిట్లురండి యిదేమిటోయి! మన డ్రైవరుగారు ఉల్టాశీదా అయినారు. నిషాకాదు గదా! నిద్రా? (కాలితో తన్నినాడు)

వీరయ్య:—నీమొగము ఏదీలేవు! ప్రాణముందా?

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి:—ఏమి? యీదైవచిత్రము(చేయిప ట్టుకునిచూచి) నాడియెక్కడా ఆడటములేదు. ప్రా ణము పోయినది. ఈమణికట్టువద్ద తడిగావున్నది. రక్తము; ఏదో కాటువేసినట్లున్నది.

రాఘవశెట్టి:—(నుయ్యితొంగిచూచి) ఆయ్యో! బాబో! దేముడా! దయ్యం భూతం యీనూతిలో చూడండి.

లక్ష్మిదేవమ్మ:—కృష్ణా! రామ! గోవింద! వ వ వ (వణుకుచున్నది.)

వీరయ్య:—ఎవరండి ఆడమనిషి పిల్లకి నూతినీడవల్ల నా చూపు ఆనడములేదు. కొయ్యబారినట్లు నిలబడియు న్నది. ఎవరైనా ఈతవచ్చినవారు దిగండి; ఆయెండు చెట్టు మొద్దును దింపండయ్యా.

సుబ్ర. శాస్త్రి:—నాకు ఈతరాదు. నేనుదిగుతాను;మీ కెవరికైనా యీతవచ్చునా; వీరయ్యగారూ! నానడు ముకు బట్టలు పోడుగుగా ముడివేస్తాను; గట్టిగా పట్టు కోండి.

గౌసు:—ఈతాగీతా జాంతానై. నేను దూకుతాను నా మెడమీద నిలుచోవయ్యా బ్రాహ్మడా!(అని దూకు చున్నాడు.)

సు. బ్ర:—(దిగిచూచి) హా! దైవమా! మావాళ్లేనండి. (అని మూర్ఛపోవుచున్నాడు.)

వీరయ్య:—ఒరే గౌసు,ఆపిల్లలను లాక్కుని యిట్లా అంది యిమ్ము తల్లిచేతులు కొంకర్లుపోయి బిగిసివుంటవి. ఆమెను పైకియెత్తు, లాగుతాము.

రాఘవశెట్టి:—పిల్లనిల్లాతెండి; తల్లిని ఆ బ్రాహ్మణ్ణి మెల్లగా అట్లాగే పయికిలాగండి. ఆయనకూడా కండ్లు తేలవేస్తున్నాడు.

వీరయ్య:—ఆహా! యీ మేనండీ నిన్నసాయంకాలము యీపిల్లతో ఎక్కింది.

గౌసు:—ఆగండి!ఆగండి; నాచెయ్యి అందివ్వండి; ఇదిగో నూతిలో పెట్టెకూడావున్నది;పట్టండి,అందుకోండి. ఎంతబరువో! దీనినిండా రాళ్లువున్నాయి; అల్లా!

రాఘవశెట్టి:—ఈ డ్రైవరుపొట్ట యెత్తుగావున్నది. చూడండయ్యా; అవును నగలమూటే.

వీరయ్య:—ఈసంజీవి గాడిదెకొడుకు యీ మెనగలన్నీ ఒలుచుకుని పిల్లను తల్లిని బావిలో పారవేసి పెట్టెను కూడా మీదపడవేసి వుండాలండి.

గౌసు:—అల్లాఖుదా!అండి బాబూ,ఆమెతలబొప్పికడితే కట్టిందిగాని ఆ పెట్టెమీద ఆమె నిలుచున్నదండీ లేకపోతే నీళ్లు అందక మునిగేపోవును. నాకే అందలేదు.

రాఘవశెట్టి:—అంతా దైవఘటన; ఏమిమాయ? ఏమిచిత్రము, శాస్త్రిలుగారూ! మీ రట్లా చిత్త భ్రమగా వున్నారేమి? మీకువచ్చిన భయము లేదు! (వెన్ను చరచును).

వీరయ్య:—అమ్మా! అట్లావెళ్లి ఆ తడిచీరె విడచి ఈ రెండు పొడిఉత్తరీయాలు కట్టుకోండి.

లక్ష్మీదేవి:—పిల్లను యిలాయివ్వండి. తల్లి! మేలుకో!

వీరయ్య:—పిల్లను బాగా తుడిచినాను. ఈ నుష్లరు కప్పండి. తెలివి వస్తూవున్నది. పాలివ్వండి.

రాఘవశెట్టి:—పదండి అందరూ! చీకటిపడింది. వీణ్ణి కరిచిన తాచుపాము ఇక్కడే తిరుగుతూవుంటుంది. బస్సుమీదనయినా యెక్కుదాము. శాస్త్రిల్లుగారిని గౌసు చేయిపట్టుకుని తీసుకుని వస్తాడు. ఆమెను మీరు మెల్లగా నడిపించుకునిరండి. అక్కడ ఆడంగులున్నారు. తల తుడుస్తారు.

గౌసు:—వేగి! వేగి! ఆ నూతికాడ పెద్దపాముకూసము చూచినాను. డ్రైవరు పీనుగకళ్లు చూస్తే నాకు భయమువేస్తోంది. నక్కలు కూస్తూఉన్నవి. మనలనుకూడా పీక్కుని తింటవి. చలో!

వీరయ్య:—ఆహా! యేమి ఆశ్చర్యం! దైవము ఎక్కడనో వున్నాడా అండి. ఈ డ్రైవరు మళ్లీ రావడము— వాడిని పెద్దపాము కరవడము— చావడము— మనము రావడము— ఈ తల్లినిపిల్లను తీయడము—ఆహా! శిష్టరక్షణము! దుష్టశిక్షణము. ఆపద్బాంధవుడు, అనాథరక్షకుడు—కాడా దేవుడు?

సంపూర్ణము

కళ

నండూరి వేంకటసుబ్బారావు గారు

కోటి గొంతులు కలిసి
పాట పాడే తీరు
వెలుగు నీడల నడుమ
నిలిచి యాలింతు.

ఏటి మిలమిలలోన
తోట నవనవలోన
వెలుగు నీడల పొత్తు
వెదకి పాలింతు.

ఎంకెవ్వరిని లోక
మెప్పుడైన కదిపితే
వెలుగు నీడల వైపు
వ్రేలు చూపింతు.

సత్యనారాయణ, యమ్మే

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తిగారు, బి.ఏ. [సారస్వత సమాజము]

౧

సారమయ్యాజుల సత్యనారాయణ యమ్మే ప్యాసయినాడు. చదువుకొనే రోజుల్లో శ్రద్ధగా తెలివితేటలతో చదవడం చేత యెక్కడా ఫేలుకాకుండా పైకివచ్చాడు. యమ్మే ప్యాసవగానే చెన్నపట్నం కళాశాలలో హిస్టరీపండితుడుగా ప్రవేశించాడు. ఇంగ్లీషుకూడా బాగా వ్రాయగలడు నెలకి రెండు వందలివ్వడంచేత భార్యా తనూమాత్రం పోడిలేని యిస్తోకులాగ వుండడంచేతా అవి ఖర్చుపెట్టి హాట్లూ బూట్లూ కొని కిర్రుగా వుండేవాడు. అక్కడ దొరలందరూ స్నేహితులు. పిల్లలికికూడా యీయనంటే మంచిగౌరవము, ప్రేమా వుంది. బాగా చదువు చెపుతాడు. భేషజంలేదు. నెమ్మదిగలవాడు. పిల్లలకింకేమి కావాలి? కిష్టమ్మలాగ నవ్వుతూ కబుర్లుచెపితే తాండవ మాడిపోతారు.

తండ్రి ఛాందసుడైనా, మామగారాహితాగ్ని అయినా సత్యనారాయణ నవీనభావప్రేరితుడు. వీరేశలింగంగారి శిష్యకోటిలోవాడు. విధవావివాహాలన్నా పంచమోద్ధారణమన్నా చెవి కోసుకొనేవాడు. వాళ్లిళ్ల కెళ్లి ఫలహారాలు చెయ్యడంకూడా అప్పుడప్పుడుంది. సీతమ్మ మొట్టమొదటి రోజుల్లో అల్లా చెయ్యకూడదని మందలించేది; కాని ఫలితం లేక వూరుకుంది. ఇత నిల్లా చేస్తాడని తండ్రికీ మామగారికీ తెలిసినా వద్దంటే మి దపడతాడే మోననే భయంతో కిక్కురుమనకుండా వూరుకున్నారు. మొట్టమొదటినుంచీ అతనికల్లాంటి స్వాతంత్ర్యము వుంది. వెలీ గిలీ అనే మాట కూడా లేదు. 'అన్నవాళ్లకన్నంతా' అని లోపల్లోపల తెంపలేసు కూరకున్నారు.

సత్యనారాయణకి కలిగిందల్లా ఒకకూతురు ఒకకొడుకూమాత్రమే. కూతురు కమలమ్మకు పదహారేళ్లుంటాయి. స్కూలుఫైనలు చదువుతోంది. ఇంకా వివాహం కాలేదు. చాలా బుద్ధిమంతురాలు. తన చదువేమిటో, తల్లికి పనిసాయము చేయడ మేమిటో తప్ప మరేమీ గొడవలేదు. తల్లి బాగా చదువుకోకపోవడంచేత తాను పేపర్లలో చదివిన విషయాలు వింతలు ప్రతిరోజూ కమల ఆమెకు చెప్పచుండును. సత్యనారాయణ సాయంత్రం క్లబ్బునుంచి వచ్చేసరికి వంటచేసి సీతమ్మ సిద్ధముగా వుండేది. అప్పుడు వాళ్లందరూ ఏకంగా కూర్చుని భోజనాలుచేసి కొంచెంసేపు కబుర్లు చెప్పకొనో, కమలచేత సంగీతం పాడించో ఆనందిస్తూ వుండేవారు.

కమల ఇతరగొడవ లేమీలేకుండా చదువుకొనేది. బళ్లోకూడా ఎవరితోనూ స్నేహాలు

లేవు. తరగతిలో బాగుగా చదువు బాలికయగుటచే వారింటి కెదురుగా నున్న రామస్వామి అయ్యంగారి కుమార్తె ఆండాళు కమలతో చదువుకు నెందుకు వచ్చేది. ఆండాళ్లు ఇరవైయేళ్ల మనిషి. తండ్రి దివ్యజ్ఞానసమాజికుడు. స్త్రీ స్వేచ్ఛాభిలాషి. అందుచేత తన ఏక పుత్రిక యగు ఆండాళ్లకు వివాహము చేయక చదువు చెప్పించుచుండెను. ఆండాళ్లు తెనుగు బాగా మాట్లాడ గలదు. కలిసిగొట్టు మనిషి. నెమ్మదిగలది. అందుచే సీతమ్మ ఆమెను ఎక్కువప్రేమతో చూస్తూవుండేది. కమలతో కలపి ఆండాళ్లకు కూడా చదువు చెపుతూ వుండేవాడు సత్యనారాయణ. కమల, ఆండాళ్లు అక్కచెల్లెళ్లవలె కలిసివుండేవారు. ఆండాళ్లు కమలతో చదువుకుని ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రులు దక్కడే వుండేది.

౨

ఆండాళ్లు సత్యనారాయణగారింట్లో చనువుగా తిరిగేది. ఆయనకూడా శ్రద్ధ తీసుకొని కూతురుతో కలిపి ఆబిడ్డకు చదువుచెప్పేవాడు. కాని కాలం ఒక్కలాగున వుండదు. చూపుల్లోవుండేమహిమయేమోగాని సత్యనారాయణ ఆండాళ్లను చూడగానే మారిపోయినాడు. మునుపటి ఉన్నతభావములను మంటగలిపి నిష్కళంకమైన జీవితమును మచ్చపాల్చేసినాడు ఆండాళ్లుకూడావలపువలలజిక్కెను వారి దుర్వర్తనము దాగునని వారభిప్రాయపడ్డారు. కొంతకాలము గోప్యముగానే వుంది.

కాని యొకనాడు కమలమ్మ మేడమీద గదిలోకి ఆండాళ్లకొరకు వచ్చింది. ఆ సమయానికి సత్యనారాయణ ఆండాళ్లగళ్లు వెనకనుంచి మూసి నిలుచున్నాడు. కమలమ్మ తెల్లబోయింది. తండ్రి చర్య కాశ్చర్యపడ్డది. కాని గుట్టుగుంపిల్ల వడంచేత తల్లికైనా చెప్పకుండా వూరుకుంది. కళ్లు మూసినంత మాత్రమున హేయముగ ననుమానించుట భావ్యము కాదని యామె తలంపు. మరల కొలది దినములకు సత్యనారాయణ ఆండాళ్లని ముద్దుపెట్టుకొనుచుండగా చూచెను. వ్యాపారము బాగుండలేదని యూహించి యేకాంతముగా ఆండాళ్లని పిలిచి "ఎంత పెద్దవాడైనా వాత్సల్యపూర్వకముగనైనా మగవానికి వనిత యింత చనువిచ్చుట తగనిపని కనుక అట్టి ప్రవర్తనము మెచ్చుకోతగనిదని" చెప్పి కమలమ్మ మందలించింది. ఆండాళ్లు తెల్లబోయి యేమీ జవాబు చెప్పలేదు.

ఆండాళ్లు తమ యింటికి వచ్చుట అరికట్టవలెనని కమల చూచింది. కాని తండ్రి వత్తిడివలన అట్లు జరుగలేదు. అయ్యంగారి కూతురు యథాప్రకారంగా వస్తోంది. చేయునది లేక తన యనుమానమును తల్లి కెరిగించుటే కర్తవ్యమని యాలోచించెను. సీతమ్మ ఆమాటలు వినగానే బాధుకొన్నది. మనిషి అనూయకురాలు. గడుసు పోకడలు లేవు. తనకు చదువు వచ్చినా రాకపోయినా ఇన్నిదినములనుండియు విద్యాధికుడగు భర్త తనయెడల విశ్వాసముతో సంచరించుచుండెను గదా యని పొంగిపోయే సీతమ్మ కీవార్త అశనిపాతమువలె నుండెను. అందుచేత రాత్రి భోజనము చేయుచుండగా కంట నీరెట్టుకుని

'ఏమండీ యిదేమన్యాయం. నన్నిట్లా యేడ్పించుట తగవా'యని తన యొఱిగినది చెప్పెను. సత్యనారాయణ జవాబు చెప్పుటకు సిద్ధముగ లేడు. అందుచే కోపగించి భోజనము మాని లేచిపోయెను.

అక్కడనుంచీ రోజురోజూ భార్యాభర్తల పోరపు లతిశయించాయి. సత్యనారాయణకి కూతురి చదువు విషయములో శ్రద్ధతగ్గింది భార్యతో సరిగా మాట్లాడుట మానినాడు. ఆండాళ్లతో ప్రసంగములు బాహాటముగా మొదలుపెట్టెను. చేయునదిలేక తల్లీకూతురు కూడా ఆవిడతో మాట్లాడడము మానిరి. అది సత్యనారాయణకు మరింత కోపకారణమైనది. ఆపిల్ల విషయమున నేదైన నీసడింపు వాక్యము వినబడితే సత్యనారాయణ కోపగించుకొని తిట్లు కొట్లువరకూ గ్రంథము నడిపేవాడు. అల్లారుముద్దుగాజూచిన భార్యా పిల్లలను సత్యనారాయణ నిష్ఠురముగ జూడసాగెను. వారికి కావలసిన యావశ్యకములను గూడ అతడు సరిగా ఇచ్చుట లేదు. భర్తయందు కలిగిన యీవిచిత్ర పరిణామమునకు సీతమ్మ కడుపుచెరువై పోయినది. ఎదిగినపిల్ల అవివాహితమై యింటనున్నది. 'నా' అన్నవారు లేని అరవఅరణ్యము చెన్నపట్టణము. తండ్రికి వ్రాస్తే మొగుడ్ని రిపాలవుతాడని భయము. ఏమిచేస్తుంది? గుడ్లనీళ్లుగుక్కలను గుక్కుకొని భగవంతునిపై భారమువేసి భర్తచేయు అవమానములను భరించి యూరకొనెను.

3

ఒకనాడేంజరిగిందంటే ఆండాళ్లకి మంచినీళ్లు తెమ్మని కమలతో చెప్పాడు సత్యనారాయణ. ఆపని చెయ్యడం కమలమ్మ కిష్టములేకపోవడంచేత తండ్రిమాటకు జవాబు చెప్పకుండా క్రిందికిపోయి 'అమ్మా! ఆగ్దానికి మంచినీళ్లు తెమ్మన్నారు బాబయ్యగారు. నేను తీసుకువెళ్లను. నువ్వుకూడా మాట్లాడకుండా వూరుకో' అని అంది. 'ఎందుకే. తీసుకువెళ్లియియ్యి. మళ్లీ ఇదో కారణంగా మాలకూడు చేస్తారు. ఈఅల్లరీ అంగామా ఎందుకూ'అంది సీతమ్మ. 'ఇందుకనే ఇల్లాసాగుతోంది. నీమెత్తదనంతోనే ఆయనిల్లా అయినారు వూరుకుందూ' అంది కమలమ్మ.

ఇంతలో పిలుపుమీద పిలుపూ, పిలుపుమీద పిలుపూ వచ్చాయి పైనుంచి. కాని జవాబు వెళ్లలేదు. సత్యనారాయణ దడదడ కోపముతో కిందికిదిగివచ్చి 'కమలా! మంచినీళ్లేవీ'అని అరిచాడు సత్యనారాయణ. ఇంకా జవాబులేదు. 'నడు' మంచినీళ్లు తే'. కదల్లేదు కమల. 'తేవాలని నీకైనా తెలియదూ?' అని సీతమ్మవంక తిరిగి అంటూండగా ఆవిడ గ్లాసుతో నీళ్లుతెచ్చి 'ఇవిగో తాగండి' అని చేతికిచ్చింది. 'పైకి తెమ్మన్నాను. కమలా రా!' అన్నాడు. కాని ఆపిల్ల కదలలేదు 'ఈ వెధవ అభిమానాలు వదలి చెప్పినట్లు చెయ్యి. పైకి తీసుకు నడు'అని కూతురివంకచూచి కదలకపోవడమువలన క్రుద్ధుడై రెండు లెంపకాయలు వేశాడు. అంత సీతమ్మ అడ్డువెళ్లి 'ఎదిగిన పిల్లని చెయ్యిచేసుకోవడమేమిటి?

మీరు తెలిసినవాళ్లల్లాచేయుట బాగుండలేదు. పోరునష్టం; పొందులాభం. మీకాంతమంతా యేమైనది' అని అన్నది. భార్య అడ్డురావడంతోటే మండిపడి సత్యనారాయణ ఆవిడనికూడా చితకతన్నినాడు.

సీతమ్మ ఓర్పుతో వూరుకున్నది. కమల మాత్రమాలా వూరుకోలేకపోయినది. కొంచెమునే పాగి తండ్రిగదిలోకి వెళ్లింది. కోపము తగ్గక మీసాలు కొరుక్కుంటూ పచారుచేస్తున్నతండ్రిని చూచి

"మీతో మాట్లాడాలని వచ్చాను" అని అంది.

"ఏమీ మాట్లాడ నవసరములేదు. నా యెదటికిరాక అవతలికిపో".

"వెడతానుగాని..." అని యింకా యేమో చెప్పబోవ 'అవతలికిపో' అని ఆమెను గెంటి తలుపువేసుకొని ఒకడూ కూర్చుండెను.

౪

భార్యాబిడ్డలు బాధపడలేక వారినందరిని సెలవుల పేరు చెప్పి రాజమహేంద్రవరము పంపి సత్యనారాయణ చెన్నపట్నములోనే యుండెను. ఈతూరి సెలవులకు ఇంటికిపోవలెనని యతడు తలంపలేదు. సీతమ్మ పుట్టింటివద్దనుంచి వ్రాసినయుత్తరము చదువుచు గదిలో పచారు చేయుచుండెను. అంతకు ముందే ఆండాళ్లు బల్లపై పెట్టిన పుస్తకపు పుటలు గాలికి దపదప తిరిగి అందున్న యొక గిల్టు అంచుల లెటరుపేపరు క్రిందపడెను. పరధ్యానముతో నున్న సత్యనారాయణ దృష్టిని ఆ అంచు ఆకర్షింప నతడు దానిని పైకెత్తి యందు వ్రాయబడిన యుత్తరమును చదివెను. ఆండాళ్లింకొక ప్రియునకు సగము వ్రాసిన యుత్తరమది. అది చూచి సత్యనారాయణ బిక్కచచ్చి 'నేనెంత వెర్రిని!' అనుచు భార్యవ్రాసిన యుత్తరము తెరచి 'వావి పీడి మిమ్మెట్లు వలచినదో అట్లులే యితరులను గూడ వలచునన్న సంగతి కామోద్రేకమున మీరు మరచితిరి.' అని చదివి 'అవును. ఇదేమి? ఇంతకు ముందుగా నాపై ప్రేమ చిప్పిల బలుకుచు నీయుత్తరమును వ్రాసినది. ఛీ, నాయవివేకము నే మనవలె?' అనెను. 'రెండు దినములలో వచ్చెదను. జెగ్గంకు'మని భార్యకు పుత్తరము వ్రాసి పోస్టులో పడవేయుటకు సత్యనారాయణ వెళ్లినాడు.

సంపూర్ణము

కవి

దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

విశ్వమున నీవొకండవే శాశ్వతుఁడవు, విశ్వచరితంబు నినుఁబట్టి శాశ్వతంబు
నిన్ను లోకహితైషి వర్ణింపఁదగదె, తగదె పొనరింప నీకు వందనము సుకవి!

సీ. చతురబ్ధివలయిత సర్వంసహాభార, భరణదక్షుండగు ప్రభుఁడెయైన
నిఖిలాస్త్రశస్త్ర కలాభ్యాస నిపుణదో, స్సారుఁడౌ జగ దేకవీరుఁడైన
వాణి నీయాగమాపార కూపారంబుఁ, గడముట్ట నీదిన ఘనుఁడెయైన
వేదవేదాంతాది విద్యారహస్య వి,స్ఫూర్జితుండగు మహాత్ముండెయైన
నీకృపాపాత్రుఁడయ్యెనా నిత్యతఁగను, నట్లుగాకున్న బుద్బుదప్రాయుఁడగును
నీమహత్త్వంబు నెంతని నే నుతింతు, ఋషివా? కాకున్న సుకవి! నీవీశ్వరుఁడవా?

గీ. సృష్టికర్తవు నిత్యుఁడ వింతెకాక, మఱిస్వతంత్రుఁడ వానందమయుఁడవైన
నిన్ను నీశ్వరుఁబోల్చి వర్ణింప లోకు, లచ్చెరువునంద నేమిటికయ్య! సుకవి!

గీ. నిత్యమగుసృష్టిఁ గావించు నీ కనిత్య, సృష్టికర్తకుఁ బోల్కి యేరీతిఁ జెల్లుఁ?
తారతమ్యపరీక్షలఁ దఱచిచూడ, నీశ్వరునిఁగూడ మించెదవేమొ? సుకవి!

సీ. ధర్మ మధర్మంబు తర్కించి విపినస,త్త్వంబులు సభల నుపన్యసించు
నలువొప్ప సమయసందర్భంబు లెఱిఁగి కీ,రమ్ములు రాయబారములు నలుపు
నాగాము లరసి వియ్యంబులు కూర్చి రా, యంచలు పెండ్లికార్యములు నడపు
తథ్యమిథ్యాతి వాదంబులచేఁ గపో,తములు వేదాంతతత్త్వములు పలుకుఁ
గీ. చిత్రముగఁ దావకామృతసృష్టిలోన, జగదతీతమ్ము భావత్కశక్తి కలన
నిన్నుమహిమాను భావు వర్ణింపఁదగదె; తగదె! పొనరింప నీకు వందనము సుకవి!

సీ. చూపింతు వొకమాటు సురవాహినీసువ,ర్ణాబ్జనటద్రాజహంసములను
వెలయింతు వొకమాటు వీరాధివీరభ,రతకుమారకరణరంగవిహృతి

కనిపింతు వాకమాటు కైలాసపర్యంత, భావుకప్రకృతిసౌభాగ్యగరిమ
వెలిపుత్తు వొకమాటు బలిసద్మఫణిఫణా, గణనీయమణిగణ ఘృణిచయంబు
తగఁ బ్రదర్శింప నీ కసాధ్యంబు లేదు; యింత యేమిటికయ్య! నీహృదయసీమ
చతురచిత్రప్రదర్శనశాల యేమొ? లేక నీ వొకమైంద్రజాలికుఁడ వేమొ?

సీ. స్తన్యంబు నోల్లక తల్లిమోమును జూచు, పసిపాపచూపులభావ మేమొ?
తనపెండ్లిముచ్చటలను విని సిగ్గిలు, పడుచుసిగ్గునకుఁ దాత్పర్య మేమొ?
ఆత్మేశ్వరునిమ్రోల నతిదీనముగ నేడ్చు, నబల కన్నీరున కర్థ మేమొ?
చెలికానిఁ గనలించి చిఱునవ్వునవ్వు పుంశ్చలి నవ్వునం గలచెలువ మేమొ?
కన్నతల్లికైన, గారాబుచెలికైన, విభునకైన, వలపువిటునకైనఁ
దెలియరానివేళఁ దెలుపనేర్తువు నీవు, చిత్రమయ్య! నీచరిత్ర సుకవి!

సీ. అర్ధాంగిహృదయసౌఖ్యంబును, దలఁపక, నాథుండు వెడనడల్ నడచువేళ
నాత్మనాథునకు ద్రోహంబును దలపోసి, యర్ధాంగి వెలిత్రోవ లరయువేళ
ప్రజలసౌఖ్యంబులు పాటించుటలు మాని, ప్రభువులు జగము రాపాడువేళ
ప్రభుభక్తి దిగఁద్రావి పలుగాకిపోకలఁ, బ్రజలెల్లఁ బెడదారిఁ బట్టువేళ
సవ్యగతి వారలకు నయానను భయాన, బుజ్జగించియు బెదరించి బుద్ధిఁ జెప్ప
లోకమునకెల్ల దిక్కు నీవేకదయ్య, సత్కవీ! నీవహో లోకశాసకుఁడవు.

గీ. నీకృపాదృష్టిపర్వని లోకమెల్ల, వెలుఁగుగన్గియు, దుస్తమోవిస్తృతంబె;
నీయమృతవాక్కు సోకనిచాయలెల్ల, పలుకనేర్చియు, మూకతావిలసితములె.

సీ. తాను విష్ణ్వవతారమైనను, త్రాగుఁబో, తమ్యైనా, త్రాగుఁబో తనుటె నిజము
తాను దేవాధీశుఁడైనను తిరుగుఁబో, తమ్యైనా, తిరుగుఁబో తనుటె నిజము
తా నలదేవర్షియైనను కొండెకాఁ, డమ్యైనా, కొండె కాఁడనుటె నిజము
తాను పితామహుఁడైనను ఛాందసుఁ, డమ్యైనా, ఛాందసుఁ డనుటె నిజము
లోకకల్యాణసంధానలోలుపతను, గుణము, గుణముగ మఱియు దుర్గుణము దుర్గు
ణముగఁ దెలిపెదు; పక్షపాతము త్యజించి, యౌర! యెంతటిఋతవాదివయ్య, సుకవి!

సీ. ప్రౌఢప్రబంధముల్ బన్న కుండిననేమి? ఖండకావ్యము వ్రాయకుండ వీవు
త్యాగయ్యకృతులు వందలు గల్గుగాకేమి, యొకిపాటలు వ్రాయజంక వీవు
గ్రాంథికమ్ము సమృద్ధిగా నుండుఁగాకేమి, గ్రామ్యమ్ము వాడఁగఁ గడుగ వీవు
ప్రాంతమార్గములు తొంబది యుండుఁగాకేమి; వేఱుత్రోవను త్రొక్కు వెఱువవీవు

కాలముం బట్టి దేశలక్షణముఁ బట్టి, పదపదంబున మ్రాఁతి మార్పఁగఁ జాలు
నట్టి సద్విజ్ఞునకు నీకు నానవెట్ట, దొరయెవండు? కవీ, స్వతంత్రుఁడవు నీవు.

సీ. తలుచు క్రుమ్మరెదేల? తతలతికాకుడుంగముల దూఱుచు మహాగహనములను
చెవియొగ్గి వినెదేల? చవియు సారము లేని, యడవిపక్షుల కఠోరారభటుల
ఊఱక యచేల కూర్చుండెదు? జలపాత, మఱయుచు సెలయేటి దరులయందు
ఎపుడుఁ జూచుచునుందు వేటికి కటికిచీఁ, కటిరాత్రివేళ నక్షత్రవీథి
ఎవరికిం గానరాని వం దేమి నీకుఁ, గానవచ్చు విచిత్రములో? కవివరేణ్యా!
కావునం గాదె లోకంబు కాముకుండు, కవియు నున్మత్తుఁ డొకరాశిగా గణించు.

గీ. ఎవ్వ రేమనుకొన్న నీకేమికొదువ?, ఒకని మెచ్చింప నీ వ్రాహపడకు
నిన్నెఱింగినయతఁడె నిన్మెచ్చుఁగాక, యెఱుఁగనియతండు నిన్ను నిందించుఁ గాక!

సీ. నర్తనంబు నొనర్చునా, మయూరంబు పిం, ఛమువిప్పి యొకని మెప్పించుకొఱకు!
కూయునా, యలగండు కోయిల మధురకం, ఠమునెత్తి యొకనియానందమునకు!
పూవందొడంగునా, తీవియతావుల, గుప్పు పూలొక్కని మెప్పుకొఱకు!
మల్లయునా, మలయశీతలవాతపోతమ్ము, లాదట నొకని యాహ్లాదమునకు
ప్రకృతి పరిణతభావసంపదలఁ బొదలు, ననుపమానంద సామ్రాజ్య మనుభవించు
కవియు నొక్కనిమెచ్చునకై వెలార్చు, నా, మృదుమధురకావ్య గానామృతంబు?

సీ. నిండారు పండువెన్నెలల నొక్కఁడుగోరుఁ, కటికిచీఁకటుల నొక్కండు గోరుఁ
జారుసౌధనివాససౌఖ్య మొక్కఁడు గోరు, నొకఁడు కాఱడవుల నుండగోరుఁ
గోమలిగాఢోపగూహ మొక్కఁడుగోరు, నొకఁడు వీరస్వర్గ మొందఁగోరుఁ
జిలుకవన్నెలపంటచే లొక్కరుఁడు గోరు, వేఱె యింకొక్కఁ డెడారిఁ గోరు
నిట్టి లోకుల నెల్లరఁ దృప్తిపఱుపఁ, జాలనైతి నటన్న విషాద మేల?
పాడుకొనవోయి యానందపారవశ్య, జనితమోహనగీతమ్ములను కవీంద్ర!

జైనుల మతకథలు

౬. సంజయంతముని-సత్తపోద్ద్యోతినీ కథ

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు

*శ్లో. జాతి ర్జరా మరణ మిత్యనలత్రయస్య, జీవాశ్రితస్య బహుతాపకృతో యథావత్;
విధ్యాపనాయ జినపాదయుగాగ్రభూమౌ, ధారాత్రయం ప్రవరవారికృతం క్షిపామి.

[ఆచార్యపంచవింశతి]

సుప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రాలలో భారతవర్షాన్ని మించింది లేదు. అందులోనూ మేరుపర్వత సమీపదేశాలు అతిపవిత్ర మైనవని ప్రసిద్ధి. మేరు పర్వతంపు పశ్చిమభాగంలో విదేహ దేశం అంటే-తత్రాపి ముఖ్యం. విదేహవాసులు పెట్టిందే వేదాంతాలలో భిక్ష అయింది బహుకాలంనుండి. ఇటువంటి విదేహదేశంలో గంధమాలిని దగ్గర వీతశోకపురం అని మనకథాకాలంలో పట్నం వున్నది. దాన్ని పాలించేరాజు భవ్యశ్రీ అనేవాడు. భవ్యశ్రీ పరమార్థంలో నిజంగాగూడా భవ్యశ్రీయే! ఆయన ఆధ్యాత్మికనిరతి అమోఘమైంది. అంతటి విజ్ఞాని మరి లేడన్నా తప్పులేదు. భవ్యశ్రీ-విజ్ఞానీ అంటే- కుమ్మక్కపురుషవత్. భవ్యశ్రీకి సంజయంతుడనీ, జయంతుడనీ ఇద్దరు కొమాళ్లున్నారు. ఇద్దరూ మంచివాళ్లే. అంటే, కాళ్లు చేతులూ, కళ్లూముక్కూ అందంగా వున్నా యన్నమాట కాదు. మరేమంటే గుణవంతులూ జ్ఞానవంతులూ అన్నమాట.

ఇట్లా వుండగా వకనాడు మాంచి చిత్రం జరిగింది. మండువేసవికాలం; అది రాత్రిపూట. భవ్యశ్రీ చల్లగాలికి మేడపైని ఒంటరిగా కూర్చున్నాడు. అసలే జ్ఞాని అయిపోయె. అందులో ఆనాడు ప్రపంచపు అస్థిరత్వాన్ని గూర్చి తలపోస్తూ కూర్చున్నాడు. చాలా ప్రొద్దుపోయింది. కాని అంతవరకూ నిర్మలంగా వున్న ఆకాశంలో ఒకక్షణంలో మబ్బు కమ్మింది. ఒకనిముషం చల్లటిగాలి వీచింది. తర్వాత వెంటనే టపటప మని చినుకులు ఆరంభమైనవి. ఇంతలో రాజుగారి హర్మ్యాలలోని పట్టపేనుగు కట్లు తెంచుకొని వీథిని బడ్డది. రాజుగారు దీనంతా చిత్రంలాగా చూస్తూ వున్నాడు. ఆ వుత్తరక్షణంలోనే బడబడామని ఉరుము వకటి ఉరిమింది. ఆ ఉరుముతో పెద్దపిడుగు ఆకర్షించి వచ్చి రాజుగారి పట్టపేనుగుమీద బడ్డది. ఏనుగు చచ్చింది. దీనితో పిడుగుకథ ముగిసింది. కాని భవ్యశ్రీమనస్సులో మాత్రం పిడుగుల వర్షం వర్షిస్తూనే ఉన్నది.

"అన్నన్నా!—ఏమి సంఘటనం—!! ఏమి కాలము!!! ఎక్కడి వర్షం? పిడు గెక్కడ వచ్చింది? కులికి కూర్చున్న ఏనుగ వీథిని పడడమేమి? కన్నుమూసి తెరిచేంతలో ఈచావడం ఏమి?—" అని ఇట్లా ఏమేమో తర్కాలు ఆరంభమైనవి రాజు మనస్సులో. ఇక

---

* ఎప్పుడూ ఈప్రపంచంలోని జీవులయొక్క శరీరాలను ఆశ్రయించి, అత్యధికము సంతాపమును గల్గిస్తూ వున్న జాతి-జర(ముసలితనము)-మరణము అనే మూడు అగ్నులను చల్లారి రూపుమాసి పోవుటకై శ్రీజినదేవుని పాదారవిందముల సన్నిధి యందు ప్రవరోదకములతో నైన ధారలను (సంద్యోదకములను) ముమ్మారు చల్లుచున్నాను. అనగా జినసాన్నిధ్యమున నే నిచ్చు ఈ ముమ్మారు లక్ష్యమున్నూ మత్తైజగులైన (జాతిజరామరణములనే) జీ సంతాపములను చోకార్చుగాక యనుట.

ఆతర్వాతలకు అంతూ లేదు పొంతూ లేదు. ఒకటే ఆలోచన—ఒకటే అనిత్యత్వస్ఫురణాలు—ఒకటే దైన్యవిచారాలు!

ఈవిధంగా భవ్యశ్రీ తలకిందులవుతున్నాడు. అంతకంతకూ ప్రపంచంమీద రోత విజృంభిస్తున్నది. ఇంతలో ఫెల్లున తెల్లవారింది. భవ్యశ్రీ మాఱుమాట లేకుండా లేచి నిత్యకృత్యాలు తీర్చుకొనడానికి వెళ్లేడు.

"నిన్న రాత్రినుండి మహారాజుగారు శయనాగారమునకు రాలేదు. కారణమే" మని భవ్యశ్రీభార్య సంజయంతజయంతులకు కబురు చేసింది. సంజయంతజయంతులు రాజుగారిని వెదకివెదకి స్నానశాలలో కనుగొన్నారు. అతివినీతయతతో ఆయననిర్వేదభావాన్ని ఆశంకిస్తూ "జరిగినదే"మని— విచారణ చేసినారు. రాజుగారన్నారు గదా!—"నాయనలారా! నాకీ ప్రపంచముపైని గల ఇచ్ఛలుడిగిపోయింది. ఎన్నాళ్లు బ్రదికినా— ఎప్పుడో ఒకనాడు— పట్టేనుగువలె ఏరణించవలసిందే గదా! కాబట్టి—ఈబంధమయమైన— అస్థిరప్రపంచంతో— నాకింక ప్రయోజనం బొత్తుగా కనపడడం లేదు. నేను ఎల్లాగైనా ఇకమీద అడవులకు పోయి, తపశ్చర్యద్వారా ముక్తుణ్ణి కాగోరుతున్నాను; "కాగోరుతున్నా" నన్నమాత్రాన అవుతావా? అని అడగవద్దు. తప్పకుండా ముక్తుణ్ణి అవుతాను. పెద్దలు చెప్పలేదా?—

శ్లో. బద్ధం పశ్యన్ బద్ధో
ముక్తం ముక్తో భవేత్సదాత్మానమ్;
యాతి యదీయేన పథా
తదేవ పుర మశ్నుతే పాంథః.—అని

[జీవుడు తన్ను బద్ధుణ్ణిగా భావిస్తే బద్ధుడే అవుతాడు. ముక్తుణ్ణిగా భావిస్తే ముక్తుడే అవుతాడు. ఏమంటే తోవ నడిచేప్పుడు— ఏపట్నంమార్గాన్ని అనుసరిస్తే ఆపట్నానికే చేరడముంది గాని ఇంకోపట్నానికి చేరుతాడా?— అనిభావం]

కాబట్టి నేను ముక్తుణ్ణి కాగోరుతున్నాను. నాకీ బంధహేతువైన సంసారంతోనూ, రాజ్యంతోనూ పనేముందీ? మీరిద్దరూ బుద్ధిమంతులూ, కాగలవాళ్లూ. మీ రీ రాజ్యభారం వహించి ప్రజాశ్రేయమునకు పాటుపడండి. మిమ్ముల్ని రాజ్యానికి పట్టాభిషేకం చేస్తాను.— అని.

తండ్రిచెప్పిన మాటలు ఆకొడుకులకు నచ్చలేదు. వా రన్నారు గదా—"నాన్నా! మీరు, స్వయంగానే జితేంద్రియులు, ముక్తులు కదా! అట్టి మీకే ప్రపంచం అస్థిరమని తోచినప్పుడూ—దాన్ని పంతిత్వరలో విడిచిపెడితే అంతమంచిదని తోచినప్పుడూ— మాకు మాత్రం— ఈబంధాన్ని మెడ కేల వేయవలయును?— ఆప్తులు హితులకు పెద్దలు అనుశాస్యులకు హిత ముపదేశింతురే కాని అహితమును చెప్పెదరా? లోకకల్యాణమును కోరు భిక్షువులు గదవినాశము చేయ యత్నింపవలెనే కాని గదప్రకోపకార్యములలో జడులనూ మందమతులనూ నియోగింపతగునా? విష మెప్పుడూ విషమే అవుతుంది గాని కొంతటి కది యమృతాయమాన మగునా? కాబట్టి మాకున్నూ ఈప్రపంచంతో ఏమాత్రం నిమిత్తం లేదు. మేమున్నూ మీతోపాటు తపశ్చర్యకే వస్తాము—" అని. భవ్యశ్రీకి ఏమి చెయ్యడానికీ తోచలేదు. కొడుకులు చెప్పేమాటలు మంచివే. కాని తానా విరక్తుడు. ఇన్నాళ్లదాకా పాలించినరాష్ట్రాన్ని అనాథగా చెయ్యడం అసలే యుక్తంగా లేదు. కాబట్టి ఆయన సరేనని సంజయంతునికొడుకు నైన జయంతుడనేవాడికి రాజ్యాభిషేకం చేసి ఇద్దరు కొడుకులతో బయలుదేరి అడవులకు తపశ్చర్యకై వెళ్లినాడు. అచ్చట భవ్యశ్రీ అత్యుత్కటమైన తపస్సుచేసి ఘాతికర్మను తుదముట్టించి కేవలశ్రీలో ఐక్యమై పోయినాడు. ఇక మిగిలింది సంజయంతజయంతు లిద్దరున్నారు. ఆతర్వాత అందులో జయంతుడు తండ్రికి లభించిన దేవపదవికి సంతోషించి తానున్నూ ఉత్కటమైన యోగం అవలంబించి ధరణేంద్రత్వాన్ని పొందాడు. తర్వాత సంజయంతుడు మునియై పక్షోపవాసాలు మాసోపవాసాలు మొదలైన నియమాలతో— శరీరాన్ని కృశింపజేస్తూ— క్షుత్పిపాసాలను లక్ష్యం చెయ్యకుండా, నిశ్చలత్వంతో తపస్సు చేస్తున్నాడు. ఆయన్ను సుఖదుఃఖాలు గానీ— శీతోష్ణాలు గానీ— మఱీ ఇతరద్వంద్వాలు గానీ బాధించడం లేదు. ఏమంటారా?—మునుల ప్రతిస్థితే అలాంటిది. చెప్పలేదా మఱి!—

శ్లో. ప్రబోధో నీరంధ్రం
ప్రవహణ మమందం పృథు తపః

సుహాయు ర్ధైర్యః ప్రాప్తో
గురుగుణసహాయాః ప్రణయినః;
కియన్మాత్ర స్తేషాం
భవజలధి రేషోఽస్య చ పరః
కియద్దూరే పారః
స్ఫురతి మహతా ముద్యమవతామ్.
—ఆచార్యరత్న శ్రావకులు.

[దట్టమై చాలినంత విజ్ఞానము; కావలసినంత దృఢమైన తపస్సు; సుఖాన్ని అనుభవించితనియడానికి చక్కని చల్లని మెల్లని గాలి వలసినంత. లేళ్లు మొద లగు సాధుజంతువులే మాకు ప్రేమచూపు వారు; గురు స్థానముననుండి సాయము చేయువారు. అని ఈ విధంగా శాంతములైన పరిస్థితులలో వర్తించు మహాత్ము లకు సంసారసముద్రం ఎంతటిది? అట్టి యుద్యమశీలు రగు పెద్దలకు— కండ్లయెదుటనే సంసారపు ఆవలిగట్టు కనిపిస్తూంటుంది గదా!— అని భావం.]

ఇట్లా వుండగా— వకమాటు— సంజయంతుడు యోగధారణ చేసి— బండలాగా కదలక మెదలక— భగ్న మనే నడిఎండలో తపస్సు చేయ నారంభించాడు. ఆయన ధారణచేత పైనిపోయ్యే పక్షులుకూడా స్తంభిం చిపోతున్నని. కాని ఎవ్వరికీ హానిమాత్రం కలగడంలేదు. ఈ స్థితిలో విద్యుద్దంష్ట్రుడనే పక్షిరాజు (ఈయన గంధర్వుని శేష మట!) విమానమెక్కి— ఆ మార్గం గుండా బయలుదేరి పోతున్నాడు. అంతవఱకూ— వా యువేగాల మనోవేగాలతో పోతూవున్న ఆ విమానం— సంజయంతముని ఉన్న స్థలంపైకి వచ్చేసరికి— స్తంభిం చింది. విద్యుద్దంష్ట్రుడెన్నివిధాలో పాట్లు పడ్డాడు. ఏమైనా కదలలేదు. చివఱకు— విమానంలోనుండి క్రిందికి దిగి చూచేసరికి— సంజయంతముని కనపడ్డాడు. "ఆఁ తెలిసింది. ఇదంతా ఈదుర్మార్గుడు చేసిన తంత్రమే—" అనుకున్నాడు. కాని సంజయంతుడికి ఈ దురుద్దేశం ఏమాత్రమూ లేదు. ఆయన ఐహికమును త్యజించిన విరాగి. అందులోకూడా ఆచార్యకుంథకుందుడు చెప్పి నట్లుగా—

శ్లో. వయ మిహ నిజయూథభ్రష్టసారంగకల్పాః
పరపరిచయభీతాః క్వాపి కించి చ్చరామః;
విజన మధివసామో న వ్రజామః ప్రమాదం
సుకృత మనుభవామో యత్ర కు త్రోపవిష్టాః.

[అనఁగా— మేము (అనగా విరక్తులమై సంసా రసుఖముల వీడి కేవల మడవులలో ముక్కుమూసికొని కాలక్షేపము చేస్తూవున్న మునివ్రతులము) తమ జాతి మందలోనుండి తప్పిపోయిన లేళ్లతో సమానులం. అవి న్నీ మేమున్నూ పరుల సంసర్గమన్న భయపడుతాం. ఇతరుల కంటబడకుండ మే ముభయులమూ ఎక్కడో మారుమూల ఒదిగి తిరుగుతాము. నిర్జనప్రదేశములలో వసిస్తాము. ఎప్పుడూ ఏవిధమైన ప్రమాదానికీ కూడ పాల్పడం. ఏదో వకచోట గూర్చుండి మాచేసినసుకృత మేదైనా వుంటే అనుభవిస్తాం. లేకుంటే లేదు అని తాత్పర్యము.]

అను ఆదర్శం పెట్టుకొన్నాడు. ఏమైతే నేం— ఈ విషయం విద్యుద్దంష్ట్రుడిలాంటి దుష్టులమనస్సుకు తో స్తుందా? కాబట్టి అతను ఏంచేశాడంటే— తన విద్యా బలంచేత అతనిపైని ఉత్సర్గవిధిని ప్రయోగించాడు. అయినాకానీ సంజయంతముని కదలా లేదు, మెదలా లేదు. అవును మఱి:—

శ్లో. బిభీషికాశతేనాపి మత్తదంతీ చలే త్కిము!
మహావాయుశతై శ్చాపి చాల్యతే కిం సురాచలః?

[బిభీషికలనగా పిల్లలు మొదలైనవారిని బెది రించేందుకు చేసే జడిపింపులు. వందలకొద్దీ బిభీషికలు చేసినా మదపుటేనుగు కదలుతుందా? పేద్దపేద్ద వాయు వులు ఎన్నివీచినా మందరపర్వతం కదులుతుందా?— అనగా కదల దని తాత్పర్యము.]

తర్వాత విద్యుద్దంష్ట్రుడింకోయుక్తి చేశాడు. తన విమానాన్ని దిగి వెంటనే ఆసంజయంతుణ్ణి తనవిద్యా బలంతో ఎత్తికొని విమానంలో పెట్టుకొనిపోయి భార తవర్షము తూర్పుప్రాంతాలవుండే సింహవతీనదీసంగంలో (రెండుమూడునదులు కలిసే కూడలికి సంగం అని పేరు.) క్రింద విడిచిపెట్టాడు. మంచో చెడ్డో అంతతో పోన చ్చునా? అట్లా కాకుండా, ఆదీవిలో వుండే పామరు లను ప్రోగుచేసి, వాళ్లతో—"వీడో రాక్షసుడు! చూశా రా? ఇట్లా— కళ్లు మూస్తూ తెరుస్తూ వుండి— మను

ష్యులను పట్టి చంపి మ్రింగుతాడు. మానగరంలో ఇట్లా చేస్తూంటే ఇతన్ని ఇక్కడికి తెచ్చి పడవేశాను. మీరు వుపేక్షచేస్తిరా? ఇక మీప్రాణాలు దక్కవు. కాబట్టి వెంటనే ఇతన్ని చంపివేయండి-" అని గట్టిగా చెప్పి వెళ్లాడు. అసలే ఆద్వీపవాసులు చాలా మూర్ఖులు. అందులో- ఇల్లాంటిభయం కూడా కల్గింతర్వాత- ఇక చెప్పే దేముందీ?- అంతట వాళ్లంతా కఱ్ఱలూ గఱ్ఱా తీసికోని ఒక్కమాటుగా-ఆయనపైని బడి చంపివేశారు. దుష్టసాంగత్యమే అట్లాంటిదీ!- కాబట్టే;

శ్లో. స్నిగ్ధైరపి వ్రజత మా సహసంగ మేభిః
క్షుద్రైః కదాచిదపి; పశ్యత సర్షపాణామ్
స్నేహోఽపి సంగతికృతః ఖలతాశ్రితానాం
లోకస్య పాతయతి నిశ్చిత మశ్రుధారామ్.

[ఎంత స్నేహితులుగా వున్నా [స్నేహితులు =మిత్రులు: స్నేహం- (అనగా తైలం-) కలవి;] క్షుద్రులతో ఎప్పుడూ స్నేహం చేయ్యరాదు. చూడండి- ఆవాలు ఉన్నవి. ఇవి స్నేహం కలవైనా ఖలత్వాశ్రితాలుగనుకా [రోటిని ఆశ్రయించి రసము తీయబడినవిన్నీ, దుర్జనసాంగత్యం కలవాళ్లున్నూ కాబట్టి] తమదరిని జేరిన లోకులకు కన్నీళ్లు కారజేయుచున్నవి. అనగా దుఃఖాలపాలు చేయు నని యర్థము.]

అన్నారు పెద్దలు. తర్వాత ఈసంగతి క్రమంగా ధరణేంద్రుడికి (దేవత్వంలో వున్న జయంతుడికి) తెలిసింది. ధరణేంద్రుడు వెంటనే కోపంతో సింహవతీ సంగమం దగ్గఱికివచ్చి అచ్చటి ప్రజల్నందర్నీ నాగపాశంతో బంధించి చంపడానికి పూనుకొన్నాడు. వాళ్లందరూ అతని కాళ్లమీద బడి జరిగిన సంగతి యావత్తూ అతనితో చెప్పి- మహాప్రభూ! క్షుద్రులం. మా క్షేమం పరాయీల క్షేమం తెలిసికోజాలని బుద్ధిహీనులం. అయినా ఇదంతా ఆ దురాత్ముడు విద్యుద్దంష్ట్రుడు చేసిన ఘోరం. కాబట్టి శిక్ష అతనికి చెయ్యవలెనని- ప్రార్థించారు. సరేనని ధరణేంద్రుడు వాణ్ణి పట్టుకొని నాగపాశంతో బంధించి సముద్రంలో త్రొక్కి- చంపేస్తావని బయలుదేరాడు. ఇంతలో దివాకరుడనే మహామునివచ్చి అన్నాడు:—నాయనా! ధరణేంద్రా!- బుద్ధిమంతుడివిన్నీ సిద్ధిమంతుడివిన్నీ కదా నీవు. ఈ క్షుద్రుణ్ణిపట్టి చంపబూనేవేం? ఇప్పటికి నాల్గుజన్మాల నుండీ కూడా-వీడు చచ్చినవాడితో తుల్యమే! చచ్చినవాణ్ణి మళ్లా చంపడమటయ్యా?—ఛ్ఛే!- నీవంటి దివ్యుడికి ఇది తగినపని ఎంతమాత్రమూ కాదు. ఇంతటనైనా నీ పదవికీ- ప్రాభవానికీ - తగినట్లుగా వర్తిస్తే బాగుంటుంది- అని. ధరణేంద్రుడికి కోపం పోయింది. కాని నాల్గుజన్మాల శత్రుత్వ మెట్లా? అని సందేహం కలిగింది. వెంటనే ధరణేంద్రుడాముని కాళ్లపైబడి వేడుకొన్నాడు—"ప్రభూ! వీడికీ మాకూ నాల్గుజన్మాల నుండీ విరోధ మన్నారే!- అది ఎట్టిదో చెప్పవలెను.-" అని ముని చెప్పడం ఆరంభించాడు.

'నాయనా! చెబుతా విను. § పూర్వం సింహపురంలో సింహసేను డనే రా జుండేవాడు. ఆయనకు రామదత్త యనే భార్యయున్నూ శ్రీభూతిఅనే పురోహితుడూ ఉండేవాళ్లు. ఒకమారు పద్మఖండవాసియైన సముద్రదత్తుడు వాణిజ్యమునకు పోతూ శ్రీభూతి దగ్గఱ తన రత్నాలను దాచిపెట్టుకొన్నాడు. కొన్నాళ్లయినతర్వాత మఱల వచ్చి రత్నా లడిగితే శ్రీభూతి తనకు తెలియదన్నాడు. పిమ్మట రామదత్తాదేవి యుక్తిగా రత్నాలు బైలుపెట్టించింది. సింహసేనుడు శ్రీభూతిమీద మండిపడి ఆరత్నాలను లాక్కొని సముద్రదత్తుడి కిప్పించడమే కాకుండా, ధర్మాధికారులయెదుట సభదీరి— ఆసభలో- నానావిధాలా అవమానంచేసి, జెట్టీలచే 30 దెబ్బలు కొట్టించునట్లు శిక్ష విధించాడు. శ్రీభూతి దెబ్బలుతినలేకపోగా- మూడుపళ్లేల గోమయం తినిపించాడు. శ్రీభూతి 'చావుతప్పి' కన్ను సొట్టబోయి ఎల్లాగో అప్పటికి నిబ్బరించుకొన్నా తర్వాత ఆదిగులుతో చచ్చాడు. మరణకాలంలో సముద్రదత్తుడిమీద శత్రుత్వం మనస్సులోనే పెట్టుకొని చచ్చినాడు. పిమ్మట సముద్రదత్తుడు ధర్మాచార్యులయొద్ద జైనదీక్ష తీసికొని కొన్నాళ్లకు మరణించి ఆ సింహసేనుడికే కొడుకుగా పుట్టినాడు. శ్రీభూతి మరణకాలంలో శత్రుత్వం తలపోస్తూ ప్రాణాలు విడిచిపెట్టినందున ఆ

§ ఈకథ వెనుకటిసంచికలో ప్రకటితమైనది కావునదానిని చిత్తగింపగోరెదను. [పం. ఆ.]

సింహచంద్రుడి (ఇతడే సింహసేనుడి కొడుకు) కోశాగారంలో త్రాచుపామై పుట్టినాడు. కాని అతనికి జాతిస్మరత్వం పోలేదు; కాబట్టి ఒకనాడు సింహసేనుడు కోశాగారంలో తిరుగుతుండగా శ్రీభూతి సర్పము కఱవగా చచ్చినాడు. ఇది మొదటిజన్మంలో ఏర్పడ్డ విరోధం సుమా!'

ఇంక రెండోజన్మంలో వచ్చిన విరోధం చెబుతాను—విను. శ్రీభూతిచే కరవబడి చచ్చినతర్వాత సింహసేనుడు వింధ్యారణ్యంలో సల్లకీదుర్గంలో వక ఏనుగై పుట్టినాడు. తండ్రిమరణమునకై చాలా చింతించి సింహచంద్రుడు కోపంతో అథర్వణతంత్రం ప్రకారం సర్పయాగం వకటి తలపెట్టి ఉన్నసర్పాల నన్నీ తెప్పించి కాల్పించినాడు. అందులో శ్రీభూతిసర్పం కూడా చచ్చింది. కాని అంత్యకాలాన వైరంవదలిపెట్టకుండా చచ్చి-ఏదుర్గంలో సింహసేనుడు ఏనుగై పుట్టాడో- అదేదుర్గంలో- శ్రీభూతిసర్పంకూడా కర్కటసర్పాకారంతో పుట్టింది. అయినా శత్రుభావన మాసిపోలేదు. తర్వాత వకనాడు రామదత్తాదేవి- గతాన్ని తలపోసికోని- విరక్తురాలై కనశ్రీ అనే ఆర్యికయొద్ద జైనదీక్షను గ్రహించి తపోపవాసాదులతో కాలక్షేపం చెయ్యడం ఆరంభించింది. సింహచంద్రుడుకూడా విరక్తి పొంది రాజ్యాన్ని అంతా తన తమ్ముడైన పూర్ణచంద్రుడికి ఇచ్చివేసి, తాను సద్గురుమునియొద్ద దీక్షను గ్రహించి మునియైనాడు. క్రమంగా సింహచంద్రుడు చతుర్జ్ఞానాధికారియైనాడు. రామదత్త అతనియొద్దకుపోయి “నాయనా! నేను చేసికొన్న పుణ్యంవల్ల మీలాంటి పుత్రరత్నాలు గల్గి- నన్ను తరింపజేశారు. కాని నీ తమ్ముడు పూర్ణచంద్రుడెప్పుడు ఇల్లాంటి శుభము పొందుతాడో గదా!” అన్నది. అప్పుడు సింహచంద్రుడన్నాడు:—“అమ్మా!—వక రహస్యం ఉన్నది. దాన్ని నీకు ఇన్నిదినాలనుండీ చెప్పలేదు. ఇప్పుడు ప్రసక్తి వచ్చింది గనుక చెబుతున్నాను. సంసారంలో జీవుల సంచరణాలు చాలా చిత్రంగా వుంటవి. సింహసేన మహారాజుగారు నాడు ఆవిధంగా పాము కఱచినందుచేత మరణించారుగదా. తర్వాత ఏమైందంటే, ఆయన సల్లకీవనంలో ఏనుగుగా పుట్టాడు. ఒకనాడు ఆ ఏనుగు స్నానానికిపోతూన్న నన్ను చూచి చంపాలెనని పరుగెత్తుకోని వచ్చింది. నేను వకక్షణకాలంలో విషయం తెలిసికొన్నాను. తర్వాత నే నన్నాను:—నాయనా! నీవు ఏనుగవు కాదయ్యా; సింహసేన మహారాజువు; నాకు తండ్రివి. నేను నీకొడుకును. సింహచంద్రుణ్ణి కదా!—అని నేనిల్లాచెప్పేసరికిఆయేనుగకు జాతిస్మరత్వం కలిగింది. దానితో వివేకం కల్గింది. కాని వాగింద్రియం స్వాధీనంలేనిజంతువుకాబట్టి - ఏమిన్నీ చెప్పుకోడానికి వీలులేక- వకటేధారగా కన్నీళ్లు విడిచింది. నిజమేమంటే—ఎతువ్వదో దయనీయాః ఖలు సర్వసత్త్వానామ్.—[ఏమతంవారికైనా సరే పాపం నోరులేని జంతువులు జాలి చూపవలసినవేకదా] అని పెద్దలు చెప్పారు. నామట్టుకు నేనుకూడా ఒకక్షణం- ఆ వైక్లబ్యాన్ని ఆపుకోలేక అట్టే నిలవబడ్డాను.

తర్వాత నే నేంచేశా నంటే: ఆయేనుగను దగ్గరికి తీసికొని చెవిలో జినధర్మశ్రవణం చేశాను. సమ్యక్త్వస్వరూపాన్నీ - అణువ్రత విధానాన్నీ - ఉపదేశించాను. ఉండడానికి చతుష్పాదజన్మలోవున్నా-జాతిస్మరణం గలిగింది కాబట్టి- ఆయేనుగకూడా-నా ఉపదేశానుసారంగా ఆనాటినుండీ జినవ్రతాలను అనుసరిస్తూ ఆహారము నీళ్లు మొదలైనవాటిలో నియమం అవలంబిస్తూ ఉన్నది.

ఇట్లావుండగా ఇంకోనాడు నదీతీరంలో నీళ్లను తాగడానికిపోయి- దైవవశమున- బురదలో దిగబడ్డది. ఎన్నోప్రయత్నాలు చేసినా ఆబురదలోనుండి తప్పించుకొని రాలేకపోయింది. చివఱ కదే తనకు అంత్యదశగా నిర్ధారణచేసికొని, సమస్తపాపాలనూ పోగొట్టే శక్తిగల పంచనమస్కారమంత్రాన్ని జపిస్తూ ప్రాయోపవేశం చేసింది. దీనికిలా ఇల్లావుండగా శ్రీభూతి చరసర్పం ఏమైందంటే- తనపాపాలవల్ల తాను మరణించి- నాలుగో నరకంలో బడి, ఏ బురదమడుగులో సింహసేనమహారాజు ఏనుగుశరీరంతో ప్రాయోపవేశం చేశాడో-అదేమడుగులో-కర్కటకనాగమై పుట్టిఉండడంచేత- కాళ్ళక్రిందజేరి దాన్ని ఎముకలుకొరికి భక్షించింది. బురదకు పైభాగంలో వున్న కళేబరాన్ని బోయవాడొకడు తీసికొనిపోయి ఎముకలు ఏరి

మనపట్నంలోనే కాపురంవుండే ధనమిత్రుడికి అమ్మి నాడు. అతను ఆదంతాలు తరిమెరుపట్టించి మంచపు కోళ్లు సింహాసనపుపీటలూ చేయించి, మన పూర్ణ చంద్రుడికి అమ్మినాడు. కుంభస్థలంలోని ముత్యా లను కూడా మనవాడే కొని పూర్ణచంద్రుడు చాలా ఉత్తమవస్తు వని సంతోష పడుతున్నాడు. ఇంత యేల?- మన తమ్ముడు కూర్చున్న ఆ సింహాసనపుపీట దంతము లవియే. నీకోడలు వేసికొన్న ముత్యాలహారాలు అవే. కాబట్టి అమ్మా! జంతువుల సంసారగతు లిలావుంటే, మన ప్రయత్నాలు ఎందుకు కొర అవుతవి? ఇంత మా త్రమైనా తెలిసికోలేని మన పూర్ణచంద్రుడు ఎట్లా మునియై శుభాలు పొందుతాడూ!" అని.

రామదత్త ఈవృత్తాంతాన్నంతా విని గోలు గోలుమంటూ పూర్ణచంద్రుని వద్దికివెళ్లి జరిగినదంతా చెప్పింది. తర్వాత ఆయనకూడా సింహచంద్రుడి దగ్గ అకు వచ్చి-అజ్ఞానాన్ని-ప్రకటం చేస్తూ-ఏడవడం ఆరం భించాడు. పూర్ణచంద్రుడు వారిని ఎన్నోవిధాల ఓదా ర్చాడు.కాని లాభంలేకపోయింది. అప్పుడన్నాడుగదా:

శ్లో. ధురిధర్మాత్మకం తత్త్వం దుష్ప్రేక్ష్యంత్రేమంద బుద్ధయః,
జాత్యంధహస్తి రూపేణ జ్ఞాత్వా నశ్యంతి కేచన.
జంతు ముద్ధర తే ధర్మః సతతం జన్మసంకటే,
అన్యథాస కృతో భ్రాంత్యా లోకానశ్యంతిసంతతమ్.

[తమ కళ్లయెదుట- తాము ఆచరింపవలసిన ధర్మ తత్వము విస్పష్టంగా గోచరిస్తూన్నా మందమతులు, జా త్యంధులు ఏనుగు స్వరూపము తెలుసుకొనక నశించేట్లు నశి స్తారు. కాబట్టి నిశ్చలబుద్ధితో మునిజనుల తోడ్పా టుతో ధర్మస్వరూప పరిజ్ఞానాన్ని పొంది వర్తించడం మంచిది. నీవు ధర్మమును ఆచరించవలసిన కాలంలో మోహాన్ని పొందుతున్నావు. ఇది తగదు. శోక మోహాల నుండి తరింపజేసేది ధర్మమే. ధర్మమే జన్మముల్తెత్తడం. అనేక సంకటాలనుండి ప్రాణికోటిని ఉద్ధరింపగలదు. ధాన్ని వదలి భ్రాంతికి గురియై లోకులు నశిస్తూ వున్నారు. ఎంత చిత్రం!—అని భావం.]

ఈ మాటలతో కర్తవ్యం కొంతవరకు పూర్ణచం ద్రుడికి గోచరించింది. అయినా మోహపరీతుడు కాబట్టి వెంటనే ఆ దంతాలను పుష్పాదులతో పూజించి దహ నాదులగు సంస్కారాలను జరిపాడు. నిజమే-అన్నారు గదా పెద్దలు! 'కిం నకుర్వంతి మోహినః' మోహబుద్ధులు చేయని అకార్యము లేదు, తవక పనులంటూ వున్నవా?—అని. ఆ నాడుమొదలు పూర్ణచంద్రుడు జైనదీక్షను గ్రహించి క్రమంగా దేవత్వాన్ని పొందినాడు. రామదత్తాదేవి కూడా శుద్ధ తత్వాన్ని పొందింది. ఇది రెండో జన్మం లో ఏర్పడ్డ విరోధం సుమా!

మరి మూడో జన్మంలోని విరోధం చెబుతాను విను;—ఈ జంబూద్వీపంలోనే గరుడాచలానికి దగ్గ రగా సూర్యపురం-అని వకపట్నం వుంది. దాన్ని పాలించే రాజుపేరు సురావర్తుడు. ఆయన భార్య పేరును బట్టేకాకుండా, దాన పూజాశీలాదుల బట్టికూడా యశో ధరే. ఆమె గర్భంలో సింహసేనుడి గజశరీరంలో నున్న ఆత్మ ప్రవేశించింది. తర్వాత కొన్నాళ్లకు గర్భమై మగపిల్లవాడు కలగ్గా రశ్మివేగుడని పేరు పెట్టారు.

రశ్మివేగుడు మంచి తేజస్సైనవాడు; ధర్మపరుడు; చక్కని జ్ఞానసంపదను ఆర్జించాడు. సురావర్తుడు బుద్ధి మంతుడైన కొడుక్కు రాజ్యం వప్పజెప్పి అడవులకు వెళ్లిపోయినాడు. ధర్మస్థితేలేని ఈ కాలంలో ధర్మ తత్పరులైన బుద్ధిమంతులు తెలుసుగాగాని సంభవించరు. కాబట్టి అన్నారు పెద్దలు కూడాను. వారు చెప్పిం దేమంటే:—

శ్లో. నష్టం రత్న మివాంబుధౌ, నిధిరివ
ప్రభ్రష్ట దృష్టే ర్యథా
యోగో యూపశలాకయోశ్చ గతయోః
పూర్వాపరౌ వారిధీ;
సంసారేఽత్ర తథా నరత్వ మసకృ
ద్దుఃఖ ప్రదే దుర్లభం
లబ్ధే తత్ర చ జన్మ నిర్మలకులం
తత్రాపి ధర్మే మతిః.

[అనగా ఈ ప్రపంచంలో అగాధమైన సముద్రంలో జారిపడిపోయిన రత్నం దొరకడం ఎంత దుర్లభమో, అంధుడికి నిక్షేపం దొరకడం ఎంత అసంభవమో, ఒకటి తూర్పు సముద్రానికీ, రెండోది పడమటి సముద్రానికీ

కొట్టుకో పోయిన యీపాపమున్నూ శలాకయున్నూ మళ్లా యథాస్థానంలో కలియడమనేది ఎంత దుర్ఘటమో, నిత్యమున్నూ దుఃఖస్థానమైన ఈ ప్రపంచంలో కూడా నిర్మలమైన కులంలో పుట్టడమున్నూ, అందులో కూడా యుక్తసమయాన ధర్మాచరణ బుద్ధి కలగడమున్నూ ఈ రెండున్నూ అసంభవమైన విషయాలు. అని భావం.]

తర్వాత రశ్మివేగుడు ప్రజారంజకంగా పరిపాలన చేస్తూ, వకమాటు సిద్ధకూటంలో వుండే జినాలయానికి - వందనానికై పోయి, అక్కడ హరిచంద్రుడనే ముని వుండగా ఆయనవద్ద జైనదీక్షను పుచ్చుకొన్నాడు. ఆ పిమ్మట కొన్నాళ్లకు ఏదో కార్యాంతరాన్ని అడవులకు పోయి అక్కడ ఒక గుహలో దూరి కాయోత్సర్గం ఆరంభించాడు. ఇంతలో శ్రీభూతిసర్పం నాలుగో నరకానికి పోయి అచ్చట పాపఫలం అనుభవించి కర్మశేషంచేత కొండచిలువై పుట్టి, ఆ గుహలో పడి వున్నది. రశ్మివేగుణ్ణి చూడడంతోటే పైనబడి మ్రింగివేసింది. రశ్మివేగుడు కాపిష్ఠకల్పంలో దేవత్వం చెంది మరికొన్నాళ్లకు ఆ పదవినుండి చ్యుతినిపొంది చక్రపురం రాజైన చక్రాయుధునికి చిత్రమాలాదేవి గర్భాన వజ్రాయుధుడనే కొడుకుగా పుట్టాడు. ఆసర్పం కూడా కాలవశాన మరణించి ప్రియంగుపర్వతంలో భిల్లుడుగా పుట్టాడు. ఇది మూడో జన్మలో వచ్చిన విరోధము.

ఇక నాలుగో జన్మ చెబుతున్నాను. వజ్రాయుధుడు వకమాటు పైనచెప్పిన ప్రియంగు పర్వతంలో కాయోత్సర్గం చేస్తూవుండగా ఆభిల్లుడు నారసంతో కొట్టి చంపినాడు. వజ్రాయుధు డంతట సర్వార్థసిద్ధి పదవి పొంది కొన్నాళ్లు పుణ్యఫలం అనుభవించి అది తీరడంతోటే సంజయంతమునిగా పుట్టాడు. వెనుకటి జన్మలో చెప్పిన పూర్ణచంద్రుడివే నీవు. ఆ భిల్లుడున్నూ కాలక్రమేణా మహా నరకాలన్నీ పొంది ఇరావతీ తీరంలో వున్న గోశృంగతాపసునికి కొడుకుగా పుట్టి, పంచాగ్ని సాధనమనే విద్యను సాధించి, విద్యుద్దంష్ట్రుడుగా ఈ జన్మంలో ఇల్లా ఆవిర్భవించాడు. కాబట్టి ఇది నాలుగు జన్మాలవైరం. ఇక ఈ జన్మంతో ఈబంధం మీ కిద్దఱకూ తెగిపోయింది. కాబట్టి ఈదుష్టుణ్ణి వదలిపెట్టి మీబోంట్లు క్షమాయుధులు కావలిసిందేగాని దమాయుధులు కావచ్చునా?—అని.

దివాకరమునిచేసిన ఈ హితబోధను విని సంజయంతుడు సర్వవిధములైన పరీషహాలను మాని, అసాధారణమగు తపస్సుచేసి మోక్షం పొందాడు. దివాకరుడు తన వృత్తాంతం చెప్పుతుండగా విన్న విద్యుద్దంష్ట్రునికి జాతిస్మరత్వం కలిగింది. అంతట అతడు పశ్చాత్తప్తుడై ఆయన కాళ్లమీదబడి వేడికొని జైనదీక్షనుపొంది దుర్ఘటమైన తపస్సుచేసి ముక్తుడైనాడు. కాబట్టి లోకులు శ్రీభూతి అధోగతినిన్నీ, సింహసేనుని యూర్ధ్వగతినిన్నీ మననంచేసి, ధర్మశ్రద్ధతో-సత్తపోద్యోతకమును చేసి తరింపవలయునని పెద్దలు చెప్పుచుందురు. ఏమంటే ఉత్కటమయిన తపోవిభవానికి గల ఫలము అమేయమైందేకదా! కాబట్టే పెద్దలన్నారు:—

శ్లో. అత్యుత్కట తపో లక్ష్మ్యా
భుక్త్వా లక్ష్మీం చ శాశ్వతీమ్,
సంజయంతత్వ మాప్నోతు
లోకః క్షేమంకరం శుభమ్.

శ్లో. కిం బాహ్యేషు ఫలేషు వస్తుషు మనః
కృత్వా వికల్పాన్ బహూన్
రాగద్వేషమయాన్ ముధైవ కురుషే
దుఃఖాయ కర్మాశుభమ్;
ఆనందామృతసాగరే యది వస
స్యాస్వాద్య శుద్ధాత్మని,
స్ఫీతం తత్సుఖ మేకతా ముపగతం
త్వం యాసిరే నిశ్చితమ్.

ఇది జైనులమత కథలలో ౬ వది సంజయంత మునియొక్క సత్తపోద్యోతినియను కథ.

పూవు: తుమ్మెద

రావూరి చిట్టి వెంకట సుబ్రహ్మణ్యము గారు (సారస్వత సమాజము)

తుమ్మెద

విమల విస్ఫూర్తి సౌందర్యరమ వహించి
యుదయ సమయాన వికసించి యుంటివి
సాంధ్యరాగోదయంబైన సరికి నిట్లు [ప్రియ!
వాడిపోయెను శోభ సర్వంబు నకట!

తళుకుఁ గాంతి సకలము నస్తమయమందె
మధుర సంవాసనాతతి మాసిపోయె
జాలిగొలుపు నీదు దురవస్థకును జింత
చేఁ గపోలాభిషేకంబు సేయుచుంటి.

పూవు

ఏల కన్నీరు నించెదవేల నీవు
విచ్యుతంబైన నా హాసవృత్తమునకు
నష్టసౌరభంబునఁ గల్గు నష్టమేమి
పత్త్రభంగింబునను గల భంగమేమి?

వెనుక నున్నట్టి సౌందర్య విత్తమెల్ల
ప్రియుఁడ! నీ సౌఖ్యమునకు నర్పించినాను
స్వార్థమే లేని నాకింక పరమవిహిత
వృత్తి సుఖమరణంబు గాకేమిగలదు?

తుమ్మెద

అయిన నేమి నా దుఃఖమయ హృదయంబు
వ్యర్థముగఁ దెలియంగ నాయాసపడును
దైవదత్తంబులైన సౌందర్యకళలు
శాశ్వతంబులు కావేల విశ్వమందు?

ఇంత తీవ్రంపు టాకాంక్ష యేల శీఘ్ర
నాశనంబులౌనట్టి యానందములకు;
విరతిలేని విద్యుల్లతా త్వరితగతిని
జీవనంబిట్లు కాటికిఁ జేరనేల?

పూవు

ఏమి! ఆనంద మతి శీఘ్రగామియొక్కొ!
కాదు సూసఖా! పరమ సౌఖ్యంబుతోడ
బ్రదికియున్న నిముసమేని వాసిగంటి
నిపుడు కడుదుస్స్థితి ననుభవించుచున్న.

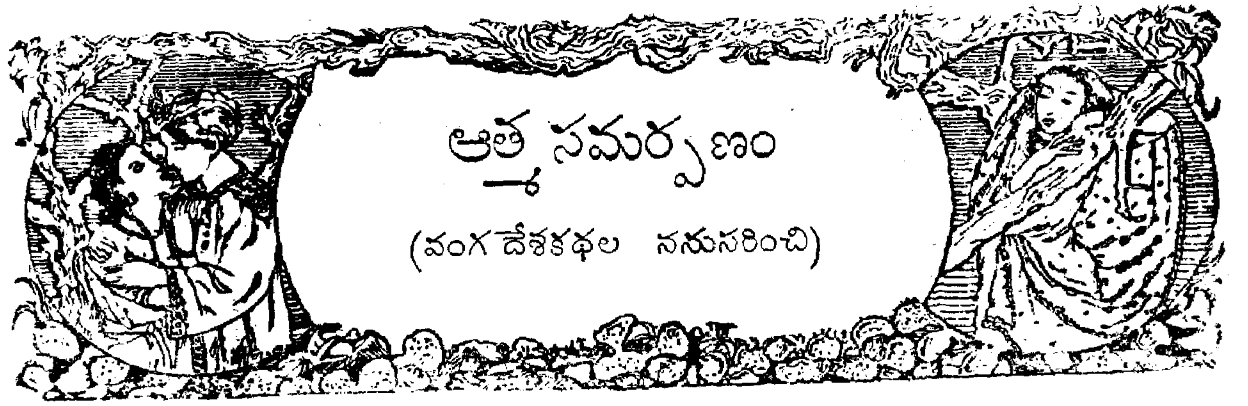
ఎల్లకాలంబు నే వికసించి యుంటి?
నేని నా రూపగర్వంబు మృతికి వీగ
దేని నీవు నన్నిట్లు ప్రేమించి యుందు
వొక్కొ విడిచి యుందువొకొ సట్టోదార్యగాడ్పు.

తుమ్మెద

అటులె కానిమ్ము విధిగతి యట్లయేని
"మట్టి మట్టిలోఁ గలిసె"నన్మాట స్మృతికి
నెక్కిన మఱింత ప్రేమాస్పదంబ వగుదు
వీవు నా ప్రేమపూరిత హృదయమునకు.

దినము విశ్రాంతి లేనట్టి తేటి నేను
కంటఁ దడిపెట్టుచుండి ఝుంకారనాద
వినుతి యొనరించుచుందు ని న్ననుదినంబు
నాణిముత్యాలతో గడ్డి యలరు నపుడు.

(స్వర్ణకుమారీదేవి.)

ఆత్మసమర్పణం

(వంగదేశకథల ననుసరించి)

భాస్కర్ల గోపాలకృష్ణమూర్తి గారు

నేను ప్రవేశపరీక్ష ప్యాసై కళాశాలలో ప్రవేశించి నప్పుడు, ఎవ్వరూకూడా నాజీవితమంతా ఒక పాఠశాలలో బీద ఉపాధ్యాయుడుగా గడపవలసి ఉంటుందని అనుకోలేదు. కుటుంబానికంతా నేను రక్షకుణ్ణి ఔతానని మావాళ్లు అంటూఉండేవారు. మా అమ్మ ఎప్పుడూ ఒక బంగారు నగైనా పెట్టుకోలేదు. ఆమెకు లేవు కూడాను. కాని తనకు వచ్చే కోడలు మాత్రం రత్నాభరణాలు పెట్టుకుంటుందని ఆమె ఆశపడేది. నేను మొట్టమొదటనే, చదువులో ప్రవేశించి నప్పుడు ఉచితవేతనంకూడా పొందగలిగాను. అందుచేత అధమం జడ్జీపనైనా అవుతుందని అనుకునేవారుమావారు. నేనుచేయవలసిన ఆజడ్జీపని యిప్పుడు ఎవరుచేస్తూఉన్నారో అని నాకు ఆశ్చర్యంవేస్తుంది? మా అమ్మకు మాత్రం చివరవరకు తన కుమారుని అదృష్టం యీలా మారుతుందని సంశయం లేకపోయేది.

మాయిల్లు చాలా పురాతనమైనది. ఇంటి నానుకొని ఒకదొరువుకూడా ఉండేది. ఇవే మాకున్న ఆస్తి అంతాను. పైగా కొంతమంది బంధువులు, బీదవారు, ఎప్పుడూ విడువకుండా మా యింట్లో ఉండేవారు. మా యింట్లో ఉండి మా తిండితింటూ ఉండడము, వారు వారసత్వపుహక్కుగానే పరిగణించేవారు. మా తండ్రిగారు కష్టపడి ఏలాగో కొంతసొమ్ము సంపాదించేవారు. మాతల్లి గారంతకంటె కష్టపడి కుటుంబానికేమీ లోటు జరక్కుండా చేసేవారు. మిగిలిన వారంతా తింటూ చూస్తూ కూర్చోవడంతో సంతుష్టి చెందేవారు.

నేను పట్నంలో చదువుకోడానికి తగినంత డబ్బులేదు. మా అమ్మమాత్రం నన్ను చదివించి తీరవలెనని పట్టుపట్టింది. పాపం నేను జడ్జీపని చేస్తానని ఆమె ఆశ. అందుచేత ఆమెవంటి నున్నానగలు నాలుగు తీసి నాకిచ్చేసింది. వీటితో చదువుకోసం బయలుదేరాను. ఈనగల సొమ్మంతా వడ్డీతో సహా ఆమెకు యివ్వివేయగలుగుదునని అప్పుడు ఆశపడ్డాను. కాని యిప్పుడామెకు వస్తువులే అక్కరలేక పోయినాయి.

నేను పట్నంలో ఒకసందులో ఉన్న రెండంతస్థుల మేడలో ఉండేవాణ్ణి. నా సహపాఠకులు కొంతమంది చాలా డబ్బుగలవాళ్లు. వారు పట్నవాససుఖాలన్నీ అనుభవించేవారు. కాని నావంటి బీదవిద్యార్థులకు ఏం సంతోషం ఉంటుంది! మాతోడి కులాసాపురుషుల చేష్ట లసహ్యించుకుంటూ వైరాగ్యసంబంధమైన కబుర్లు చెప్పేవాళ్లం. పట్నవాససుఖాలు మరగిన విద్యార్థులు వారి గ్రామాలు, యిళ్లు మరచిపోవడానికి ఆట్టే కాలం పట్టదు. కాని ఎప్పుడూ ఆచిన్నగదిలో పుస్తకం చేతపట్టుకొని పడివుండే నాకు గ్రామజీవితం మరచిపోవడం సులభసాధ్యమైన విషయం కాదు. మాయింటి సంగతి, అక్కడి స్వేచ్ఛవాతావరణం, మనస్సుకు కట్టినట్టుండేది. నేను చాలాకాలం పట్నంలో గడిపినా గ్రామజీవితమందు అభిమానం మాత్రం నశించలేదు.

ఇట్లు కొన్ని సంవత్సరాలు గడచినాయి. చదువు పూర్తైంది. పరీక్ష లైపోయినవి. నా చిన్నసంచీ చేతబట్టుకొని స్టేషనుకు బయలుదేరాను. రైలుబండీలో ఎక్కాను. మా అమ్మవస్తువులు నన్నింతవరకు తీసుకువచ్చాయి. నావద్ద ఒక్క పైసాఅయినా మిగల్లేదు. నేను ప్యాసైతే తక్షణం ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి యమ్.ఏకు ప్రైవేటుగా చదవా లనుకొన్నాను. నేను బండీలో ఉన్నంతసేపూ పరీక్షలో ఎన్నిమార్కు లొస్తాయోనని లెఖపెట్టుకుంటూ కూర్చున్నాను. బాగా ప్యాసైతే తిరిగి ఉచితవేతనం సంపాదింప వచ్చునని అనుకున్నా.

సాయంకాలానికి మా గ్రామం చేరుకున్నాను. మాయింటికి స్టేషనుకు ఒకమైలమే అడ్డం. రైలుదిగి యింటిదగ్గరకు చేరుతూన్నకొద్దీ యింట్లో మావాళ్లేమి చేస్తూ ఉంటారోనని ఊహలపై ఊహలు మనసులో పుట్టినవి. ఈసరికి మాఅమ్మ, తులశమ్మదగ్గర దీపంవెలిగించి పాటలు పాడుకుంటూ ప్రదక్షిణాలుచేస్తూ దణ్ణం పెడుతూ ఉంటుందని; మా చిన్నతమ్ముడూ, చెల్లెలూ అమ్మమ్మ దగ్గరచేరి కథలు చెప్పమని వేధిస్తూ ఉంటారని; నా రెండోతమ్ముడు మాధవుడు దీపందగ్గర చదువుకుంటూ ఉంటాడని; యీలాటివే ఎన్నో ఊహలు దొర్లిపోయినాయి.

నేను గుమ్మందగ్గరకు వెళ్లగానే బిలబిల్లాడుతూ అంతా బయటికి వచ్చారు. మాఅమ్మ నన్ను చూచి నప్పుడు ప్రేమాస్పదమైన నవ్వు నవ్వేది. ఈసారి ఆమె సంతోషమునకు మేరయేలేదు. మాకుటుంబం అంతా దేన్నిగురించో చాలా హడావుడిగా ఉన్నట్టు కనుపించింది. నా కారహస్యం త్వరగానే తెలిసిపోయింది. సాధారణంగా గ్రామస్థుల జీవితంలో, ఒకటిరెండు విషయాలకంటే సంతోషావహమైనవి ఉండవు. ఇప్పుడు మాయింట్లో సంతోషం కలిగించిన సంగతి తెలిసికోడానికి ఆట్టేసేపు పట్టలేదు. నా చిన్నతమ్ముడు, చెల్లెలు నాదగ్గరచేరి ఆవార్తకాస్తా ఊదేశారు. నా పెండ్లికి వధువునుగురించి మాటలు జరిగినవి. ఆమె తండ్రి చాలా బీదవాడు. కాని ఆ చుట్టుప్రక్కల ఆ అమ్మాయంత చక్కంది లేదని వాడుక. ఆ అందముచూచి ఏమీ కట్నం అక్కర లేకుండానే చేసికోవాలని మా అమ్మ యిష్టపడింది. నేను తప్పకుండా జడ్జీపని చేస్తానని ఆమె నమ్మకం కాబట్టి, ఎక్కువ కట్నం పుచ్చుకొని అందం లేనిపిల్లను కట్టబెట్టడం ఆమె కెంతమాత్రం యిష్టంలేకపోయింది. మాటలన్నీ స్థిరపడి పోయినాయి. ఇక వధువును చూచుకోవడమున్నూ మాతండ్రిగారి కీసంగతి తెలియజేయడమున్నూ మాత్రం మిగిలింది.

ఈసంగతి యింతవరకు మా తండ్రిగారికి తెలియక పోవడమనేది చాలామందికి ఆశ్చర్యం కొల్పకమానదు. దానికో కారణం ఉంది. ఆయన సంవత్సరంలో చాలాభాగం వ్యవహారంమీద యితర గ్రామాల్లో ఉండేవారు. మా అమ్మకు చదువురాదు. కాబట్టి నాతమ్ముడు మాధవుడు మాతండ్రిగారికి ఉత్తరాలు వ్రాస్తూ ఉండేవాడు. ఈ ముఖ్యమైన విషయంగురించి వానిచేత వ్రాయించడానికి ఆమెకు యిష్టంలేదు. చిన్నతనంచేత సరిగ్గా వ్రాయక ఏ అవకతవకలో వ్రాశాడంటే ఆయనకు కోపంవచ్చి యీచేసిన ఏర్పాటంతా భంగంచేస్తారని అనుకొంది. ఆయన యింటికి వచ్చినతరువాత నెమ్మదిగా యీసంగతి ఆయన చెవినివేసి ఒప్పించాలని కనిపెట్టుకుఉంది. కట్నం లేకుండా సంబంధనిశ్చయం చేసికోవడం మాతండ్రిగారికి యిష్టముండదు. ఆయన ప్రపంచంతో సంబంధించిన మనిషిన్ని, పైసలు లెఖపెట్టే వారు కాబట్టి నేను ముందెప్పుడో జడ్జీపనిచేసినా చేయక పోయినా కొన్నివేలు అక్కడ పెట్టించందే నాకు పెండ్లి చేయడం ఆయనకు సరిపడదు. అందుచేత యీవిషయంలో మా అమ్మచేసిన తెలివితక్కువ పనికి తప్పకుండా ఆయనకు కోపం వస్తుందని అంతా అనుకున్నారు.

తండ్రిగారు యింటికి రావడాని కింకా కొద్ది దినాలు ఆలస్యంఉంది. ఈలోగా పెండ్లికుమార్తెను చూచుకు రావాలని అనుకున్నాం. మాఅమ్మ పూర్వకాలపు మనిషైనా, మా నూతన వివాహపద్ధతులయందు కొంచెం గౌరవం లేకపోలేదు. ఒక మంచిరోజుచూచి నేనూ, మా మాధవుడు, యిద్దరు ముగ్గరు స్నేహితులతో కలసి ఆగ్రామానికి వెళ్లాము.

కన్యతండ్రి చాలా బీదవాడని ముందుగానే మాకు తెలుసును. వారి యింట్లో ప్రవేశించగానే యీసంగతి ధ్రువపడింది. మేము కూర్చున్నగదిలో ఒక పట్టెమంచముమ్నూ, ఒక నులకమంచమున్నూ మాత్రం ఉన్నవి. వాటిమీద దుప్పట్లు పరిచారు. ఇంటియజమాని చాలా మర్యాదగానూ, వినయంతోనూ ప్రవర్తించి తన బీదతనం కనుపించకుండా చేయడానికి ప్రయత్నించారు. ఆమెను మాత్రం యింకా తీసుకరాలేదు. తండ్రి తరుచు లోపలికి వెళ్లడం బయటకువస్తూఉండడంబట్టి యింకా ముస్తాబు చేస్తున్నారని ఊహించాము. ఇంతలో కొన్ని ఫలాహారములు తీసికొనివచ్చి మాముందు పెట్టారు. నాస్నేహితులు తింటూ కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. నాకు మాత్రం ఆమెను ఎప్పుడు చూస్తామా అని తొందరగా

ఉంది. ఏదో జీవనాధారం ఏర్పాటుకాంది వివాహం చేసుకోకూడదనుకునే వాళ్లల్లోచేరినవాణ్ణిఅయినా, కన్య చాలా అందంగా ఉంటుందని వినగానే యీ అభిప్రాయాలన్నీ ఘాలి కెగిరిపోయినాయి. ఇంతలో ప్రక్కగదిలోనుండి గాజుల గలగలధ్వని, చీరనుడత విప్పుతున్న

చప్పుడు వినపడింది. ఉషఃకాలమునందలి చీకటులను పారదోలు వెలుతురు ప్రకాశించినట్లు, మా కండ్లఎదుట ఆకన్య ప్రకాశించింది. ఇదివరలో ఆమె సౌందర్యాన్ని గురించి విన్నమాటలన్నీ ప్రత్యక్షంగా రుజువైనాయి. ఈసమయానికి కొన్ని నగలు ఎరువుతెచ్చి పెట్టుకున్నా ఆమె సహజలావణ్యం వాటికన్నా వన్నె తెచ్చింది. ఈ బీదకుటుంబంలో ఆమె పుట్టిందని నమ్మడానికి వశమైందికాదు. ఐతే ఏ భాగ్యవంతుల యిండ్లలోనో యీమె పుట్టిఉంటే యింత అద్భుతలావణ్యంతో ప్రకాశించి ఉండేదికాదు. ఆమె కన్నులలో దివ్యతేజస్సు వెలుగుతూ ఉన్నట్లు కనిపించింది. సంధ్యారాగమే సాక్షాత్తు యీ రూపంగా అవతరించినట్లు భ్రమించాను.

ఆమె వయస్సు పదిపదకొండేళ్లని తండ్రి చెప్పినా చూచినవారికి ఆమాట అబద్ధమని తోచకమానదు. ఐనా మనలో పిల్లలవయస్సు దాచడం అలవాటేకాక, కన్య వయస్సుమీరినకొద్దీ లోపల సంఘబహిష్కార భయం పీడిస్తూ ఉంటుంది కాబట్టి యీ అబద్ధం, ఆక్షేపాటిం పదగ్గదికాదు.

నా స్నేహితులొకరు "నీపేరేమమ్మా" యని ఆ కన్య నడిగారు. "సుశీల" ఎంత మధురమైనధ్వని! ఆ పేరు వినగానే దానికి తగినట్లు ఆమె సౌశీల్యతకూడా నాకు స్పష్టమైంది.

కన్యను లోపలికి తీసికొని వెళ్లిపోయారు. తన కుమార్తె పరీక్షలో నెగ్గిందని విని తండ్రి చాలా సంతోషించాడు. మేము తిరిగి యింటికి చేరినంతకాలము నా హృదయము వెనుకకే లాగుతూ ఉంది.

కన్య నాకు నచ్చిందని విని మా అమ్మ చాలా సంతోషించింది. ఇంట్లో పిల్లలంతా మాధవుని చుట్టూ

చేరి వధువు రూపరేఖావిలాసాదులవర్ణన వింటున్నారు. ఆమె నేత్రముల విశాలత, చక్కనిరూపము, పొడుగైన నల్లని కేశములు, వీనినిగూర్చి నాసోదరుడు వర్ణించినట్లు నా జన్మలో నేను చెప్పలేకపోయే వాణ్ణే. స్వచ్ఛమైన ఆమెమూర్తియొక్క కాంతిమాత్రం నాకండ్లకు కట్టినట్లే ఉంది.

సంబంధం స్థిరపడినట్టే. ఇంట్లో పెండ్లిపనులు తొందరగా జరుగుతున్నాయి. నేనెంత ప్రయత్నంచేసినా మేము వధువును చూచుటకు వెళ్లిననాటి సంధ్యారాగము, ఆసందర్శనము మరపుకు రా లేదు. తిరిగి ఎప్పుడు సందర్శనభాగ్యం కలుగుతుందా అని మనస్సు ఉవ్విళ్లూరుతూ ఉండేది. దీనివల్ల నాపరీక్ష ఏమాతుందో అనే చింతకూడా నాకు లేకపోయింది.

అకస్మాత్తుగా మా తండ్రిగారు యింటికి వచ్చారు. పెండ్లిసంగతి మెమ్మదిగా మా అమ్మ ఆయనచెవిని వేసింది. కన్య సుగుణసంపత్తి, సౌందర్యము, తన యావచ్ఛక్తి వినియోగించి వర్ణించింది. కాని యిదేది ఆయన మనస్సుకు పట్టలేదు. ఆయనకు ముందు డబ్బుసంగతి కావాలి. పిల్ల ఎట్లుఉన్నా సరే అవసరంలేదు. ఈ సంబంధం నాకు నచ్చలేదని ఆయన చెప్పేశారు. ఇంట్లో గందరగోళం బయలుదేరింది. మా అమ్మ చివరకు ఆడవాళ్లకు సహజమైన ప్రతిక్రియ అవలంబించింది. ఆమె ఏడ్పు చూచి మాతండ్రిగారి మనస్సు కొంచెం కరిగినా సంబంధానికి మాత్రం యింకా యిష్టపడలేదు.

ఆ సమయానికి మా తండ్రిగారి తోడల్లుడు రామచంద్రయ్యగారు వక్కొ వచ్చారు. ఈసంగతంతా ఆయన విని ఏమీ చిక్కులేకుండా తాను అందరిని దరి చేరుస్తానని అభయం యిచ్చారు. మా తండ్రిగారితో ఏమి చెప్పారోకాని మా అమ్మదగ్గరకు వచ్చి "అమ్మాయీ, అన్నయ్య వట్టి కోపదారిమనిషి. సంగతి సందర్భాలు ఆలోచించడు. అన్నిటికీ నేనున్నాను. ప్రయత్నాలు సాగించండి" అన్నారు.

చివరకు ముహూర్తంరోజు వచ్చింది. బంధువులు స్నేహితులు అంతా వివాహానికి బయలుదేరడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. ఇంత అందకత్తె అని చెప్పుకుంటూ ఉన్న వధువును ఎప్పుడు చూస్తామా అని అందరికి ఆతురతగానే ఉంది. ఈ ఉత్సాహానికంతా నేనేకదా కారణం అని మనస్సులో నాకు కొంచెం అతిశయభావం కలిగింది.

పెండ్లివారి ఊరికి మా ఊరికి ఎంతో దూరం లేదు. మేమంతా బయలుదేరి ఆగ్రామం చేరేసరికి సాయంకాలం యింకా కొంచెం వెలుతురుంది. దారి పొడుగునా మాతండ్రిగారు, తోడల్లుడు, ఏవో గుసగుసలాడుతూనే ఉన్నారు. నేను శ్రద్ధగా వింటే సంగతులన్నీ తెలుసునుగాని, ఎంచేతనో వాటిమీదకు నా మనస్సు పోలేదు.

పెండ్లికుమార్తె యింటివద్ద అట్టే ఏమీ హడావిడి లేదు. వారితరపు బంధువులుకూడా కొద్దిమంది వచ్చారు. గృహానికి అలంకారాలుకూడా తక్కువే. చిన్న పందిరి వేసి చాందినీకట్టారు. చాకళ్లు రెండుకాగడాలు పట్టుక నిలుచున్నారు. కాని పెండ్లివారి ఆదరణమాత్రం చాలా ఎక్కువగా ఉంది. మా తండ్రిగారు, పినతండ్రి ఎంతో తీవ్రంగా చూస్తూ కూర్చున్నారు. పెండ్లికుమార్తె తండ్రి చేతులుకట్టుకొని వినయవిధేయతలతో తిరుగుతున్నారు.

నన్ను లోపలికి ఆడవాళ్లదగ్గరకు తీసుకు వెళ్లారు. అక్కడ చాలా ఉత్సాహంగా ఉంది. ఆదృశ్యం చూడ్డానికి నాకెంతో వేడుకైంది.

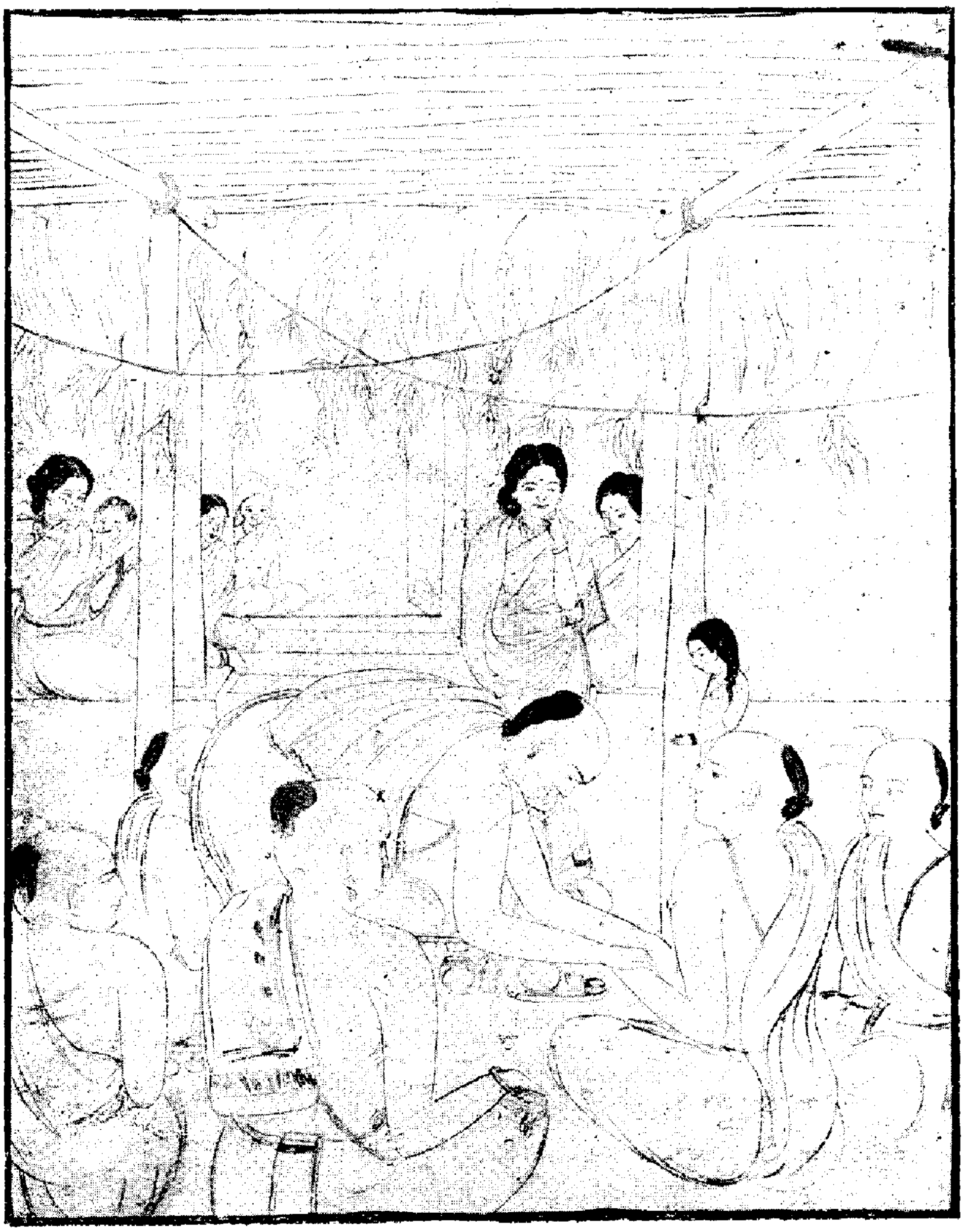
లోపలనుంచి పెండ్లికూతుర్ని పందిట్లోకి తీసుకుని వచ్చారు. ఇక యథావిధిగా యిప్పుడామె నా భార్య కాబోతూఉన్నా, నే నెప్పుడు మొదట ఆ కన్యనుచూచానో అప్పుడే ఆమె నాసొమ్మయి పోయిందని మనస్సులో అనుకున్నా. మాతండ్రి పినతండ్రిచాలా సేపు ఆమెను ఎగాదిగా చూచారు. రామచంద్రయ్యగారు "పిల్లవస్తువులు ఎక్కడున్నాయి. అవి తీసికొచ్చి మాముందు పెట్టండి." అని ఒక్కకేక వేశారు. సుశీల తండ్రి దిగాలబడిపోయారు.

"నేను పెట్టగలిగినవేవో మాఅమ్మాయివంటిమీదనే ఉన్నాయండి" అని తడబడుతూ అన్నారు.

మాపినతండ్రి లేనినవ్వు తెచ్చుకొని

"సరేలెండి, పరిహాసాలుంటే ఆనక చూచుకుందాము. మనం వియ్యంకులం అవుతున్నాము కాబట్టి ఎన్ని అయినా వేళాకోళాలు చేసికోవచ్చును. ముందుపని కానివ్వండి. వస్తువులిట్లా తీసుకరండి" అన్నారు.

పెండ్లికుమార్తె తండ్రి చేతులు జోడించుకొని దీనంగా

"అయ్యా బీదవాణ్ణి రక్షించండి. ఇంతకన్నా ఎక్కువపెట్టలేను" అని ప్రార్థించారు. మా పినతండ్రి ముఖంలో ఆకాస్తనవ్వు మాయమైపోయింది.

"మామంచివేషాలు వేస్తున్నావయ్యా ఒకదమ్మిడీ యివ్వనక్కరలేకుండా యిటువంటివరుణ్ణి సంపాదించి, పదితులాలు బంగారమైనా పిల్లవంటిమీద పెట్టకుండా తీసుకొచ్చి నుంచోబెట్టారూ? పెండ్లి కొడుక్కు గడియారం, గొలుసూ తెప్పించండి. ఇదంతా సలక్షణంగా జరగాలంటేవస్తువులూ తదితరలాంఛనాలూ లేందేవీల్లేదు. లేకపోతే వివాహం ఆగిపోవలసిందే" అని కేకలు వేయటం మొదలుపెట్టారు.

ఆకన్య తండ్రి మా తండ్రిగారిచేతులు రెండూ పట్టుకొని "అయ్యా, నన్ను రక్షించాలి బీదబ్రాహ్మణ్ణి. నాశనమైపోతాను; ... మాత్రం చాలని మొదటిలో ఒప్పుకున్నారు. కరుణించాలి" అని కంటనీరు పెట్టుకున్నారు.

మాతండ్రిగారేమీ మాట్లాడలేదు. మా పింతండ్రి మాత్రం;

"ఎవరు చెప్పాగయ్యా, మా కాసంగతేమీ తెలియదు. కట్నం లేకుంటే గదా పిల్లకు నగలు, యింకా లాంఛనాలు జరుపకుండా ఉంటారా అని అనుకొన్నాంగాని మాఅబ్బాయికీమాత్రం సంబంధం దొరక్కపోతుందనా" అంటూ లేచారు.

ఇంతలో పెండ్లికుమార్తె తరఫువారెవరో;

"వీళ్లంతా శుద్ధ మూర్ఖులౌతున్నారే; అంతా సిద్ధమై చివరకువచ్చేసరికి వళ్లీ మొదటికితెచ్చి ఆబ్రాహ్మణ్ణి నాశనం చెయ్యడానికి ఆలోచిస్తున్నారు" అని కేకవేశారు.

దాంతో పెద్దఅల్లరి బయలుదేరింది. "ఏమిటే, ముందు మమ్మల్ని మోసంజేసి తరువాత తిట్టుకూడా ప్రారంభించారు. పెద్దమనిషైన వాడెవడూ ఒక్కనిమి

షం యిక్కడుండడు. లేవండిపోదాం", అంటూమావాళ్లంతా లేచి ఒక్కసారిగా బయటకు వెళ్లారు. ఇద్దరు మనుష్యులు నా రెండుచేక్కలూ పట్టుకొని పీటమీదనుంచి లాక్కుపోయారు. ఈ గందరగోళంలో రెండు మూడు దీపాలుకూడా తన్నేశారు. ఇంట్లోనుంచి ఆడవాళ్ల ఏడ్పులు వినపడుతున్నాయి. మగాళ్లు కేకలేస్తున్నారు.

నాకు ప్రొద్దున్నుంచి ఉపవాసం. ఈలాగులాటతో ఉన్న మతికాస్తా పోయింది. పెండ్లికుమార్తె తెల్లబోయి చూస్తూ కూర్చుంది. ఒక్కసారి నాచూపు ఆ వైపుకు త్రిప్పాను. మా యిద్దరిచూపులు ఒకటిలో ఒకటి లీనమైపోయాయి. ఇంతలో నన్నవతలికి తీసుకపోయారు.

మా బళ్లు ఊరిబయట దింపారు. తిరిగి యింటలోకే అవసరంఉంటుందని తెలియక బళ్లవాళ్లు తలో దారి వెళ్లారు. మాతండ్రిగారు, రామచంద్రయ్యగారు అందరికంటె ఎక్కువకేకలు మొదలుపెట్టారు. మామామప్పుడుమాత్రం విచారంగా నుంచున్నాడు. వాడుకూడా సుశీలను చూచాడు మరి.

కొంతసేపటికి నేను స్థిమితపడ్డాను. నాలో నేను వితర్కించుకోవడం మొదలుపెట్టాను. "నే నెంత పని చేశాను? వీళ్లచేతుల్లో ఒకకీలుబొమ్మగా ఉపయోగింపబడ్డానే" అని నన్ను నేను నిందించుకున్నాను. ఇంతలో సుశీల దృష్టినాకు జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇప్పుడు జరిగినందుకు ఆ చూపులు నన్ను తిరస్కరిస్తున్నట్టు తోచసాగింది. దానితో నామనస్సు పూర్తిగా మారిపోయింది. మా తండ్రిగారిని, ఆయనకోపాన్ని అంతా మరచిపోయాను. వాళ్లంతా బళ్లుకట్టించుకొనే హడావిడిలో ఉండగా నేను నెమ్మదిగా పెండ్లివారియింటివైపు దారిబట్టాను. అప్పటు హడావిడిఅంతా సద్దుమణిగినట్టుంది. ఏడ్పులూ, ఆర్భాటాలు ఏమి వినపడ్డంలేదు. ఇద్దరుముగ్గురు మనుష్యులుయింట్లోనుండి పట్టుతాబితాలు చంకను పెట్టుకొని చేతిలో తాంబూలంతో, త్రేన్చుకుంటూ బయటికి రావడం చూచాను. వారిలో వారిట్లు మాట్లాడుకొన్నారు.

"మా బాగా జరిగిందోయి."

"అదృష్టం అంటే ఆ పిల్లదేనండి. ఎవరో చిన్న గుమాస్తా కోడలవడం బదులు యిప్పుడు పెద్ద జమీందారుభార్య అయ్యింది."

"రెండు నగలకోసం ఎంత హడావిడి చేశారు. ఇప్పు డాకన్యకు కావలసినన్ని నగలు. వజ్రవైడూర్యాలతో పొదిగినవి పెట్టుకుంటుంది."

ఒకాయన అంగవస్త్రంతో విసరుకుంటూ,

"అయితే మాత్రం, యీ నూత్నవరుడు కొంచెం వయస్సు మీరినవాడు. మగాడికి ముసలితనం అంటూ ఏమిటిలెండి. ఎన్ని పెళ్లిళ్లయినా చేసుకుంటాడు. ఆకుఱ్ఱదాన్ని చూచే సరికి ముసలాడికి, మనస్సు ఉబలాటపడి ఉంటుంది. చూశారుకామా, ఆఖర్ని పెండ్లికొడుకు తండ్రిని దూషించిం దాయనే. తన లాభంకోసమే యిదంతా చేసుంటాడు." అంటూ వెళ్లిపోయారు.

నేను హతాశుణ్ణయిపోయి వెనక్కి తిరిగి మావాళ్లల్లో కలుసుకున్నా. నేను వెళ్లేసరికి యింకా బళ్లు కట్టలేదు. అందుచేత నేను అక్కడ లేనిసంగతి ఎవరూ గ్రహించలేదు.

మేమంతా యింటికి చేరిన మరునాడే పట్నం బయలుదేరాను. మా అమ్మ చాలా విచారించింది. కాని నేను ఆగలేదు. ఎట్లాగో పరీక్షలో నెగ్గాను. ఇకముందు చదువు సంగతి పూర్తిగా కట్టిపెట్టి తక్షణం ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాను.

౨

కొద్దికాలంలోనే మా తండ్రిగారు చనిపోయారు. కొంతకాలం వరకూ మాకుటుంబం మా గ్రామంలోనే ఉంది. రాత్రింబగళ్లు కష్టపడి ఎట్లాగో వారిని సంరక్షించే వాణ్ణి. కాని నా సంపాదన రెండుపూట్లకూ సరిపోవడం కష్టమైంది. పైగా నా తమ్ముల చదువు చూడుకోవలసి ఉంది. ఇవన్నీ ఆలోచించి మాతల్లిగారిని, సోదరులను పట్నం తీసుకవచ్చాను. పాపం, మా యింట్లో బంధువులకు మాతో కూడా రావడానికి సాధ్యపడలేదు కాబట్టి వారిదారి వారు చూచుకున్నారు.

మా ఊళ్లో యిల్లు పాతదైనా చాలా విశాలంగా ఉండేది. ఈ పట్నంలో కాళ్లు అరిగేటట్టు తిరిగితిరిగి

విసికి వేసారి చివరకు ఒక సందులో చిన్నయిల్లు పుచ్చుకున్నాం. మాసందుకు ప్రక్కను రాజవీధి అవడంచేత దాన్ని ఆనుకొని పెద్దపెద్ద మేడ లున్నాయి. మా యింటికి గాలి వెలుతురూ అంతగా లేకపోయినా నేనుండే చీకటి గదికంటె బాగానే ఉంది. మా తల్లిగారికి విధవత్వం రావడంతోనే, ఆమె ముఖంలో పూర్వం మాదిరి నవ్వు కనుపించడం లేదు. అయినా ఆమె దగ్గర ఉండడంవల్ల నాకెంతో సౌఖ్యంగా ఉంది.

మా యింటిముందు పెద్దమేడ ఒకటి ఉంది. దానిగుమ్మం రాజవీధిలోకి ఉన్నా వెనుకవైపు తోటకు సందులో చిన్న గుమ్మం ఉంది. నాచెల్లెలు, చిన్న తమ్ముడు త్వరలోనే తోటమాలీలతో పరిచయం చేసికొని పువ్వులు, పళ్లు యింటికి తేవడం మొదలుబెట్టారు. ఆ యిల్లెవరిదో మాత్రం నాకు తెలియలేదు. సందువైపుకు ఉండే కిటికీ లెప్పుడు మూసే ఉండేవి.

ఒక రోజున నేను పాఠశాలనుంచి యింటికి వచ్చేసరికి చెల్లెలూ, తమ్ముడూ ఏడుస్తూ కూర్చున్నారు. కారణం ఏమిటో కనుక్కున్నాను. మా ఎదుటింట్లో ఏదో గొప్పకార్యం జరుగుతుందని తెలిసింది. వచ్చిన అతిథులను సత్కరించడానికి గొప్ప ఏర్పాట్లు చేస్తున్నారు. పిల్లలిద్దరూ అక్కడకు వెళతామని పట్టుబట్టారు. మా అమ్మగారికి వారెవరూ పిలవకుండానే వీళ్లక్కడికి వెళ్లడం యిష్టం లేకపోయింది. అందుచేత నేను సమాధానంచేసి మాధవునితో యిద్దరిని జంతుప్రదర్శనశాలకు పంపించివేశాను.

బళ్లో నుంచివచ్చి యింటివద్ద ఆట్టేసేపు ఉండడానికి వీల్లేదు. తిరిగి యితర కుఱ్ఱాళ్లకి పాఠాలు చెప్పడానికి వెళ్లిపోవాలి. నేను సందులోకి వెళ్లేటప్పటికి ఆతోటలో ఎంతో హడావిడిగా ఉంది. నౌకర్లు యిటుతిరిగేవాళ్లు-అటుతిరిగేవాళ్లు, తొందరగా తోటంతా బాగుచేస్తున్నారు. నేను పాఠాలుచెప్పి తిరిగి వచ్చేసరికి తోటలో విందు మహోత్సవాయంగా సాగుతూ ఉంది. సందులో పెద్ద గుంపుచేరి చూస్తున్నారు. లోపలినుండి సంగీతం వినుపిస్తూ ఉంది. బయటనిలుచున్న వాళ్లల్లో చాలామంది బుఱ్ఱలు తిప్పేస్తున్నారు. లోపలి పెద్దమనుష్యులకు సంగీతం అట్టే రుచించినట్లు కనుపించ లేదు.

గుంపులోనుంచి నాకు నడకసాగలేదు. నిలబడిపోవలసివచ్చింది. మేడంతా విద్యుద్దీపాలతో వెలిగిపోతూ ఉంది. కిటికీలు తలుపులు తెరచిఉన్నాయి. ఇంతలో నాదృష్టి ఒక కిటికీవంకకు ఆకర్షింపబడింది.

“ఏమిది! ఈమె యిచ్చటి కెట్లావచ్చింది? నాహృదయాన్ని హరించిన ఆయువతీమణి యీప్రక్కనే ఉందని యింతకాలమూ తెలిసికోనేలేకపోతినే” అని ఆశ్చర్యపడ్డాను.

ఆకిటికీవద్ద స్వర్గమునుండి దిగివచ్చిన దేవతవలె నిలుచున్నది సుశీలయే. ఆమె తండ్రిగారి కుటీరమునుండి యీగొప్పభవనములోనికి వచ్చిన తరువాత ఆమెయందంతో మార్పుకలిగినప్పటికి నే నానవాలు కట్టగలిగాను కాని ఆమెయందలి పూర్వపు మృదుత్వము నశించిపోయింది. ఆకండ్లయందలి తేజస్సు కనుపించడంలేదు. కళావిహీనమైన చలువరాతిబొమ్మవలె కనుపిస్తూఉంది. ఒక్కనిమిషం తోటవైపు క్రిందకు ఆమె చూచింది. ఆచూపులు ద్వేషపూరితములై ఉన్నాయి. అంతలో కిటికీ పెద్దచప్పుడయ్యేటట్టు మూసి లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

నాప్రక్కను నిలబడ్డ ఒకరిని యిక్కడ ఏమి జరుగుతూ ఉందని అడిగాను.

“జమీందారుగారి మనుమడి అన్నప్రాశనఉత్సవం. అందుచే అందర్ని భోజనాలకు పిలిచారు చూడండి అదిగో ఆయన పెద్దకొడుకు.”

నేను చూచాను. మనిషి మధ్యవయస్సులో ఉన్నాడు. లావుగా బట్టతలా ఆయనాను. అటువంటిమనిషికి సుశీల తల్లిగా ఉంది.

జమీందారెవరని నే నడిగాను:

“సరి. ఆయనిక్కడేలాఉంటాడు. రెండేళ్లయి పక్షవాతంవచ్చి పడిపోయారు. మంచం దిగడంలేదు” అన్నాడు.

ఇప్పటికి నాకంతా అర్థమైంది. ఎట్లాగో గెంటుకుని యింట్లో పడ్డాను. ఆరాత్రి నాకు బాగా నిద్రపట్టలేదు.

ఇంతకుముందాయింటిలో ఎవరు లేరనుకునేవాణ్ణి. ఇప్పటినుంచి గమనించి చూస్తూఉంటే అప్పుడప్పు డొక కిటికీ తెరవబడుతూ ఉన్నట్టు కనుపించింది. తిరిగీ ఒక్కసారి ఆమె సందర్శనభాగ్యం కలుగుతుందా అని కనిపెట్టిఉండేవాణ్ణి. ఒకరోజున ఆమె మా యింటి వైపు దీక్షగా చూచింది.

ఆమెకు తెలుసునాఏమి! అని అనుమానం కలిగింది. ఏంప్రయోజనం ఆమె యిప్పుడు మహారాణి. నేను బీదఉపాధ్యాయుణ్ణి.

కాలం గడచిపోతూఉంది. మామాధవుని పెండ్లికి మంచిసంబంధం ఏదైనా దొరకుతుందా అని మాఅమ్మ చూస్తూఉంది. మాధవుడు యమ్. ఏ. ప్యాసయ్యాడు. అనేకసంబంధాలు నలుగుతున్నాయి. ఈసారి రామచంద్రయ్యగారి ప్రమేయం లేకుండానే జరుగుతుందని నాకు ధైర్యమేకాబట్టి నేనేమీ అభ్యంతర పెట్టలేదు. చాలామంది కన్యలగురించి విన్నాం. మాఅమ్మకునచ్చిన వాళ్లు మాతమ్మునికి నచ్చక, తమ్మునికి నచ్చినవాళ్లు మా అమ్మకు నచ్చక యిల్లాగే రోజులు వెళుతూఉన్నాయి. మాయింటిప్రక్కకూడా ఒకకన్యఉంది. తండ్రి బీదవాడు. పిల్ల ఎక్కువ అందకత్తెకాదు. సాధారణంగా ఉంటుంది. కన్య బాగాఉంటే కట్నం లేకపోయినా చేసుకోవడానికి మాఅమ్మ యిష్టపడేదే.

వైశాఖమాసం. ఎండలు ఎక్కువగా కాస్తున్నాయి. వేసవికి మాపాఠశాల మూసినా ఉదయం సాయంకాలం కొందరువిద్యార్థులకు పాఠాలు చెప్పడానికి వెళ్లవలసి ఉంటూఉంది.ఆరోజున గాడ్పు విశేషంగావేస్తూఉంది. ఐనా, పాఠాలకు వెళ్లడం తప్పదు. ఆరాత్రి మాయింటి ప్రక్క నున్న కన్యకు వివాహం జరుగుతుంది. పెండ్లికి యిల్లు తణఖా పెట్టి తండ్రి అప్పుతీసుకువచ్చాడు. ఇంటికి మామిడితోరణాలుకట్టి అలంకారాలు చేస్తున్నారు. వాకిట్లో సన్నాయిమేళం వాయిస్తున్నారు. నా చిన్న తమ్ముడు చెల్లెలు అప్పుడేవెళ్లి కూర్చున్నారు. నన్ను, మాధవునికూడా పిలిచారు. సాయంకాలం పెండ్లిసమయానికి వెళ్లవచ్చనుకున్నాం. నేను సందులోనుంచి వెళుతూఉండగా మాయింటియెదుట మేడదొడ్డి గుమ్మంతీసికొని ఒకదాసిమనిషి జమీందారుగారి పిల్లను వెంటబెట్టుకొని పెండ్లివారింటికి పేరంటంతీసికొనివస్తూఉంది. పెండ్లివారిల్లు బీదదికాబట్టి పెద్దలు రావడానికి సందేహించారుకాబోలు ననుకున్నాను.

నేను పాఠాలు చెప్పుకొని తిన్నగా పెండ్లివారింటికి వెళ్లాను. అక్కడి సంగతంతా చూసేసరికి నేను కలగంటూ ఉన్నట్టు అనిపించింది. నాజన్మలో మరవడానికి వీల్లేని నాపెండ్లి నాటిరాత్రి కండ్ల గట్టింది. వరుడు తరఫువారి ఆశేకలు పెండ్లికుమార్తె పరిజనం ఏడ్పులు, అన్నీ యథాప్రకారమే. నేను వెళ్లేసరికి నాటకం ముగింపుకొస్తూఉంది. పెండ్లికొడుకువారంతాచుట్ట బెట్టుకొని ఒక్కసారి అవతలికి వెళ్లిపోయారు. వరకట్నం పూర్తిగా చెల్లించినందున యీలాజరిగింది. పెండ్లికుమార్తె పీటమీదనుండి ముందుకు పడిపోయింది.ఆమెను లేవదీసేవారైనా లేకపోయారు. అంతాఎల్లాగో పెళ్లి చేసెయ్యాలని ఎవరైనా తగినవరుడు దొరుకుతాడేమో అని చూస్తున్నారు.

ఒక్కనిమిషం, 'పోనీ నేను చేసుకుందునా' అనిపించింది. నేనుచేసినపాపం కొంతతీరిపోతుందనుకున్నా. కాని నాకాళ్లు కదల్లేదు. ఆకన్యనావల్ల ఏమిసౌఖ్యపడుతుంది? కాని పెండ్లివారి గోలవింటూఉంటే నాహృదయం పగిలిపోతూఉంది.

అంతలో ఒకయువకుడు ముందుకువచ్చి పెండ్లికుమార్తె తండ్రితో "అయ్యా, మీరేమీ ఆదుర్దాపడనక్కరలేదు. మీకిష్టమైతే నేను మీకుమార్తెను వివాహం చేసికోడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను" అన్నాడు.

ఈవాక్యం అమృతయోగంలా నామనస్సు చల్లపరిచింది. ఏదో దివ్యప్రభావంలాగు నిమిషంలో అంతా మారిపోయింది. ఒక్కసారి నామాధవుని కౌగిలించుకోవాలని బుద్ధిపుట్టింది. 'తమ్ముడా నీకోసము నే పడిన కష్టమంతా సార్థకంచేశావు. నా నేరముయొక్క బరువు మనస్సులోనుండి తగ్గించివేశావు' అనుకొన్నా. పెండ్లికాగానే మాధవుడు మాఅమ్మగారికి తానే యీసంగతి ముందుగా తెలియబరచాలని వధువుతో యింటికి బయలుదేరాడు. నేనూ వెంటబడ్డాను.

మా అమ్మ తలుపుతీసింది. ఇద్దరినిచూచి ఆశ్చర్యంతో నిలబడింది. తత్క్షణం జరిగిందంతాఆమెగ్రహించింది. నిష్ఠురంగా చూస్తూ నిలుచుంది. మాధవుడు తల వంచుకున్నాడు. వధువు వణుకుతూ ఉంది.

ఇంతలో నేను కలుగజేసికొన్నాను. "అమ్మా, నీకోసంవాళ్లను క్షమించాలి. లేకపోతే నా జన్మశాపదగ్ధమై పోతుంది. నీ పెద్దకొడుకుచేసిన పాపమునకు నీ చిన్నకుమారుడు ప్రాయశ్చిత్తం పొందాడు. నామనస్సు చల్లబడింది. ఇది నిన్ను విచారపెట్టవలసిన సంగతా" అన్నాను.

మాఅమ్మ కన్నీరు నించింది. మాధవుడు భార్యతో ఆమెకు సాష్టాంగనమస్కారం చేశాడు. యిప్పటివరకు దూరాన్నుంచి భయంతోచూస్తూ ఉన్నపిల్లలు సంతోషంతో కేకలువేసుకుంటూ చుట్టూ మూగారు.

* మర్నాడు చుట్టుప్రక్కలఉన్న ఆడవాళ్లంతా కన్యను చూడ్డానికి వచ్చారు. ఇల్లు చిన్నదవడంచేత నేను యింట్లో ఉండడానికి వీల్లేకపోయింది. రోజంతా బయటనే గడిపాను. సాయంకాలమైంది. చీకటి పడుతూ ఉన్నది. ఈ సమయంలో ఎవరు రారుగదా యని యింటికి వెళ్లాను. అప్పుడు నేను చేసినపొరపాటు గ్రహించాను. నా ఎదురుగా ఎఱ్ఱని బనారసు చీరకట్టుకొని ఒకామె నిల్చున్నది. ఆమె వీపు నావైపుకు ఉంది. అయినా నేను ఆనవాలు కట్టగలిగాను. ఈ రాణీ యీ బీదవాళ్లింటికి ఎందుకు వచ్చిందా అనుకున్నా.

సుశీల నన్ను చూడలేదు. ఆమెతో వచ్చినదాసి "అమ్మగారెక్కడున్నారు. అని కేకవేసింది. నాచెల్లెలు వచ్చి, "మా అమ్మ కోవెలకువెళ్లింది, రండి." అని వారిని మాధవుని గదిలోనికి తీసికొని వెళ్లింది. నేను తొందరగా నాగదిలో ప్రవేశించాను. సుశీల ఎందుకు వచ్చిందో మాత్రం నాకు బోధపడలేదు. ఏమి జరుగుతుందో అని వింటున్నా.

సుశీల తనదాసీని అవతలికి వెళ్లమని చెప్పింది. ఆ దాసీ మా దాసీతోకలసి దొడ్లోకివెళ్లి ఏవో మాటలు చెప్పుకుంటూ కూర్చున్నారు. తిరిగి సుశీలమాటలు వినిపించాయి. అవి ద్వేషపూరితములై భయంకరంగా ఉన్నాయి. నాకుకూడా భయంవేసింది.

"ఏదీ చూడనియ్యి. నీవెంతఅందంగా ఉన్నావో? ఈ యింట్లో ప్రవేశించడానికి నీకు హక్కు ఏలా కలిగింది? నాకంటె ఎక్కువ అందంగా ఉన్నావా? ఆయన నన్ను తిరస్కరించారు. నాజీవితం పరితాపాగ్నిలో పడద్రోశారు. నిన్నత్యంతప్రేమతో స్వీకరించారు. నాకంటె నీలో ఎక్కువ ఏమున్నది? ఎక్కువ డబ్బున్నదా? నగలు ఎక్కువ పెట్టుకున్నావా? చూపించు." అని వధువు నుద్దేశించి సుశీల పలికింది.

నా చెల్లెలు భయపడి ఏడుస్తూ ఉంది. నేను తత్క్షణం ఆ గదిలోకి వెళ్లాను. పెండ్లికుమార్తె ఒకమూల కూర్చుని వెఱ్ఱిచూపులు చూస్తూ ఉంది.

నేను గదిలో ప్రవేశించగానే "సుశీలా" అని పిలిచాను.

ఆమె నావైపుతిరిగి చూచింది. నావద్దకువచ్చి "మీభార్య మాట్లాడడం లేదు. కాబట్టి మీరే చెప్పండి నాకంటె ఆమె దేనిలో అధికురాలో సౌందర్యంలోనా, భాగ్యంలోనా, సుగుణసంపత్తిలోనా?" అని అడిగింది.

"సుశీలా, నీవు పొరపాటుపడ్డావు. ఆమె నా భార్య కాదు. నాతమ్ముడు మాధవుడు పెండ్లిచేసికొన్నాడు!" అని చెప్పాను.

"ఆమె మీభార్య కాదూ" అని సుశీల పెద్దకేక వేసింది.

దొడ్లోనుంచి ఆమెదాసీ పరుగెత్తుక వచ్చి సుశీల చెయిపట్టుకొని "బాబూ, ఏమీ అనుకోకండి. ఈమధ్య కొన్నాళ్లనుంచి మా రాణికి కొంచెం సుగుణంగా ఉంటూంటే యిట్లా తీసికొచ్చాను. ఇంతలోకే మారిపోతుందని అనుకోలేదండి. ప్రొద్దున్నుంచి పెండ్లికుమార్తెను చూస్తాను, తీసుకువెళ్లమని పేచీపెడుతూఉన్నారు. నెమ్మదిగా ఉన్నారని తీసుకొచ్చేసరికి ఎల్లా జరిగిందో చూడండి." అంటూ అవతలికి తీసుకు వెళ్లిపోతూ ఉంది. నేనూ వెనుకనే వెళ్లి "ఎప్పటినుంచి యీమె కిట్లా ఉంది" అని అడిగాను.

"రెండేళ్లపైగా అయింది బాబూ. నే నిక్కడ పనిలో ప్రవేశించినప్పటినుండి యీమె. పిచ్చిధోరణి

గానే ఉంటూఉంది. జమీందారుగారు వైద్యులకు వేల కొద్దీ పోస్తున్నారు. ఏమీ లాభం లేక పోతూఉంది."

వారు వెళ్లిపోయిన తరువాత నేను గదిలోకి వచ్చాను. నాపాపభారం యీజన్మకు తొలగదు. నాకు ప్రాయశ్చిత్త మేముంది? ఏమిదారి? అని ఆవేదన పడ్డాను.

"ఆమెవైపు తిరిగిచూచింది. "మీభార్య మాట్లాడడం లేదు. కాబట్టి........సుగుణసంపత్తిలోనా" అని అడిగింది"

రోజులు గడచిపోయినవి. ఒకదినం పెద్దమేడ లో గందరగోళం వినిపించింది. మనుష్యులు యివతలికి అవతలికి పరుగెడుతూ ఉన్నారు. వీధిగుమ్మంలో చాలాజనం చేరారు. నేనాలావెళ్లి ఏమి జరిగిందని అడిగాను.

సుశీల అకస్మాత్తుగా కలరా తగిలి చనిపోయిందని చెప్పారు. వైద్యులెవర్నీ పిలవలేదు. ఎవరితోనూ చెప్పనుకూడా లేదట. ఇప్పుడు తీసుకువెళ్లడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు.

నేను కనిపెట్టుక నుంచున్నాను. మాదారులు వేరైపోయినవి. ఆమె ప్రాణప్రయాణసమయమందు స్నేహితుని రీతిని శ్మశానందాకా అనుసరించి తిరిగివచ్చాను.

నటరాజమూర్తి

వెదురుమూడి వేంకటకృష్ణరావు గారు బి. ఏ.

రేయయ్యె జనుల నజ్ఞతఁ, ద్రోయు నిదురకుఁ జెలులట్లుఁ దోఁచెను జీక
ట్లాయెడఁ జీమ చిటుకుమన, దాయెను నిశ్శబ్దశాంతి యలరెన్ జగతిన్.

సీ. సత్యవ్రతంబుకై సామ్రాట్టు చండాల, తను గాటికాఁపుగా మనియె నెచట
జగదేకపానని జాహ్నవి వినిపించుఁ, బ్రణవమంజులగాన మనిశ మెచట
ప్రేమస్వరూపుఁడౌ శ్రీ బుద్ధమూర్తిని, జ్ఞాన మతముఁ దెల్పెఁ బ్రథమ మెచట
తనువుజ్జగించుచో ధరఁ బ్రాణి చయమెల్ల, శివరూపమునుదాల్చి చెలఁగు నెచట
అట్టి కాశిలో విశ్వేశ్వరాలయంబుఁ, జేరి యేను తన్మకుళితద్వార మరసి
"ఎంత పాపినో! ఎల్లరు నెలమిఁ జూచు, నీశుఁ గననైతి" నని చింత నెదఁ దలంచి.

గీ. వెనుక కుస్సురని తిరుగఁ గనులయెదుట, నిలిచెఁ జిత్రదృశ్యమహహా! పలుకఁ దరమె
నలువకైన నా వేనోళ్ల చిలువకైన, వర్ణనాతీతమైన యా వైభవంబు!

చ. చిటచిట విస్ఫులింగములు చెమ్మని దారలఁ గూడి క్రీడ లా
డుటకనఁ బెల్లు రేఁగఁగఁ బటుప్రళయార్భటినాఁటి భైరవో
త్కట రుధిరంపుజిహ్వాలవిధంబున మంటలు మిన్ను ముట్టగాఁ
జటుల మహానలంబుదధిచాడ్పునఁ బొంగుచునుండె నుద్ధతిన్.

క. దరి కానరాని యాసురు, చిరవహ్నిపటలిని నేమిసెప్పదు నౌరా!
కరమరుదగు కాంతినిఁ బ్రజ్వరిలె చరాచరజగంబు సర్వం బరయన్.

ఉ. మానవ వీరశేఖరు లమందపరాక్రమ వైభవాంచితా
నూనయశస్కులై బహు వినోదకళానిలయంబు లౌనటుల్
పూనిక భూమిపై నిలిపి పొల్పొదవించిన భూరిరాజ్యసం
తానము లమ్మహాద్యుతిని దగ్ధములయ్యెఁ దృణంబులో యనన్.

మ. పరులన్ వంచనసేయగా బహువిధోపాయంబు లూహించి యె
ల్లరి కన్నుల్ తగమూసి గెల్వఁ దముఁ బోలంజాల రెవ్వార లీ
ధరలో నంచునుఁ గుల్కుదుష్టులు దివాంధప్రాయులై చూడకుం
డిరి కట్టా! వెనువెంటవచ్చులయధాటీపాటవాగ్నిప్రభన్.

ఉ. దీనుల నిర్దయాత్ములయి తీరనిహింసలపాలు చేసి త
న్మానధనంబులన్గొని సుహార్తికధామములందు నవ్వటే
కాని స్వమందిరంబులను గాలసృగాలము కూల్చుచుండుటన్
గానఁగఁజాలరై రకట గాఢతమోగుణపూర్ణు లచ్చటన్.

సీ. కాసరపీసర భాసల నొకకొన్ని, నేర్చి ఘనులమంచు నిక్కువారు
పిల్లికి బిచ్చంబు పెట్టక కుంకచేఁ, బెట్టలక్షలఁగూడఁ బెట్టువారు
కూడుగుడ్డయు లేక త్రోఁడివారలు మాడఁ, గాంచనాంబరములఁ గ్రాలువారు
సహజన్ములనుఁ జెండి శ్వానంబులను జేర్చి, వింత నెయ్యంబుతోఁ బెంచువారు
వెలఁది పానముల్ మరగుటే పెత్తనమని, తెగువ గురులకు నామముల్ దిద్దువార
లకట! వెన్నంటివచ్చు లయాగ్నితేజ, మరయకుండి రచట స్వార్థనిరతు లగుచు.

మ. సదసద్వస్తు వివేచనారహితులై జాత్యంధుల న్బోలి భు
క్తిదమౌ నిస్తుల నైజకాంచన విభూతిన్ వీడి మిథ్యాప్రభా
స్పదదుష్కాంచనవస్తువైభవ సుఖప్రాప్త్యర్థులై ప్రాకులా
డు దురుద్యోగులఁ గాంచినాఁడ బహుకోటుల్ గాఁగ నచ్చోటునన్.

మ. వెసఁగుల్ కొందఱు హృత్సరోరుహముల న్వెల్గొందు విశ్వేశ్వరున్
గుడులందు న్బొమలందుఁ బొత్తముల మేకుల్ గొట్టి బంధించుటన్
జడులై సోదరమానవాళియెడ ద్వేషంబొప్ప వర్తించుచున్
జెడుచున్నారయొ! ఆత్మమోచన ఘనశ్రీకిన్ గడున్ దూరులై.

క. మిణుగురు లాపెనుమంటను, జనియించి, భువనములై ప్రశస్తద్యుతితోఁ
దనర్చారి, కాలవశమున, నణఁగుచునుండె నచటనె మహాద్భుతలీలన్.

క. సకలముఁ జీకాకుపఱిచి, వికలంబొనరించు నగ్గభీరానలమం
దకలంకు, నిర్వికారు, శుభకరు నొకనిఁ గంటి, నుర్వి భవ్యత మంటెన్.

సీ మహితరత్నఖచితహారాళినాఁ జెలువొందు, పల్లవారుణజటాభరమువాని,
కోటిసూర్యులనైనఁ బాటిసేయనిదీప్తి, ముద్దులొలుకు నగుమోమువాని
ఘనసమాధినియతిఁ గరుణామృతము నింపు, నునుసొంపు కెందమ్మికనులవాని
సకలాఘహరణకౌశలమైన జ్ఞానాగ్ని, యనవొప్పు ఫాలనయనమువాని
అమృతపురహార సద్రూపమైనవాని, నాకృతినిగొన్న యానందమైనవాని
నద్వయుఁడయి మైమఱపొంది యాడువాని, నీశు, నటరాజమూర్తిని నెలమిఁ గంటి.

క. కనులకఱవు దీరఁగ నా, యనుపమ లావణ్యనిధిని నరసి యరసి, పా
వనమతిఁ గరపుటమును మో,మునఁ జేరిచి నేకనుఁగవ మోడ్చినయంతన్.

గీ. 'ఓనమఃశివాయ' యనుచు నొజ్జలకడ, మునుఁ జదివిన చదువె జనులకెల్ల
తుదిచదువుగ మదినిదోఁప మొదలుఁదుదయు, లేనివాని కెఱఁగితి ననూనభక్తి.

క. నయనద్వయమును దెరచి య,రయంగ శయ్యపయి నబ్బురపడుచు నెంతే
శయనించి యుంటి నిదియుఁ గ,లయయ్యొ, నాహృదయమం దలరె నటరాజున్.

క. విమలంబగు నంతఃకర,ణమునన్ దీనిఁ బఠియించు నరు లప్పైశ్వ
ర్యమును బుధనుత కైవ,ల్యమునున్ గాంతురు మహేశ్వరామోఘకృపన్.

ఆంధ్ర సామ్రాజ్యము

(క్రీ. పూ. 3–వ శతాబ్దిమొదలు క్రీ. త. 3–వ శతాబ్దివఱకు)

ఆండ్ర శేషగిరిరావు గారు (సారస్వత సమాజము)

౧

ఆంధ్ర సామ్రాజ్య స్థాపనము

'దేశగర్వము దీప్తి చెందగ దేశచరితము తేజరిల్లగ
దేశమరసిన ధీరపురుషుల తెలిసి పాడర తమ్ముడా!'

—రాయప్రోలు సుబ్బారావు.

ఉపోద్ఘాతము

ఆంధ్రుని ప్రాక్తనవైభవము కొలది ఇడరానిది. మగధ మాళవ సౌరాష్ట్ర దేశములందుగాని ఆంధ్రుని రణకండూతి తీరినది కాదు. ఆంధ్రుడు ప్రూనుకొనినగాని కర్మభూమి యగు భారతదేశమున గార్హస్థ్య ధర్మ నిర్ణయముగాలేదు.[1] అమరావతీస్తూపము ఉపన్యాసకునివలె నిలబడి ప్రాచీనాంధ్రుల శిల్పవిద్యానైపుణ్యమును కీర్తించుచున్నది. బర్మాదేశచరిత్ర ప్రాచీనాంధ్రుల సాహసిక నౌకాజీవనమునకు దర్పణము. సయాము, కాంభోడియా దేశములందు నేడు సయితము ప్రచారములో నున్న శాలివాహనశకమే[2] ఆంధ్రులగు శాలివాహనరాజుల కీర్తిలతకు పట్టుకొమ్మ. తిబెత్తుదేశమునకు బౌద్ధమత భిక్షవెట్టినది 'మహాయాన' శాఖకు చెందిన ఆంధ్రబౌద్ధులు. ఆంధ్రరాజుల రాజధానీనగరమగు అమరావతియందుండిన విశ్వవిద్యాలయము[3] హిందూదేశమందలి ప్రాచీన విద్యాపీఠములలో నొకటి. ఒకప్పుడు గంగా కావేరీ మధ్యస్థమగు మహాదేశమంతయు ఆంధ్రుని యశోవీర్యమ్ములకు విలాసమందిరము. 'జీవనశోషముల్ గనని కృష్ణాగౌతమీనదులు' ఆంధ్రునికీర్తి ప్రబంధమును అహోరాత్రములు తరంగమృదంగములతో ఆలపించుచున్నవి.

ఆంధ్రులజాతి నిర్ణయము

ఋగ్వేదమందలి యైతరేయ బ్రాహ్మణములో తొలిసారి ఆంధ్రుల ప్రశంస వినవచ్చుచున్నది. అందు ఆంధ్రులు విశ్వామిత్రుని సంతతివారనియు, వానిచే శపింపబడి ఆర్యాశ్రమముల సరిహద్దులలో నివసించు చుండెడువారనియు వర్ణింపబడిరి. అట్లగుట ఆంధ్రులు ఉత్త

1. ఆపస్తంబధర్మసూత్రములు. 2. ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాజీవనచరిత్ర. పుట ౧౧౬. 3. ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

రదేశములోని ఆర్యులతో పోరాడి తేచివచ్చి దండకారణ్యమున అనార్యజనమధ్యము నందు నివసించెడి ఒకతెగవారగు ఆర్యులని చరిత్రకారులు కొందఱు అభిప్రాయ పడుచున్నారు.[4]

ఆంధ్రులు పుండ్రులతోడను, పులిందులతోడను, శబరులతోడను చేర్పబడిదస్యులుగా వర్ణింపబడి యుండుటచేతను, ఆంధ్రులకు ద్రావిడులకు అనేకవిషయములలో విశేష సంబంధముండుటచేతను వీరు ఆదిమనివాసులైన అనార్యులని కొందఱు తలంచుచున్నారు. వైదేహ స్త్రీయందు చమారీవానికి పుట్టినవారు ఆంధ్రులని మనుస్మృతి వాకొనుచున్నది. ఇట్లు ఒకనిర్ణయమున కొకనిర్ణయము లంగరందుట లేదు. ఆంధ్రులు ఆర్య సాంప్రదాయములు గ్రహించిన (Aryanised) ద్రావిడులనిపెక్కురు చరిత్రకారుల అభిప్రాయము.

ఆంధ్రుల ఆదిమనివాసము

ఆంధ్రులజాతినిర్ణయమునకు వలెనే ఆంధ్రుల ఆదిమనివాస నిర్ణయము కూడ మిక్కిలి క్లిష్టముగా నున్నది. చరిత్రకారులు ఎవరికి తోచినట్లు వారు వ్రాసిరి. ఆంధ్రరాజులు మగధ రాజ్యమును పాలించిరని పురాణములందు పేర్కొనబడుటచే ఆంధ్రులు తొలుత గంగా తీరవాసులని విల్ఫర్డు[5], ఇలియటు[6] మొదలగువా రూహించుచున్నారు. కన్నింగుహ్యాం దొర[7] ఈయూహ సరికా దనుచున్నాడు. ఆంధ్రులు గంగాతీరవాసు లనుటకు నిదర్శనములు చాలవు. ఆంధ్రులఆదిమనివాసము బళ్లారి మండలప్రాంతమని సూక్తంకరు[8] భావన. ఇది నిజమై యుండునని చరిత్రకారులు అభిప్రాయ పడుచున్నారు.[9]

ఆంధ్రుల ఆదిమనివాసము వింధ్యపర్వత ప్రాంతమై యుండుననుట మిగుల సమంజసము. ఏమందురా? వింధ్యపర్వతములకు ఇరుప్రక్కల నుండిన పుండ్రులు, పుళిందులు, మూతిబాలు, శబరులు మొదలగువారితో జతచేర్చి ఐతరేయబ్రాహ్మణము ఆంధ్రులను వర్ణించి యుండుటచే ఆంధ్రులుకూడ అప్పటికి వింధ్యపర్వతప్రాంత దేశవాసులై యుండవలయును.[10] కరూశదేశాధిపతి యగు చాణూరుడు ఆంధ్రుడనియు, ఆతడు శ్రీకృష్ణునిచే చంపబడె ననియు హరివంశము చెప్పుచున్నది. విష్ణుసహస్ర నామములోని 'చాణూరాంధ్రనిషూధన' అనుపద మీ వృత్తాంతమును బలపఱచుచున్నది. ఈ కరూశదేశము వింధ్యపర్వతమున కుత్తరమున వాల్మీకిఆశ్రమమునకును మిథిలానగరమునకును మధ్య నుండునది. ఈ విషయముకూడ ఆంధ్రులు వింధ్యపర్వతప్రాంతవాసు లనుటకు నిదర్శనము. కరూశదేశమునకు దక్షిణమున నున్న దక్షిణకోసలదేశము మహాంధ్రదేశముగపిలువబడుచున్నట్లుహానుత్సాంగు వ్రాయుచున్నాడు. కావున ఒక

4. హిందూ మహాయుగము, ౧౩౭ వ పుట. 5. Asiatic researches, Vol. IX, 101- 6. Elliots coins of Southern India. 7. Coins of Ancient India, Page 108. 8. Annals of the Bhandarkar Institute, 1, i, P. 21. (On the Home of the socalled Andhra Kings.) 9. The Cambridge History of India, (Vol.) Edited by E.T. Rapson. 10. South Indian Research, Vol. i.

ప్పుడు దక్షిణకోశల దేశము ఆంధ్రులనివాస భూమియై ఉండెనని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇది అంతయు వారు క్రమముగా దక్షిణాపథము నకు వచ్చుచుండి రనుటకు నిదర్శనము. మహాంధ్ర దేశమునకు దక్షిణమున ఆంధ్ర దేశము కలదని హూనుత్సాంగు తెలుపుచున్నాడు. వీని నన్నిటిని సమన్వయించి చూడగా ఆంధ్రులు తొలుత ఉత్తరదేశములనుండి ఆర్యులచే తఱుమబడి వింధ్యపర్వత ప్రాంతమున కరూశరాజ్యమును స్థాపించి, ఆర్యుల ఒత్తిడి క్రమముగా హెచ్చుటచే దక్షిణాపథగాములై మహాంధ్రమని పిలువబడు దక్షిణకోసల దేశము మీదుగా చని కృష్ణాగోదావరీ గర్భదేశమున స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొని ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమును నిర్మించుకొని యుందురని నిర్ణయింపవచ్చును.

ఆం ధ్ర వి ష్ణు వు

ఇట్టి ఆంధ్రసామ్రాజ్యసంస్థాపనాచార్యుడు 'ఆంధ్రవిష్ణువు' అని వినబడుచున్నది. భరతునిపేర భారతవర్షము పరగుచున్నటులనే 'ఆంధ్రవిష్ణువు' పేరిట ఆంధ్ర దేశము పరగుచున్నదని కొందఱి అభిప్రాయము.[11] ఈ 'ఆంధ్రవిష్ణువు' కృష్ణవేణీతీరస్థమగు శ్రీకాకుళము రాజధానిగా రాజ్యపాలనము చేసిన సుచంద్రుడనువాని కుమారుడు. ఈతడు బహు పరాక్రమశాలియై నిశుంభుడనువానితో చాలకాలము పోరి తుదకు వానిని హతము కావించి శ్రీశైలము; భీమేశ్వరము; కాళేశ్వరములు ఎల్లలుగా ఏర్పఱచి ఆంధ్రరాజ్యమును స్థాపించియుండునని తెలియుచున్నది. ఈకాలమున శైవము ఆం ధ్ర రా జ్య ము న ప్ర ధా న మ త ము గ నుండిన ట్లూహింపనై యున్నది.

శ్రీకాకుళమున ఈతనిపేరిటనే ఆంధ్ర విష్ణుదేవాలయము కలదు. చిరకాలము నుండి ఆంధ్రవిష్ణువును దైవముగా భావించి దేవాలయము నిర్మించి ఆంధ్రు లాతనిని పూజించుచున్నారు. క్రీ. శ. ౧౫౧౫ లో శ్రీకృష్ణదేవరాయ చక్రవర్తి 'కళింగదేశవిజిగీషామనీషం దండెత్తి' పోవుచు శ్రీకాకుల నికేతనుడగు 'ఆంధ్రవిష్ణువు'ను సందర్శించి, కానుకలర్పించి వీరపూజకావించి తన విష్ణుచిత్తీయమునం దభివర్ణించియున్నాడు. ఇది ఆంధ్రరాజ్య సంస్థాపనాచార్యుడగు 'ఆంధ్రవిష్ణువు' వృత్తాంతము.

ఆంధ్రరాజ్యము

తరువాత క్రీ.పూ. ౪-వ శతాబ్దిప్రాంతమున ఆంధ్రరాజ్యము ఉచ్ఛదశయం దున్నట్లు చంద్రగుప్తుని ఆస్థానమునందుండిన యవన రాయబారి మెగాస్థనీసు చెప్పుచున్నాడు. మెగాస్థనీసు వ్రాతల ననుసరించి ఆనాటి హైందవ రాజ్యముల సేనాబలము మిట్లున్నది.[12]

11. 'యయాతివంశంబున....బలిపుట్టె. ఆబలివలన నంగ వంగ కళింగ సింహళ పుండ్రాంధ్రు లను పేళ్లుగలవా రార్వురుకుమాళ్లు పుట్టిరి. వారు తూర్పుదేశంబులకు రాజులై తక్కిన దేశంబులకుఁ దమతమ నామధేయంబు లిడి యేలిరి.' —ఆంధ్ర భాగవతము, నవమస్కంధము, పుట. ౨౦౬.

12. Ancient India, Romesh Chunder Dutt, P. 77.

వరుస నెంబరు	రాజ్యము పేరు	కాల్బలము	అశ్వికదళం	గజములు
1	మగధ	౬౦౦౦౦౦	3౦౦౦౦	౯౦౦౦
2	సౌరాష్ట్ర	౧౫౦౦౦౦	౫౦౦౦	౧౬౦౦
3	ఆంధ్ర	౧౦౦౦౦౦	౨౦౦౦	౧౦౦౦
4	కళింగ	౬౦౦౦౦	౧౦౦౦	౭౦౦

దీనినిబట్టి నాటి ముఖ్యరాజ్యములలో ఆంధ్ర రాజ్యము సేనాబలమున తృతీయస్థాన మాక్రమించిన దనవలయును. ఈపట్టికయందు చూపబడినలక్షకాల్బలమును, రెండువేలఆశ్విక సైన్యమును, వేయిఏనుగులును గాక ఆంధ్ర రాజ్యమం దప్పుడు అనేక గ్రామములును, ముప్పదిదుర్గములునుకూడ గలవని మెగాస్థనీసు వ్రాతలవలన[13] తెలియుచున్నది.

స్వతంత్ర రాజ్యము

మౌర్యుల కాలమున ఆంధ్ర రాజ్యము మగధరాజ్యమునకు సామంతరాజ్యముగ నుం డెననికొందఱనుచున్నారు. అదిపరిత్యాజ్యము. ఆంధ్ర రాజ్యము చంద్రగుప్తునికి లోబడియుండి నచో ఆంధ్ర రాజ్యమును గూర్చి వివరముగా వ్రాసియున్న మెగాస్థనీసు ఈ విషయమైకూడ వ్రాసియుండును. దిగంబరజైను డగు భద్ర బాహునితో కలసి చంద్రగుప్త మౌర్యుడు మైసూరునకు పోయెనను విషయము నిజమని ఒప్పుకొనినను అది జైనమతప్రచారమునకై చేసిన తీర్థయాత్ర గాని పరరాజ్య జయకాంక్ష తో గావించిన దండయాత్ర కాదని ఎఱుగ వలయును. చంద్రగుప్తుని కొమారుడు బిందు సారుడుకూడ యుద్ధము చేసి ఆంధ్రదేశమును జయించిన ట్లెక్కడను గానరాదు. అశోక వర్ధనుని కాలమున ఆంధ్ర రాజ్యము వానికి లోబడియుండెనని ఆంధ్రచరిత్రకారుల[14] అభి ప్రాయము. కాని ఇది సత్యదూరము. అశో కుడు యుద్ధముచేసి ఆంధ్ర దేశమును జయించి నట్లు చూపట్టదు. కళింగయుద్ధముతో మనసు విఱిగిపోవుటచే అశోకుడు మతప్రచారమున కై మిగిలిన జీవితము ధారపోసెను.[15] ఈ యుద్ధమునకు పూర్వము కళింగము అశోకు నకు లోబడియుండలేదు.[16] కళింగము లోబడి యుండనిది దానికి దక్షిణమున నున్న ఆంధ్ర రాజ్యము అశోకునకు లోబడియుండె ననుట యుక్తిరహితము. కళింగయుద్ధమునకు తరు వాత అశోకుడు కత్తిముట్టి యెఱుగడు. అందు వలన ఆంధ్ర రాజ్య మెప్పుడును స్వతంత్ర రాజ్యముగనే యున్నది కాని మౌర్యులకు దోసిలియొగ్గి యెఱుగదని గ్రహింపవలయును. తనప్రేరేపణముచేతనే ఆంధ్రులు బౌద్ధమత మవలంబించిరని అశోకుడు వ్రాయించిన పద మూడవ శిలాశాసనము పురస్కరించుకొని ఆంధ్రులు అశోకునకు లోబడియుండిరని వ్రాయ సాహసించినచో అశోకుని ప్రేరణము వలననే బౌద్ధమతము స్వీకరించిరని చెప్పబడిన పాండ్యులు, చోళులు, సింహళులు కూడ అశోకునకు లోబడియుండి రని చెప్పవలసి

13. Mc. Crindle's Magesthenes, Chapter, 56,Page, 138.
14. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు; శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు.
15. 13-వ శిలాశాసనము.
16. 'In conquering the country which was not subject to me......'Edict No. xiii.

వచ్చును. అట్లగుటనే ఆంధ్రరాజ్య మెప్పుడును మౌర్యులకు తలయొగ్గి యొఱుగదని చెప్పుట.[17]

౨

శాతవాహన వంశము

ఆంధ్రరాజులు

ఇట్లు మొదటనుండియు స్వతంత్రమై యుండిన ఆంధ్రరాజ్యము క్రీ. పూ. 3-వ శతాబ్దినుండి క్రీ.త. ౪-వశతాబ్దివఱకు శాతవాహనవంశజులమని చెప్పుకొను ఆంధ్రరాజులచే పరిపాలింపబడెను. ఈ శాతవాహనులు తమ్ము తాము పాలించుకొనుజనులలో నుండి ఏర్పడిరని తెలియుచున్నది.[1] పురాణములలో ఈయాంధ్రరాజులు శూద్రులుగ వర్ణింపబడిరి. కానివీరుబ్రాహ్మణులనిపరిశోధకుడు జయస్వాలు అభిప్రాయము.[2] వీరికి కృష్ణాతీరస్థ మగు ధరణికోట రాజధాని. రాజ్య మభివృద్ధిపొందిన తరువాత గోదావరీతీరస్థమగు ప్రతిష్ఠానపురము (పైఠన్) పశ్చిమరాజధానిగా నుండెను.

ఈశాతవాహన రాజులలో పెక్కురు శాతకర్ణి బిరుదాంకితులు. శాతకర్ణి యనగా నూరుగురుకర్ణులని అర్థమిచ్చు 'నూర్ వార్ కన్నార్' అనుపదమును 'ఇల్లంకో అడికాల్' అనుద్రమిళకవి'శిలప్పదికార'మను తన కావ్యమున వాడియున్నాడు. శాతకర్ణియనగా రాజ్యపాలనవిషయమున నూరుకర్ణములతో వినువాడని ఆంధ్రచరిత్ర కారుడు చేసిన యర్థము. శాతకర్ణియన నూరుఏనుగులు కలవాడని అర్థమని మఱియొక రనుచున్నారు. ఏనుగుముద్ర గలిగిన ఈరాజుల నాణెములు ఈ అర్థనిరూపణమునకు బలకారణము లేమో? నూరుచెవులవా డన్నను, నూరుఏనుగులవా డన్నను వ్యాకరణముబట్టి శతకర్ణి కావలయునుగాని శాతకర్ణియగు టెట్లు? భాషావేత్త లగు చారిత్ర పరిశోధకులు పరామర్శింతురుగాక !

ఈఆంధ్ర రాజులను పురాణములు ఆంధ్రభృత్యవంశీయు లనుచున్నవి. మగధరాజు లగు కాణ్వాయనులయొద్ద భృత్యుడుగ నుండిన ఆంధ్రజాతీయు డొకడు కాలక్రమమున పతద్వంశీయు డగు సుశర్మను చంపి రాజ్యమాక్రమించుకొనుటచేత ఆంధ్రరాజవంశమునకు ఆంధ్రభృత్యవంశమని నామము కల్గినట్లు మత్స్య, వాయు, పురాణము లనుచున్నవి. కాని ఇది విమర్శింపవలసి యున్నది.

ఈరాజులు పెక్కురు శాతకర్ణినామాంకితు లగుటచే వీరిది శాతకర్ణివంశమని కొందఱు వ్రాయుచున్నారు. పురాణములలో ఆంధ్రభృత్యవంశజులుగ వర్ణింపబడిన కృష్ణుడు,

---

17. Cambridge History of India. Vol. i, Edited by E. J. Rapson.—'There is nothing to show that the Andhras were in any sense subject to him (Asoka).'

1. 'The Satavahanas according to tradition arose out of a republican People,- Bihar and Orissa Research society Journal; Note on Hathigumpha Inscription, P.41-42.

2. 'It was a Brahmin dynasty who established themselves at Pratisthana (now Paithan) about 210 or 213 B.Cap —I bid.

శాతకర్ణి, పులమాయి, గోతమిపుత్రుడు, శివ శ్రీ, యజ్ఞశ్రీ మొదలగు ఆంధ్రరాజులు శాసనములలో తాము శాతవాహనవంశజుల మని చెప్పుకొనుటచేత ఆంధ్రభృత్య శాతవాహనవంశము లొక్కవంశమే యని[3] మన ము రూఢిగ నమ్మవచ్చును.

ఈ వంశపురాజులలో పూర్వాంధ్రరాజులు పశ్చిమాంధ్రరాజులు అను రెండుతెగల వారు వేఱువేఱుగ రాజ్యముచేసియుండి రని భండార్కరు అభిప్రాయము. కాని ఒక్కతెగ వారే ఉభయత్ర రాజ్యముచేసి రనుట సమంజసముగ నుండును. ఇది ఇంకను విచారింపవలసి యున్నది.

శాతవాహనుడు

ఆంధ్రభృత్యవంశ మనబడు ఈ శాతవాహనవంశమునకు మూలపురుషు డైన శాతవాహనుని గురించి సత్యచరిత మింకను వెలువడలేదు. పురాణములందు గాని శాసనములందు గాని ఈతనిచరిత్ర కానరాకుండుటచే శాతవాహనుడు చారిత్రకపురుషుడు కాడని పలువు రభిప్రాయపడుచున్నారు. శాతవాహనునకు మైసూరుతో సంబంధము కలదనియు,[4] పూహారులోని దేవాలయములలో నొకటి ఇతనిపేర గలదనియు[5] కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు వ్రాయుచున్నారు.

శాతవాహనుడే ప్రాకృతభాషలో శాలివాహను డని పిలువబడుచున్నాడు.[6] అట్లగుట దక్షిణహిందూదేశమున బహుప్రచారములో నున్న శాలివాహనశక మీ వంశీయులకే చెందియుండవలయును. ఈతనినిగూర్చి పెక్కు గాథలు జనసామాన్యములో వ్యాప్తములై యున్నవి. మచ్చున కొకటి.—

'ప్రతిష్ఠానమునం దొక విప్రకన్య ఒక కుమ్మరి యింట నివసించుచుండి యొకనాడు గోదావరికి వెళ్లు చుండ శేషు డామెను మోహించి మానవరూపము దాల్చి యామెను కౌగలించుకొనెను. ఆమె గర్భవతియై శాలివాహనుని గనెను. రెండేండ్లబాలికకు పుట్టినవాడు తనను చంపునని కాళికాదేవి జోస్యము చెప్పియుండుటచే ఉజ్జయినీనగరాధిపు డైన విక్రమార్కుడు అట్టివా డెక్కడ నుండెనో యని బేతాళుని వెదక బంపెను. ప్రతిష్ఠానమందు పెరుగుచున్న శాలివాహనుని వృత్తాంతము బేతాళునివలన తెలిసికొని విక్రమార్కుడు ప్రతిష్ఠానపురముపై దండెత్తివచ్చెను. తనతండ్రి శేషుడు తన కుపదేశించిన మంత్రప్రభావముచే మట్టిగుఱ్ఱములను, మట్టియేనుగులను, మట్టిమనుష్యులను చేసి వానికి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేసి ఆసైన్యముతో శాలివాహనుడు విక్రమార్కుని ఓడించి వానితల నఱికివైచెను.[7]'

శాలివాహన విక్రమార్కులు సమకాలీను లనుటకు వీలు ఏమాత్రమును లేకుండుటచే ఈగాథ విశ్వసనీయము కాదు. ఇట్లే శాతవాహనుని గూర్చి కాళ్లులేకయే దేశ

3. ఆంధ్రులచరిత్ర, పుట. ౬౦.

4. 'After Asoka, Satavahana, and after him Samudragupta had connections with Mysore' Krishna Swamy Iyengar, Ancient India, p. 77.

5. Ibid. p. 74.

6. హేమచంద్రుని ప్రాకృతవ్యాకరణము.

7. ఆంధ్రులచరిత్ర, పుట. ౨౪౦.

శరదృతువు

Lakshmi Art, Bombay, 8

సంచార మొనర్చుచున్న పెక్కుగాథలను[8] వివరించి విమర్శించుటకు ఇది అదనుకాదు.

శాతవాహనవంశము

ఈఆంధ్రరాజవంశమునకు శాతవాహన వంశమని యెట్లు పేరువచ్చినదియు తెలుపు గాథ[9] యొకటి కలదు. దాని నీదిగువ వివరించుచున్నాను.

'దీపకర్ణి దక్షిణాపథమునకు రాజు. ఆతని ప్రియభార్య శక్తిమతి సర్పదష్టయై చనిపోయెను. అపుత్రకు డయ్యెను దీపకర్ణి శోకముచేత బ్రహ్మచర్య మవలంబించెను. తనకు తరువాత రాజ్యమేలువారు లేరు కదా యని విచారించుచు ఒకనాడు నిద్రించగా దీపకర్ణి కొకస్వప్నము వచ్చెను. ఆకలలో ఈశ్వరుడు కనిపించి ఆతడు వేటకు వెళ్లినప్పుడు అడవిలో సింహము మీద స్వారీచేయుచు ఒకబాలుడు కనిపించు ననియు, వానిని కొనితెచ్చి పుత్రునిగా పెంచుకొనవలసినదనియు చెప్పి మాయమయ్యెను. కొంతకాలమునకు తరువాత దీపకర్ణి వేటకై అడవుల కేగగా కలయందు చెప్పబడినట్లు సింగముపై స్వారిచేయు బాలసూర్యుని పోలు బాలుడు కనుపించెను. సింహము బాలునిదించి నీళ్లు త్రాగుటకై సరస్సులోనికి పోవుచుండగా దీపకర్ణి బాణప్రయోగముచే దానిని పడగొట్టెను. వెంటనే సింహము మానవరూపముదాల్చి-'రాజా! నేను యక్షుడను; నాపేరు సాతుడు. నేనొక మునికన్యను గాంధర్వమున వివాహము చేసికొంటిని. మా దాంపత్యమునకు మును లోర్వలేక సింహము లగునట్లు శపింప నాటినుండి మేము సింహదంపతుల మైతిమి. కాలక్రమమున నా భార్య గర్భిణియై ఈపుత్రునికని చనిపోయినది. నీ బాణహతిచే నా శాపవిమోచన మైనది. ఈ బాలకుని పుత్రునిగా చేకొనుము.'

అని చెప్పి సాతుడు అదృశ్యుడయ్యెను. సాతుడే వాహనముగ కలిగినవాడగుట ఆ బాలునకు దీపకర్ణి సాతవాహను డని పేరు పెట్టెను. కాలక్రమమున సాతవాహనుడు రాజయ్యెను. ఆతనినుండి ఆతనివంశమునకు సాతవాహనవంశ మను పేరు కలిగెను.

కృత్తికానక్షత్రమందు సప్తర్షులు ప్రవేశ మొనర్చినపుడు ఆంధ్రరాజ్యము ఆరంభమైనదని మత్స్యపురాణము చెప్పుచున్నది. పురాణములోని వర్ణనలు చూడగా శాతవాహన వంశములో ముప్పదుగురురాజులు నాలుగు వందల ఏబదిఆరు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. మత్స్య, వాయు, బ్రహ్మాండ, విష్ణు, భాగవతపురాణములలో ఈ ఆంధ్రరాజుల పేర్లపట్టికయు, కొన్ని పురాణములలో ఆయారాజులు పాలనచేసిన సంవత్సరముల సంఖ్యయు నీయబడినవి. వాని యన్నిటిలో మత్స్యపురాణ మిచ్చిన పట్టిక ఉత్తమోత్తమముగ నున్నది. (ఇందుతో జత చేర్చిన పట్టిక చూడనగును. స్మిత్తు, వీరభద్రరావు చరిత్రకారులు చేసిన ఆయారాజుల కాలనిర్ణయము కూడ దిగువపట్టికలో చూపబడి యున్నవి.)

[సశేషము]

---

8. Katha saritsagara; Kalpa Pradipa of Jina Prabhasuri; Folklore of the Telugu Part IV, by T. Rajagopal Rao; Andhra Bharati, Vol. iii; and Indian Antiquary Vol. ii contain stories of Satavahana or Salivahana.

9. కథాసరిత్సాగరము నుండి.

మృగయుని విలాపము

(బల్లూరి. కృష్ణప్ప గారు)

శ్రీదంబై, బలిహాళికిన్ గుసుమమై శ్రీదేవికిన్ బ్రాణమై,
వేదాభ్యర్చితమై యజాండఫలమై బృందారకానందమై,
మోదంబై మునికోటికిన్ సుజనులన్ బోషించు నీయంఘ్రికిన్
నాదోర్యుగ్మము లింతసేసె నకటా! నాదేహమున్ గాల్పనే.

మ. సరవిన్ బొంచి కుశుంగమందు నమితోత్సాహంబు దీపింపఁగా
హరిణంబంచుఁ దలంచి క్రూరమతినై యస్త్రంబు సంధించి, నీ
చరణాగ్రంబును గాడనేసిన దురాచారుండ, దుష్టుండ, నో
సరసీజేక్షణ! సజ్జనోద్ధరణ! కృష్ణా! యాజ్ఞ యేమిచ్చెదో.

ఉ. ఈపదమందు గంగ జనియించె, నిదే పదధూళి ఆతికిన్
శాపము గ్రమ్మరించె, యదుసంఘము గొల్వగ ద్వారకాపురిన్
గాపురముండె నీపదము కాలవశంబున నక్కటక్కటా!
పాపునితూపు దాకి యిటు భంగమునొందె నిఁకేమి సేయుదున్.

క. గ్రోలుదునా గరళంబును, గాలుదునా యగ్నియందు ఖడ్గము చేతన్
గూలుదునా యురులన్ నడి, వ్రేలుదునా తనువుపీడ వేగమె కృష్ణా!

సీ. జింకల వేఁటాడి జీవించు వ్యాధుని, కోల నీవ్రేలికి శూలమయ్యెఁ
బక్షులవధియించి బ్రతుకుపాపాత్ముని, కరము నీపాలికి శత్రువయ్యెఁ
బ్రాణులహింసించి భక్షించు క్రూరుని, కాండంబు నీగుండె గాలమయ్యె
దోసముల్ గడియించి దుఃఖించు మృగయుని, కఱకుటమ్మక్కటా! గరళమయ్యె
తే. నిదిగో ఖడ్గంబొసంగెద నిపుడె దుష్టు, కంఠమును గోసి పంపవె కాలుపురికి
భువనమందార! మందార పుష్పహార!, సురుచిరాకార! దేవకీవరకుమార!.

సదాశివరాయల కొల్లిపఱ శాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

(శ. ౧౪౭౫)

కొంతకాలము క్రిందట కొల్లిపఱ నివాసులైన మునగాల వేంకటనరసింహాము గారు అను వారు తమ తాలూకు పెంకుటింటిని ఊడదీసి పాటిదిబ్బను కొందఱికమ్మిరి. వారు పాటిమట్టికొఱకు ఆ దిబ్బను త్రవ్వుచుండగా రెండునర గజములలోతున ఈశాసనము ఒకపెద్దకుండలో పోసియుంచిన బొగ్గుల మధ్యనుండగా దొరకినది. తరువాతఇదితద్గ్రామనివాసులైన మేళ్లచెఱువు పద్మనాభము గారియొద్దకు వచ్చినది. వారే దీనిని ప్రకటనార్థము 'భారతికి' పంపినారు. ఈ విధమున దేశచారిత్రమునం దభిమానమువహించి రేకులను సంపాదించి పదిలపఱిచిన శ్రీ పద్మనాభముగారు ప్రశంసాపాత్రులు.

ఆకారాదికములు

ఈశాసనమునంగల రాగిరేకులు ఏడు. రేకులు పలకల యాకృతి నున్నవి. ప్రతి రేకును ఎగువభాగమున మాత్రము విలువంపుగ నున్నది. ఒక్కొకరేకుయొక్క వెడల్పు ఎనిమిదంగుళములు; రేకుల నడిమిభాగమునగల మొత్తము పొడవు పదునొకండునర అంగుళములు. మొదటి వ్రాతపంక్తివఱకుగల పొడవు తొమ్మిదంగుళములు మాత్రమే. ఈరేకులన్నియు నొక కడియములో దగిలించియున్నవి. ఈకడియముయొక్క నడిమికొలత రెండునర అంగుళములు. ఈకడియము ఒక ముద్రికలో దగిలించి తాపటము చేయబడియున్నది. ఈముద్రికయొక్క నడిమి కొలత అంగుళము ౧. ఈ ముద్రికపైన మధ్యభాగమున ప్రధానముగ వరాహాము చెక్కబడియున్నది. వరాహామునకు పైభాగమున సూర్యచంద్రులును, దిగువభాగమున శంఖచక్రములును గలవు. మొదటిరేకుయొక్క పైభాగమునను, కడపటి రేకుయొక్క రెండవభాగమునను వ్రాత యేదియు లేదు. ప్రతిరేకుయొక్క మొదటిప్రక్క ఎగువభాగమున రేకుసంఖ్యను దెలుపు తెలుగు అంకెలు గలవు; ఒకటవ అంకెమాత్రము మొదటిరేకు రెండవపెడనుగలదు. ఏడవరేకునకుఅంకె లేదు.

లిపి - భాష

ఈశాసనమునందలి లిపి నందినాగరి. ఈ లిపినిగుఱించి కీర్తిశేషులైన శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు ఆంధ్ర

విజ్ఞాన సర్వస్వము ప్రథమ సంపుటమున నిట్లు వ్రాసియున్నారు:

"దక్షిణదేశపు లిపులలో నందినాగరిలిపియని యొకటి కలదు. ఇది యుత్తరదేశమందలి దేవనాగరి లిపి నుండియే పుట్టినది. దీనికి కాశి మధ్యదేశము. కాశ్మీరము నందుండిన సిద్ధమాతృక నాగరాక్షరములే కాని గౌడబంగాలి నాగరాక్షరములు కావు. దక్షిణదేశమందలి యీ నాగరాక్షర శాసనములు క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్దము నుండి కానవచ్చుచున్నవి. అంతకుబూర్వపువి సాధారణముగ గానరావు. ౧౦ వ శతాబ్దమునకు పూర్వముది సాలువంకుప్ప మనుచోట సప్తగోపురములయొద్ద అతిరణచండేశ్వర దేవాలయములో నున్నది. గంజాముజిల్లాలోని జయపురమువద్ద గొన్నిశాసనములు ౧౦ వ శతాబ్దమువి యీలిపిలో వ్రాయబడినవి కానవచ్చినవి. జావా ద్వీపమునందును గొన్నికలవు. హిందూదేశమును విడిచి వెళ్లిన హిందువులు బౌద్ధులు ఇట్టి శాసనముల నచ్చట స్థాపించిరనుటకు సందేహము లేదు. కల్యాణ చాళుక్యులును, తరువాత విజయనగరరాజులును ఈలిపి కొంత వఱకు వాడుచువచ్చిరి. ఇప్పుడు మధ్వమతస్థుల గ్రంథము లీలిపియందు విశేషముగ వ్రాయబడు చుండును"

—పుటలు ౩౦౬-౩౦౭.

దేవనాగరిలిపికిని, ఈలిపికిని విశేషము భేదము కానరాదు. నందినాగరి అక్షరముల కంటె దేవనాగరి అక్షరములు పొంకముగను, సుందరముగను ఉండును. ఖ, ఘ, ఙ, జ, ఞ, థ, ద, ధ, భ—ఈయక్షరములలో మాత్రమే దేవనాగరిలిపికిని, నందినాగరిలిపికిని గమనింపదగినభేదము కనబడును; అ, ఆ, ఏ, ఐ, ర, శ, ష, హ, లలోగూడ నందినాగరిలిపికిని ఇప్పటి దేవనాగరిలిపికిని తేడా కనిపింపకపోదు.

వ్రాతలో నచ్చటచ్చట తప్పులు కలవు. కొన్ని కొన్ని చోట్ల బకారమునకు వకార ముప యోగింపబడినది. (ఉదా: పం.౧—శిరశ్చుంబి; పం—౧౪—మాశువధ్వా మొదలగునవి). ఇట్లే కొన్నికొన్నిచోట్ల శవర్ణమునకు సవర్ణమును, సవర్ణమునకు శవర్ణమును వ్రాయబడినది. (ఉదా: పం: ౪౧—స్రేణికా: పం. ౧౨౩—చతశ్రోత్రాం మొదలగునవి). మొదట ర అక్షరమువ్రాసి పిదప దానికి వెలుపలిగిలక నిచ్చుట మూలమున బండి ఱ అక్షరము తెలుపబడినది. (ఉదా: పం. ౭౯—మూఱురాయ; పం. ౧౦౪ — కొల్లిపఱాభిఖ్యాం —మొదలగునవి). ఏకారైకారములకు ఇప్పటి ఏకారైకారములవలెనే పొల్లులు కలవు. ఆకారదీర్ఘమునకును, ఈకారదీర్ఘమునకును గల వ్యత్యాసము మిక్కిలి స్వల్పము. ఆకారదీర్ఘము హల్లునకు కుడిప్రక్క నొకనిలువుగీటు ఇప్పటి దేవనాగరిలిపిలోవలెనే వ్రాయుటవలన జూపబడినది. ఈకారదీర్ఘము అట్లే హల్లునకు కుడివైపున నిలువుగీటువ్రాసి యారెంటిని ఎగువభాగమున విలువంపుగీటు మూలమున కలుపుటవలన తెలుపబడినది. జకార ఝకారములకుగల భేదముకూడ స్వల్పము; జకారమునకు దిగువభాగమున నెడమ వైపునకు పొల్లు నిచ్చుటచే ఈ రెండక్షరములకు గల వ్యత్యాసము. అట్లే సకార శకారములకుకూడ తేడా అల్పము. శ లోని కుడివైపునుండు నిలువుగీటునకు మధ్యగా ఎడమవైపునకు చిన్న యడ్డుగీటు నిచ్చిన నది స యగుచున్నది. అది లేనిది శ. ఏడెనిమిదిశతాబ్దములలోని పూర్వచాళుక్య లిపిలోని భకారమును ఈ శాసనము నందలి భకారము నొక్కరీతిగ నున్నవి. ఘ, ష, ప లకుకూడ భేదము స్వల్పము. షకారము

లోని మధ్య నిలువుగీటు తీసివేసిన ఘకారము కాని పకారముకాని యగుచున్నది. హల్లునకు దిగువభాగమున నెడమచేతివైపు ఒకవంపుగీటు వ్రాసిన నది ఉకారమునకుగుర్తు: దానినే కుడి చేతివైపిచ్చిన అది ఋకారమునకుగుర్తు; ఎడమ చేతివైపు అట్లే ఒకగీటుకు బదులుగా రెండు గీటులువ్రాసిన అది ఊకారమునకు గుర్తు. పకారమునకు ద్విత్వమీయవలసి వచ్చినను, దకారమునకు ద్విత్వమీయవలసి వచ్చినను అనగా ప్ప,ద్ద లువ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు మామూలు ప,ద అక్షరములను విడిగ రెండుమారులు వ్రాసిన నవి ద్విత్వాక్షరములుగ పరిగణింపబడినవి. (పంక్తులు ౧౧,౧౦౨ మొదలగునవి). పర్యంకరథ అన్నమాట శాసనమున పర్జ్తరథ అని వ్రాయబడినది (చూడు పంక్తి ౨౦ మొదలగునవి). శాసమును చెక్కినవాడు కొన్నికొన్ని చోట్లఅనుస్వారములను,విసర్గములనుచెక్కుట మఱచినాడు. శాసనమంతయు సంపూర్ణమైన పిదప ‘శ్రీవిరూపాక్ష’ యని ‘తెలుగు-కన్నడ’ అక్షరములతో సంతకము కలదు. ‘శ్రీవిరూపాక్ష’ అనియేకాక విజయనగరరాజుల శాసనములచివర‘శ్రీవేంకటేశ’అనియు,‘శ్రీరామ’ అనియుకూడ నుండుట కలదు. రెండవ సంగమభూపతి బిట్రగుంట శాసనమున (శా. శ. ౧౨౭౮ నాటిది) దానముచేయబడిన శ్రీకంఠపురముయొక్క సంపూర్తికొఱకు అనగా నైశ్వర్యాభివృద్ధినిమిత్తము రాజే శాసనపత్రముపై స్వయముగ పంచాక్షరీ మంత్రమైన ‘శ్రీవిరూపాక్ష’ అనునామమును వ్రాసినట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లే దానశాసనముల నొసంగునప్పుడు దాన మొసంగబడిన గ్రామముల యభివృద్ధి నిమిత్తము దాతలైన విజయనగర రాజులు తమ యిష్టదైవముల నామములను స్వహస్తములతో దానపత్రములపై లిఖించుట యొక యాచారముగ పరిణమించెను.

భాష సంస్కృతము. మొదట నున్న ‘శ్రీగణాధిపతయే నమః’ అన్న వాక్యమును, ౩౮౯ వ పంక్తిలోని ‘భాగవతలు రామయకు వృత్తి’ అన్న వాక్యమును, చివరనున్న ‘శాలిని’ ‘శ్రీవిరూపాక్ష’ అన్ననామములును తక్క మిగిలినశాసనమంతయుపద్యాత్మకము.ఇందు గీతి, అనుష్టుప్పు, పుష్పితాగ్ర, హరిణి, ఇంద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, మాలిని, తోధకము, శార్దూలవిక్రీడితము, స్రగ్ధర, శాలిని మొదలగు వృత్త గీత భేదములు కలవు. సదాశివరాయలకు గల బిరుదములలో ‘భాషెగెతప్పువరాయరగండ’, ‘మూఱురాయరగండ’, ‘హిందురాయ సురత్రాణ’ అను బిరుదములును గలవు. వీటిలో ‘భాషెగెతప్పువరాయరగండ’డనగాఆడితప్పిన రాజులను శిక్షించువాడని యర్థము. ‘మూఱురాయరగండ’ డనగా దక్షిణాపథమునందలి ముగ్గురు రాజులకు గండడని యర్థము.‘హిందురాయ సురత్రాణు’డనగా హిందూ రాజులలో సుల్తాను అని యర్థము.

శాసన ప్రయోజనము

ఈశాసనము విజయనగరమును రాజధానిగ పరిపాలించిన సదాశివదేవరాయలది. సదాశివదేవరాయలు కోనేరి తిమ్మరాజుగారి విజ్ఞాపనమును పాలించి నానాశాఖలకు, నానా

గోత్రసూత్రములకు సంబంధించిన శాస్త్రవేత్తలు వేదవిదులు నగు పెక్కుమంది బ్రాహ్మణులకు శాలివాహనశకముపదునాలుగువందల అఱువదియైదవ, శోభకృతుసంవత్సర భాద్రపదమాసమున రోహిణీనక్షత్రముతో గూడిన వ్యతీపాత మహాయోగమున కృష్ణపక్షమందు కపిల షష్ఠీ మంగళవారమునాడు తుంగభద్రానదీతీరమున పావనమైన తులసీవనమున విట్ఠలేశ్వరస్వామిసన్నిధిని సదాశివమహారాయపురమను నామాంతరముంచి కొల్లిపఱ అను గ్రామమును దానము చేసికొనుటకును, విక్రయించుకొనుటకును, తాకట్టు పెట్టుకొనుటకును గల యధికారస్వామ్యములతోను, అక్షిణ్యాగామి నిధి నిక్షేప పాషాణ సిద్ధ సాధ్య జలము లనియెడు అష్టభోగ తేజస్స్వామ్యములతోను ఆచంద్రతారకముగ పుత్ర పౌత్ర పారంపర్యము అనుభవించుటకై దానము చేసెను. ఈవిషయమును దెలుపుటకే ఈశాసనము పుట్టినది.

శాసనవృత్తాంతము

తుంగభద్రా నదీతీరమునందలి విజయనగరమును పరిపాలించిన రాజవంశములు నాలుగు: అందు మొదటిదానికి సంగమవంశమనియు, రెండవదానికి సాళువవంశమనియు, మూడవదానికి తుళువవంశమనియు,[1] నాలుగవదానికి ఆరెవీటి వంశమనియు[2] పేర్లు. ఈ విజయనగరము రాజధానిగ పరిపాలించిన రాజులు మహాపరాక్రమవంతులై మహమ్మదీయ దండయాత్రల నెదిరించి నిలిచి క్రీస్తుశకము పదునాలుగవశతాబ్ది నడిమిభాగమునుండి పదునేడవ శతాబ్ది నడిమిభాగమువఱకు రమారమి మూడువందల సంవత్సరములు అవిచ్ఛిన్నముగ బరిపాలించి, హిందూ, రాజకీయ, సాంఘిక, మతసంస్థలను గాపాడి హిందూ నాగరికత మహమ్మదీయ దండయాత్రల మూలమున విలయము నొందకుండ సంరక్షించియుండిరి. వీరిలో తుళువవంశమువారికాలముననే విజయనగరసామ్రాజ్యము మహోన్నత దశనొంది ఉత్తరమున వింధ్యాచలము మొదలు దక్షిణమున సేతువువఱకును, తూర్పున పూర్వసముద్రము మొదలుకొని పశ్చిమమున పశ్చిమసముద్రమువఱకును విస్తరిల్లినది. ఈ తుళువవంశపు రాజులలో కృష్ణదేవరాయలు (క్రీ. శ. ౧౫౦౯-౧౫౩౦), అచ్యుతరాయలు (క్రీ. శ. ౧౫౩౦-౧౫౪౩), సదాశివరాయలు (క్రీ. శ. ౧౫౪౩-౧౫౭౫) అనువారలు కడుంగడు ప్రసిద్ధులు. కృష్ణదేవరాయల శౌర్యప్రతాప, భాషాపోషణాభిమానములను గుఱించియు, అచ్యుతదేవరాయ, సదాశివదేవరాయాదుల వైష్ణవమతాభిమానమును గుఱించియు విననివారుండరు. పైవారిలో కడపట పేర్కొనంబడిన సదాశివదేవరాయలే ఈ శాసనమునందలి దాత.

1. ఈవంశమునకు తులువవంశమనియు, తుళువవంశమనియు గూడ పేర్లు కలవు. శాసనములందు తులువ, తుళువపదములు రెండును ప్రయోగింపబడినవి. వాఙ్మయమున తుళువవంశమనియే కలదు.

2. దీనిని ఆరువీటి, ఆరవీటి వంశమనియు కూడ నందురు.

శాసనపమాలమునంతను స్థూలదృష్టిని ఎనిమిదిభాగములుగ విభజింపవచ్చును. మొదటిమూడును మంగళశ్లోకములు. నాలుగవశ్లోకము మొదలుకొని అనగా నాలుగవపంక్తి మొదలు౪౬ వ పంక్తివఱకు సదాశివమహారాయల వఱకుగల తుళువవంశజుల వర్ణనము కలదు. పిదప ౪౬ వ పంక్తి మొదలు ౮౭ వ పంక్తి వఱకు సదాశివమహారాయవర్ణనము కలదు. ౮౭ వ పంక్తి మొదలు ౧౦౯ వ పంక్తివఱకు దానకాలము, దానమిచ్చిన గ్రామము, ఆగ్రామముయొక్క సరిహద్దులు మొదలగునవి తెలుపబడినవి. ౧౦౯ వ పంక్తినుండి ౧౨౦వ పంక్తివఱకు సదాశివమహారాయలకు విజ్ఞాపనముచేసికొన్న కోనేరి తిమ్మరాజువర్ణనము కలదు. ౧౨౦ వ పంక్తినుండి 3౪౦ వ పంక్తి వఱకు వృత్తులుపొందిన బ్రాహ్మణుల నామములు గలవు. 3౪౦ వ పంక్తి మొదలు 3౪౮ వ పంక్తివఱకు శాసన కృతికర్తయొక్కయు, శాసనము చెక్కినవానియొక్కయు వర్ణనాదికములు కలవు. 3౪౮ మొదలు 3౪౯ వ పంక్తికడపటివఱకు శాసనముల చివరనుండు మామూలుశ్లోకములు కలవు. వర్ణనమంతయు నతిశయోక్తులతో నిండియున్నను అందు కొంతవఱకైన చారిత్రకాంశములు లేకపోలేదు.

తులువవంశాభివర్ణనము

శాసనమునందలి మొదటి మూడు శ్లోకములును మంగళశ్లోకములు. వాటిలో మొదటిది శివునిగుఱించిన నమస్కృతి. రెండవది హరియొక్క లీలావరాహావతారమును గుఱించిన ప్రార్థనాపూర్వకమైన మంగళశ్లోకము. మూడవది విఘ్నేశ్వర ప్రార్థనాపూర్వకమైన మంగళశ్లోకము. పిదప తులువవంశాభివర్ణన మారంభ మగుచున్నది.

దేవతలు మథించిన పాలసంద్రమునుండి చంద్రుడు పుట్టెను. చంద్రునికి బుధుడు కలిగెను. ఆతనికి పురూరవు డుదయించెను. ఆతని కొడుకు ఆయువు. ఆయువుయొక్క కుమారుడు నహుషుఁడు. అతనికి యయాతి జన్మించెను. దేవయానీపతియైన యయాతియొక్క కుమారుడు తుర్వసువు. ఇంతవఱకు పౌరాణిక వంశావళి. ఇటుతరువాతనే అసలు తులువ వంశానుక్రమ మారంభ మగుచున్నది.

పైనుడివిన తుర్వసువువంశమున తులువేంద్రుడైన తిమ్మభూపతి పుట్టెను. ఆతని భార్యపేరు దేవకి. తిమ్మభూపతికి ఈశ్వరభూపతి పుట్టెను. ఈశ్వరక్షితిపాలకుని భార్య పేరు బుక్కమ. వీరిరువురికి నరసరాయలు పుట్టెను. ఈతడు రామేశ్వరము మొదలగు గొప్పగొప్ప పుణ్యక్షేత్రములలో షోడశ మహాదానములను జేసి పేరుగాంచినవాఁడు. అంతేకాక యీతడు కావేరీనదికి వంతెనగట్టి యుద్ధమున శత్రువును జీవగ్రాహముగ బట్టుకొని, యాతనిరాజ్యమును, శ్రీరంగపట్టణమును లోపఱుచుకొని కీర్తి స్తంభమును నాటెను; చేర చోల పాండ్య తురుష్క గజపతినృపతులను తదితరులనుజయించి, గంగాతీరము మొదలు లంకవఱకు పూర్వాద్రి మొదలు పశ్చిమాద్రివఱకు పరిపాలించెను. ఈ నృసింహరాయలకు ముగ్గురు భార్యలు కలరు. తిప్పాజీదేవి, నాగలాదేవి, ఓబాంబిక అని

వారిపేర్లు. నృసింహరాయలకు తిప్పాజీ దేవి వలన వీరనారసింహరాయలును, నాగలాదేవి వలన కృష్ణరాయలును, ఓబాంబికవలన రంగరాయలును, అచ్యుతదేవరాయలును కలిగిరి. నృసింహరాయలకు పిదప తిప్పాజీదేవి తనయుఁడైన వీరనారసింహరాయలు విజయనగరమున రత్నసింహాసనము నధిష్ఠించి సుమేరువు మొదలు సేతువువఱకు పూర్వాచలము మొదలు పశ్చిమాచలమువఱకు ప్రజారంజకముఁగ బరిపాలించెను. కనకసదస్సువద్దను[1], శ్రీవిరూపాక్షదేవస్థానమువద్దను[2], కాలహస్తీశుని నగరమునను[3], వేంకటాద్రిమీఁదను[4], కాంచి[5], శ్రీశైలము[6], శోణాశైలము[7], హరిహరనగరము[8], అహోబలము[9], సంగము, శ్రీరంగము[10], కుంభఘోణము[11], మహానంది తీర్థములయొద్దను[12], నివృత్తియొద్దను వీర నారసింహరాయలు నానాదానములను గావించి పేరొందెను. వీరనారసింహరాయలు గతించిన పిదప కృష్ణదేవరాయలు సింహాసనమెక్కెను. ఈతఁడుకూడ నృసింహరాయ, వీర నారసింహరాయాదులవలె గొప్ప దానధర్మముల నాచరించి మేరువు మొదలు సేతువువఱకు, ఉదయాద్రి మొదలు చరమాద్రివఱకు పరిపాలనము నెరపెను. కృష్ణరాయ లట్లుకొంతకాలము పరిపాలించి దేవలోకమునకు చనినపిదప ఆతని యనుజుఁడైన అచ్యుతదేవరాయలు సింహాసనమెక్కి మహాదానధర్మము లొనరించి విద్వదిష్టప్రదాతయై రాజనీతిలో నృగ, నల, నహుషాదులనుకూడ తక్కువవారిని జేసి ప్రజారంజకముగ బరిపాలించెను. అచ్యుత దేవరాయలు కొంతకాలమునకు దివంగతుఁడైన పిదప ఆతని కొడుకు వేంకట దేవరాయలు సింహాసనమెక్కెను. కాని ప్రజల దురదృష్టము వలన ఆత డచిరకాలముననే స్వర్గలోకమున కరిగెను. అటుపిమ్మట పాలింపఁబడిన మహాకర్ణాటరాజ్యసంపదకలిగిన వాడును, సదాశివరాయ

---

1. దక్షిణార్కాడు జిల్లాలోని చిదంబర దేవాలయములోని కనకసదస్సు మండపము. దీనికే కనకసభా మండపమనియు పేరు.

2. హంపిలోని పంపాపతియొక్క పూర్వపు పేరు విరూపాక్షుఁడు.

3. కాలహస్తి జమీందారులకు ప్రధాననగరమైన కాలహస్తి చిత్తూరు జిల్లాలో గలదు.

4. చిత్తూరు జిల్లాలోని తిరుపతికే వేంకటాద్రియనియు పేరు.

5. కాంచి చెంగలుపట్టు జిల్లాలోనిది.

6. శ్రీశైలము కర్నూలు మండలములోనిది.

7. దక్షిణార్కాడుమండలములోని తిరువణ్ణామలై పర్వతమునే శోణాశైలమనియు, శోణాచలమనియునందురు.

8. ఇది బొంబాయి రాజధానిలోని ధార్వాడజిల్లాయొక్కయు, మైసూరు మండలములోని చితల్‌దుర్గము జిల్లాయొక్కయు సరిహద్దులనున్నది.

9. అహోబలము కర్నూలు మండలములోని శిరువెళ్ల తాలూకాలో గలదు.

10. ఇది తిరుచునాపల్లిదగ్గఱి ప్రసిద్ధ వైష్ణవక్షేత్రము.

11. ఇది తంజావూరు జిల్లాలోనిది.

12. ఇది కర్నూలు జిల్లాలోనిది.

సోదరియొక్క భర్తయు, అమాత్యతిలకుడునైన రామరాయలు రంగరాయల కుమారుడగు ఆసదాశివరాయలకు పట్టాభిషేకము చేసెను. ఈసదాశివరాయలు 'అర్థిజనసంత్రాణచింతామణి'యై విజయనగరసామ్రాజ్య రత్నసింహాసనమునధిష్ఠించి రాజ్యమును పాలించెను. ఈతనికి 'భాషెగె తప్పువరాయరగండ'డనియును, 'మూఱురాయరగండ'డనియు, 'హిందురాయసురత్రాణు'డనియు, 'రాజరాజ పరమేశ్వరు' డనియు బిరుదములుకలవు. ఈవిధముగ తుళువ వంశానుక్రమము తెలుపబడినది. దీని ననుసరించిచూచినచో పౌరాణిక వంశావళిని దీసివేసిన యెడల తుళువరాజవంశానుక్రమ మీదిగువరీతి నుండగలదు.

౧. తిమ్మభూపతి = దేవకి
|
౨. ఈశ్వరభూపతి = బుక్కమ
|
3. నరసారాయలు (లేక నృసింహరాయలు)

తిప్పాజీదేవివల్ల — ౪. వీరసింహరాయలు
నాగలాదేవివల్ల — ౫. కృష్ణరాయలు
ఓబాంబికవల్ల — రంగరాయలు — ౮. సదాశివమహారాయలు (దాత)
ఓబాంబికవల్ల — ౬. అచ్యుతదేవరాయలు — ౭. వేంకటదేవరాయలు

దానకారకులు

నానాశాఖలకు, నానాసూత్రములకు, గోత్రములకు చెందిన శాస్త్రవిధులును, వేదవిదులునైన బ్రాహ్మణులకు దానమొసంగవలసినదని సదాశివదేవ మహారాయలకు అంజలిబద్ధుడై విజ్ఞాపనముచేసినది కోనేరి తిమ్మరాజు. ఈతని విజ్ఞాపనమును మన్నించియే సదాశివ మహారాయలు కొల్లిపఱ గ్రామమును దానముచేసెను.

ఈ కోనేటి తిమ్మరాజు కొండరాజ భూపాలతనయుడు; చంద్రవంశావతంసము. ఈతనిది ఆత్రేయగోత్రము; ఆపస్తంబసూత్రము. కోనేటి తిమ్మరాజు స్వామికార్యధురీణుడనియు, ధర్మమర్మవిదుడనియు, వినయౌదార్య గాంభీర్యములు కలవాడనియు, చక్రపాణిపదధ్యానచరితాధికృతాత్ముడనియు శాసనము తెలుపుచున్నది.

ప్రతిగ్రహీతలు

దానమును ప్రతిగ్రహించిన బ్రాహ్మణులుబహుసూత్రములకు, బహుగోత్రములకు సంబంధించిన వారని యీావఱకే తెలుపంబడినది. ఆ యా ప్రతిగ్రహీతల నామములును, వారి తండ్రుల నామములును, వారి గోత్రముల నామములును, వారి సూత్రముల నామములును, వారివారి వృత్తులును వివరముగ నీవిమర్శనము కడపట నొక పట్టికరూపమున పొందుపఱుపబడినవి. ఆపట్టిక జూచినచో ప్రతిగ్రహీతలలో నీ క్రింది సూత్రముల వారును, గోత్రములవారును కలరని తేటపడగలదు.

ప్రతిగ్రహీతల గోత్రనామములు

౧. ఆత్రేయ గోత్రము
౨. కాశ్యప ,,
3. కుత్స ,,

౪. కౌండిన్య గోత్రము
౫. కౌశిక ,,
౬. గార్గ్య ,,
౭. గౌతమ ,,
౮. పరాశర ,,
౯. భారద్వాజ ,,
౧౦. భార్గవ ,,
౧౧. మిత్రయవన ,,
౧౨. లోహిత ,,
౧౩. శ్రీవత్స ,,
౧౪. వాధూల ,,
౧౫. శాండిల్య ,,
౧౬. శాలావత ,,
౧౭. హారిత ,,

ప్రతిగ్రహీతల సూత్రనామములు

౧. ఆపస్తంబ సూత్రము
౨. బహ్వృచ ,,
౩. ఆశ్లాయన ,,
(ఆశ్వలాయన కావచ్చును)

దాన మొసంగబడిన కొల్లిపఱ గ్రామమున వృత్తులను బడసిన బ్రాహ్మణుల సంఖ్య ఇంతయని శాసనమున దెలుపబడి యుండ లేదు కాని లెక్కవేయగా వీరు భాగవతుల రామయ్యనుగూడ గలుపుకొని రెండువందలముప్పది ముగ్గురుకలరు. వీరి వృత్తుల మొత్తము నూటయెనుబది నాలుగుముప్పాతిక కాని శాసనమున నొసంగబడిన వృత్తుల మొత్తము రెండువందలని కలదు. (పంక్తి-౧౨౦:గ్రామేస్మిన్ విశ్రుతే వృత్తి శతద్వయ [1]సమన్వితే). పైనిచెప్పిన మొత్తమునకు వేదాద్రి నరసింహస్వామి కొసంగబడిన వృత్తి యొకటికూడ కలిపినచో మొత్తము ౧౮౫ 3/౪ అగుచున్నది కాని ౨౦౦లు అగుటలేదు. ఈ వ్యత్యాసమునకు గారణము దురూహ్యము.

వృత్తులం బడసినవారిలో జాలమంది యజుర్వేదులు. వృత్తిమంతులైన యీ ప్రతిగ్రహీతల నామములచివర సుధీ, పండిత, మనీ, వృధ్వర్యాది పదములు కలవు.

చెట్లతోను, వాపీకూపతటాకముల తోను, పూదోటలతోను సదాశివ మహారాయలు కొల్లిపఱగ్రామమును గణభోగ్యముగ ప్రతిగ్రహీతల కొసంగెను. గణభోగ్యమనగా (బ్రాహ్మణ)సంఘము లేక సమూహము అనుభవింపదగినది: అనగా బ్రాహ్మణసంఘ మనుభవింపదగినదిగ జేసి దాన మొసంగెను.

స్థల నిర్దేశము

దాన మొసంగబడిన గ్రామము కొల్లిపఱ యని యీవఱకే తెలుపబడినది. దీనికి సదాశివమహారాయపురమనినామాంతరముకలదు. కొల్లిపఱ కీపేరు దానసమయమున నొసంగబడినది. ఇది గుంటూరు మండలము నందలి తెనాలితాలూకాలోని గ్రామము. ఈ శాసనమీగ్రామముననే దొరకినది. ఇది యెచ్చట నున్నదియు శాసనమున నీక్రిందివిధమున జెప్పబడినది.

దాన మొసంగబడిన యీ కొల్లిపఱగ్రామము చివ్వలూరుగ్రామముసరిహద్దు స్తంభము

1. శతద్వయ అనుచోట శతఅనునక్షరములలో దిద్దుబాటుకలదు. కాని శత అన్న పాఠము సరియైనదనియే నానమ్మకము.

నకు తూర్పునను, చివ్వలూరు పిటిపర్తిగ్రామములు రెంటిరెయొక్క సరిహద్దుననున్న నల్లపుట్టకు ఆగ్నేయదిక్కునను, గంగవల్లి మడుగునకు దక్షిణముననూ, కృష్ణవేణీ నదీతీరమునకు నైఋతిదిశను, పల్లదుబ్బ, గత్సదుబ్బ స్థలములకు తూర్పుగబోయిన నీటిప్రవాహమునకు పడమటను, మేడిలంకస్థలమునకు ఆగ్నేయముగ బోయిన ప్రవాహము వేగముగ ప్రవహించుచోటికిని, ముత్తిబోయని చెఱువునకును వాయవ్యదిశను, కుటీరాశ్వత్థవృక్షసమూహమున కుత్తరముగను, అసలవర్తి (?) శ్రీపాడుకు[1] ఈశాన్యముగను, వెన్నవరప్పాడు, బుద్ధవరప్పాడులతో గూడియు[2] నున్నది; అనగా కొల్లిపఱకు సరిహద్దులివి:

తూర్పు:—పల్లదుబ్బ, గత్సదుబ్బ స్థలములకు తూర్పుగ బోయిన నీటిప్రవాహము.

ఆగ్నేయము:—మేడిలంక కాగ్నేయముగ బోయిన ప్రవాహము; ముత్తిబోయని చెఱువు.

దక్షిణము:—గుడిసెలు; రావిచెట్లగుంపు.

నైరృతి:—అసలవర్తి శ్రీపాడు.

పడమర:—చివ్వలూరు.

వాయవ్యము:—చివ్వలూరు, పిటిపర్తి గ్రామములు రెంటి సరిహద్దునగల నల్లపుట్ట.

ఉత్తరము:—గంగవల్లిమడుగు.

ఈశాన్యము:—కృష్ణవేణీనది.

ఈ పైసరిహద్దులలో చివ్వలూరు, పిటిపర్తి గ్రామములు ఇప్పటికిని గలవు. పిటిపర్తి గ్రామమున కిప్పుడు పిడపఱ్ఱు అని పేరు. చివ్వలూరు ఇప్పటికి చివ్వలూరే. ఇప్పటి శిరిపురము ఒకవేళ శ్రీపాడుగనుండిన నుండవచ్చును. వెన్నవరప్పాడు ఇప్పటి అన్నవరమై యుండుననుటకు సందియము లేదు. మేడిలంక ఇప్పటికి నున్న దందురు. ఈ పై గ్రామములన్నియు తెనాలితాలూకాలోగలవు.

కాలనిర్ణయము

సదాశివమహారాయలు శాలివాహన శకము బాణ (౫), అంగ (౬), అర్ణవ (౪), శీతాంశువు (౧) అనువాని కుద్దిష్టమైనసంఖ్యలచేత అంకితమగు శోభకృతునామసంవత్సర భాద్రపదబహుళ కపిలషష్ఠీ మంగళవారమునాడు రోహిణీనక్షత్రముతోగూడిన వ్యతీపాత మహాయోగమున తుంగభద్రానదీతీరమునందలి తులసీవనమున విట్ఠలేశ్వరస్వామి సన్నిధిని

1. అసలవర్తి శ్రీపాడు అని శాసనమున గలదు. అసలవర్తి అనుగ్రామము కొల్లిపఱ చుట్టుప్రక్కల నెచ్చటను గానరాదు. శ్రీపాటినే అసలవర్తి శ్రీపాడనువారేమో కాని అసలవర్తి అనుదాని కర్థ మూహ్యము. అది యొక ప్రత్యేకగ్రామమే యైనయెడల శాసనమున 'ప్రఖ్యాతాసలవర్తి శ్రీపాడ్వోః' అని చదువవగును; అసలవర్తి శ్రీపాడు లని యర్థము.

2. చిన్నగ్రామమైన వెన్నవరప్పాడు గ్రామముతోను, బుద్ధవరప్పాడు గ్రామముతోను కూడిన కొల్లిపఱ గ్రామమును దానముచేసినట్లు శాసనమున దెలుపబడినది; అనగా వెన్నవరప్పాడు బుద్ధవరప్పాడు గ్రామములతో సహా కొల్లిపఱగ్రామము దానమొసంగబడినది యనినైన నర్థము చేయవచ్చును; లేదా ఆగ్రామములనంటియున్న కొల్లిపఱను దానమిచ్చెననియైనను అర్థముచేయవచ్చును: కాని మొదటిదే సరియైనయర్థమేమో!

బ్రాహ్మణులకు ఈకొల్లిపఱ గ్రామమును దానము చేసెను; అనగా శకవర్షములు ౧౪౬౫ వ శోభకృతుసంవత్సర భాద్రపద బ ౬ మంగళవారము ఈదానమిచ్చిన తేది. ఆనాటి తిథి కపిలషష్ఠియనియు, యోగము వ్యతీపాత మహాయోగమనియు శాసనమున జెప్పబడినది.

కపిలషష్ఠి యన్ననేది? సాధారణముగ భాద్రపదబహుళషష్ఠిని చంద్రషష్ఠి యందురు. ఈ చంద్రషష్ఠినే యొక్కొకప్పుడు కపిలషష్ఠి యందురు. కపిలషష్ఠికి గావలసిన లక్షణము లివి:

ఈషష్ఠి భాద్రపదబహుళమున రావలెను. రవి హస్తలో నుండవలెను; రోహిణి నక్షత్రము కావలెను; వ్యతీపాతమహాయోగ ముండవలెను; అది మంగళవారము కావలెను; ఇన్నిటిని మించి భాద్రపదమాసము కాని, యాసంవత్సరమునం దంతకుపూర్వము వచ్చిన మాసమేదైనగాని యధికమాసము కావలెను. ఇన్ని లక్షణములు సరిపోయినచో దానిని కపిలషష్ఠి యందురు. ఇది చాల యరుదుగవచ్చు పర్వదినము. దానధర్మములకు శ్రేష్ఠమైనది. అది సదాశివమహారాయలకాలమున శోభకృన్నామసంవత్సరమున వచ్చెను. శోభకృతు సంవత్సరమున భాద్రపదము అధికమాసముకాదు కాని యంతపూర్వపుదైన శ్రావణము అధికమాసము. మిగిలినలక్షణములన్నియు సరిపోయినట్లు శాసనమును బరిశీలించిన తెలియగలదు. చూడుడు:

"బాణాం గార్ణవ శీతాంశుగణితే శకవత్సరే
వత్సరే శోభకృన్నామ్ని మాసిభాద్రపదాహ్వయే
వ్యతీపాత మహాయోగే రోహిణీ తారకాన్వితే
కృష్ణపక్షేచ కపిలషష్ఠ్యాం మంగలవాసరే."

—పంక్తులు ౧౭–౧౦.

శోభకృన్నామ సంవత్సరమున మంగళవారమునాడు తిథి పంచమి. అది ఘ. ౨౭, వి. ౩౦ లతో వెళ్లిపోవును; పిదప షష్ఠి. ఘ.౨౭-వి. ౩౦ లనగా పగలు పదునొకండుగంటలగును: అనగా మంగళవారమునాడు సూర్యోదయానంతరము పదునొకండు గంటలతో పంచమీతిథి పూర్తియై షష్ఠి-అపరాహ్ణము తిరుగక మునుపే- వచ్చును. ఆరోజున రోహిణీనక్షత్రము ఘ.౫౬-వి. ౩౦ లవఱకు గలదు. పిదప మృగశిరా ప్రవేశము; అనగా ఆనాటిరాత్రి ఘ. ౧౦-వి. ౩౦ లవఱకు రోహిణీనక్షత్రము కలదు. అందువలన కపిలషష్ఠీలక్షణము లన్నియు సరిపోయినవి. బుధవారమునాడు తిథి షష్ఠియేయైనను నక్షత్రము రోహిణికాకపోవుటవలన షష్ఠికి గల పర్వలక్షణములు పోవుచున్నవి. అందువలన మంగళవారము అసలుతిథి పంచమియేయైనను అపరాహ్ణము తిరుగకమునుపే షష్ఠి వచ్చుట వలన నాషష్ఠి గడియలలో మహాలయ పక్షములలో సదాశివమహారాయలు ఈ దానము చేసెను.

దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది క్రీస్తుశకము ౧౫౪౩ వ సంవత్సరము సెప్టెంబరునెల ౧౮ వ తేదీ మంగళవారము అగుచున్నది.[1]

1. కీ. శే. దివాన్ బహద్దరు యల్. డి. స్వామికన్నుపిళ్లగారి 'ఇండియన్ ఎఫిమెరిస్' అనుజంత్రి ననుసరించి పరిగణనముచేసి యీ తిథులును, ఇంగ్లీషు తేదియు దెలుపబడినవి.

విశేషాంశములు

ఇంతవఱకు శాసనము నందలి విషయములు తెలుపబడినది. ఇంక మహారాజైన సదాశివరాయలకును, ఆతని యమాత్యరత్నమైన రామరాయలకును, దానకారకుడైన కోనేటి తిమ్మరాజునకును సంబంధించిన మఱి కొన్ని విషయముల నీక్రింద పొందుపఱుచు చున్నాను.

అచ్యుత దేవరాయలకు పిదప విజయ నగరరత్నసింహాసనము నధిష్ఠించినవాడు వేంకటదేవరాయలనియు, ఆతడు కొద్దికాలము మాత్రమే పరిపాలించెననియు శాసనము తెలుపుచున్నది. అచ్యుతదేవరాయలు శాలివాహనశకము ౧౪౫౧ వ విరోధికృతు సంవత్సరమున పట్టాభిషిక్తు డయ్యెను. సాధారణముగ నాతని శాసనములుశాలివాహన శకము ౧౪౬౪ వఱకు ఎక్కువగ గాన్పించుచున్నవి. నాకు దొరకినంతవఱకు ఆతని కడపటి శాసనముల నీక్రింద పొందుపఱుచుచున్నాను:

(౧) ఉత్తరార్కాడు జిల్లా ఆర్నిజాగీరు దేవికాపురములోని బృహదాంబాలయమునగలశాసనము:— శ. ౧౪౬౪, శోభకృతు (383–1912).

(౨) అనంతపురంజిల్లా పెనుగొండ తాలూకా బుక్కపట్నం లక్ష్మీనారాయణస్వామివారి ఆలయములోని శాసనము:— శ. ౧౪౬౪, శుభకృతు, చైత్ర. బ౬, బుధవారము (=క్రీ. శ. ౧౫౪౨, ఏప్రిల్ నెల, ౫ వ తేది బుధవారము) (177–1913).

(౩) దక్షిణార్కాడుజిల్లా కల్లకురిచితాలూకా వృద్ధాచలము స్వర్ణపురీశ్వరాలయములోని శాసనము:— శ. ౧౪౬౫, శోభకృతు, ఆవణి, ౧౨ (=క్రీ.శ. ౧౫౪౩, ఆగష్టు నెల, ౧౨-వ తేది ఆదివారము) (108–1918).

(౪) ఉత్తరార్కాడుజిల్లా నెడుంగుణం గ్రామములోని రామచంద్రపెరుమాళ్లు ఆలయములోని శాసనము:— శ. ౧౪౬౭, క్రోధి (704–1904).

(౫) చిత్తూరుజిల్లా, కాలహస్తి తాలూకా కాలహస్తిలోని కాలహస్తీశ్వరాలయములో కన్నప్ప దేవాలయముమీది శాసనము:— శ. ౧౪౬౭, క్రోధి, సింహ, శు ౧.౧ సోమవారము, రోహిణి నక్షత్రము (=క్రీ. శ. ౧౫౪౪, జూలై నెల, ౧౪-వ తేది సోమవారము) (163–1922).

నేను చూచినంతవఱ కాతని కడపటి శాసనములివియె. చెన్నరాజధానిలోనివి. ఇవిగాక యింకను పెక్కు లుండవచ్చును. కాని ఒక్క విషయముమాత్రము నిశ్చయము. శ. ౧౪౬౫ వఱకు అతని శాసనములు ఎక్కువగ గాన్పించును. శ. ౧౪౬౫ నుండి సదాశివరాయల శాసనములు ఎక్కువగ కాన్పించుచున్నవి. అవి ముఖ్యముగ శాలివాహన శకము ౧౪౬౫ శోభకృతు సంవత్సర వైశాఖమాసమునుండి కాన్పించును. అంతకు పూర్వముకూడ నొకటిరెండు శాసనములు సదాశివరాయలవి లేకపోలేదు. అచ్యుతరాయల కాలములోనే శాలివాహనశకము ౧౪౫౯ వ సంవత్సరమున సదాశివరాయల శాసనముకలదు[1]. అయినను అచ్యుతరాయలయొక్కశాసనములు శకము ౧౪౬౫ వఱకు ఎక్కువగ గనిపించుటవలనను, అంతటినుండి సదాశివరాయల శాసనములు ఎక్కువగ గాన్పించుటవలనను అచ్యుతరాయలుశాలివాహనశకము ౧౪౬౫ వఱకు తప్పక పరిపాలించెననియు, అటుపిమ్మటనుండి సదాశివరాయలే రాజ్యమునకు వచ్చెననియు నూహించుట

1. Ep. Coll. Cp. No. 6. of 1905-06

సమంజసము. అయితే ౧౫౪౨కు తరువాత గూడ వచ్చు అచ్యుతరాయల శాసనములను ఆతడు పరిపాలింపకపోయినచో నెట్లు సమన్వయింప వచ్చును అన్న ప్రశ్న పుట్టగలదు. దానికి ఒక విధముగ నీరీతిని సమాధానము చెప్పవచ్చును:

శాసనమున అచ్యుతరాయలపిదప వేంకటాద్రి అను వేంకటపతిరాయలు- అచ్యుతరాయలకొడుకు పాలించినట్లు చెప్పబడినది; నిజముగా వేంకటపతిరాయలు పరిపాలనముచేసెనా లేదా యన్నవిషయము ఇంకను సందిగ్ధముగనే యున్నది; కాని అచ్యుతరాయల యనంతరము విజయనగరరత్న సింహాసనమునకై కలహములు జనించెననుటమాత్రము సత్యము. అచ్యుతరాయల బావమఱదులైన సలకముతిమ్మరాజయ్య మొదలగువారలు వేంకటరాయల పక్షము నవలంబించి ఆతనిని సింహాసన మెక్కించుటకై ప్రయత్నించిరి. ఇట్లు చేయుటలో వేంకటపతిరాయలనే నామమాత్రమునకు రాజును జేసి ఆతనిపేర తిమ్మరాజయ్య మొదలగువారలే అధికారమువహించి యుండవచ్చును. వారి యధికారము నిరంకుశమైన కారణముననో యేమో కొందఱు సామంతులకు వారి పరిపాలనమనిష్టమయ్యెను. అప్పుడు రామరాయలువిజయనగరసామ్రాజ్య నాటకరంగమున కవతరించెను.

ఈరామరాయలు ఆరేవీటి బుక్కభూపాలుని మనుమడైన రంగరాయల కొడుకు. ఈతనికి సుప్రసిద్ధులైన తిరుమలరాయలు వేంకటాద్రిరాయలు అనువారలు సోదరులు. రామరాయలను సాధారణముగ అళియరామరాయ లందురు. అళియ అనగా అల్లుడు. ఈతడు 'మనుచరిత్రం బందుకొనువేళ బురమేగఁ బల్లకి దన కేలఁబట్టి యెత్తిన' కృష్ణదేవరాయల కల్లుడు. ఈవిషయము రామరాజీయములోని యీ క్రిందిపద్యమువలన తెలియనగును.

అనఘుఁడా నైరసేని భీమాధిపేంద్రు
పట్టి దమయంతిఁ జేపట్టినట్టికీతి
రామభూపాలకుఁడు కృష్ణరాయ తనయ
యగుతిరుమలాంబ నుద్వాహమయ్యె వేడ్క.

కాని శాసనమున రామరాయలు సదాశివరాయల "భగినీభర్త" అనగా తోబుట్టువు పెనిమిటియని తెలుపంబడినది మనమీతుళువ వంశముయొక్క వంశానుక్రమమును జూచినచో సదాశివరాయలకు కృష్ణదేవరాయలు పెదతండ్రి వరుసవాడగును. అందువలన రామరాయలు సదాశివరాయల తోబుట్టువు పెనిమిటియని మనము సమన్వయింప వచ్చును. ఈరామరాయలును, ఆతని సోదరులును అచ్యుతరాయల సోదరుడైన రంగరాయల కుమారుడగు సదాశివరాయలపక్షము వహించి అతనిని సలకము తిమ్మరాజాదులకు ప్రతికక్షిగా విజయనగరసింహాసనము నెక్కింప బ్రయత్నించిరి. ఈవిషయమున తుదకు రామరాయలే విజయమునొందెను.

ఈవిషయమునే దోనూరి కోనేరునాథ కవి తన బాలభాగవతమున

"ఏపున ద్రోహిభావము వ
హించినసల్కయ తిమ్మరాజు ద
త్పాపసహాయు సల్కయయు
తంబుగ శౌర్యము మీఱఁగ్రుంచి ...

ద్యాపురియందుఁ జాల ఘనుఁ
డయ్యె సదాశివరాయ రాజ్య సం
స్థాపకుఁడై సిరంగపను
థావరు రామనరేంద్రుఁ డున్నతిన్.

అనియు,

అందుగల వెంకయ్య తన నరపతివిజయమున

“సలకవిభు తిమ్మరాజు సేనలనుద్రుంచి
గుత్తి పెనుగొండ మఱి గండికోట కంద
నూలు పుర మాదవే నవలీల గెల్చి
తొలుదొలుత రామనృపతి దోర్బలము మెఱసి.

అనియు,

ఎలమిని రామరాజవసు
ధేశ ప్రతాప మవార్యమై మహిం
జెలువుగ నిండఁ బర్విశశి
శేఖర దివ్యమహాసితాశుగ
జ్వలన శిఖాసముత్కరము
చందము నందము నొందె నెంతయున్
సలకయ తిమ్మయప్రముఖ
శత్రుపురంబుల నెల్ల నారయన్.

అనియు నభివర్ణించియున్నారు.

ఈవిషయమే కర్నూలు మండలమునందలి మార్కాపురములో చెన్నకేశవస్వామి ఆలయములోని గరుడమండపముమీది శాసనము[1]వలనను తెలియుచున్నది. అందు రామరాయలు తన ప్రభువునకు ద్రోహము గావించిన తిమ్మరాజును సలకవంశీయులను అందఱిని విద్యానగరి (విజయనగరము)లో లోపఱుచుకొనినట్లుకలదు. పిదప సదాశివరాయలు పట్టాభిషిక్తు డయ్యెను. కాని పేరుకు మాత్రము రాజు సదాశివరాయలే కాని నిజముగా రాజ్యమునంతయు పాలించిన వాడు అళియ రామరాయలే. ఈవిధమైన పోరాటములు జరుగుకాలమున రాజు ఎవ్వరైనదియు స్థిరముగ తేలకపోవుటచేతను కావచ్చును—లేదా, ఎవ్వరికిగాని రాజ్య మింకను స్థిరముగా స్వాధీనపడక పోవుటచేత కావచ్చును—ఈగంద్రగోళ సమయమున అచ్యుతదేవరాయలు గతించినను అచ్చటచ్చట తటస్థులైనవారు వేయించిన శాసనములు అతనిపేరనే పుట్టినవని యూహింపవచ్చును. ఇది విజయనగరసామ్రాజ్యమున సనాతనముగ వచ్చుచుండిన యాచారమే. ప్రతిరాజు గతించినపిదపను, ప్రతిరాజవంశమునందును బలహీనులు రాజులైనప్పుడును విజయనగరరాజ్యమున గందరగోళములు పుట్టుచునే వచ్చినవి. అచ్యుతరాయల రాజ్యావసానదినములలో వలెనే కృష్ణదేవరాయల రాజ్యావసానదినములలోగూడ ఉభయుల శాసనములు కాన్పించును. ఈవిషయమును గుఱించి కీర్తిశేషులైన (శ్రీ) కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావు పంతులుగారు తమ ‘కృష్ణదేవరాయల నిధనకాలము’ అన్న వ్యాసమున చర్చించియున్నారు. వారి వ్యాసమునందలి యీ వాక్యములనే మన శాసనమునందలి చర్చనీయాంశమునకును ప్రత్యుత్తరముగ గ్రహింపవచ్చును.

“౧౫౨౯-లోనే రాయలు మృతినొంది యుండవచ్చును. తరువాత ౧౫౪౨ వఱకును అచ్యుత రామరా

1. Ep. Coll. 164,1905.
2. లక్ష్మణరాయ వ్యాసావళి. పుటలు ౪౮-౫౩.

జాదులు కలహపడుచు రాజ్య మరాజకముగా నున్న కాలమందుఁ గొందఱు నాయకులు తటస్థులుగనుండి, వీరివైపుఁజేరక వారివైపుఁజేరక యుండవచ్చును. అట్టి వారు శాసనాదులు వ్రాయవలసి వచ్చినప్పుడు ఆశాసనములలో, నప్పుడు రాజ్యమునకై పోరాడుచున్నవారిలో నెవ్వరిపేరు చేర్చుటకును చెల్లక అంతకు బూర్వము నిశ్చయముగఁ బ్రభుత్వముచేసిన కృష్ణరాయలపేరే వ్రాయించి యుందురు. ఇదియొక యూహ."

శ్రీలక్ష్మణరావుగారు చెప్పిన జవాబునే చెప్పి సదాశివరాయల మొదటి సంవత్సరములలో గానవచ్చు అచ్యుతరాయల శాసనములను సమన్వయించుకొనవచ్చును. కాని వారు చెప్పినట్లే ఇదియొక యూహ. ఇంతకు మించిన మఱియొక కారణము కాన్పించువఱకు ఇట్లే యూహించుచుందుము. ఈయూహకు అనంతపురముజిల్లా, హిందుపురముతాలూకా, కొండాపురములో పాడుపడిన చెన్నకేశవస్వామి ఆలయములోని శాసనము[1] బలము నొసంగుచున్నది. అది శాలివాహనశకము ౧౪౬౫ వ శోభకృతుసంవత్సర వైశాఖ శు ౧౫ కు సరియైన క్రీ. శ. ౧౫౪౩ వ ఏప్రిలునెల ౧౯వ తేది గురువారమునాటిది. శ్రీ వీరప్రతాప వీరశ్రీ సదాశివదేవ మహారాయలది. అది కన్నడభాషలో గలదు. అందు, సదాశివ దేవ మహా రాయల వారు స్థిరముగా రాజుగా నుండవలెనను తనప్రార్థన నెరవేరి నందులకుగాను, రాయలవారికి పుణ్యముగా 'యెరమంచి బాగిలు'లోని పెనుగొండవద్ద చెన్నకేశవ దేవస్వామికి అమృతపల్లనిమిత్తమును, తదితరోత్సవములనిమిత్తమునుసదాశివదేవమహారాయల వారి కార్యకర్తయైన దళవాయి చెన్నమనాయకుని కొడుకైన దళవాయి కృష్ణప్ప నాయకుడు కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ చెన్నకేశవపురనామాంతరముగల చెర్నూరి గ్రామమును దానమొసంగినట్లు కలదు. ఈ శాసనకాలమునాటికి తుదకు సదాశివదేవరాయలు రాజైనట్లును, ఆతనిరాచఱికము స్థిరముగనుండవచ్చునని అప్పటికి ప్రజలు భావించుచుండి నట్లును పైవిషయము ననుసరించిచూచినచో మనకు దెలియును. అందువలన సదాశివదేవరాయల రాచఱికము యొక్క స్థిరత్వమును గుఱించిన సందేహస్థితినికూడ పై శాసనము తెలుపుచున్నది. అచ్యుతరాయల పేర గానవచ్చు శాలివాహనశకము ౧౪౬౫, ౧౪౬౬, ౧౪౬౭ వ సంవత్సరముల నాటిశాసనములు ఇట్టి సందేహస్థితిలో తటస్థులు వేసినవి కావచ్చును. సదాశివరాయల దానశాసనములు శాలివాహనశకము ౧౪౬౫-వ శోభకృతు సంవత్సర వైశాఖమునుండి యెక్కువగ గానవచ్చుచుండుటచే అప్పటికి ఆతడే విజయనగర రత్నసింహాసనముమీద స్థిరముగ ప్రతిష్ఠితుడై రాజ్యమేలుచుండినట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఈ పై కారణముల మూలమున అచ్యుతరాయల కొడుకు వేంకట దేవరాయలు అసలురాజ్యము చేసెనా లేదా అన్నవిషయమును, సింహాసనమునకై కలహములు అచ్యుతరాయల మరణానంతరమా, అంతకు పూర్వమేనా-ఎప్పుడు ఆరంభమయ్యెనను విషయమును, అచ్యుతరాయలు నిశ్చయముగ నెప్పు

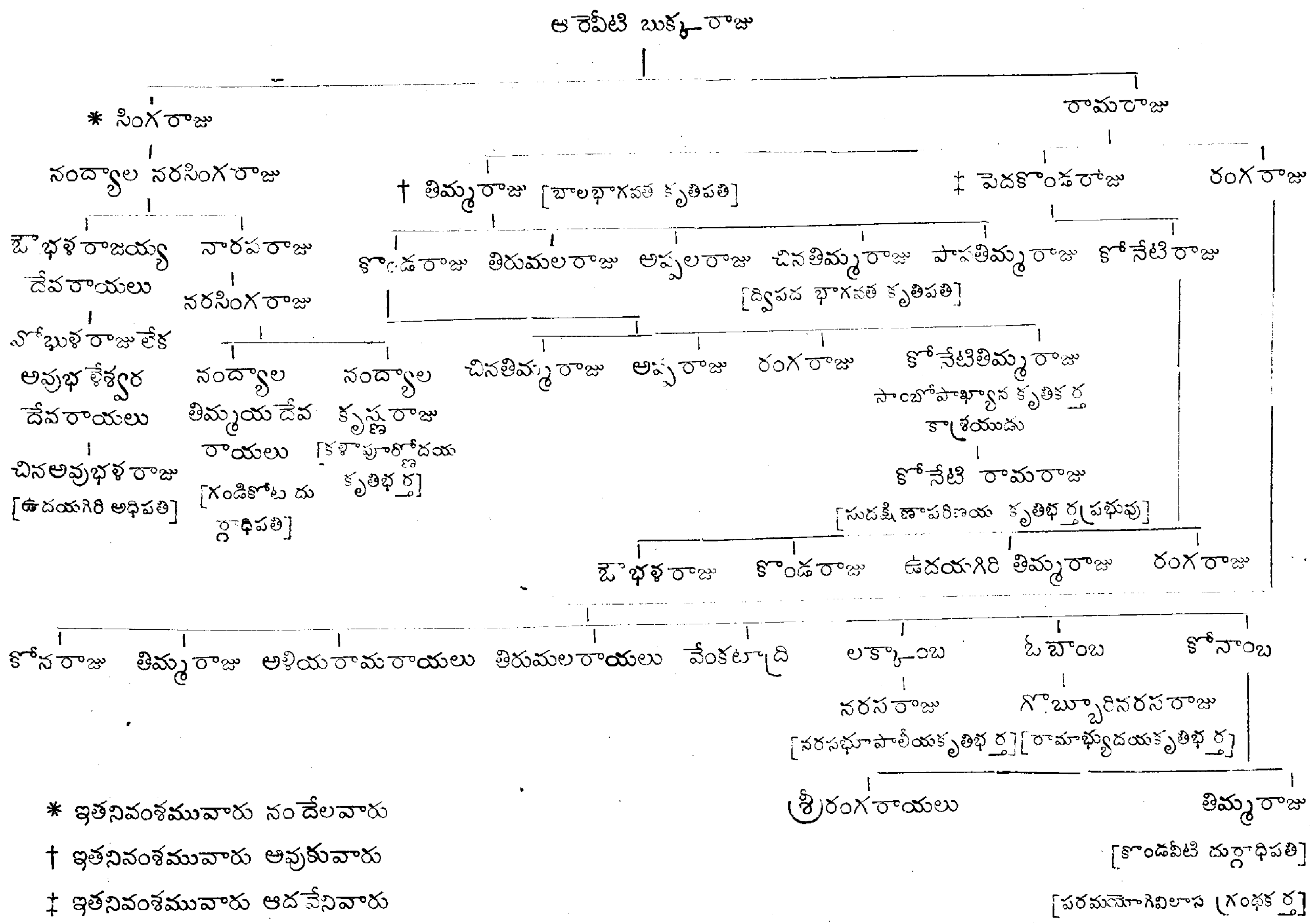
1. Ep. Coll. No. 800-1917.

డు గతించెనన్న విషయమును సందేహాస్పదములుగ నున్నవి. ఈ సందేహములలో మొదటిదానిని అచ్యుతరాయల కాలముననే కానవచ్చు సదాశివరాయల శాలివాహనశకము ౧౪౫౯-వ హేవిళంబినాటి తామ్రశాసనము బలపఱచుచున్నది. దాని ననుసరించిచూడగా అచ్యుతరాయలు తాను జీవించి యుండగనే సదాశివరాయలను తన యనంతరము ప్రభుత్వము చేయునట్లు నియమించి, యువరాజును గావించెనేమో యని తోచును. ఇందుకు తోడు కొన్ని శాసనములలో సదాశివరాయలు అచ్యుతరాయల కొడుకని తెలుపబడినది. యువరాజగుట సదాశివరాయలు అచ్యుతరాయలకు కొడుకన జెల్లును. అసలు కొడుకైన వేంకటపతిరాయల శాసనము లేవియు కానరావు. అతనిని అచ్యుతరాయలు యువరాజును గావింపకపోవుటయే నిజమగునెడల అట్లుగావింపకపోవుటకు ప్రబలకారణ మేదైన నుండవలెను. ఇంతవఱకు నట్టిదేదియు తెలియరాలేదు. కాని శాలివాహనశకము ౧౪౬౩-వ ప్లవసంవత్సరమునాటి అచ్యుతరాయల యొకానొక శాసనమున వేంకటాద్రిరాయ మహారాయలకు పుణ్యముగ నొక ధర్మకార్య మాచరింపబడినట్లు తెలియుట వలన అచ్యుతరాయలు జీవించియుండగనే అతని కడపటిదినములలో అతని బావమఱదియైన సలకము తిమ్మయదేవ మహారాయలు వేంకటాద్రి రాయ మహారాయలనుగూడ యువరాజుగ ప్రకటించె నేమోయని సందియమగుచున్నది. ఎట్లయినను, ఈ విషయము లన్నియు ముందుముందు పరిశోధన వలన దేలవలసిన యంశములేయైనను సదాశివ మహారాయల శాసనములు శోభకృతు సంవత్సరము వైశాఖమాసమునుండియే కాన్పించుటచేత నాతడు అప్పటికే రాజ్యమేలుచుండినట్లు మాత్రము నిశ్చయింప నగును. సదాశివదేవమహారాయలు రాజ్యారూఢుడైన పిదప నొసంగిన తామ్రదాన శాసనములలో నెల్ల నేను చూచినంతవఱకు ఈ కొల్లిపఱశాసనమే మొట్టమొదటిది. ఇందే దీని ప్రాముఖ్యము కలదు.

సదాశివరాయలను విజయనగర సామ్రాజ్యమున కభిషిక్తునిం జేసినవాడు రామరాయలు. రామరాయాదులు చంద్రవంశజులు; ఆత్రేయసగోత్రులు. ఆరవీటి బుక్కభూపాలుని వంశమువారగుట వీరిని ఆరవీటి వారందురు. దానకారకుడైన కోనేటి తిమ్మరాజుకూడ ఆరవీటి వంశజుడే; ఆత్రేయ సగోత్రుడే; అళియరామరాయలకు బంధువుడే. ఈ ప్రక్క పొందుపఱుపబడిన ఆరవీటివారి వంశవృక్షమును పరిశీలించిన రామరాయలకును, కోనేటి తిమ్మరాజునకును గలబంధుత్వము విశదము కాగలదు.

1. Ep. Coll. 373, 1911

ఆరవీటివారి వంశవృక్షము

రామరాయల తండ్రియైన రంగరాజును, కోనేటి తిమ్మరాజు తాతయైన తిమ్మరాజును సోదరులు. అందువలన కోనేటి తిమ్మరాజునకు అళియరామరాయలువరుసకు పెదతండ్రి. ఈకోనేటి తిమ్మరాజు శాసనములు రెండు కాన్పించుచున్నవి. అందొకటి హంపి విట్ఠలేశ్వరాలయమున గలదు.[1] అది శాలివాహన శకము ౧౪౭౭ వ క్రోధిసంవత్సరము నాటిది. కోనేటి తిమ్మరాజు తనతండ్రియైన కొండరాజునకు పుణ్యముగా చేసిన దానమును దెలుపుచున్నది. రెండవది నెల్లూరుజిల్లా ఆత్మకూరు తాలూకా ఆత్మకూరు గ్రామములోనిది. అది యీక్రిందిరీతి నున్నది.

"విజయాబ్బు(భ్యు)దయ శాలివాహన శకవరుషంబ్బులు ౧౪౮౧ అగు రెంటినర (శ) సంవ్వ [త్స*] ర పుష్యమి(శు) ౧౩ నాండు కోనేటితిమ్మరాజయ్య గట్టించిన చెరువు శ్రీరామచంద్రా నీపాదమేగతి శ్రీశ్రీశ్రీం జ(జే)యునూ(ను) ధమ్మఁ౯ంనడపవలెనూ(ను)."

ఇవియే యింతవఱకు నేనుచూడగలిగిన కోనేటి తిమ్మరాజు శాసనములు. పైవాటి ననుసరించిచూచినచో సదాశివరాయలు ఈ దానశాసనము నొసంగునాటికి కోనేటి తిమ్మరాజు హంపీవిజయనగరప్రాంతముననే యుండినట్లు తెలియగలదు. ఈతిమ్మరాజు తాతయైన రామరాజుకొడుకు తిమ్మరాజు నరపతి విజయమను నామాంతరముగల రామరాజీయమున నిట్లభివర్ణింపబడి యున్నాడు:

ఆతిమ్మనృపతి భూకాం
తాతిలకంబైన యవుకుఁ దానేలుట వి
ఖ్యాతిగ నప్పురి పేరఁ౯
బ్రీతిని దనకులమునెలయఁ బెంపొందె మహిఁ౯.

ఈ పైపద్యమువలన తిమ్మరాజు వంశమువారైన కోనేటి తిమ్మరాజాదులు అవుకువారు అని ప్రసిద్ధులైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే రామరాజు కుమారుడును, తిమ్మరాజు సోదరుడునైన కొండరాజు సంతతివారు ఆరవేటి వారనియు, ఆరెవీటి బుక్కరాయల కుమారుడైన సింగరాజు సంతతివారు నందేలవారనియు ప్రసిద్ధులైరి.

కోనేటి తిమ్మరాజు ఆంధ్రభాషా పోషకుడు. రామరాజు రంగప్పరాజను క్షత్రియ కవికి ఈ తిమ్మరాజు ఆశ్రయుడు. ఆతడు సాంబోపాఖ్యానమనియెడి యైదాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచించెను. అవుకువారి లోనివాడైన కోనేటి తిమ్మరాజు మాత్రమే కాక యాతని తాతయైన తిమ్మరాజు దోనూరి కోనేరు నాథకవినుండి బాలభాగవతము నంకితము గైకొనెను. కోనేటి తిమ్మరాజు తండ్రియైన కొండరాజుసవతిసోదరుడుచినతిమ్మరాజు ద్విపదభాగవతమునకు కృతిపతి ఇట్లే ఆరెవీటి వారిలోని చాలమంది యితర రాజవరేణ్యులు కూడ ఆంధ్రభాషాపోష నాదరించి, సుప్రసిద్ధులైన కవివరేణ్యుల కాశ్రయమొసంగి, వారినుండి పెక్కుకృతుల నందికొనిరి.

సదాశివరాయలకు రాజ్యాభిషేకము గావించి యాతనిపేర కర్ణాటరాజ్యమునంతయు పాలించిన అళియరామరాయలు హిందువులకు, మహమ్మదీయులకు క్రీ. శ. ౧౫౬౫ లో తాలికోటలో జరిగిన ఘోరసంగ్రామమున వీరశయనము నొందెను. ఆతని పిదప నాతనిస్థానమును ఆతని సోదరుడైన తిరుమల దేవరాయలు ఆక్రమించి కర్ణాటరాజ్యనౌకను నడపు కర్ణధారుడయ్యెను. ఈసోదరు లిరువురునుగూడ విద్యాధికులు; ఆంధ్రభాషాభిమా

1. Ep. Coll. No. 12-1904

నులు. వీరిలో రామరాయలు మొట్టమొదట భట్టుమూర్తి యనబరగు రామరాజభూషణుని తన యాస్థానకవిగ జేసికొని యాదరించి, యాతడు రచియించిన 'బహుసంస్కృతాంధ్ర కృతుల' మెచ్చుకొనిన 'నానాకళాపారీణు'డైన రసజ్ఞుడు. ఈ రామరాయల మూలముననే భట్టుమూర్తికి 'రామరాజభూషణు' డన్న నామము కలిగెనందురు. రామరాయల తరువాత నాతనిసోదరుడైన తిరుమల రాయలుకూడ రామరాజభూషణునాదరించి యాతనివలన సుప్రసిద్ధాంధ్రకావ్య మగు 'వసుచరిత్రము'ను కృతి నందికొనెను. రామరాయలయొక్క మేనల్లుడు, ఆతనిసోదరియైన లక్కమాంబకుమారుడు నగు నరసరాజు రామరాజభూషణుని కాశ్రయుడు. ఈతని కంకితముగనే నరసభూపాలీయ మను కావ్యాలంకారసంగ్రహము రచింపబడెను. రామరాయల మఱియొక సోదరియైన ఓబమాంబ కొడుకగు గొబ్బూరి నరసరాజు అయ్యలరాజు రామభద్రకవినుండి రామాభ్యుదయమను కావ్యమును అంకితము గైకొనెను. వేఱొక సోదరియైన కోనమాంబకొడుకును కొండవీటి దుర్గాధిపతియు నైనతిమ్మరాజు స్వయముగ కవియై పరమయోగివిలాసమనెడి యేడాశ్వాసముల ప్రబంధమును రచియించెను. ఇట్లే ఆరెవీటి బుక్కరాజు మనుమడగు నంద్యాల నరసింగరాజు మునిమనుమడైన నంద్యాల కృష్ణరాజు పింగళి సూరనామాత్యు నాదరించి పోషించి యాతనినుండి కళాపూర్ణోదయము నంకితము గైకొనియెను.

తుదకీయారవీటివంశపురాజుల మంత్రులు కూడ కవుల నాదరించి వారినుండి కృతులను అంకితముగైకొని యున్నారు. కోనేటి తిమ్మరాజు కుమారుడైన రామరాజు మంత్రి యగు పులిజాల సోమామాత్యుడు తెనాలి అన్నయ కవినుండి సుదక్షిణాపరిణయమను కృతినందుకొనెను. అన్నయ కవి తనకృతిపతిప్రభువైన రామరాజుతండ్రి యగు మన కోనేటితిమ్మరాజునుతన సుదక్షిణా పరిణయమున నిట్లు లభివర్ణించియున్నాడు.

"తృప్తిగావించె దైతేయ విధ్వంసికి
మేటి రామానుజ కూటకోటి
సర్పించెఁ గీర్తికాంతాగ్రహారములుగా
నగ్రహారములు ధరామరులకు
నిశ్రేణిగా నిల్పె నిజభుజాఖడ్గంబు
నమరేంద్రపురికేగు నరివరులకు
బుధులఁ బెన్నిధులఁ దన్పుచు ధాత్రిఁ బాలించె
ధర్మంబు నాల్గుపాదములఁ జనఁగ
భరతమాంధాతృనహుష నాభాగ రఘు య
యాతిరఘురామ విఖ్యాతి నతిశయిల్లె
రాజమాత్రుండె యౌదార్య రాజరాజు
దీప్తిదినరాజు కోనేటి తిమ్మరాజు."

ఈవిధమున ఆరెవీటివారి యొక్కయు, కోనేటివారియొక్కయు చారిత్రము ఆంధ్రభాషాయోష కలంకారభూతమైనది. వారి కాలముననే ఆంధ్రకవితాకల్పలత సత్ప్రసూనములు కాచినది. అట్టి భాషాపోషకులైన వారిలో నొక్కడై చిరయశస్సును సముపార్జించిన కోనేటితిమ్మరాజు ఈకొల్లిపఱ గ్రామ దానమునకు కారణభూతుడైనవాడు.

శాసనకావ్యకర్తృత్వ

సదాశివదేవమహారాయల యాజ్ఞచొప్పున సభాపతి స్వయంభువు అనునతడు ఈ శాసనకావ్యమును చెప్పెను; రాగిరేకులపైన శాసనకావ్యమును చెక్కినవాడు వీరణకుమారుడైన వీరణాచార్యుడు. సాధారణముగ సదాశివదేవరాయల శాసనకావ్యములను రచియించినదియు, రేకులపై చెక్కినదియును వీరిరువురే.

ప్రతిగ్రహీతల పట్టిక.

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీత పేరు	తండ్రి పేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
1	కృష్ణభట్టు	యల్లంభట్టు	భారద్వాజ	...	4
2	రామలింగభట్టు	వల్లంభట్టు	లోహిత	...	3
3	లింగంభట్టు	పర్వతభట్టు	కుత్స	...	3
4	గోవిందభట్టు	పిన్నాభట్టు	గార్గ్య	...	3
5	శింగాజ్యోతిష్కుఁడు	గంగాధరసుధి	భారద్వాజ	...	2
6	నారసింహుడు	నారసింహసుధి	భారద్వాజ	...	2
7	కామయ	అప్పావధాని	భారద్వాజ	ఆపస్తంబ	2
8	కొండుభట్టు	లక్ష్మీభట్టు	గౌతమ	...	3
9	పురుషోత్తమభట్టు	కామాభట్టు	లోహిత	...	1
10	రామావధాని	లింగాభట్టు	శాలావత	...	1
11	శంకరసుధి	గోవిందభట్టు	గార్గ్య	...	1
12	అనంతభట్టు	తిరుమలసూరి	లోహిత	...	1
13	తిప్పాభట్టు	శింగరిభట్టు	శాండిల్య	...	1
14	తిప్పావధాని	వల్లంభట్టు	భారద్వాజ	...	1
15	తెలుంగయ	గంగాధరసుధి	గార్గ్య	...	1
16	తిమ్మాభట్టు	రామాభట్టు	భారద్వాజ	...	1
17	నారయ	శింగరిభట్టు	శాండిల్య	...	1
18	సర్వాభట్టు	కామాభట్టు	కౌశిక	...	1
19	సూరుభట్టు	సూరుభట్టు	గౌతమ	...	1
20	శ్రీనివాసుడు	వైకుంఠభట్టు	గౌతమ	...	1
21	సూరావధాని	శంకరభట్టు	కాశ్యప	...	1
22	మల్లయ	తిరుమలాఖ్యుడు	గార్గ్య	...	1
23	అన్నయ	పర్వతసుధి	కుత్స	...	1
24	యల్లయ	అబ్బాభట్టు	గార్గ్య	...	1
25	యజ్ఞుభట్టు	వల్లంభట్టు	లోహిత	...	1
26	పెద్దిభట్టు	అల్లాళభట్టు	కుత్స	...	1
27	లింగంభట్టు	లింగంభట్టు	భారద్వాజ	బహ్వృచ	1
28	తిమ్మాభట్టు	సర్వాభట్టు	శ్రీవత్స	...	1
29	అన్నంభట్టు	పోతాభట్టు	ఆత్రేయ	బహ్వృచ	1
30	రామయ	తిమ్మాభట్టు	కౌశిక	...	1
31	రామయ	అన్నంభట్టు	హరిత	...	1
32	రామాభట్టు	అప్పాభట్టు	భారద్వాజ	...	1
33	సర్వాభట్టు	యజ్ఞుభట్టు	కాశ్యప	...	1
34	గోపీనాథభట్టు	అనంతభట్టు	భారద్వాజ	...	1
35	హరిభట్టు	యల్లావధాని	మిత్రయవస	...	1
36	నారసింహభట్టు	ధర్మాభట్టు	కాశ్యప	...	1
37	కేశవభట్టు	కొండుభట్టు	కాశ్యప	...	1

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీత పేరు	తండ్రి పేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
38	రామాభట్టు	యజ్ఞంభట్టు	భారద్వాజ	...	1
39	నారసింహాభట్టు	వేదయ	శ్రీవత్స	...	1
40	వేదయ	గంగయ	హరిత	...	1
41	సూరయ	యల్లుదీక్షితులు	వాధూల	...	1
42	అన్నంభట్టు	హరిదీక్షితులు	వాధూల	...	1
43	కాం(కొం)డయ	హరిదీక్షితులు	వాధూల	...	1
44	సింగయ	గోపాభట్టు	వాధూల	...	1
45	తిమ్మయ	వల్లంభట్టు	కౌండిన్య	...	1
46	గంగయ	తిప్పాభట్టు	భారద్వాజ	...	1
47	సూరుభట్టు	మాధవయ్య	భారద్వాజ	...	1
48	కామావధాని	తిమ్మభట్టు	కౌశిక	...	1
49	లక్ష్మయ	నారసింహాభట్టు	శాండిల్య	...	1
50	గణేశుడు	లక్ష్మణార్యుడు	శాండిల్య	...	1
51	శింగయ			...	1
52	యల్లంభట్టు	అన్నంభట్టు	భారద్వాజ	...	1
53	సూరుభట్టు	శింగణాధ్వరి	హరిత	...	1
54	తిమ్మభట్టు	అప్పలదీక్షితులు	హరిత	...	1
55	పేరుభట్టు	పురుషోత్తమయజ్వ	హరిత	...	1
56	వాజపేయులు	యజ్ఞేశ్వరాధ్వరి	హరిత	...	1
57	ముత్తావధాని	తిమ్మావధాని	గౌతమ	...	1
58	వేదయ	పర్వతభట్టు	వత్స	...	1
59	యజ్ఞుభట్టు	అబ్బాభట్టు	గార్గ్య	...	1
60	రామకృష్ణుడు	రామకృష్ణుడు	లోహిత	...	1
61	అన్నంభట్టు	రంగభట్టు	గౌతమ	...	1
62	విరూపాక్షభట్టు	లింగంభట్టు	హరిత	...	1
63	లింగయ	వెన్నభట్టు	భారద్వాజ	ఆపస్తంబ	1
64	సోమయసుధి	నృసింహాభట్టు	భారద్వాజ	బహ్వృచ	1
65	యజ్ఞుభట్టు	వల్లంభట్టు	కౌశిక	...	1
66	కొండయ	తిమ్మభట్టు	కౌశిక	...	1
67	పర్వతభట్టు	లింగంభట్టు	వత్స	...	1
68	నీలావధాని	నారాయణభట్టు	కాశ్యప	...	1
69	పోచయ	వేదయ	భారద్వాజ	...	1
70	యజ్ఞుభట్టు	దోతయ	కౌండిన్య	...	1
71	నారయ	చెన్నభట్టు	కౌశిక	...	1
72	అబ్బాపండితుడు	రామచంద్రపండితుడు	కౌశిక	...	1
73	వీరయ	గంగాధరసుధి	కాశ్యప	బహ్వృచ	2
74	పర్వయ	పోచిభట్టు	కాశ్యప	బహ్వృచ	1
75	కృష్ణుడు	పర్వతభట్టు	కాశ్యప	...	1
76	యల్లయ	రామయ	కాశ్యప	...	1

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీత పేరు	తండ్రిపేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
77	ఉండము	మల్లయ	కౌశిక	...	1
78	మూర్తినామకుడు	అనంతభట్టు	కాశ్యప	...	1
79	కొండయ	రామయ	లోహిత	ఆపస్తంబ	1
80	కృష్ణంభట్టు	లింగంభట్టు	ఆత్రేయ	...	1
81	వీరయ	సింగయ	శ్రీవత్స	ఆశ్లాయన	1
82	సర్వావధాని	వీరుభట్టు	గౌతమ	...	1
83	మల్లాజ్యోతిష్కుడు	గంగాధరసుధి	భారద్వాజ	...	1
84	కృష్ణయ	శింగయ	కౌశిక	ఆపస్తంబ	1
85	శింగయ	ఉపేంద్రయ	హరిత	...	1
86	నారయ	సర్వయ	హరిత	...	1
87	హరిభట్టు	శ్రీనివాసుడు	గౌతమ	...	1
88	వేదయ	మల్లయ	శ్రీవత్స	...	1
89	నారయ	తిమ్మయ	కాశ్యప	...	1
90	పెద్దయ	అనంతయ	కౌండిన్య	బహ్వృచ	$\frac{1}{2}$
91	నాగయ }	లక్ష్మయ	హరిత	...	1
92	విరుప్పయ }			...	1
93	అమరయ	మల్లయ	కాశ్యప	...	1
94	తిమ్మయ	లింగయ	భారద్వాజ	...	1
95	యల్లయ	యల్లయ	భారద్వాజ	...	2
96	మల్లయ	కామయ	లోహిత	...	1
97	కొండయ }	సోమయ	కాశ్యప	...	$\frac{1}{2}$
98	యల్లయ }			...	$\frac{1}{2}$
99	కృష్ణయసుధి	చిట్టాపండితులు	శ్రీవత్స	...	$\frac{1}{2}$
100	వేదయ	చిట్టయ	ఆత్రేయ	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
101	గంగయ	సర్వాణభట్టు	కాశ్యప	...	$\frac{1}{4}$
102	కొండయ	తిమ్మాభట్టు	గౌతమ	...	$\frac{1}{4}$
103	కొండయ	తిమ్మావధాని	హరిత	...	$\frac{1}{2}$
104	కొండయ }	గోవిందావధాని	కుత్స	...	1
105	పెద్దయ }			...	1
106	అమరయ	కామయ	లోహిత	...	$\frac{1}{2}$
107	పెద్దిభట్టు	పెద్దిభట్టు	కాశ్యప	...	$\frac{1}{2}$
108	చక్రయ	అప్పయ	భారద్వాజ	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
109	నాగయ	అన్నంభట్టు	కాశ్యప	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
110	తెలుంగయ	అన్నంభట్టు	భారద్వాజ	...	$\frac{1}{2}$
111	తిప్పయ	సోమయసుధి	హరిత	...	$\frac{1}{2}$
112	అబ్బాభట్టు	సర్వాభట్టు	కౌశిక	...	1
113	శింగయ	వేదయ	భారద్వాజ	...	1
114	తిమ్మయ	కామయ	భారద్వాజ	...	1
115	గుండయ	వల్లంభట్టు	కౌశిక	...	1

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీతపేరు	తండ్రిపేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
116	అల్లాలభట్టు	సూరుభట్టు	భారద్వాజ	...	1
117	శింగాభట్టు	రాఘువభట్టు	కాశ్యప	...	1
118	తిమ్మయ	లక్ష్మయ	కుత్స	...	$\frac{1}{2}$
119	గంగయ	అప్పయ	లోహిత	...	$\frac{1}{2}$
120	అమరయ	పెద్దిభట్టు	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
121	కొండయ	అమరయ	హరిత	...	$\frac{1}{2}$
122	యజ్ఞయ	కామాభట్టు	హరిత	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
123	పురుషోత్తమభట్టు	అప్పయ	కాశ్యప	...	$\frac{1}{2}$
124	యజ్ఞావధాని	తిమ్మాభట్టు	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
125	లింగయ	మాదయ	కుత్స	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
126	న(శిల)త్సయ	తిప్పాభట్టు	కౌండిన్య	...	$\frac{1}{2}$
127	రామయ	కృష్ణయ	శాలావత	...	$\frac{3}{4}$
128	వేదయ	కృష్ణయ	శాలావత	...	$\frac{3}{4}$
129	గోపయసుధి	పోచయ	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
130	నాగయ	మల్లయ	కౌండిన్య	...	$\frac{1}{2}$
131	నాగాభట్టు	తిప్పాభట్టు	కౌండిన్య	...	$\frac{1}{2}$
132	గంగయ	యజ్ఞుభట్టు	లోహిత	...	$\frac{1}{2}$
133	సర్వయ	గంగాధరభట్టు	భారద్వాజ	...	$\frac{1}{2}$
134	పిన్నయ	వాసయ	హరిత	ఆపస్తంబ	$1\frac{1}{2}$
135	సర్వయ	కృష్ణభట్టు	గౌతమ	...	$\frac{1}{2}$
136	శింగయ	సోమయ	పరాశర	...	$\frac{1}{2}$
137	లింగప్ప	గంగయ	గార్గ్య	...	$\frac{1}{2}$
138	కృష్ణభట్టు	నామయ	భారద్వాజ	...	$\frac{1}{2}$
139	చక్రయ	రామయ	శాలావత	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
140	నాగయ	కామయ	హరిత	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
141	కృష్ణయ	అన్నయ	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
142	లత్సయ	రామయ	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
143	అక్కయ	శంకరభట్టు	కాశ్యప	...	$\frac{1}{2}$
144	అబ్బాభట్టు	మల్లభట్టు	గార్గ్య	...	$\frac{1}{2}$
145	మల్లయ	మాదయ	గౌతమ	ఆపస్తంబ	$\frac{1}{2}$
146	రామయ	నారయ	లోహిత	...	$\frac{1}{2}$
147	కొండయ	అన్నంభట్టు	కౌండిన్య	...	$\frac{1}{2}$
148	తిమ్మయ	అప్పయ	హరిత	...	$\frac{1}{2}$
149	యల్లంభట్టు	కృష్ణభట్టు	కాశ్యప	...	$\frac{1}{2}$
150	యల్లయ	తిమ్మాభట్టు	లోహిత	...	$\frac{1}{2}$
151	భైరవయ	తిమ్మాభట్టు	కౌశిక	...	$\frac{1}{2}$
152	లక్ష్మయ	రామయ	ఆత్రేయ	...	$\frac{1}{2}$
153	రామావధాని	కేసవాభట్టు	శాలావత	...	$\frac{1}{2}$
154	నాగయ	యజ్ఞరు	హరిత	ఆశ్వలాయన	$\frac{1}{2}$

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీతపేరు	తండ్రిపేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
155	గోపాభట్టు	పెద్దిభట్టు	కాశ్యప	...	½
156	అక్కయ	వల్లంభట్టు	భారద్వాజ	ఆపస్తంబ	½
157	కొండయ	నారయ	కౌండిన్య	...	½
158	సర్వాభట్టు	మల్లుభట్టు	భారద్వాజ	...	½
159	రామయ }	తిప్పయ	కాశ్యప	...	½
160	గంగయ }			...	½
161	అన్నంభట్టు	యల్లుభట్టు	కాశ్యప	...	½
162	పోతయ	తిప్పాభట్టు	కాశ్యప	...	½
163	వేదయ	నాగాభట్టు	కాశ్యప	...	½
164	కృష్ణభట్టు	నాగాభట్టు	కాశ్యప	...	½
165	తిమ్మయ	కోమయ	కౌండిన్య	ఆపస్తంబ	½
166	వేఃయ	నారసింహభట్టు	శాండిల్య	...	½
167	వేదయ	అబ్బాభట్టు	కాశ్యప	...	½
168	లింగాభట్టు	మల్లుభట్టు	కుత్స	...	½
169	తిరుమలయ	...	...	...	¼
170	రాఘవయ	...	...	...	¼
171	ప్రవ్వయ	...	...	...	¼
172	సూరావధాని	...	...	...	¼
173	తిమ్మయ	...	...	...	¼
174	వేదయ	...	...	...	¼
175	శింగయ	...	...	...	¼
176	సూరయ	...	...	...	¼
177	అనంతభట్టు	...	...	...	¼
178	హనుమయ	...	...	...	¼
179	లక్ష్మయ	...	...	...	¼
180	తిమ్మయ	...	...	...	¼
181	సర్వాభట్టు	...	...	...	¼
182	తిమ్మయ	...	...	...	¼
183	అబ్బయ	...	...	...	¼
184	శింగయ	...	...	...	¼
185	అబ్బాభట్టు	...	...	...	¼
186	యల్లయ	...	...	...	¼
187	కొండయ	...	...	...	¼
188	నాగయసుధి	...	...	...	¼
189	రామాభట్టు	...	...	...	¼
190	నాగయ	...	...	...	¼
191	సూరయ	...	...	...	¼
192	వల్లయ	వల్లంభట్టు	కౌండిన్య	ఆపస్తంబ	½
193	అచ్యుతయ	తిప్పాభట్టు	భారద్వాజ	...	½

సంఖ్య	ప్రతిగ్రహీత పేరు	తండ్రి పేరు	గోత్రము	సూత్రము	వృత్తి
194	లక్షయ	బసవభట్టు	...	...	$\frac{1}{4}$
195	తెల్లయ	నరసింహయ	...	...	$\frac{1}{4}$
196	పద్మనాభయ	...	కాశ్యప	...	1
197	వల్లభయ	...	,,	...	1
198	తిమ్మయ	...	,,	...	1
199	గోపయ	...	,,	...	1
200	పెద్దయ	...	శ్రీవత్స	...	1
201	రంగయ	...	,,	...	1
202	కృష్ణయ	...	,,	...	1
203	కోనయ	...	,,	...	1
204	పురుషోత్తమయ	...	భార్గవ	...	1
205	తిమ్మయ	...	,,	...	1
206	నారసింహభట్టు	సోమనాథభట్టు	హరిత	...	1
207	వీరయ	శింగయ	శ్రీవత్స	బహ్వృచ	$\frac{1}{2}$
208	సర్వయ	గంగయ	,,	...	$\frac{1}{2}$
209	అబ్బయదీక్షితులు	...	...	...	$\frac{1}{4}$
210	వేదయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
211	అనంతయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
212	తిమ్మయ	తాతయ	శాలావత	...	1
213	యల్లయ	రామాభట్టు	లోహిత	...	1
214	ఈశ్వరభట్టు	కస్వభట్టు	భారద్వాజ	...	2
215	రామయ	...	...	...	$\frac{1}{2}$
216	దేవయ	...	...	...	$\frac{1}{2}$
217	యాల్లయ	...	...	...	$\frac{1}{2}$
218	తిమ్మయ (పెండిసాకు)	...	...	...	$\frac{1}{2}$
219	కొండుభట్టు	...	...	...	$\frac{1}{2}$
220	లత్సయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
221	కసవాభట్టు	...	...	...	$\frac{1}{4}$
222	కొండయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
223	కృష్ణయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
224	శింగయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
225	శింగయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
226	సోమయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
227	గంగయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
228	నాగయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
229	కొండయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
230	కొండయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
231	గోపయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
232	పేరయ	...	...	...	$\frac{1}{4}$
233	భాగవతుల రామయ	...	...	...	1
					$1848\frac{3}{4}$

శుష్కనది

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

పరమేశ్వరుఁడు నిజభక్తుల యార్తిఁ
బరిహరింపఁగ నెంచి పరువెత్తు వేళఁ
గరఁగియాతని మనఃకంజంబు నుండి
పరువడిఁ జను సత్కృపారసం బట్లు
సత్కవీశ్వరు వచశ్శక్తి సంపత్తి
నుత్కటంబై శ్రోత లుబ్బూట లూఱ
ననుపదంబును వ్యక్తమై యొప్పుచుండు
ననుపమంబైన కావ్యరసంబు భంగిఁ
దనయుల ముద్దాడుతఱి మాతృదేవి
మనసున వెలయు ప్రేమరసంబు పోల్కి
నధికమై శీతలంబై నితాంతంబు
మధురమై ప్రకటనిర్మలతఁ బెంపొంది
గలగల జాల్వాఱు కమనీయవారి
కలలోని సంపదకైవడిఁ దొలఁగె
భోగహీనుని భాగ్యభోగ్యంబులట్లు
త్యాగశూన్యుని ధనద్రవ్యంబులట్లు
నుత్తుంగభావసంయుక్తిఁ దీరముల
నొత్తుచు నెగఁదట్టి యొరయుచుఁ బేర్మి
నెసఁగిననీ రిప్పు డేమయ్యెనొక్కొ!
యిసుక తిప్పలు దేర నిట్టింకులింక
పసుఁ గీఁతలుగొట్టు నీయేటిలోన
జానుదఘ్నంబైన జలమేని లేదు.
గడల కందని లోతుగల ప్రవాహమునఁ
బుడిసిలింపఁగ నొక్కబొట్టని లేదు.
వాటంబుగాఁ దొల్లి వట్రొడ్డి పాఱు
నేటిలో నీ రిప్పు డింకిపోయినది.
గుబురులుగట్టి కార్కొని చిగిరించి
సొబగుగా సోగలై జొంపంబు లగుచుఁ
దీరంబులందు వర్ధిలినవృక్షములు
కారాకు డుల్ల నక్కట! మోడువాఱెఁ
దొలుత నీనదిలోనితోయముల్ ద్రావు
నలవాటుచేతఁ బేరాసతో వచ్చి
యెచ్చోట జల మొకయించుక లేమి
వచ్చినత్రోవఁ బోవలసె జంతువులు
వట్టిపోయిన యెల్లి వానకాలమున
నెట్టన పఱద రా నిండక యున్నె?
పర్వతంబుల మేఘపఙ్క్తి వర్షింప
నుర్వికి సెలయేటియూటలే దిగవో?
గిరులపై హిమ మర్కకిరణజాలములఁ
గరఁగి క్రిందికి నొడికలుగట్ట లేదో?
కానలలో నవగ్రహము సేకూర
దీనికి నుపనదల్ తేవో జలంబు?
ధారుణీధ్రములపొంతల నూరుసహజ
ధారలే యెండి రిక్తములైన వేమొ?
కాలవశంబుచేఁ గాఁబోలు దీని
కీ లేబరం బిప్పుడిట్లు ప్రాప్తించె
నక్కటా! కొన్నినాళ్లత్యుచ్ఛ్రయంబు
తక్కువల్ గొన్నాళ్లు తప్ప వెవ్వరికి
దైవంబు సేయు నుత్తరకాలఫలము
లేవారికిని దొల్త నెఱుఁగంగఁ బడవు.
తనకల్మియే శాశ్వతం బని పొంగు
మనుజున కిది నీతిమార్గంబు గఱపు
వచ్చునే నురల నెప్పటియట్ల తొంటి
యచ్ఛస్థితులు దీని కొకనాటి కైన?
రసమయజీవనప్రసర ముప్పొంగ
రసికాభినంద్య పూర్ణప్రసాదాంబు
సహితమై లోకప్రశస్త ప్రవాహ
మహితమై తగు టిదిమరల నెన్నటికొ?

ఆంధ్ర నాటకముల విజృంభణము

దర్భా యజ్ఞేశ్వరసోమయాజులు గారు, బి. ఏ., యల్. టి.,

ఆంధ్ర దేశము చాలకాలమునుండి ప్రఖ్యాతిఁ గన్నదయ్యును, నాంధ్రవాఙ్మయము మాత్ర మంతపురాతనమైనదానివలెఁ గాన్పించుటలేదు. మనసారస్వతమునకు సంబంధించిన విషయములన్నియుఁ గూడఁ దీవ్రశోధనలకుఁ బాల్పడవలసియున్నవి. ఇట్టిపరీక్ష నందవలసిన వానిలో నాటకవాఙ్మయ మొకటి. ప్రస్తుతము మనవారిలో నొకకొందఱు నాటకములనుగూర్చి గ్రంథములను వ్యాసములను వ్రాయుచున్నారు. కొందఱిదివఱకొకకొన్నింటినిగూడ వ్రాసియున్నారు. ఇందఱు పెద్దలు తఱచి వ్రాసిన విషయములనుగూర్చి నేవ్రాయ నుంకించుట యొక మొండిసాహసమని నేనెఱుంగుదును. ఇట్టిపూనిక సాంతముగా నెఱవేర్చు నంతటి సామర్థ్యము నాయందున్నట్లును దోఁచుటలేదు. కపులు వారాశిబంధించుతఱిని ఉడత చేసిన స్వల్పసహాయము ట్లల్పమాత్రనాంశకలితమైన యీవ్యాసమును వ్రాయఁగడఁగితి. ఇందలి గుణలేశము లేమేనియున్నచోఁ గ్రహింతురుగాక యని వాచకులఁ బ్రార్థించుచు విషయరచనమున కుపక్రమించెదను.

ఈవ్యాసమున నాటకముల యావశ్యకత, వాని యుత్పత్తిక్రమము, వానియభివృద్ధి, వానిలక్షణములు, వాని ప్రస్తుతస్థితి, వానిని సర్వజనాదరణీయములుగా నొనర్చుటకై చేయవలసినయత్నములు, నను వీనినిగూర్చి నానేర్చువిధంబునఁ బ్రకటించెదను.

ప్రపంచమునందలి యన్ని సారస్వతములందును బ్రకృష్ట సారస్వతభాగములలో నాటకముల నొకశాఖగా భావించుచున్నారు. ఏదేని యొకజాతియొక్క యౌన్నత్యమునకు హేతుభూతములగు కారణజాలములలో దాని నాటకసారస్వత మొక్కటియనుట యతియోక్తికాదు. మతమును బోధించుటకు మిక్కిలి యుపయుక్తమైన సాధనము నాటకసారస్వతము. జాతీయతాశయముల నాయాజాతివారల మనంబులందు దృఢముగ నెలకొల్పఁగల సాధనము నాటకసారస్వతము. మానవుల మనంబులందు వీరరసమును రగుల్కొనఁజేయు సాధనము నాటకసారస్వతము. కరుణను, భక్తిని, అనుకంపను మనంబులం దుత్పన్నము చేయుటకు నాటకసారస్వతమే ముఖ్యసాధనము. నీతిగఱపుటకును, విద్యావిహీనులకు సద్వర్తనములను గఱపుటకును విద్యాధికులకును విద్యావిహీనులకును దగు సాహ్లాదమును గల్పించుచు వారిని దుర్మార్గవర్తులు గాకుండఁ జేయుటకును నాటకములే కారణభూతము లగుచున్నవి. మతవిభేదములను నిర్మూలించి యన్నిమతముల వారియెడ సమానభావమును గల్పింపఁజాలు నైపుణ్యముగలవి నాటకములు. వేయేల నాటకములు జాతియొక్కయు, తెగలయొక్కయు సంస్కరణసాధనములుగఁ బరిణమించుచున్నవి. ఇట్టి యుత్కృష్ట సారస్వతాంగము మనయాంధ్రమున నవీనముగా నంకురించినదని తెలుప నవసరములేదు. నాటకములే మన సంస్కృత సారస్వతమున నుత్తమగ్రంథము లనుపొగడ్తకెక్కినవి. ఆంగ్లసారస్వతమునఁ జాలఁ బ్రకృష్టనాటకములను రచించిన "షేక్స్పియర్" అనునాతఁడే కవిసామ్రాజ్య పట్టభద్రుఁడై నెగడినాఁడు. అభిజ్ఞానశాకుంతలమును రచించుటం జేసియేకదా కాళిదాసున కనూనమైన ప్రఖ్యాతి గల్గినది. ఇట్టి సర్వోత్తమమైన సారస్వతాంగము మనయాంధ్రదేశమున నేయేపరిణామముల నందుచుఁ బెంపొందుచు వచ్చినదో యించుక పరీక్షించి చూతము.

ఇప్పుడు నాటకముల నుబుసుపోకకై చూచువారు చాలమంది యున్నారు. ఇట్టి కాలక్షేపమునకై పుట్టిన విషయములను కాలక్షేపములని పిలుచుచున్నారు. ఇట్టి కాలక్షేపములను నాల్గుతెగలుగా విభజింపవచ్చును. విషయప్రధానములు, సంగీతప్రధానములు, అలంకారాంగ విక్షేప ప్రధానములు, హాస్యప్రధానములు నను నాల్గుభాగములే స్వాభావిక విభాగములుగ నేర్పడుచున్నట్లు నాకుఁ దోఁచుచున్నది. పురాణములు చదువుటను వీనిలో విషయప్రధానవిషయముగాఁ జెప్పియున్నాను. అనాదినుండియు మనదేశస్థుల కాముష్మికచింత మెండు. అర్థమునందు మనవారి కంతమోహమున్నట్లెందును నెచ్చటను గాన్పింపదు. పరదార ధనాదులయందు విముఖతయు, దయాసత్యశౌచములయందలి యాసక్తియు, దైవచింతచే ముక్తిగనుటయు నన్నవియే మన యార్యసంతతుల యాదర్శాశయములు. కావున నీ యాదర్శములనుగూర్చి బోధించు గ్రంథరాజములను జదివించుట వానిని వినుచుండుట యన్నవి మనదేశమునం దొక యనాదిసిద్ధ సాంప్రదాయము. పురాణశ్రవణమునందు ప్రేక్షకులు తాము వినువిషయములకే యెక్కువ గణ్యతను జూపించుచుందురుకాని పురాణములను చదువు పౌరాణికునిమీఁదఁ దమదృష్టిని నిలుపరు. దీనంతే సియే నే నిద్దానిని విషయప్రధానకాలక్షేపమని వక్కాణించితిని.

సంగీతప్రధానములగు కాలక్షేపములను మూఁడిటి క్రింద విభజింపవచ్చును. హరికథలు, వీరగీతములు గొల్లసుద్దులు నన్నవి యీతెగకుఁ జెందుచున్నవి. సంగీతప్రధానములనుటచే వీనియందు విషయమున కెట్టి ప్రాధాన్యమును లేదనిమాత్రము భావింపఁజనదు. వీనిలో ననాగరికగుణములను బ్రకటించెడిది గొల్లసుద్దులు. ఒక్కమానవుఁ డేదో యొకకథనుగూర్చి పాడుచుండును. ఆకథను వినవచ్చినవారిలో కొంద ఱాకీర్తన పల్లవి నొక్కుమ్మడిని పాడుచుందురు.

"హరిహరీ నారాయణో ఆదినారాయణ కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుఁడా!" యని రాజమహేంద్రవరములోని పడవలవాం డ్రందఱుఁగూడి పాడు ఆకీర్తనమే యీగొల్లసుద్దులకు లక్ష్యము.

వీరగీతములన్నవి యొకమహావీరుని చరిత్రయందలి యుత్కృష్టవిశేషములనుగూర్చి కీర్తించుచుండును. ఆంధ్రదేశమునం దాబాలగోపాలము వినియున్న వీరగీతము బొబ్బిలికథ. దీని పాడువాండ్రు తంబూరానుగుమ్మెటను, తాళములను, బొటనవ్రేలున రెండు కంచందలను, తోడుచేసికొని పాడుచుందురు. గొల్లసుద్దులఁబాడువారి కిట్టి యంత్రసహాయము లేవియును నుండవు. వీనిని జాగ్రత్తతో వినిన మనకు దేహమునఁ బులకలు పొడమును. వీనిశ్రవణమున మనకు జనించు వీరావేశము పోషితమైనచో మన మలఁతికాలములోనే వీరభటుల మయ్యెదము. మరాటీకథ, అంజమ్మకథ, తిరుపతమ్మకథ, మున్నగు నితరకథ లీతెగకుఁ జెందినవని యెఱుకపడుచున్నది. ఈపాటలనామముల నఱసిచూడ నివి, వీరరసమునో, భక్తిరసము, పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యమునోకూర్చి ముచ్చటించుచుండుననియు నివి యొక్కొక టొక్కొక్కరసమునుమాత్రమే పురస్కరించికొని యద్దాని దశలనన్నిటిని బ్రకటించుచుండుననియు మనము తెలిసికొనుచున్నాము.

వీనికంటె నాగరికతఁ జెంది సర్వజనాదరణీయమైన కాలక్షేపములు హరికథాకాలక్షేపములు. ఇవి సాధారణముగా దేవాంశసంభూతులయు, నవతారపురుషులయు చరిత్రములనుగూర్చి ముచ్చటించుచుండును. వీనియందు విషయమునకును, సంగీతమునకును సమానప్రాధాన్యమున్నది. వీనిని బ్రకటించువారికిఁ గొంచె మభినయజ్ఞానముకూడ నావశ్యకము. వీరు గజ్జెలు గట్టుకొని దుకూలములను ధరించి భక్తికి నలయు బాహ్యచిహ్నములను వెలిబుచ్చునలంకారములతో నలరారుచుండుటే సాంప్రదాయము. హరికథలను జెప్పువారికిఁ దోడుగా వాయులీనము, మృదంగము, తాళము, సుతికూడ నుండుటే చూచుచున్నాము. హరికథయం దొకటికంటె నెక్కుడు రసము లుండుట సహజము. వీని కెట్టి వైరుధ్యమును కలుగకుండఁ బోషించి ప్రకటించుచుందురు. ఇది యిట్లుండ, వీనియందుఁ గొంచెము సభ్యమగు హాస్యమునకుఁగూడ స్థానము గలదు.

ఇఁక మూఁడవవిభాగమగు నలంకారాంగవిక్షేపభూయిష్ఠములగు కాలక్షేపములనుగూర్చి యరయుదము.

ఈ తెగకుఁ జెందిన ప్రదర్శనములను మూఁడుభాగములుగా విభజింపవచ్చును. ఇవి తోలుబొమ్మలు, భాగవతములు, వీథినాటకములు ననువిధులఁ బరఁగుచున్నవి. వీనిలోఁ దోలుబొమ్మలన్నవి ప్రప్రథమమునుండియుఁ బ్రచారములోనున్నట్లు గ్రహించుచున్నాము. ఈ ప్రకటనములు సాధారణముగాఁ బురాణగాథలను బ్రకటించుచుండును. ఆయా ప్రకటిత విషయములందలి యాయా పాత్రముల నొక్కొకదాని నొక్కొక తోలుబొమ్మచే నెలయించి, యాయా పాత్రములు సంభాషించుసమయములం దాయా బొమ్మ నాడించుచుఁ గథనంతను బొమ్మలాటగాఁ బ్రకటించుచుందురు. వీరి ప్రకటనములందుఁ బాడెడిపాటకత్తు ప్రత్యేకసాంప్రదాయముగలదియైయున్నది. తెఱలో బొమ్మలనాడించుచు వారివారి సంభాషణములను బ్రకటించువా రొకరిద్దఱుండి బొమ్మల నాడించుచుందురు. ఈబొమ్మలు రెండుమూఁడు రీతులకంటె నెక్కుడు విధములుగాఁ దిరుగాడఁజాలవు. ఆడించువారి హస్తనైపుణ్యమును బట్టి యవి సమయానుకూలముగా వర్తించుచున్నట్లగపడును. తోలుబొమ్మలును, నీతెగలోని మూఁడుతెఱఁగుల కాలక్షేపములను రాత్రులందుఁ బ్రకటింపనర్హములేకాని దివమందుఁ బ్రకటింప ననర్హములు. పై రెండుతెగలలోని కాలక్షేపములను పగటిపూటలందేని, రాతురులందేని ప్రకటింపవచ్చును. తోలుబొమ్మలకు వలయుపరికరములు బొమ్మలు, దీపములు, తాళహంగు (తాళములు, సుతితిత్తి, మద్దెల) మున్నగునవి. వీనియందు హాస్యపాత్రములఁ బ్రకటించుబొమ్మ లుండును.

వీని తరువాతఁ బ్రచారములోనికి వచ్చినది భాగవతములు. ఇవి హరికథలకువలె భక్తిప్రధానము లయ్యును నెక్కువ శృంగారరసప్రధానములు. వీనియందు సాధారణముగాఁ గృష్ణునికథయే ప్రకటించుచుందురు. ఇందు సత్యభామయొక్క వగలాడితనమును, ప్రౌఢభావమును బ్రకటించుచుందురు. ఇందు స్త్రీపాత్రమునకే యెక్కువ ప్రాముఖ్యము. ఇందు పురుషపాత్రమును స్వీకరించినవాఁడే హాస్యము నేర్పినదిట్ట. ఈతఁడు సాధారణముగ భరతశాస్త్రమునందు నేర్పరియై యుండును. స్త్రీపాత్రమును ధరించినవాఁడు భరతశాస్త్ర విద్యాకోవిదుఁడై యుండవలెను. అంగవిక్షేపమే భాగవతమునకు జీవము; కథ స్వల్పము; శృంగారమే ప్రధానరసము; సరసమే దీనికి యాశయము; ఉత్తమపతివ్రతాలక్షణప్రకటనమే దీని ముఖ్యోద్దేశము; గయ్యాళుల దుర్ణయగర్హణమే కొంతమట్టునకు దీని సుచితమైన హాస్యము. దీని ప్రకటనమునకు వలయు పరికరములు, పాత్రములు ధరించుదుస్తులు, నలంకారములు, తాళము, మద్దెల, సుతి, ప్రధానపాత్రమువెంటఁ దోడుగాఁ బాడువాఁడుకూడ నొకఁడుండవలెను. ఇది రాత్రులందుఁ బ్రకటింప ననువైనదేకాని పగటియందుఁ బ్రకటింప ననర్హమని వేఱె చెప్పనక్కఱలేదు. పూఁతపూసికొనిన రంగులును, వేషములువేసి ధరించుకొనిన కట్టుసొమ్ములును బగటియం దేహ్యభాజనములుగా నగపడుటే దీనికిఁ గారణము.

కాలక్రమమునఁ బ్రేక్షకులు భాగవతావలోకనములచే విసుఁగుచెందుటచే నొకటికంటె నెక్కుడు రసములను బ్రకటించెడి భాగవతములవంటి కాలక్షేపము లాచరణలోనికి వచ్చినవి. వీనినే వీథినాటకములని యున్నాను. వీథియందుఁ బ్రకటించెడినాటకము లగుటచే దీనికీ నామమిడితిని గాని దీనికిని వీథియనఁబడెడి సంస్కృతనాటకవిభాగమునకు నెట్టిసంబంధమును లేదు. తోలుబొమ్మలవలె నేదో యొకకథను బురస్కరించికొని యందలిపాత్రముల నాయాపురుషులు ధరించుచు, భాగవతమునందువలె నాయాయవస్థల నభినయపూర్వకముగా వ్యక్తముచేయుచుఁ గాలక్షేపము చేసెదరు. వీనియందుఁ బాత్రములు భాగవతములందలి దుస్తులవంటిదుస్తులను, నగలను ధరించుచుఁ దెఱమఱుఁగున నొక్కొకపాత్రమునే తీసికొనివచ్చి రంగమునఁ బ్రవేశపెట్టుచు, నా పాత్రము యొక్క పనియైన తరువాత నిష్క్రమింపఁ జేయుచుఁ గథను బ్రకటించెదరు. ఇందు సంభాషణమే విషయప్రకటనావిధానము. దుస్తులు, ఆభరణములు, మద్దెల, తాళములు, సుతి యనునవియే దీని ప్రకటనమునకు వలయు పరికరములు.

కేవల హాస్యరసప్రధానములైన కాలక్షేపములు రెండు తెఱఁగులుగా విభజింపఁబడుచున్నవి. హాస్యగాండ్రు, పగటివేషగాండ్రు నను నీరెండుతెగలవారును

తమమాట నేర్పరితనము చేతను, వేషము చేతను, సహజవిరుద్ధప్రకటనముల చేతను మనమనంబుల నలరించెదరు. హాస్యగాండ్రకు వాచాలత మెండు. వారు విపరీతవిషయములను మానవుల కారోపించుచు, లోకవిరుద్ధ విషయములను సంభవాంశములుగఁ బ్రకటించుచు, విపరీతములగు విరోధాభాసములఁ బచరించుచు, చమత్కార బంధురముగ మాటలాడి ప్రేక్షకలోకంబు నలరించెదరు. వీరికిఁ దోడ్పాటగు పరికరము లేవియు నుండవు గాని వీరి కంఠము మాత్రము యిచ్చవచ్చినరీతిని సమయోచితములైన నినదంబులు చేయు సామర్థ్యముగలదిగా నుండును.

పగటివేషగాండ్రు కేవలహాస్యగాండ్రకువలెఁ జతురవచో విలాసలాలసులు. వాక్చాతుర్యమునకుఁ దోడు వీరికనుకరణనైపుణ్యముకూడ నావశ్యకము. వీరేదేని యొకగ్రామమునకువచ్చి యచ్చట కొన్ని దినంబులుండి దినమొకరీతిగ వేషము వేయుచు నింటింటికిఁ బోయి యావేషమునే చాతుర్యముతో భావగర్భితములైన గంభీరవాక్కులతోఁ బ్రకటించి యాయింటియజమానుల నలరించెదరు. వీరి నైపుణ్య నైసర్గికమెట్టిదో కాని వీరు వీరివేషములను బాగుగ నిగ్రహించెదరు. వీరు వేయు పంతులు, పటాణివేషములకు చాల ప్రసక్తిగలదు. పగటివేషగాండ్రకు వలయు పరికరములు వారివేషములకు వలయు దుస్తులు, తాళహంసు.

నానాటఁ బాశ్చాత్యనాగరికత ప్రబలి, పాశ్చాత్యవాఙ్మయపరిచయము గల్గి వారినాటకప్రకటనవిధానములు మనవాండ్రమనంబుల నలరింపసాగినదాదిగా మన వీథినాటకములు నూతనపరిణామములను గాంచినవి. నాటకశాలలు స్థాపించుట, రంగములను బ్రకటింపఁబోవు విషయానుగుణముగానుండు దృశ్యములతో నలంకరించుట, ఖరీదుగల దుస్తులను వేషగాండ్ర కొసఁగుచు నాయాపాత్రములను రంగములోనికిఁ గొనివచ్చుచు నిష్క్రమింపఁ జేయుచున్నారు. ప్రతియంకావసానమును దృశ్యప్రతిసీరముల మార్పులచేతను నాయా తెరలనువాల్చుట, చుట్టుట యను బాహ్యచిహ్నములచేతను బ్రకటించుచున్నారు.

ఇది యిట్లుండ మనవారు పారసీకనాటకసమాజముల మర్యాదలకు మట్టుపాడుట, నృత్యమునకుఁగూడ నాటకములం దొకకొంత ప్రాధాన్యమొసఁగుట, సప్తస్వరప్రస్తారమునం జనించి శాస్త్రజ్ఞుల సమ్మతిని వడసిన రాగములకే కట్టువడక కొన్ని పారసీకరాగములను గ్రహించి యాచరణలోనికిఁ గొనివచ్చుట, మున్నగు మార్పులను గల్పించి నవీననాటకములను బ్రకటించుచున్నారు.

నాటకములు కేవల దృశ్యకావ్యములే యగుటచే వాని లక్షణములుకూడ వాని ప్రకటనవిధుల ననుసరించి యించుక మారుచుండుట సహజము. ఇట్టి మార్పులను సూచించుటకుఁ బూర్వము వాని లక్షణములంగూర్చి మనవారును, మన మనుకరించిన పాశ్చాత్యులును నేర్పఱిచిన లక్షణముల నించుక యెఱుఁగుట యావశ్యకము.

దృశ్యప్రబంధములను రూపకములను సాధారణనామముతో వ్యవహరించుచున్నారు. ఇవియన్నియుఁగూడ నెవఁడో యొక నాయకుని యవస్థనుగూర్చి చెప్పుచుండును. ఆనాయకుని యవస్థల నొకానొకఁడు సరిగా నభినయించి యనుకరించుట నాట్యమనియు, నానాట్యము వివిధరూపములవలెఁ జూడ నర్హమైనదగుడు రూపమనియును; నటునియందు నాయకుల యవస్థల నారోపించుటచేఁ గలిగిన యారూపమే రూపకమనియు వ్యవహరించుచున్నారు. శృంగారాదిరసముల నాశ్రయించిన యీరూపకంబు 'నాటకము, ప్రకరణము, భాణము, ప్రహసనము, డిమము, వ్యాయోగము, సమవాకారము, వీథి, అంకము, ఈహామృగము' నని దశవిధము లగుచున్నవి. సముచితవిభావాదులవలన నతిశయించి ప్రకాశించు 'రతి, హాస, శోక, క్రోధోత్సాహ, భయ, జుగుప్సా, విస్మయ, శమంబు'లను స్థాయిభావములు వరుసగా 'శృంగార, హాస్య, కరుణ, రౌద్ర, వీర, భయానక, బీభత్సాద్భుత, శాంతంబు' లను [1]రసంబులగును. విరుద్ధావిరుద్ధభావంబు లెన్ని గలిసినను వాని నణఁచి తానొకటియే వెలయుభావము [2]స్థాయి యనఁబడును. దశవిధరూపకంబులును గూడ ననుకరణంబులే యగుదు

1. "లలితవిభావాదులచే నలఘుతరస్థాయిభావమమరుట రసమై."
2. "జగతి భావసంచయము లెన్ని గలిసిన మించనీక, తాన కనుపట్టు భావంబు స్థాయిదలఁప" (నరసభూపాలీయము.)

వానికభేదము సంభవింపఁదగినదిగా నున్నను, వస్తువు, నాయకుఁడు, రసము నను నివి మూఁడును వానియందు విభేదములను గల్పించుచున్నవి.

ఇతివృత్తములకు 'ఆరంభము, ప్రయత్నము, ప్రాప్తిసంభవము, నియతప్రాప్తి, ఫలయోగము'నను అవస్థ లుండును. ప్రధానేతివృత్తము 'నాధికారిక'మనియు, ప్రసంగవశమున దానిలోనికిఁ గొనివచ్చిన యితివృత్తమును 'ప్రాసంగిక'మనియు వ్యవహరించుచున్నారు. ఒక ప్రయోజనముతోఁ గూడిన కథాంశంబులకు వేఱొక ప్రయోజనంబుతోడి సంబంధము సంధి యనఁబడును. ఇవి 'ముఖము, ప్రతిముఖము, గర్భము, అవమర్శము, ఉపసంహృతి' యని యైదువిధంబులు. ఇట్టిసంధులన్ని యితివృత్తములందునుఁ గాన్పించుచుండును.

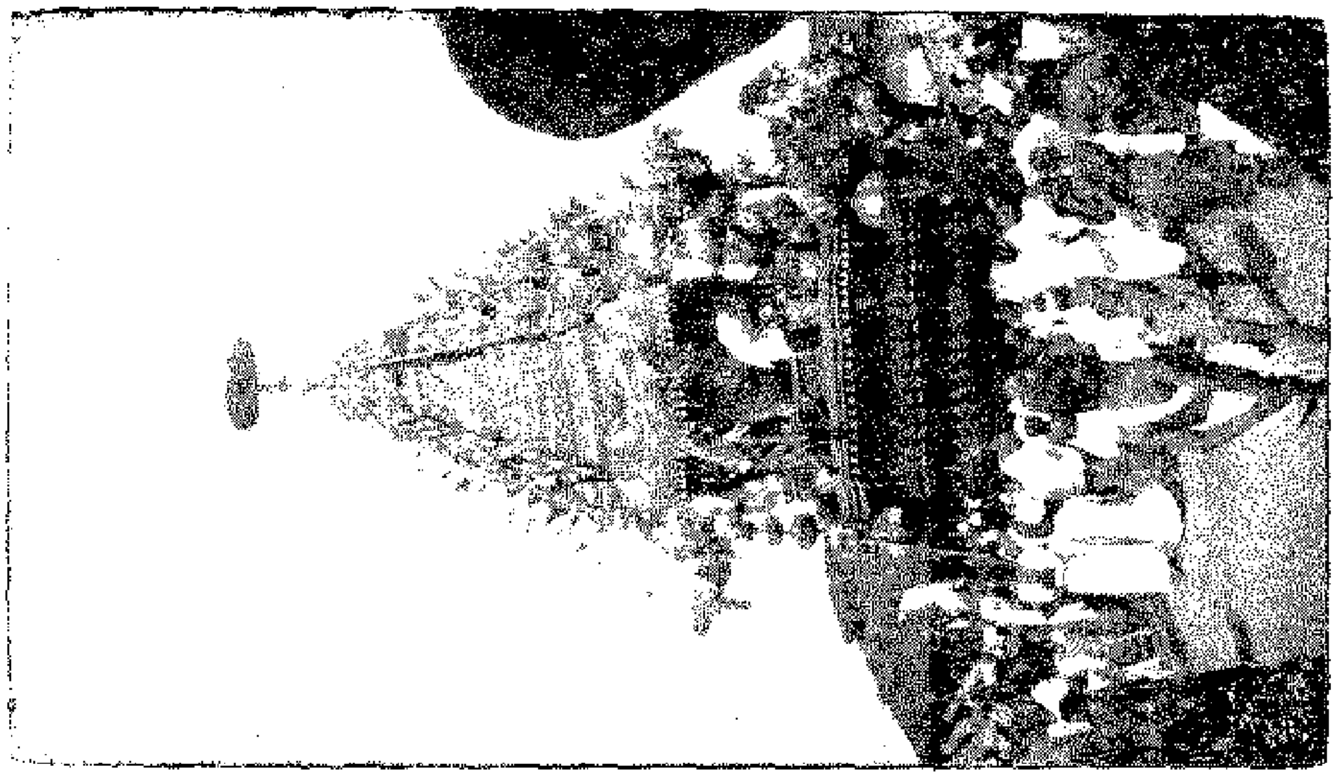
ఉత్తమపాత్రములు తఱచుగా లలితంబులగు తత్సమపదంబులతోఁ గూడినభాష ప్రయోగింప నుచితంబు. నీచపాత్రంబులకుఁ దద్భవదేశ్య పదంబులతోఁ గూడిన భాష యుచితంబు. వీనియం దసభ్యంబగు గ్రామ్యంబు ప్రయోజ్యంబు.

విఘ్నశాంతికై చేయు నాంది కావ్యార్థమును సూచించునదిగా నుండవలెను. నాందిని జదువు సూత్రధారుఁడొకఁడును, నితివృత్తమునందలి కథాంశమును సూచించువాఁడు మఱియొకడునుగూడ నుండెనవలె నను నియమమున్నది. సూత్రధారునివచనంబులఁ జాటఁబడెడి కథకుఁ బోలిన వాక్యమునుగాని, దాని యర్థమునుగాని గైకొని పాత్రము రంగమున ప్రవేశింపవలెను. సూత్రధారుఁడర్థమును, పాత్రమును సూచించుట, యతఁడు నిష్క్రమించుట, పిదపఁ గథ ప్రారంభించుట యనునివి క్రమముగా జరుగవలెను.

ధీరోదాత్త లక్షణలక్షితుఁడును, ప్రఖ్యాత వంశజుఁడును కీర్తికాముఁడును దేజస్వియు నగు రాజర్షియో లేక దివ్యుఁడో నాటకంబునకు నాయకుఁడుగా నుండవలెను. పురాణప్రసిద్ధమైన యితివృత్త మిందు ప్రధాన కథగా నుండవలెను. రసంబునకును నాయకధర్మంబులకును విరుద్ధంబు లగుకల్పనలను, వర్ణనలను విడువవలెను. వస్తువునకు విచ్ఛేదముగలుగునట్లు రసవర్ణనముఁ జేయుటగాని, రసమునకు బాధగల్గునట్లు వస్తువర్ణన మొనరించుటగాని తగదు. వీరశృంగారములలో నేదియేని యొక్కరసమునకుఁ బ్రాధాన్యమొసఁగి తక్కటివాని కుచితస్థానముల నొసఁగఁదగును. యుద్ధము, దూరప్రయాణము, దూరాహ్వానము, మరణము, రాజ్యవిప్లవము, దేశోపద్రవము, బలాత్కారము మున్నగువానిని ప్రవేశకాదులచే సూచింపవలెనుగాని యంకములచేఁ బ్రత్యక్షముగఁ బ్రదర్శింపఁజనదు. న్యాయకవధ సర్వథాత్యాజ్యంబు. నైజగుణంబులను ముఖ్యములగు వాస్తవాంశములను నవశ్యముగాఁ బ్రకటింపవలెను ఒక్కొకయంక మొక్కొకనాఁడు ప్రవర్తింపఁదగిన యొక్కొక ప్రయోజనమును మాత్రమే వర్ణింపవలెను. అందలి కథాంశము నాయికానాయకులలో నెవరికో యొకరికి సంబంధించినదై యుండవలెను; అందు ముగ్గురో నలుగురో పాత్రములుమాత్ర ముండఁదగును. నాటకములం దైదుమొదలు పదియంకముల వఱకు నుండవచ్చును ఇట్టిసూత్రములచే దృశ్యకావ్యశాసనము నాటకంబనురూపకంబుయొక్క లక్షణములను వెలయించుచున్నది.

ఇఁక నాంగ్లవిమర్శ విశారదులు నాటకలక్షణముల నెట్లు నిర్వచించిరో చూతము. రసప్రకటనము (action) యొక్క వివరణమే నాటకముయొక్క ముఖ్యాశయము. గ్రంథస్థమూల పురుషులే వాస్తవముగా రసప్రకటనమును వివరించుచున్నట్లనుకరించి ప్రకటింప నర్హములౌనట్లు కల్పించినగ్రంథములే నాటకములను నామమున కర్హములు. రసప్రకటనముయొక్క వివరణార్థ మితరుల ననుకరించుట యన్నది నాటకాదుల నైసర్గికము. వాక్కులచేతను, నంగవిక్షేపాది యభినయాదులమూలమునను మానవులొకరినొకర ననుకరింపఁ గలుగుచున్నారు. వీనికిఁ దోడుగా నాయామూలపురుషులు ధరించెడి దుస్తులను ధరించి కూడ వారివారి ననుకరింపవచ్చును. రసప్రకటనముయొక్క వివరణమునకై యివి తోడ్పడినపుడే యాప్రదర్శనములు నాటకప్రదర్శనము లనఁబడుచున్నవి.

ఆకారములకు జీవమును బోయునట్టి భావనాశక్తి లేనిచో నెట్టిసిద్ధాంతములనుగూడఁ జిరస్థాయిగనుండెడి ప్రశస్తములగు నాటకముల నిర్మాణమునకు నాధార

మాంబలమున జరిగిన రథోత్సవము
ఛాయాచిత్రగ్రాహకుః గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, చెన్నపురి

శ్రీమతి యన్. కే. మీనాక్షి సుందరమ్మగారు
ఈమె అనంతపురమునందలి శారదాసమాజమున కధ్యక్షురాలుగ నుండెను. రాజమండ్రి కళాశాలలో ప్రొఫెసరుగ నున్న శ్రీయుత యన్. కే. వెంకటేశముగారి సతీమణి.

శ్రీమతి [illegible] లక్ష్మమ్మగారు, బి. ఏ.,
ఈమె [illegible] లక్ష్మణరావుగారి సతీమణి
[illegible] జరిగిన అఖిలభారతీయస్త్రీ [illegible]
ప్రతినిధిగా [illegible]

శ్రీ [illegible] దేవమ్మగారు, బి. ఏ.,
[illegible]
రావు [illegible] రావుగారి పుత్రి.
ఈ సంవత్సరమునందే పట్టపరీక్షయందు [illegible]

కుమారి అన్నా [illegible] మాగారు, బి. ఏ., (ఆనర్సు)
[illegible] శాస్త్రమున ఆనర్సుపరీక్షయందు రాజధానిలో
ప్రథమస్థానమున విజయముగాంచినది.
19 ఏండ్ల మలబారుదేశపు [illegible] క్రైస్తవ స్త్రీ.

భూతములు కాఁజాలవు. నాటకముయొక్క రచనమున నుపక్రమించినతోడనే భావనాశక్తియొక్క పనికూడ ప్రారంభమగుచుండును. నాటకముయొక్క భావనయందే, దాని రసప్రకటనముయొక్క బీజాంకురములుకూడ నుండును. నాటకముయొక్క మృతకళేబరమనఁదగు 'విషయము' (Subject)నందు మాత్ర మీ బీజాంకురములు లేవు. కాళిదాసుని శాకుంతలములోని విషయము పురాణములలోని శకుంతలకథయే? నాటకమునందలి రసప్రకటనము పురాణస్థవిషయము మాత్రము కాఁజాలదు. పురాణాంతర్గతమైన కథను, నాటకముయొక్క యితివృత్తముగా మార్చుట-అనఁగా దానికి రసప్రకటన పరిణామమును గల్పించుట—యన్నదే నాటకకర్తయొక్క ప్రథమకర్తవ్యము. గ్రంథరచనముతోఁ బాటు విషయవిభావములు కూడ నుపబృంహణమందుచున్నను, రచనము మాత్రము భావముల ననుసరించియే సాగుచుండును. విషయమును సంపూర్ణమగు రసప్రకటనముగా నొనరించుటే యవశ్యకర్తవ్యము. అసంపూర్ణమగు విషయ పరిణామమునం జేసియే యసంతృప్తికరములగు నాటకము లుత్పన్నములగుచుండును.

రసప్రకటనమున కేకత్వ మావశ్యకము. అనుదిన జీవితాదులందలి తటస్థాంశములను, చారిత్రక విషయములను, కల్పితకథాంగములను, మఱికొన్ని యితరవిశేషములను గ్రోడీకరించి యొక్క రసప్రకటనముగా నొనరించుటే నాటకభావనయొక్క నైసర్గికగుణము. గ్రంథకర్త లుపపాదింపవలసిన విషయ మిదియే. నాటకములోని విషయజాలమంతయుఁ గార్యకారణపరంపరాబంధురంబగు నొక్క సరమువలె నుండవలెనని యీ రసప్రకటనైక్యతాతత్త్వముయొక్క యాశయము. ప్రధాన రసప్రకటనముయొక్క గమనమునకుఁ దోడ్పాటొనర్చునట్టి యొకటిరెండు రసప్రకటనముల నందుఁ జొనిపింపఁ గూడదనిమాత్ర మీయేకత్వ తత్త్వము విధించుటలేదు. గ్రంథమునం దొక్క ప్రధానపురుషుఁడుమాత్రమేయుండవలెననికూడ నిది విధించుటలేదు.

రసప్రకటనైక్యతకుఁ దోడు "స్థానైక్యత' కాలైక్యతలను" గూడ నాటకములందుఁ బాటింపవలెనను నియమము గలదు. ఒక్క రసప్రకటనము నవిచ్ఛిన్నమైనదానినిగ నగపడునట్లొనర్చి దాని యేకత్వగుణమును సులభముగా వ్యక్తముచేయుటే యీ యేకత్వసూత్రత్రయముయొక్క యాశయము. కాని మానవుల భావనాశక్తి, యొక్కటిగాఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న రసప్రకటనమునందలి యలఁతి విరోధములను సరకుగొనకఁ దానిని దెంపులేని నైసర్గికాంశముగ గ్రహింపఁగల్గుచున్నది. కాని స్థానైక్యత, కాలైక్యతలకు సంబంధించిన సూత్రము లొకకొన్ని ప్రతిబంధకములకు లోనైన యితివృత్తములను విరళముగను, సంకీర్ణముగను నుండురీతిని బ్రకటించుటకుఁ దోడ్పడుచున్నవి. గ్రీకుల నాటకరంగములందుఁగల్గు ప్రతిబంధకములవలన వారు స్థానైక్యత నొకసూత్రముగఁ బాటించిరి. రసప్రకటనము యొక్క ముఖ్యోద్దేశమును దృష్టియందుంచుకొనినంతకాల మీ యేకత్వత్రయత్వము నుపపత్తీకరింపవలసిన యవసరమే లేదు. నాటకమంతయు నొకదినముననో లేక యొకమాసముననో జరిగినట్లు ప్రకటింపవలెనను కాలైక్యతాసూత్రమును, నాటకస్థవిషయములన్నియు నొక్కతావున జరిగినవిగనే యుండవలెనను స్థానైక్యతాసూత్రమును రసప్రకటనైక్యతాసూత్రమంత ప్రకృష్టపరిగణనాంశములుగామాత్రము గోచరించుటలేదు.

రసప్రకటనైక్యతాపాటవకలితములగు నాటకములందలి రసప్రకటనమునకు సంపూర్ణత్వముకూడ నావశ్యకము. ఈసిద్ధాంతము నాటకరసప్రకటనమును నాటకవిషయమునుండి వేఱుచేయుచున్నది. రసప్రకటనములకు యథార్థమును, కళాత్మకమును నగు సంపూర్ణత యుండును. విషయములకు భావనాభూయిష్ఠమగుసంపూర్ణత యుండును. రసప్రకటనమును భావించిన గ్రంథకర్తకు దానియందలి ప్రతివిషయము యొక్క కార్యకారణసంబంధములు తేటతెల్లముగాఁ గాన్పించుచుండును గావున నాతఁ డద్దానిని తనగ్రంథమున నొక్కటిగాఁ బ్రకటింపఁగల్గును. సంపూర్ణమగు రసప్రకటనముయొక్క వివిధప్రధానావస్థల సావయవోపబృంహణమును నాటకము లన్నియుఁ బ్రకటించుచుండవలెను. ఈ సంపూర్ణతాతత్త్వమే నాటకకల్పన సూత్రములకు మూలాధారము.

సంపూర్ణతగలవని భావింపఁబడు ప్రతిరసప్రకటనమునకును. "దాని కారణజాలము, నభివృద్ధి, యౌన్నత్యము, నంత్యము" నను నవస్థ లుండును.

నాటకముయొక్క ప్రస్తావన, లేక వివరణము రసప్రకటనముయొక్క ముఖ్యాంగము. ప్రస్తావన కేవలము రసప్రకటనమునకు సంబంధించినదియే యై యుండును. నాటకమునందలి వ్యాపారములయొక్క బీజాంకురములు దీనియందే పొడగట్టుచుండును.

రస ప్రకటనముయొక్క యుత్పత్తితోఁ బ్రస్తావన ముగించును. ప్రస్తావన, రసప్రకటనములు రెండును గూడ వాని సంధిస్థానమునందుఁ బ్రస్ఫుటముగాఁ గాన్పించుచుండును. ఇట్టిసంధు లితరావస్థలం దుపరసప్రకటనములను జొనిపించునపుడును, నుపాఖ్యానములను గథతోఁ గ్రోడీకరించునపుడును గోచరించుచుండును.

ఇక్కడనుండి రసప్రకటనముయొక్క యభివృద్ధి యనెడి రెండవయవస్థ ప్రారంభమగును. ఇది క్రమముగా నౌన్నత్యమనెడి మూఁడవదశఁ జెందువఱకుఁ బెంపొందుచుండును. ఈమూఁడవస్థితినందుటకుఁ బూర్వదశలు నాటకముయొక్క పూర్వార్ధమగుచున్నవి. రసప్రకటనముయొక్క యభివృద్ధినిఁ బ్రకటించు చొప్పు లనంతములు కాని యీయభివృద్ధి మిక్కిలి త్వరితగతిగలదియో లేక మిక్కిలి మందగతిగలదియో మాత్రము కాఁగూడదు.

ఔన్నత్యావస్థయందే గ్రంథకర్తయొక్క నాటకకళాకౌశలము ప్రకటితమగుచుండును. నాటకము నాడునపు డద్దాని యౌన్నత్యము ప్రస్ఫుటముగా నగుపడుచుండవలెను. సృష్టియందలి సకల నిర్మాణములకును వానివానిమధ్యసీమలందే బలము నిబిడముగా నుండును. ఇట్టిబలమున కాస్పదమైన యాయుత్కృష్ట విషయమును బ్రస్ఫుటముగా నొనర్చుటే గ్రంథకర్తయొక్క ముఖ్యోద్యమము. కల్పనాభిజ్ఞతయొక్క వైదుష్యము మీఁదను, నితివృత్తముయొక్క నాటకీకరణ సంపూర్ణత మీఁదను నీనాటకావస్థయొక్క ప్రాకృష్ట్య మాధారపడి యుండును.

ఔన్నత్యావస్థనుండి రసప్రకటనము పతనము నందుచు నంత్యము కడకు సాగుచుండును. కాంక్షిత గుణమును గల్పించుటే యౌన్నత్యముయొక్క లక్షణమైనను, నీగుణమున కెట్టిహానిని గల్పింపకుండుటే పతనముయొక్క లక్షణము. అంత్యావస్థయందు రసప్రకటనమునకు శీఘ్రగతిని గల్పించుటచే నీగుణముచేకూరును. చిత్తాకర్షణ మౌన్నత్యముయొక్క గుణమైనను, పతన మిద్దానికి భ్రష్టతఁ గల్పింపకుండుటకై యత్నింపవలెను. ఎందునుంగూడ నంత్యములేక విప్లవమన్నది రసప్రకటనముయొక్క సహజఫలితముగాఁ బొడగట్టుచుండవలెను. ఇంతియకాక యీ విప్లవములు రసప్రకటనముయొక్క దశల విరామములుగ ద్యోతితమగుచుండవలెను.

నాటకముల రసప్రకటనముల కేకత్వ, సంపూర్ణత లుండుటయేకాక సంభవత్వముండుటకూడ నావశ్యకము. పాత్రములతో రసప్రకటనమునకుఁగల సంగతత్వముచేతను, దానియందలి పాత్రములకుఁ బరస్పరముఁగల యానురూప్యమువలనను, నాటకసంభావ్యత చేకురుచుండును. ఒకవిధముగా రసప్రకటనముయొక్క యభివృద్ధిచే నావహించఁబడి, యొక ప్రత్యేకవిధిని దాని యభివృద్ధికై తోడ్పడెడి పాత్రములనే గ్రంథకర్త వెలయింపవలెను. పాత్రములకును, రసప్రకటనముయొక్క యభివృద్ధికిని యిట్టి పరస్పరానుబంధ ముండినఁగాని యవి సంభావ్యతాగుణకలితములు కాఁజాలవు.

పాత్రములను గల్పించుటయందును, వాని ప్రకటనమునందును, గ్రంథకర్త యొక్కవశక్తిని వినియోగింపవలెను. రసప్రకటనమునం దెట్టి స్వల్పప్రాశస్త్యము గల పాత్రమైనను దిదృక్షువుల కానంద మొడగూర్చుటకై కొన్ని ప్రత్యేకగుణములు గలదిగా నుండవలెను; రసప్రకటనమునందు దాని వర్తనముకూడ వీని కనుగుణముగా నుండవలెను. ఇట్టి ఫలితము చేకూరవలెననిన గ్రంథకర్త కేమితోఁచుచున్నను సరే యాతఁ డాపాత్రముయొక్క యుదంతము నాద్యంతము తొలుదొల్త సంపూర్ణముగా భావింపవలెను. ఎవఁడో యొక ప్రత్యేకమానవుని ప్రకటించుట గ్రంథకర్త యాశయముకాదు; గాని యెవరో యొకమానవుని, కొన్ని ప్రత్యేకపరిస్థితులం దాతని వర్తనాదులను బాగుగా గుర్తించి మనంబున నిడికొని యాతని నొకపాత్రమును గల్పింపవలెను. నాటకస్థపురుషులందఱికిఁ బ్రత్యేకత యావశ్యకముగానుండవలెను

గాని యాయాపాత్రములకు మాత్రము వివిధాంతరములఁ బ్రత్యేకత లుండవలెను. ప్రతిపాత్రము తన ప్రత్యేకతను బ్రస్ఫుటముగాఁ బ్రకటించుచున్నను దాని ప్రత్యేకగుణములును, దానివర్తనములును, సంగతములుగానుండవలెను. సంగతిత్వమనుటచే వానికి సారూప్యమునుమాత్రమువిధించుటలేదు. పాత్రములు యథాసంభవత్వగుణ మిళితములుగ నుండవలెను. దీనినే పాత్రౌచిత్యమని వ్యవహరించుచున్నారు.

నాటకరసప్రకటనమునఁ బాల్గొను పాత్రములు హృదయాకర్షకములుగా నుండవలెను. రసప్రకటనముయొక్క గమనముమీఁద నాపాత్రమునకుఁగల ప్రభూతికిని, పాత్రముయొక్క ప్రత్యేకగుణములును దావృశములుగా నుండవలెను. అల్పపాత్రములైనను సరే నాటకముమధ్య మఱియొకపాత్రమునకడ్డము రాఁజనదు కాని వానిరాక యవసరమేయైనచో వాని గుణశీలములును, వాని రాకయుఁ బ్రస్ఫుటముగాసూచనలపూర్వకముగాఁ బ్రకటించి వానిరాకయొక్క యావశ్యకతను గల్పించిన తరువాతనే యాపాత్రమును రసప్రకటనములోనికిఁ జొనిపింపవలెను. ప్రధానపాత్రము ప్రాముఖ్యస్థానముల నంది రసప్రకటనముయొక్క గతులను నిర్ధారణ మొనరించుచుండవలెను.

ఇప్పుడు వెల్వడుచున్న నాటకములం దుభయభాషాభిజ్ఞులును బ్రకటించిన సూత్రముల లక్ష్యములు గాన్పించుచున్నవి. కేవలము పారసీకసాంప్రదాయమగు మట్లుకూడ మననాటకగ్రంథములందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

కొలఁది సంవత్సరములకుఁ బూర్వము సంగీతమును నేర్చుకొనిన వారిని మన యాంధ్రలోకము కొంచెము గౌరవముతోఁ జూచుచు వచ్చినది. కాని రానురాను సంగీత విద్వాంసులు చాలమంది బయలుదేరి దానియందు విశేషజ్ఞానమును సంపాదించి, కాయక్లేశములకోర్చి పరదేశవాసముచేసి శాస్త్రసమ్మతమైన గాంధర్వమునకు గౌరవమును సంపాదించిరి. దీని కీగౌరవముగల్గుటకు కారణమేమియో యోజించిచూడఁ గాయకులేయని తేటపడఁగలదు.

ఇదేరీతిని నాటకములపైన మన యాంధ్రులకు గౌరవము లేక పోవుటకు కారణము నాటకములాడువారే. దీనికి గౌరవమును సంపాదింపఁగల సామర్థ్యముగూడ నీనటశేఖరులందే యున్నది. నటులమని చెప్పుకొనువారందఱును నాత్మగౌరవమును కాపాడుకొనుటకు, సంగీత సాహిత్యములందు శ్రమపడి పాండిత్యమును సంపాదింపవలెను. నాట్యమునకుఁ బ్రాణప్రదాయిని యనఁదగు భరతశాస్త్రము నభ్యసించి, దాని మర్యాదలను గ్రహించి యాచరణలోనికిఁ గొనిరావలెను.

ఇది యిట్లుండ నాటకములు దిదృక్షువుల వర్తనాదులను బాగుచేయుటకై యుపకరించు సాంఘిక సాధనమని చెప్పియున్నాను. నాటకము నాడువారుత్తములగు నీతులను, వర్తనములను గఱపు సంఘసంస్కర్తలు. ఇట్టివారు వాజ్మాధుర్యముచేత మాత్రము నాటకములకు వచ్చువారిని దనుపక, తమతమ యనుదిన జీవితాదుల చేతఁ గూడ వారు దిదృక్షుక జాలమున కాదర్శకప్రాయులుగా నుండవలెను. నాటకముల గ్రహచారమేమియో కాని యవి కొందఱు పెద్దలచే నన్నిశతాబ్దములందునుగూడ గర్హింపఁబడుచునే యున్నవి. ఆంగ్లదేశమున నాటకములను "ప్యూరిటను"లెట్లు గర్హించుచుండెడివారో వానినిగూర్చి చదివిన వారందఱకును దెలియును. ప్రస్తుతము మంచి సాంప్రదాయముగల కుటుంబములలోని వాఁడెవ్వఁడేని నాటకమున వేషము వేసినచో సంఘమున వానినెట్లు గర్హింతురో యది యనుభవించినవారికే తెలియును. సాధారణముగా నెవ్వఁడేని యొక నటరాజును జూచినప్పుడు క్రొత్తవాఁడు వీరెవ్వరని ప్రశ్నించిన "నాటకము మనిషి" యందురుగదా! ఇట్టి దూషణమును బోగొట్టుటకు రెండుమార్గములే యున్నవి. నటులు తమ పార్థక్యమును, గౌరవమును, నిలిపికొనుచుఁ గుమార్గవర్తులు గాకుండుటయు, మంచి విద్వాంసులును, పేరెన్నికకెక్కిన సదాచారపరాయణులును, నాటకములందు భూమికలను ధరించుటయు నన్నవే. నాటకరంగములనుండి నిరక్షరకుక్షులను బారదోలినపుడే యది పరిహాసాస్పదము కాకుండును. "ఫస్టుపారం ఆనర్సుఫార్సు" అని యిమిటేషన్ ఆచార్యులుగారు ప్రదర్శించు నాటకాభినయము వారు కల్పించినది మాత్రముకాదు. అట్టివారు నాటకరంగముల నలంకరించుచున్నారు. వారు పేరెన్నికకెక్కిన శాస్త్రి

నేని పరిహరించుచున్నారా! లేదు. నటశేఖరుల సంఖ్య వృద్ధియై వారిలో చాలమంది కళాభిమానముతో నీ లలితకళను పోషింప నారంభించినపుడే నాటకముల కుచిత గౌరవము సిద్ధింపఁగలదు.

ఇప్పుడు మనము నాటకము లెట్లు వృద్ధినంది ప్రస్తుతస్థితికి వచ్చినవో చూచియున్నాము. విషయప్రధాన కాలక్షేపములనుండి నాటకములు తమ యితివృత్తములు పురాణపురుషుల చరిత్రములో, మహావీరుల జీవితములో యైయుండి సలక్షణమైన భాషయందుఁ బ్రకటిత మగుచుండవలెనని నిర్ణయించుకొనినవి. సంగీత ప్రధానకాలక్షేపములనుండి సంగీతము దిదృక్షువుల నానందింపఁజేయుచుఁ దాదాత్మ్యమునందున ట్లొనర్చునని గ్రహించి యాసంగీతము, నాటకములపట్లకూడ నొకసుగుణముగానే పరిణమించునని దానిని గ్రహించినవి. సంగీతము నాటకములం దనవసరమనువారివాద మిప్పటి నటులలో నొకకొందఱుచేయు తప్పుల నాధారముగాఁ జేసికొని జనించినట్లే నాకుఁదోఁచినది. కాని యీవాదమునందు వాస్తవలేశ మొందుగానంబడియెడి. అలంకారాంగవిక్షేపప్రధానకాలక్షేపములనుండి పాత్రములయు, రంగములయు నలంకరణములను నవస్థానుకరణమును నాటకములు గ్రహించి ప్రకటించుచున్నవి. తీవ్ర విషయగ్రహణమునందు మానవులబుద్ధి చాలఁగాల మప్రమత్తము కాఁజాలదనియు, నాతీవ్రవిషయగ్రహణమునంగల్గుధీజడిమను బాపుటకు హాస్యమే యణువగునాటకాంగమనియు గ్రహించి నాటకము లద్దాని నాకర్షించి స్వీకరించినవి. చూపఱ మనంబులం దొకవిధమైన చాకచక్యమును, నావేశమును కల్పింపఁజాలునని యెంచి నాటకములు పారసీకప్రకటనములనుండి నృత్యమునుకూడ గ్రహించినవి. ఇట్లు నానాఁటఁ బ్రవృద్ధిఁ జెందుచు వచ్చినయీ ప్రకృష్టసారస్వతాంగము నా నటరాజశేఖరుఁడగు తాండవకృష్ణుఁ డుత్కృష్టస్థితికిఁ దెచ్చునుగాక యని ప్రార్థించుచు విరమించుచున్నాఁడ.

సంపూర్ణము

పూర్వవాసనలు

వర్ధమానకవి

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు

పుట్టుటన నిద్ర గని, మఱపుం గొనుటయె!
మనము జనియించినప్పుడు మనలఁ
[గూడి
వచ్చు నాత్మ, నక్షత్రంబు వలె, మఱియొక
లోకమున నస్తమించి, యీ లోకమందు
నుదయముం బొందు; నుదయంబు నొందినపుడు
పూర్వవాసనల్ పూర్తిగాఁ బోవు; శుద్ధ
శూన్యముగ జన్మమొంద మిచ్చోట మనము:
మనసదనమైన యట్టి దేవుని వెలువడి,
యరుగు దెంతుము తేజోమయంబులైన
మేఘశకలంబుల విధాన మేదినికిని.

శైశవంబున మన చుట్టు స్వర్గముండు!
శైశవము పోయి బాల్యంబు సంధిలఁ, జెఱ
సాల నీడలు క్రమ్మఁగా సాగు మీఁద;
అయిన, బాలుఁడుఁ స్వర్గంబు నరయఁ గలడు;
తేజమటనుండి వచ్చుట తెలియుచుండుఁ;
దెలిసికొనుచు నానంద మొందెదరు వారు.

జవ్వనమున స్వర్గము దవుదవ్వులకును
బోయి, సంపూర్ణయౌవనంబు సమకూరె
నేని, దత్తేజమెల్ల నదృశ్యమగును;
బూర్తిగ నపుడు చెఱసాల మూఁతపడును.

యోచనాస్వేచ్ఛ

[ఒకరు]

"ఆలోచన కంత మెక్కుడ, కాలమునకు గడు వెక్కుడ" యను లోకోక్తి మన కెల్లరకును దెలిసియేయున్నది. మానవుడు తనయిచ్ఛవచ్చిన విషయమును గూర్చి తనివిదీరునంతవరకు తనలో తా నాలోచించుటకు వలయు స్వేచ్ఛను సంపూర్ణముగ గలిగియున్నాడు. తనయోచన తన మనఃకుహరమును దాటి పైకి రానంతవరకు, ఆయనకు గల యోచనాస్వేచ్ఛకు మితిగాని, మేరగాని యేర్పరచుట కెవరికిని సాధ్యముకాదు. కావుననే యీ స్వకీయయోచనాస్వేచ్ఛను మానవునికుండు జన్మహక్కులలో నొకదానినిగా ప్రజ లెన్నుచున్నారు. ఈస్వేచ్ఛ నరికట్టగల శక్తు లేవేని యుండుచో, నవి నిజముగ రెండే యని చెప్పవలసియున్నది. మొదటిది మానవు డార్జించిన లోకానుభవము, రెండవది యాతనికుండు నూహాచమత్కృతి. ఈ మేరలకు లోబడి యెట్టివాడైనను తన యిచ్ఛవచ్చిన రీతిని, యిచ్ఛవచ్చిన విషయమును గూర్చి నిరంతర యోచన సేయవచ్చును. అయితే మానవుడు తనయోచనను పరులకు ధారాళముగ శ్రుతపరుచు నవకాశము గలిగియుండని పక్షమందు జన్మహక్కుగ పరిగణింపబడు నీ యోచనాస్వేచ్ఛ యంతయు నిముసములో నీఱై, నిరుపయోగమై, నామమాత్రమై పోవును. ఐహికాముష్మికజీవితోపాయముల గూర్చియును, ఆచారవ్యవహారములను గూర్చియును జనసామాన్యమున కంగీకృత మైయుండు నభిప్రాయములకును, అలవాటైననడవళ్లకును, పరిపాటిఅయిన నమ్మకములకును, వ్యతిరేకభావము లేయొకవ్యక్తి దృక్పథమం దైనను గోచరించునేని, యావ్యక్తి తనస్వాభిప్రాయములను తనహృదయసీమయందు నిరంతర మణచిపెట్టియుంచ లేడు. దాగియుండుట కవి యొల్లవు. చర్చలయందో, సంభాషణలలోనో, పరాకువేళలందో యవి తమంతట తామే పదిమందిలో బడుచుండును; పరుల పురాతనాభిప్రాయములతో ఢీకొట్టుచుండును; వ్యతిరేకాభిప్రాయప్రచారమునకు పునాదిని వేయుచుండును. అనగా, యోచనాస్వేచ్ఛ సార్థకమైయుండు పక్షమందు వాక్స్వాతంత్ర్యసహితమై యుండునని వేఱుగ జెప్ప నక్కరలేదు.

౨. వ్యతిరేకాభిప్రాయప్రచార మనునది యేకాలమందును, ఏదేశమందును సులభసాధ్యమైన పనియైయుండి యుండలేదు. సామాన్యమనుజు డన్నికాలములందును, అన్నిదేశములందును విమర్శనాశక్తి లేనివా డయియుండుటచే, తర్కవితర్కముల నేమాత్రము

సేయక, పూర్వమునుండి యనుశ్రుతముగ వచ్చుచుండు నభిప్రాయములు, ఆచారములు, పద్ధతులు, కట్టుబాటులు మొదలగు మానవ సంస్థ లన్నిటిని మామూలువానివలె పరిగణించి, యవియనుల్లంఘనీయమగునవి యని త్రికరణశుద్ధిగ నమ్మును. నూతనభావమన్న, క్రొత్తయేర్పాటన్న నాతనికి సామాన్యముగ గిట్టదు—ప్రాచ్యునకేకాదు, పాశ్చాత్యునికిగూడను—రంగుజాతులకేకాదు, శ్వేతజాతులకు సైతము—మార్పన్న మానసికవైరుధ్యమే. అయితే యిట్టి వైరుధ్యభావమందు వైచిత్ర్య మేమియు లేదు. అంతయు స్వాభావికమే. నూతనాభిప్రాయ స్వీకారమన్న పురాతనాభిప్రాయ విసర్జన మన్నమాట. క్రొత్తకట్టుబా టన్న పూర్వపుదాని కెడబాటని యర్థము. నూతన సంస్థయన్న ప్రాతసంస్థకు స్వస్తిచెప్పుటయో, లేక దానిపై తిరుగుబాటు సేయుటయో యని భావము. ఇట్టి విసర్జనకుగాని, యెడబాటునకు గాని, తిరుగుబాటునకు గాని సామాన్య మానవబుద్ధి యొకమాత్రమున సిద్ధపడదు. ప్రాతకట్టుబాటులు బహుకాలమునుండి పరిచయమైయున్న కారణముంబట్టి త్రొక్కిన బాటల బోలియుండును. కంటకరహితమగు నీబాటలు ప్రయాణమునెట్లు సునాయాసముగ జేయుట కుపయోగించునో, అట్లే వ్యక్తియొక్కయు, జాతియొక్కయు జీవయాత్ర యథాప్రకారముగడచిపోవుట కా ప్రాతకట్టుబాటులు తోడ్పడును; నూతనమార్పుల దెచ్చిపెట్టవు, క్రొత్తచిక్కుల గల్గజేయవు. "కాల మొక్కరీతి గడుపవలయు" నని యెంచెడి ప్రతిమానవుని సహజమగుకోర్కెను సిద్ధింపజేసెడి సాధనములుగగన్పట్టును. కావున మార్పనిన సామాన్య మానవుడు పెదవి విరుచును. అది యాతనికి రుచింపదు; ఎంతయో శ్రమయని తోచును; మనస్సు నెంతయో వ్యాకులపరుచును; ఆర్థిక పరిస్థితు లందును, గౌరవమర్యాదలందును వ్యత్యాసములను గల్పించి, భయంకర మగు ఫలితములకు మూలకారణ మని మనస్సుకు దోచునట్లు చేయును అట్టిభయమే మనస్సు నావహించనిచో, "నిరాస్తివాదు (బొల్షివికు)లే మన సామ్రాజ్యవైరులు," "ఎటు చూచినను విద్యార్థిగణమే మన సామ్రాజ్య వినాశహేతు"వని బర్కెన్ హెడ్ ప్రభువంతటి ధీరోద్ధతుడే యులికిపడనేల ? అట్టి సంశయమే మనస్సును బాధించనియెడల, విశ్వ మానవసోదరత్వమును స్థాపించుటకై విసువు విరామము లేక ఖండఖండాంతరముల కేతెంచెడి "క్రైస్తవ" శ్వేతజాతు లాయాదేశ నివాసు లగు రంగుజాతులను న్యాయమగు తృతీయ (భ్రాతృ)స్థానమం దుండనీక యసూయాజనిత మగు షష్ఠ (రిపు)స్థానములోనికేల త్రోయుచున్నారు? మఱియు నట్టి భీతియే లేనిపక్షమందు, "ఇందుగలఁ డందు లేఁడను, సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం, డెందెందు వెదకిచూచిన, నందందే గలఁ" డని నమ్మెడి విష్ణుసేవాధురంధరులు మానవకోటిలో నొకశాఖను "అవాచ్య" లనియు, "అస్పృశ్య" లనియు నగౌరవపరుప నేల సాహసింతురు? వీని కన్నిటికిని కారణ మొక్కటే: నిరాస్తివాదమును, మానవసౌభ్రాతృత్వ

మును దైవదృష్టియందే కాక, సత్పురుషుల దృష్టియందుఁగూడ నిరాక్షేపణీయ మైనను, వ్యావహారికమునందా సిద్ధాంతముల బ్రవేశపెట్టుటవలన గలుగఁగల ధనహానికిని, గౌరవ ప్రపత్తుల కోల్పాటునకును ప్రజలు సంసిద్ధులు కాని కారణముచే, వారాసిద్ధాంతముల నాదరించరు సరేకదా, మీఁదు మిక్కిలి వాని నణఁగద్రొక్కుటకు తమ యావచ్ఛక్తులను వినియోగింప సమకట్టుదురు. పరిస్థితు లందలి వ్యత్యాసములను సమభావముతో భరింపగల మహనీయు లేకొలఁదిమందియో మానవ కోటియందుండవచ్చును గాని, సర్వసామాన్యముగ నందరి కట్టి సమానభావ ముండునని యెంచుట శుద్ధయజ్ఞానమువలన నైన కావలెను, లేదా వెఱ్ఱియనియైన యనిపించుకొనవలెను.

౨. మానవ పరిస్థితులందలి మార్పులకు నూతనభావప్రచారమే కారణముగాన, జనసామాన్య మట్టి ప్రచారమును ప్రప్రథమమందే వారింప యత్నించును. అంతేకాదు. నూతన భావోదయమున కాటపట్టును, హేతుభూతమును నగు మహావ్యక్తిని సైత మనేకవిధముల నిర్బంధించి, యవసరమగు పక్షమందు విగతప్రాణుని జేయుటకుకూడ పూనుకొనును. ప్రపంచేతిహాస మిందుకు నిదర్శనార్థ మెన్నియో దృష్టాంతములను బయట పెట్టగలదు. రాక్షసరాజ్యమం దుద్భవించిన ప్రహ్లాదుడు విష్ణువే జగత్తునకు కర్తయు, భర్తయు, ముక్తిదాతయునై యున్నాఁడని బోధచేసి రాక్షసప్రజల మనంబులను పెడమార్గమునకు ద్రిప్పుచుండెనను నేరమునకే కదా హిరణ్యకశిపు డాతని నేనుగులచే ద్రొక్కించినదియును. కొండలపైనుండి క్రిందికి ద్రోయించినదియును, రోమకసామ్రాజ్యమం దుద్భవించిన యేసు తన నూతనసిద్ధాంత ప్రబోధమువలన నారాజ్యతత్త్వముపట్ల ప్రజలలో ద్వేషబుద్ధిని పురిగొల్పెనను నెపము మీఁదనేకదా ప్రజలును, ప్రభువులును కలిసి యాతనిప్రాణముల గైకొన్నది? మహమ్మదు గతిమాత్ర మేమాయెను? అరేబియా యెడారి వాసులకు నిర్గుణభగవంతునిగూర్చి బోధసేసి, మక్కాపురములోని విగ్రహారాధన వలన ప్రోగగుచుండిన ధనరాసుల నొక్కవ్రేటున నిర్మూలన మొనర్చినందుకేకద మక్కాపుర వాసు లాతని ఱాలతో గొట్టినదియును, పురమునుండి తఱిమినదియును. ప్రాణముల దీయుటకు సైతము కుట్రపన్నినదియును. అంతవరకెందుకు ? మన కండ్లయెదుట నున్న గాంధి యేమినేరము చేసెనని యీనాటిపాలకులాయన కారేండ్ల కారాగృహవాస మంట కట్టిరి? దౌర్జన్యరాహిత్యమును, అహింసావలంబనమును బోధసేయుటయేకదా ఆయన చేసిన మహానేరము ! విష్ణుసాయుజ్యము, క్రీస్తుమార్గము, నిర్గుణభగవదారాధన, అహింసావలంబన మనునవి శాశ్వతపదార్థమును హృద్గోచరము కావించు సత్యవాక్కులని, సాధనోపాయములని భగవద్భక్తులకేకాక, ఆయా సిద్ధాంతప్రబోధము నరికట్టిన ప్రభువులును, ప్రజలునుకూడ మనమునం దెఱిఁగియుండియు, పూర్వమార్గానువర్తనమువలన వారివారికి

చేకూరుచుండెడి తాత్కాలి కైహికలాభములను గోల్పోవుట కిచ్ఛగింపక, సత్యమార్గావలంబనమే వినాశహేతు వనిరి. క్రీస్తుపైని దేబడిన యభియోగమును విచారణ సేసిన పాంటియసు పైలెట్ అను న్యాయాధిపతి క్రీస్తుచేసిననేర మేమియు గాంచలేక, ("హూమ్-విల్-యూ-దట్-ఐ-షుడ్-రిలీజ్-అన్టు-యూ, బరాబస్-ద-థీఫ్-ఆర్-జీజస్-హూమ్-దె-కాల్-క్రైస్ట్") "చోరుడగు బరాబసును శిక్షావిముక్తుని జేయుమనెదరా? లేక, క్రీస్తని పిల్వబడెడి యేసును వదలిపెట్టు మనెదరా?" యని ప్రజల నడిగెను. అట్లే బ్రూమ్ఫీల్డు విచారణచేసిచేసి, చేసిన కొలదియు నిశ్చేష్టితుడై, "తిలకుతోపాటు నీకు గూడ ఆరేండ్లశిక్షను విధించుచున్నాను. కాని యేకారణమువలననైన నీవు నిర్బంధవిముక్తుడ వగుట తటస్థించెనేని నేనాదినము నాజన్మసాఫల్యదినమని భావింతును" అని తీర్పుచెప్పి, పాపమును వెడలగ్రక్కుటకొరకోయనునట్లు, తక్తునుండి దిగివచ్చి గాంధికి కరగ్రహణమిచ్చి దీనవదనముతో వెడలిపోయెను. ఇవన్నియు చరిత్రప్రసిద్ధములే కాని, కవికల్పనలు కావు. నేరస్థులని చెప్పబడినవారలలో నేరమేమియు కానరాకుండెను. కాని విష్ణుమహిమాభివర్ణనమన్న రాక్షసరాజ్యవినాశ మని యర్థమయ్యెను. క్రీస్తుసిద్ధాంతవ్యాప్తి యన్న సాంఘికకల్లోలమును, రోమక సామ్రాజ్యపతనమునని తోచెను. నిర్గుణభగవదారాధన యన్న మక్కాదేవాలయ విధ్వంసమే కాక, దాని నాశ్రయించియుండి లక్షలకొలది ద్రవ్యము నార్జించిన మతాచార్యులు జోగు లగుట యని యర్థమయ్యెను. అహింసావలంబనమన్న పశుబలాధిష్ఠితమైన యంత్రసామ్రాజ్యవైభవముయొక్క పలాయనమని స్పష్టమయ్యెను. ప్రభువులయొక్కయు, ధనాఢ్యులయొక్కయు పరిస్థితులం దిట్టివిపరీతవ్యత్యాసముల గల్పింపగల నూతనసిద్ధాంతముల నేమానవమాత్రుడు విని, చేతులు ముడుచుకొని యూరకుండగలడు? తన్నుమాలినధర్మము మొదలుచెడ్డబేర మెచ్చటనైనగలదా? తనవినాశమునకు హేతుభూతము కాగల నూతనభావప్రచారము నడ్డగించుట కాతడు తనసర్వస్వమునైన ధారవోయుట కిచ్ఛగించునుగాని, సత్యమార్గావలంబనమునకును, ధర్మవిజయమునకునుమాత్ర మాతడు పాటుబడ నభిలషింపడు. "పో, నీకున్న దంతయు భగవదర్పణము చేయు మా వెనుక నావెంటర" మ్మను పల్కులవిని దీనవదనుడైన భాగ్యవంతునిగని "ముమ్మాటి కిది స్థిరము. సూదిబెజ్జములోనుండి యొంటె దాటినను దాటవచ్చునుకాని, కుబేరతుల్యులు మాత్రము మోక్షసామ్రాజ్యమును బొందజాల"రని చెప్పినవానివాక్యము లెంతమాత్రము వృథాకావు. కుందేటికొమ్ము నైన సాధింపవచ్చును కాని, మూర్ఖునిమనసు రంజింపజేయుట కెవరికిని సాధ్యముకాదు. రావణునివంటి శివపూజాధురంధరుడు సైతము సత్యమును గుర్తించియు, మూర్ఖుడగుటచే దానిపై యుద్ధముసేయ సమకట్టెను. అట్లే హిరణ్యకశిపుడుకూడ విష్ణుమహిమాభివర్ణనమును విని యోర్వజాలనివాడై, విష్ణుధ్యాన

పరుల నందరను బాధింపసాగెను. విజ్ఞుని గూర్చి వెదజల్లబడుచుండిన నూతన భావబీజములు మొలకలెత్తకుండుటకై నిర్బంధాస్త్రముల వినియోగించెను. నూతనభావప్రచార మప్పుడేకాదు, అప్పటినుండి యిప్పటివరకన్ని దేశములలోను తీవ్రమగు కోపాగ్నికి గుఱియై భావోదయకారకులను సైత మెన్నియో యిక్కట్టుల పాలుచేసినది. అందుచే భావప్రచార మప్పటిమట్టు కాగిపోవుటయు, భావోదయకారకు లడుగంటిపోవుటయే కాక వానితోపాటు వాక్స్వాతంత్ర్యము, యోచనాస్వేచ్ఛయుకూడ తాత్కాలికముగ నైన నరికట్టబడుట తటస్థించును. కావున "మానవ హక్కులు", "జన్మహక్కు" లని యాధునికుల కేకలద్వారా వినవచ్చెడి హక్కులు మానవజన్మకలిగినంతమాత్రమున సులభముగ లభించినట్టియు, లేక, లభింపగలట్టియు, హక్కులుకాక, యెంతోఘోరమగు పోరాటము సల్పిననేకాని సాధింపబడనివని విశదముగా గ్రహించుట మిక్కిలి యావశ్యకము. "ప్రతియంగుళపుమేరకును పోరాట ముండియే యున్నది. స్వేచ్ఛాపురికిబోవుమార్గము రక్తనిధులందేకాని లే"దను నొక యాంగ్లైతిహాసికుని వాక్యములు వృథావ్రాతలు గావు. స్వేచ్ఛాసంపాదన పాశ్చాత్యుల కనుశ్రుతమగు రక్తపాతవిధానమువలన నైన లభింపవచ్చును; లేదా, ప్రహ్లాద, గాంధీప్రభృతులసాధనమగు నహింసావలంబనముద్వారానైన సాధింపబడవలెను. విధానమేదైన గావచ్చును. కాని, స్వేచ్ఛాసంపాదన మన్నచోట పోరాటము మాత్రము తప్పదు.

సంపూర్ణము

అభీష్టము

శంకరనారాయణులు

అజ్ఞాన తిమిరంబు హరియించి నీరూపు, విజ్ఞానచంద్రిక వెలుఁగఁజేయు
దుఃఖసంతాపంబుఁ దూలించి, నీచూపు, చిరతరానందంబు విరియఁజేయు;
చిన్మయానందంబుఁ జేకూర్చి, నీప్రాపు, సరసగానసువృష్టిఁ గురియఁజేయు;
సిద్ధసంకల్పంబుఁ జెందించి, నీదాపు, కవితాసుధావాప్తిఁ గలుగఁజేయు;
గీ. మధుర తమగీతి సాహితీమహితమైన, భారతీదేవి! భవదీయ భవ్యరూప
దర్శనంబిచ్చి, నీనిత్య దాస్యమొసఁగి, మనుచుకంటె మా కన్య కామ్యంబులేల?

అర్థశాస్త్రము

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

గండికోట సత్యనారాయణమూర్తి గారు, యమ్. ఎ.

9-వ ప్రకరణము

ఆధునికార్థోత్పత్తి లక్షణములు

౧. ఆధునికార్థోత్పత్తికి మూలసూత్రములు

ఈకాలములో జరుగుచున్న అర్థోత్పత్తికి మూలసూత్రములు ముఖ్యముగా మూడు కానవచ్చుచున్నవి. 1. స్వామ్యము లేక తనసొత్తులయందు తనకుగలసొంతము; 2. స్వేచ్ఛతో ఒడంబడికల నొనర్చుకొనుట; 3. స్పర్థ లేక పోటీ.

౧. స్వామ్యము:—

తనసొత్తులయందు తనకు సొంత మున్నదనెడు నమ్మకమే లేనిచో ఎవడైన అర్థము నార్జించుటకు కష్టపడి పనిచేయడు; కావుననే స్వామ్యము అర్థార్జనమునకు మూలము. "ఈఆస్తి నాస్వంతము నాయిష్టానుసారము దానిని అనుభవించుటకు హక్కు నాకు కలదు" అనెడు స్వామ్యసూచకవాక్యములు ప్రతియుగమందును ప్రతిఆస్తిపరుని నోటనుండియు వెలువడుచున్నవనియును, కొందరికి ఎక్కువఆస్తి మరికొందరకు తక్కువఆస్తి స్వంతమైయుండుటవలన కొందరు భాగ్యవంతులుగను మరికొందరు బీదవారుగను ఉన్నారనియు దేశచరిత్రలు ఘోషించుచున్నవి. వారు భాగ్యవంతులు వీరు బీదవారు అనేభేదములకున్ను తద్ద్వారా సంభవించు ఆర్థిక సమస్యలకున్ను విషమావస్థలకున్ను కారణము స్వామ్యమే కావున ఈ స్వామ్యమనేహక్కును పారదోలి దేశమందున్న సమస్త భాగ్యములకున్ను సంఘమే నాయకత్వము వహించవలెననిన్ని ఒకనూతనసిద్ధాంతము బయలువెడలినది. ఇందులకే సమష్టివాదమని పేరు (సోషియలిజమ్). పాశ్చాత్యదేశములలో ఈసిద్ధాంతములు చిరకాలమునుండియు ప్రబలియున్నవి. కొందరు సమష్టివాదులు దేశమునేలెడి దొరతనమువారే అర్థోత్పాదక సాధనములన్నిటిని స్వాధీనపరచుకొని వ్యవహారచక్రమును నడిపించవలెనని చెప్పుదురు. వీరే ప్రభుమార్గసమష్టివాదులు (స్టేటుసోషియలిస్టులు.) మరికొందరు సామాన్యపుప్రజలే ఈభారమును వహించవలసియుండునని చెప్పెదరు. పాశ్చాత్యదేశములలో ప్రజాప్రతినిధులే పరిపాలకులు కావున ప్రజాప్రభుమార్గ సమష్టివాదులకు ఉండుభేదముల నంతగా పాటించవలసిన పనిలేదు. ప్రస్తావవశమునైన సమష్టివాదమునుగూర్చి ప్రాసంగికముగాని సమష్టివాదులలో వివిధమతస్థులంగూర్చిగాని వారిసిద్ధాంతములకున్ను అందులకు వ్యతిరేకాభిప్రాయములుగల వ్యక్తివాదమునకున్ను గలసూక్ష్మభేదములను గూర్చిగాని విపులముగాచర్చించి గ్రంథవిస్తర మొనర్చుట మాయుద్దేశముకాదు. స్వంతఆస్తులయెడల స్వంతదార్లకుగల హక్కులు చిరకాలమునుండి స్థాపింపబడినవి. గొప్పవారియొక్కయు, బీదవారియొక్కయు ఆస్తులనన్నిటిని ప్రజలకు సమానముగా పంపకము చేసినయెడల దేశపుటార్థిక సంకటములు నివారింప బడుననెడి దృఢనమ్మకముతో అనేకులు ప్రజ్ఞావంతులు అనేక కాలములలో సిద్ధాంతము లొనర్చుటయే కాక తమ సిద్ధాంతములను అనుభవములోనికి తెచ్చుటకై విశ్వప్రయత్నములం జేసినను కృతకృత్యులగుట లేదు. ఎచ్చటనో ఒకానొకస్థలమందు కారణాంతరములవలన కొంతకాలమువరకు మాత్రము అట్టి సిద్ధాంతములు ఆచరణములోనికి తీసుకవచ్చుట సాధ్యపడినంతమాత్రమున స్వామ్యమనే హక్కును పారదోలుట సులభసాధ్యమని

వాదించుట బుద్ధిమాంద్యము. దొరతనమువారి ఖర్చులకై బీదలకన్న భాగ్యవంతులు ఎక్కువపన్నులను భూస్వాములున్ను, ధనాఢ్యులున్ను ప్రత్యేకముగా కొన్ని కట్టుబడులను చెల్లించి రాజ్యాంగధర్మములు సరిగా జరుగుట కొరకు తోడ్పడవలెననెడు సిద్ధాంతము మాత్రము ఇప్పుడనేక దేశములలో ఆచరణలోనికి వచ్చినది. ఈ సంగతి ఎట్లున్నను స్వామ్యమనేహక్కును లోకమునుండి బహిష్కరించుట సాధ్యపడలేదు. ఇట్టి సూత్రముల ననుసరించినచో ఆపని సులభమని వేదాంతపుమాటలు చెప్పుట సుకరముగాని పనిచేయుటమాత్రము దుష్కరమని మా నమ్మకము. తాను సంపాదించిన ఆస్తిన్ని, అర్థమున్ను ఊరివారికో దేశమువారికో పంచిపెట్టబడుట తప్పనిసరి అయినచో ఎవనికైన అర్థార్జనోత్సాహముండునా? నీవు గణించిన ఆస్తికి నీ తదనంతరము ఆలుబిడ్డలు ఉత్తరాధికారులుకారని శాసన మేర్పడినచో అర్థోత్పత్తికి ఎంతయో భంగము వాటిల్లదా? స్వామ్యమనే హక్కును ఈ లోకమునుండి పారద్రోలినచో రాబోవు ఆర్థిక సమస్యలెట్టివిషముగా నుండునని నిర్ణయించి ఊహాప్రపంచమునకనుకూలమైన అర్థశాస్త్రమువ్రాయుట మాపని కాదు. ఏదేశమందైన భాగ్యవంతులు కొందరుండుటవలన నష్టములున్న ఉండవచ్చునుగాని విస్తారార్థోత్పత్తికి భాగ్యవంతులు మిగుల సహాయపడుదురనుసంగతి మనము మరువకూడదు. కావున లాభదాయకంబగు వ్యవహారములలో ప్రవేశించి అర్థోత్పత్తిచేయుటకు మూలసూత్రము స్వామ్యమని ఇంకొకమారు నొక్కిచెప్పి విషయాంతరములను గమనించెదము.

౨. స్వేచ్ఛగా నొడంబడికల నొనర్చుకొనుట

ఆధునికార్థోత్పత్తికింకొక మూలసూత్రమేమన ఎవడైన తన ఇష్టానుసారము ఒడంబడికలజేసికొని వ్యవహరించుట. ఎవరైననుసరి తనకుస్వంతమనిపించుకొనెడు చరస్థిరాస్తులను స్వేచ్ఛగా నమ్మవచ్చును. తనకా పెట్టవచ్చును, ఋణమునివ్వవచ్చును. వడ్డీమరతుల ప్రకారము అప్పులనిచ్చుట, భూఫలసాయములో "వారము" అను ఒకభాగము భూస్వామి రైతులవద్ద పుచ్చుకొనుట.

శ్రమకరులు తమకష్టమునకు ప్రతిఫలరూపకంబగు వేతనములు, సంబళములు లేక కూలులుపుచ్చుకొనుట మొదలగు వ్యవహారధర్మముల కన్నిటికిని మూలసూత్రము ఇచ్ఛానుసారము ఒడంబడికల జేసికొనుటయే. వ్యవహారములు ఒడంబడికల ననుసరింపక విరోధించినచో న్యాయ్యకారణము తీర్పుడు ననుసంగతి చదువరులు మరువకూడదు. మనదేశమందలి ఆర్థికవ్యవహారములన్నియు "కాంట్రాక్టుఆక్టు"ప్రకారమే జరుగుచున్నవి; అందులకు విరోధించినవి న్యాయస్థానములలో పరిష్కరింపబడుచున్నవి.

3. స్పర్థ

ఇది అర్థోత్పత్తికింకొక ముఖ్యమగు మూలసూత్రము. ఆర్థికవిషయములలో ఈస్పర్థ అనేకగుణ మెట్లు వర్తించుచున్నదో కొంచెము సూచించెదను. ఉత్పాదకులు తాము రచించిన వస్తువులవెలలు ఒకనికన్న ఇంకొకడు పోటీవేసి తగ్గించి వినియోజకుల నెక్కువగా నాకర్షించి తమవస్తువుల నమ్మకముచేసి భాగ్యవృద్ధి నొనరింతురు. సాధారణముగా ఒకానొక వస్తురచనకై ఉత్పాదకునకు వాస్తవముగా ఖర్చగు ధనమునకు మించినట్లే ఆవస్తువు వెల నిర్ణయింపబడును; వాస్తవమగు ఖర్చు రూ 1-8-0 అయినప్పుడు ఒక ఉత్పాదకుడు రూ. 2 కు, ఇంకొకడు రూ. $2\frac{1}{2}$కు, మరియొకడు రూ 3 కు ఆవస్తువును అమ్మి లాభమొందుటకు యత్నించును. వినియోజకులు సాధారణముగా తక్కువవెలకు వస్తువునమ్మువానివద్దనే ఆవస్తువును కొందురుగదా! ఉత్పాదకులలో పోటీకలిగి ఒకడు ఇంకొకనికన్న వస్తువులవెలలను తగ్గించి తానుత్పాదించిన వస్తురాశిని శీఘ్రముగా అమ్మి లాభమొందుట కుద్యమించుచుండును. అధికముగ అర్థార్జన కొరకు ఆర్థికప్రపంచమందు జరిగెడు కొట్లాటయే స్పర్థ. లేక పోటీ వస్తువులవెలలను తగ్గించినచో ఎక్కువ వస్తురాసులను అమ్మకముచేసి మొత్తముమీద లాభమొందుట నిజమేకాని ఎట్టిసంస్కారము లొనరించినచో అట్లు చేయుటకు వీలగునో ఉత్పాదకులు నిదానించి నిర్ణయించుకొనుట సహజము. తక్కువకష్టమునకు ప్రతిఫలము ఎక్కువలాభము రావలెనన్నకోరిక ప్రతివానికి ఉండును. ఈస్వలాభాపేక్షాపరత్వము స్పర్థాసూత్రము ననుసరించియే యుండును. కొందరు తక్కువసొమ్ము ఖర్చుపెట్టి కచ్చా అపక్వపదార్థములను సంగ్రహించి

మేలిమివస్తువులని జనులకు భ్రమకలుగునట్లు వస్తురచన చేసెదరు. వినియోగకాండములో "సమానాంతర్వ్యాప యుక్తి న్యాయములేక ప్రత్యామ్నాయన్యాయము" అనే శీర్షిక క్రింద ఇందులకు కొన్ని ఉదాహరణముల నిదివరకే ఇచ్చియున్నాము. అయితే కచ్చాపదార్థములను ఏమాదిరిగా సమ్మేళనమొనర్చినచో వినియోజకు లంతగా పాటించరో లేక అసలే నిదానించి కనుగొన లేరో అట్టిమాదిరీలను యోచించి ఉత్పాదకులు వస్తు రచనచేసి లాభము నొందుచుందురు. విజ్ఞానము, నాగరికత అభివృద్ధియగుకొలది ఇట్టి మోసములు పెంపొందుచుండును. ఇదంతయు స్పర్ధయొక్క ప్రభావమే. ఒకనికన్న ఇంకొకడు ఎక్కువగా వస్తురచనచేయుట, తాను రచించిన వస్తువుల గుణములను మనోరంజకముగ ప్రకటించుట కాలోచితముగా వెలలను తగ్గించి వినియోజకుల నాకర్షించుట మొదలగువిషయములలో పోటీ వేసి లాభము నపేక్షించుచుండును. కర్మకరుల విషయమందును మూలధనము సంబంధమునను స్పర్ధ వర్తించుచున్నది. కొన్నిప్రాంతములలో కర్మకరులకు చలనబుద్ధి లేక తక్కువవేతనములకైనను స్వస్థలములలో అమరుకొందురుగానిదూరస్థలములకుపోయి కాయకష్టములకోర్చి ఎక్కువజీతములు గడించరు; మరికొన్ని ప్రాంతములందున్న శ్రమకరులు ముఖ్యముగా మనశ్రమకరులు కార్యవిచారణ, వ్యవహారనిర్వాహము, మేనేజరుపని మొదలగు ఉత్కృష్టోద్యోగములలో స్పర్థతో పనిచేసి దూరదేశములకైనను పోయి ఉద్యోగములను సంపాదించెదరు. మనదేశమందలికాఫీ, టీ, రబ్బరు వీటియుత్పత్తి వ్యాపారములు ఎన్నియోవేలమైళ్లదూరముననున్న ఇంగ్లాండు దేశపు తెల్లవారే స్వయముగ నిచటకువచ్చి నెరవేర్చుచున్నారు. జాతిమతభేదములం జేసియు, నౌకాయాత్రా పరాఙ్ముఖత్వముం జేసియు, మాత్సర్యము లేకపోవుటవలనను ముఖ్యముగా విద్యాబుద్ధులు లేకపోవుటవలనను మన హిందూదేశీయులు ఐరోపా అమెరికా మొదలగు దేశములవారితో ఆర్థికవిషయములందు స్పర్థించి లాభమును పొందలేకయున్నారు. మనపూర్వికులనేకులు విదేశములకుపోయి పెద్ద వర్తకములుచేసి ఆంగ్లేయులవలె వలసరాజ్యములు స్థాపించియుండిరనుటకు చరిత్రాత్మక నిదర్శనము లెన్నియోయున్నను, ఈకాలపుహిందువు లావిషయములలో వెనుకపడియుండుట మిగుల శోచనీయము. మూలధనమును ప్రోగుచేయుటయందు కూడ మనవారు ఐరోపియన్లతో స్పర్థించి తమ సొత్తులతో లాభదాయకంబగు పరిశ్రమలను స్థాపింపక, నగలవిషయమందునో అనర్థహేతుకరంబు లగు పూర్వాచారములను డబ్బు వెచ్చించి పాటించుటయందునో తమ ద్రవ్యమును వినియోగించుచున్నారు. సాహసవంతులగు ఐరోపాదేశస్థులు తమధనమునకు వాయువేగమనోవేగంబులతో భూప్రదక్షిణభాగ్యము కలిగించి ఎన్నియోదేశములందు పరిశ్రమలను నెలకొల్పి లాభకరంబులగు నూతనోత్పత్తి మార్గములను స్థాపించి కృతకృత్యులగుచున్నారు. ఆంగ్లేయులే మనదేశపు పరిశ్రమలలో ఎంతయో మూలధనము పెట్టి పనిచేయుచున్నారు. మనవారికి స్పర్థ, సాహసము వ్యవహారజ్ఞానము మొదలగు సుగుణములు అంతగా లేకపోవుటవలననే ఆంగ్లేయులీదేశపుసొమ్మును వాణిజ్యమనేమిషచేత ఆకర్షించుచున్నారని తరుచుగా ఉపన్యాసములిచ్చియే హిందువులనేకులు వృథా కాలక్షేపము చేయుచున్నారు. విదేశీయులతో స్పర్థించి స్వదేశీయపరిశ్రమలు కళలు అభివృద్ధియగునట్లు మనవారింకను శ్రద్ధతో పనిచేసినచో దేశపు ఆర్థికసంపత్తి తప్పక పెంపొందునని వేరుగ చెప్పవలయునా?

ఆర్థికవిషయములలో స్పర్థ ఎల్లప్పుడున్ను లాభకరముగా నుండునని చెప్పుటకు వీలులేదు. స్పర్థవలన కలిగెడు లాభనష్టముల నించుక విచారించెదము.

౧. "స్పర్థ ఉత్పత్తికి ఉద్దీపనము" ఒకరికన్న ముందుగ నింకొకరు వ్యాపారచక్ర మాక్రమించుకొను ఉత్సాహము కలిగినవారైనచో ఉత్పత్తి వాణిజ్యములీపోటీవలన తరుచగును గాని ఒకానొకప్పుడు వినియోజకులకు మోసమున్ను ఉత్పాదకులకు నష్టమున్ను తటస్థించుచుండును.

౨. స్పర్థ వినియోగమునకు తగినంత ఉత్పత్తి నాపాదించుట వాస్తవమే కాని అధికోత్పత్తివలన ఐరోపామొదలగు దేశములలో మహోత్పాతములు పుట్టి ఎన్నియో వ్యవహారములు అడుగంటినవని తెలియవచ్చుచున్నది.

౩. స్పర్థవలన వెలలుతగ్గుట కొంతవరకు నిజమే కాని ఒకప్పుడు వెలలు హెచ్చుటయు కలదు; ఏమన అడ్వర్టైజిమెంటు ఖర్చులు ఎక్కువ పెట్టవలసి వచ్చినప్పుడు అందులకు తగినటులు వెలలను పెంచినగాని ఉత్పాదకులకు కిట్టదు. పోటీవ్యాపారములలో వెలలు బహుచంచలములను సంగతి అనుభవవిదితమే.

౪. నిరాటంకంబగు స్పర్థచే వృత్తులు సమానలాభకరంబు లగుననుట సత్యమే కాని ఇందువలన బలవంతులకు మరింత బలమున్ను దుర్బలవంతులకు మరింత దుర్బలమున్ను కలుగుచున్నది. వేలసంపన్నులు లక్షాధికారులగుచున్నారు; సామాన్యపు అంతస్థుకలవారు భిక్షాధికారులగుచున్నారు.

౫. స్పర్థవలన ఏర్పడు ఆర్థికయుద్ధరంగములో ఓడినవారుపోగా జయమందినవారైనవారు నిరర్గళవ్యాపారులగుదురు. వ్యాపారులకు మొదట సర్వస్వతంత్ర స్పర్థ, తరువాత పోట్లాట్లు కొట్లాట, తదుపరి కొందరు తోకలు ముడుచుకొని పారిపోవుట, ఆర్థికప్రపంచమును జాగ్రతగా గమనించినచో ఈవిషయములు విస్పష్టమవును.

(౬) స్పర్థభాగోత్పత్తికి ఉద్దీపకమనుటలో ఎంతసత్యమున్నను శ్రమకరులకున్ను ధనాఢ్యులకు వ్యవహారనిర్వాతలకున్ను స్పర్థాప్రభావముంజేసి వైరము తటస్థించినప్పుడు ఆర్థికప్రపంచమున కెంతక్షోభకలుగునో చూడుడు!

"మేరలేనిస్పర్థ, అడ్డులేని ఆధిపత్యము" ఈ రెండును క్షయకారకములే. స్పర్థకు మితమేర్పరుచుట అత్యంతావశ్యకము. అయితే ఏకతంత్రవ్యవహారము ఉత్తమమా? అందువలన కొన్ని లాభములును కొన్ని నష్టములున్ను కూడా కలవు. వెలలకేమోనిలుకడయుండుట వాస్తవమేకాని ఒకప్పుడు వెలలు అధికరించునే! ఇంకొకనివద్ద ఆవస్తువులు దొరకనప్పుడు ముఖ్యముగా ఆవస్తువుల నపేక్షించువారు ఏకతంత్ర వ్యవహారస్థుడు చెప్పిన ఎక్కువ వెలలనిచ్చి తప్పకకొనవలసియుండునే! అయితే ఏకతంత్రవ్యవహారజ్ఞుడు తన యిష్టానుసారము వెలలను పెంచలేడు. తనవద్ద తప్ప ఇతరులవద్ద అట్టివస్తువులు లేవని వినియోజకులకు భయముకలిగించెడు ఎక్కువ వెలలను నిర్ణయించినచో వినియోజకులు కట్టుకట్టి ఆవస్తువులను బహిష్కరింతురు. తక్కువవెలలకు లభించే కచ్చావస్తువులనే ఉపయోగించెదరు. వెలలను బిగించినట్లయితే డిమాండుతగ్గిపోయి అమ్మకము సన్నగిల్లుననే భయము ఏకతంత్రవ్యవహారస్థునకుకూడ ఉండునని చదువరులు జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.

౨. ఆధునికార్థోత్పత్తి సాంప్రదాయములు

(1) పూర్వకాలమందెవరైన అర్థమనిపించుకొనెడు వస్తువులను రచించినచో తమ స్వంతఉపయోగమునకో లేక తమకుటుంబ వినియోగమునకో ఆవస్తువులు ప్రయోజనపడుచూ వచ్చినవి. ఇప్పుడుకూడ మనదేశమందలి కొన్ని పల్లెటూళ్లలో అట్టి ఉత్పాదకులున్నారు; తమ కుటుంబపోషణమునకు వలయు ముఖ్యపదార్థముల నన్నిటినో తామే వలసినంతమట్టుకు తయారుచేసుకొనుచుందురు. ఈనవనాగరికయుగములో అట్టిపరిస్థితు లంతగా లేవు. ఇప్పుడు జరుగుచున్న అర్థోత్పత్తి అంతయు ఇంచుమించుగా అంగళ్లలో అమ్మకముచేసి వేర్వేరు వస్తువులకై ఆశించువినియోజకుల వాంఛలను తీర్చుటకే. వస్తుమారక సాధనం బగు ధనమును ప్రజ లుపయోగించుచుండుటంజేసి తమకువలయు వస్తువులన్నిటిని తామే తయారుచేసుకొనవలెననెడి నియామకమున కవశ్యము లేదు. బట్టలనేతయే వృత్తిగాగలవారు తాము నేయుబట్టల నన్నిటిని తామే కట్టుకొనరు. ముఖ్యముగా తాముత్పాదించిన అర్థమంతయు అంగళ్ళలో లాభదాయకంబగు వెలలకు విక్రయింపబడుచున్నది. అట్టి అమ్మకములవలన లభించెడు ద్రవ్యసహాయమున తమకు వలయు యితరపదార్థములను సేకరించుకొనుచుందురు. విస్తారార్థోత్పత్తి ఈకాలపుఆర్థికలక్షణమై విలసిల్లుచున్నది. ఈవిషయముంగూర్చి వెనుకటి ప్రకరణములోను కొంచెము విపులముగా చర్చించితిమి. ౩. ఆధునికార్థోత్పత్తి మూలధనప్రాబల్యము లేనిచో జరుగుటయే దుస్తరము. పరిశ్రమలు నెలకొల్పుట కీకాలములో ఎంతయో ద్రవ్యమవశ్యము. అపక్వపదార్థముల నెరాశముగా సేకరించుటకును విలువగల యంత్రసామగ్రిని సంపాదించి కార్ఖానాలు, ఫ్యాక్టరీలు మొదలగు కర్మాగారములను స్థాపించి వాటిని నియ్యప్రపదముగా నడిపించుటకును మూలధన

మత్యంతావశ్యకమని సందర్భాంతరమున నిదివరకే చెప్పియున్నాము. ఆధునికార్థోత్పత్తికి మూలధనమే జీవనాధారము కావున భాగోత్పత్తికి సహకారులగు ధనాఢ్యులున్ను, జీతములకున్ను కూలులకున్ను అపరుకొను నానావిధములగు శ్రమకరులున్ను అనే రెండు ఆర్థిక తెగలీకాలములో నెల్లెడలను ప్రబలియున్నవి.

(3) పూర్వకాలమందువలె ప్రతిఉత్పాదకుడున్ను తనకువలయు ప్రతివస్తువున్ను తయారుచేయుటకు యత్నించక తనశక్తికిన్ని ఇష్టమునకున్ను అనుగుణ్యమైన పరిశ్రమలో ఎక్కువకృషి చేయుచున్నాడు. ఇంకొక సందర్భములో వివరింపబడిన ఈ ఆధునికార్థిక సాంప్రదాయమువలన కలిగెడు లాభనష్టములు శ్రమవిభాగ సూత్రమువలన కలిగెడు లాభనష్టములే.

(4) ఇంకొక విచిత్రసాంప్రదాయము. ఒక పెద్ద పరిశ్రమ నడిపించవలెనన్న సాధారణముగా నందులకు వలయు చిన్నచిన్న పరిశ్రమలనుకూడ నెలకొల్పినచో బాగుగనుండును. అనేకవిషయములలో నిది ఈకాలపు టార్థికసాంప్రదాయమై యున్నది. ఉ. "స్టాండర్డు ఆయిల్కంపెనీ" అనేకిరసనునూనెవర్తకముకంపెనీవారు ఒక్క కిరసనునూనెగనులనే సేకరించి సంతుష్టినొందక ఆనూనెపోయుటకు టిన్ డబ్బాలు, ఆడబ్బాలు పొందుపరచుటకు దేవదారుపెట్టెలు, వేలకొలది గేలన్ల కిరసనునూనె నిలవచేయుటకు "రిజర్వాయర్లు," ఇనుపదార్లగుండానో సముద్రమార్గముననో ఆనూనె డబ్బాలు ఉత్పత్తిస్థానములనుండి రవాణాచేయుటకు వలయు యానసౌకర్యములు, నానావిధములగు కర్మాగారులు, కార్యాలయములు మొదలగు సాధనసంపత్తినంతటిని జాగ్రత పరచుచున్నారు.

(5) ఒకేవిధమగు వేర్వేరుపరిశ్రమలకు ఒకడే వ్యాపారనాయకుడుగాను ఒకటే కార్యనిర్వాహకపద్ధతిగాను ఉన్నచో ఎన్నివిధములనో లాభదాయకముగానుండును. కావుననే ఆధునికార్థికప్రపంచములో పెద్దపెద్దపరిశ్రమలు ఏకనాయకత్వముక్రింద నుండుట అమెరికా జర్మనీ మొదలగుదేశములలో సాంప్రదాయమైయున్నది. అమెరికాదేశములోనున్న "స్యుగర్ రిఫైనరీ" (పంచదారను శుభ్రపరచుకార్ఖానా) కార్యనిర్వాహకవిషయముల నించుక గమనించినచో ఈఅభినవ సాంప్రదాయపు టుద్దేశము తేటపడును. పంచదారను శుభ్రపరచెడు కార్ఖానా అనగా సామాన్యపు కర్మాగారము కాదు; లక్షలకొలది విలువగలది దినమునకు సుమారు 10 మొదలు 15-వేల బస్తాలకొలది పరిశుభ్రమైన పంచదార ఆ మహాకర్మాగారములో తయారగుచుండును. ఒకసరిహద్దు దాటినపిదప అట్టికార్ఖానా ఇంకను విస్తరించునట్లు ఎక్కువ పెట్టుబడిపెట్టి ఎక్కువ విలువగల యంత్రసామగ్రి నెలకొల్పి కార్యక్రమములను జయప్రదముగా నడిపించుట కష్టముగానుండును. కావున అట్టిస్థితియందున్న పెద్దపెద్ద కార్ఖానలను కొన్నిటిని ఒకేమేనేజ్మెంటుక్రిందకు తీసుకొనివచ్చినయెడల ఎన్నియో లాభములు వ్యవహారనిర్వాహకులు పడయవచ్చును. కావలయు అపక్వపదార్థములన్నిటిని మొత్తముమీద కొనినచో తక్కువవెలకు దొరకును, యానసౌకర్యవిషయములలోకూడా అనేకవిధములగు లాభము లుండును; ఒకేమాదిరిగానున్న యంత్రములను (స్టాండర్డైజ్డు మెషీనరీ) నెలకొల్పవచ్చును; యంత్రములను మరమ్మత్తుచేయుటలో ఎన్నియో సౌకర్యము లుండును. మేనేజ్మెంటువిషయములో విచారణకర్తలు మిగుల శ్రమపడవలసియుండునని మా చదువరులకు తోచుట ఉచితమే. అయినను అమెరికాదేశపు వ్యవహారనిర్వాహకులు ఇట్టి మహాకర్మాగారపు పనులను జయప్రదముగా నడిపించి సమస్తార్థికప్రపంచమునకున్ను గొప్ప మార్గదర్శకులుగా నున్నారు. పైపేరాలో చెప్పిన "స్టాండర్డుఆయిల్కంపెనీ" క్రమముననే "యునైటెడ్ స్టేట్సుస్టీల్కార్పొరేషన్" అనేది చాలా అద్భుతముగాను జయప్రదముగాను కార్యక్రమములను నడిపించుచున్నదని అమెరికా అర్థశాస్త్రజ్ఞుడొకడు వ్రాయుచున్నాడు.

౩. ఉత్పత్తి మార్గములు

ఆర్థికచరిత్రము నించుక గమనించినచో అర్థోత్పత్తి బహుభంగుల జరుగుచున్నదని తేటపడును. మొదట పూర్వకాలములో ప్రతికుటుంబమువారు వారికుటుంబజీవనమునకు వలయు వస్తువులను తయారుచేసుకొనుచు వచ్చిరి. ఇప్పటికిన్ని మనదేశములో అచ్చటచ్చట ఈ

సాంప్రదాయము కానవచ్చుచున్నది. అయితే వస్తూ రక సాధనములున్ను పణ్యసౌలభ్యములున్ను అధికరించు చుండుటంజేసి రానురాను ఈసాంప్రదాయము నశించు చున్నది. మధ్యయుగములో ఐరోపాదేశములందు శిల్పులసంఘములు ప్రబలియుండినవి. ఒకేవృత్తి ఆధారముగా గల శిల్పులు ఒండొరులకు లాభకరముగా నుండునట్లు సంఘముల నేర్పరుచుకొని వినియోజకుల యాజ్ఞల ననుసరించి వారికి కావలయు సామగ్రిని తయారుచేయుచుండిరి. కాలక్రమేణ ఈశిల్పులు తమ స్వాతంత్ర్యమును కోలుపోయి ఒక పెద్దవర్తకునివద్దనో ధనాఢ్యుడగు వ్యవహార నిర్మాతవద్దనో దాస్యమునకు కుదురుకొని యజమాని సరఫరాచేయు అపక్వపదార్థములను వినియోగయోగ్యమగు వస్తువులుగా నిర్మించు సాంప్రదాయ మేర్పడినది. అమితమగు మూలధనసహాయము లేనిదే ఈకాలములో విస్తారవ్యాపారములను నెలకొల్పుట కష్టముగద; కొద్దిపాటిధనముతో చిన్నచిన్న పరిశ్రమలను స్థాపించి వ్యవహరించువారీయంత్రకళాయుగములో పరిశ్రమలను నడిపించుట కష్టము కావున హస్తకళలలో ఆరితేరినవారనేకులు ఈకాలములో జీవనాధారము లేనివారై పెద్దపెద్దవ్యవహారనిర్మాతలవద్ద ఉద్యోగములకు అమరుకొని కాలక్షేపము చేయుచున్నారు. విస్తారవ్యాపారముల కాస్పదంబగు ఈ అభినవార్థికప్రపంచమునకు ఇట్టి అర్థోత్పత్తిమార్గములు ముఖ్యమగుటంజేసి వాటిలో కొన్నిటి నీదిగువ సంక్షేపముగా వర్ణించెదము:—

(1) ఒకడే వ్యవహారనిర్మాత తనస్వంతధనమును వెచ్చించియో లేక ఋణముచేసియో పరిశ్రమకు వలయు మూలధనమును సేకరించి, స్థాన మేర్పరుచుకొని కర్మకరుల నియోగించి వ్యవహారమునంతటిని తానే స్వయముగా నడిపించి లాభనష్టములకు బాధ్యుడగుచున్నాడు. ఇదియొక అర్థోత్పత్తిమార్గము. ఇందలి లాభమేమన కార్యనిర్వాహకవిషయమందు ఒకేమాదిరి నియామకముల నేర్పరచవచ్చును. బహునాయకత్వమువలన గలుగు కష్టనష్టముల కవకాశ ముండదు. అయితే నష్టములు లేవని చెప్పలేము. ఈకాలపు టార్థికవ్యవహారములన్నియు విస్తారవ్యాపారము లగుటంజేసి శాఖోపశాఖలతో విలసిల్లు వ్యవహారచక్రమంతటిని సరిగా నడిపించుట ఎంతబుద్ధిమంతునికైనను కష్టసాధ్యమైనపని. ఇంతేకాదు; అనేకులు వ్యవహారనిర్మాతలు సేకరించగల మూలధనమును సేకరించుట ఒక్కనికి అసాధ్యమైనపని.

(2) వంతులుకూడి ఉమ్మడిగాజేయు వ్యాపారము (పార్ట్నర్షిప్):—ఏకయాజమాన్యముక్రింద జరుగువ్యాపారములకు సహజములగు కష్టములం బారదోలి వ్యవహారమును జయప్రదముగా నడిపించుటయే ఈ ఉమ్మడి వ్యాపారముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. పలువురు ధనాఢ్యులున్ను కుశాగ్రబుద్ధి కలవారున్ను ఒక సంఘముగా జేరి వ్యవహారమునకు వలయు పెట్టుబడిని పెట్టి సమస్తకార్యములను సమంజసముగా నిర్వహింతురు. మీదజెప్పిన ఏకయాజమాన్యపద్ధతికన్న ఇది శ్రేష్ఠతరమైనదే కాని ఒకభాగస్థుని కింకొక భాగస్థునియెడల వ్యవహారవిషయములందు నమ్మకము కుదరనిచో ఈపద్ధతి అవలంబించుట కష్టము. నష్టములు సంభవించునప్పుడు తాము ప్రత్యేకముగా విడ ద్రొక్కియుంచిన ద్రవ్యమే కాదు భాగస్థుల స్వంతస్థిరచరాస్థులుకూడ జవాబుదారీగా నుండవలసిన ఇక్కట్లున్నవి. సాహసపరులగు కొందరు భాగస్థులు వ్యవహారమును విస్తరించుటకు నూతనసంస్కారము లవశ్యములని చెప్పినప్పుడు తక్కిన్ను భాగస్థులకుకూడ ఆసంస్కారములు రుచించి ఆమోదకరములై యుండవలెను. లేనిచో ఉమ్మడివ్యాపారము జరుగనేజరుగదు. ఇట్టి పెద్దలోపము లీపద్ధతి నావరించియున్నను గొప్పవ్యవహారములు కొన్ని ఈక్రమముననుసరించి యున్నవని చదువరులు తెలుసుకొనవలెను. అయితే జాయింటు స్టాకుకంపెనీలవలె ఈపార్ట్నర్షిప్ వ్యవహారములప్రాబల్య మార్థికప్రపంచమం దంతిగా లేదు.

(3) జాయింటు స్టాకుకంపెనీలు (సంభూయభాగస్థసమాజములు) ఆర్థికలోకమం దీజాయింటుస్టాకు కంపెనీపద్ధతి ననుసరించియే ఎన్నియో గొప్పగొప్ప వ్యవహారములు యంత్రకళలు జయప్రదముగా జరుగుచుండుటంజేసి ఈపద్ధతి ఆధునికార్థోత్పత్తికి ముఖ్యమార్గమని పరిగణింపబడుచున్నది. జాయింటుస్టాకుకంపెనీలు పుంఖానుపుంఖములుగ బయలువెడలుటకు కారణము

మూలధన సంశ్లేష ప్రభావమే. జాయింటుకంపెనీకి నాలుగంగములు:—వ్యవహారనిర్మాత (ఎంటర్ప్రైజరీ), చోదకమండలి (డైరక్టరేటు), కార్యదర్శులు (మేనేజర్లు), భాగస్థులు (షేర్హోల్డర్లు). ఒక్కొకషేర్ లేక భాగము యొక్క వెల సాధారణముగా కొంచమే. చిల్లరచిల్లరగా భాగములనుకొని ఎంతద్రవ్యమైనను ప్రోగుచేయవచ్చును. కావుననే షేర్కాపిటల్ లేక షేర్లను అమ్మగా లభించినద్రవ్యము మూలధనముగ నుంచుకొని వ్యవహరించెడు జాయింటుకంపెనీలు అర్థోత్పత్తికి తోడ్పడుచున్నవి. నష్టమువచ్చినచో ప్రతిషేర్హోల్డర్ లేక వంతుదారున కున్ను పోవునది కొద్దిపాటిద్రవ్యమే. కావుననే సాధారణముగా షేర్హోల్డర్లు కార్యవిచారణయందనాదరణబుద్ధి కలవారై కార్యభారమంతయు చోదకమండలినెత్తినే త్రోయుచున్నారు. ఈచోదకులు లేక డైరక్టర్లు షేర్హోల్డర్లవలన ప్రతిసంవత్సరము ఎన్నుకొనబడుచుందురు. వీరున్ను కార్యదర్శులును జాయింటుకంపెనీయొక్క వ్యవహారమునంతటిని నిర్వహింతురు. నౌకాయానము, రైల్వేలను నడిపించుట కర్మాగారములను స్థాపించి నేతపనిమొదలగు పరిశ్రమలను నెలకొల్పుట, కాఫీ తేయాకుతోటల వ్యవహారములను జరిపించుట, మొదలగునవి జాయింటుస్టాకు కంపెనీల మూలముగానే నిర్విఘ్నముగా జరుగుచున్నవి. ఈ కంపెనీపద్ధతియొక్క ప్రాముఖ్యమును తెలిపెడు విషయ మింకొకటి కలదు. 16 వ శతాబ్దమందు ఎలిజబెత్తు మహారాణీకాలములో స్థాపింపబడిన ఇంగ్లీషు ఈస్టిండియాకంపెనీవారి దేశముతో మొదట వర్తకముచేసి తదుపరి కాలక్రమేణ దేశమునంతటిని స్వాధీనపరచుకొని 1858 వ సంవత్సరము వరకు మనపాలకులైయున్న సంగతి హిందూదేశచరిత్రాత్మకవిషయమేకదా. ఆయీస్టిండియాకంపెనీజాయింటుస్టాకుపద్ధతి ననుసరించియే కార్యక్రమమును నడిపించియుండెననుట ఈపద్ధతియొక్క సామర్థ్యమునకు ప్రబలమగు సాక్ష్యము.

ఈవ్యవహారపద్ధతివలన కొన్నిలాభములున్ను, నష్టములున్ను కూడా కలవు. ఏకయాజమాన్యవ్యవహారపద్ధతివలె ఈజాయింటు కంపెనీపద్ధతి ఒక వ్యవహారనిర్మాతయొక్క జీవితకాలమునను సరించి యుండదు; వ్యవహారనిర్మాతలు చనిపోవుచుండవచ్చును; క్రొత్తవారు పుట్టుచుండవచ్చును; చోదకమండలివారు మారుచుండవచ్చును; గాని జాయింటుస్టాకు వ్యవహారములు జరుగుచునే యుండును. తెలివితేటలుగల వ్యవహారజ్ఞులు డైరక్టర్లుగానుండి కార్యక్రమమును నడిపెదరు. సాధారణముగా నేదేశమందైన జాయింటుస్టాకుకంపెనీల ఆదాయవ్యయపట్టికలను దొరతనమువారిచే ఏర్పరుపబడిన గణితశాస్త్రపారీణులు ప్రతివత్సరము విమర్శించి "ఆడిట్" చేయుచుండుటవలన డైరక్టర్లచేయు ప్రకటనలు బూతులా నిజములా యని ప్రజలు నిర్ణయించుకొనవచ్చును. ఈకంపెనీపద్ధతిలో నున్న గొప్ప లోపమేమన వ్యవహారభారముయొక్క జబాబుదారీతనము షేర్హోల్డర్లు, డైరక్టర్లు, కార్యస్థులు అనే మూడుతెగలవారికి చెందియుండుటవలన ఏకయాజమాన్య వ్యవహారపద్ధతులందువలె ఒక్కనిమీద కార్యక్రమము నడవదు. ఈమూడు తెగలవారిలో షేర్హోల్డర్లు ద్రవ్యమిచ్చుట తప్ప వరియెట్టి ముఖ్యమైనపనిన్ని చెయ్యరు. వాస్తవముగా కష్టపడువారు శిల్పులున్ను చోదకమండలివారున్ను; లాభములు లేక 'డివిడెండ్లు' వచ్చినపుడు షేర్హోల్డర్లు అందులో వంతుపుచ్చుకొందురు. ఈషేర్హోల్డర్లలో నొకరికింకొకరు అపరిచయులుగా నుందురు. ఇంకొకవిశేషము. కార్యకర్తలు విశేషముగా పరులద్రవ్యముతో వ్యవహరించవలసినందున శ్రద్ధతో పనిచేయక వ్యాపారములను చెడగొట్టి కొద్దికాలములో కంపెనీలు దివాలాయెత్తినట్లు చేయుటకూడా కలదు. ఇట్టినష్టము లున్నప్పటికిన్ని విస్తారవ్యాపారములకు వలయు మూలధనమును సేకరించునది ముఖ్యముగా ఈపద్ధతియే; కొద్దిపాటి ఆస్తిపరులుకూడా పారిశ్రామిక విషయములలో శ్రద్ధవహించి ధనసహాయ మొనర్చుట కవకాశ మిచ్చునది ఈపద్ధతియే. ఉమ్మడివ్యవహారములందువలె కాక నష్టము సంభవించినను "షేర్కాపిటల్" కే తగులునుగాని షేర్హోల్డర్ల యితరాస్తులకు భంగము రాదు. ఒకానొక షేర్హోల్డర్లు తనషేరును-లేక వంతును అమ్మివేసి వెంటనే రొక్కము చేపట్టవచ్చును. మూలధనసంపత్తి యేమియు లేకపోయినను వ్యవహారధర్మమర్మములను గుర్తెరిగియున్న కుశాగ్రబుద్ధులీజాయింటుస్టాకుపద్ధతి ననుసరించి దేశపుటార్థికాభ్యుదయమున కనేకవిధముల తోడ్పడవచ్చును.

ఇట్టిలాభములంజేసియే జాయింటుస్టాకుపద్ధతి ఆర్థికోత్పత్తివిషయములలో ప్రతిదేశమువారున్ను కొద్దిగనో గొప్పగనో అవలంబించియున్నారు. ఈకంపెనీలు మన దేశములోకూడ అనేకమున్నవి. పారిశ్రామిక వాణిజ్యవిషయిక జాయింటుస్టాకుకంపెనీలెన్నియో ఐరోపాదేశస్థులీదేశములో నెలకొల్పియున్నారు. ఇనుపదారులు మిల్లులు,గనులు, తేయాకుతోటలు, బ్యాంకులు, వర్తకము మొదలగు విషయములకు సంబంధించిన వ్యవహారములన్నియు జాయింటుస్టాకుపద్ధతి ననుసరించియే యున్నవి. 1914–1915–వ సంవత్సరములో మనదేశమందీజాయింటుస్టాకుకంపెనీలు 2545 ఉన్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

(4) పరస్పర సహాయసంఘములు (కోఆపరేటివ్ సొసైటీలు) విస్తార వ్యాపారవ్యాప్తికిన్ని భాగ్యవంతులకున్ను జాయింటు స్టాకుకంపెనీలెట్లు ఉపకరించుచున్నవో చిల్లరవ్యాపారములకున్ను బీదవారికిన్ని పరస్పర సహాయసంఘములు లేక కోఆపరేటివ్ సొసైటీలుఅట్లేమిగుల ప్రయోజనపడుచున్నవి. అర్థోత్పత్తి అర్థవిభజనము అనేకవిషయములలో స్పర్థవలన గలుగు కష్టనష్టములను పారదోలుశక్తి ఈసంఘములకు కలదు. ఆధునికార్థోత్పత్తికి తప్పని సరిగానుండెడు ఫ్యాక్టరీలను నడిపించు వ్యవహారనిర్వాహకులు, ఉద్యోగములనిచ్చు యజమానులు, లాభమునకై వ్యాపారము చేయు మధ్యవర్తివర్తకులు వీరివలన కలుగు ఇక్కట్లను పారదోలి వినియోజకులకున్ను ఉత్పాదకులకున్ను లాభము కలిగించుటకొరకే సర్వదా యత్నించున వీపరస్పరసహాయసంఘములే. వినియోజకులకు వలయు వేర్వేరుసామానులు సరకులు చిల్లరగా మామూలు అంగళ్ళలో కొనుట కెక్కువ వెలలు చెల్లించవలసి యుండును కావున, మొత్తముమీద నట్టివస్తువులను కొనినచో సరసముగు తక్కువవెలలకు లభించునట్లు వినియోజకసంఘము లట్టివస్తువులన్నిటిని సేకరించి వినియోజకుల కెంతయో ఉపకరించుచున్నవి. మొదట ఆవస్తురాసులను కొనుట కయ్యేఖర్చు వినియోజకులే చందాలు వేసుకొని సేకరింతురు. ఆఖర్చుమొత్తము వారాసంఘమువారివద్ద కొనుచుండే వస్తురాశిననుసరించి యుండును. వారికివచ్చే లాభము తాము మొదట సమర్పించిన వేర్వేరుమూలధనము మొత్తముల ననుసరించి నిర్ణయింపబడదు. ఆమొత్తములకు న్యాయమైనవడ్డీ ఇవ్వబడును. ఒకప్పుడు వినియోజకసంఘమువారివద్ద వస్తువులను తరుచుగా కొనేవారికి వచ్చెడు లాభములను వారు పుచ్చుకొనక ఆలాభములనే సంఘమునకు మూలధనముగా పరిగణించి వ్యవహారము నడుపుచుందురు. ఈసంఘముల కార్యవిచారణ భరించుటకొరకు డైరక్టర్ల బోర్డుఅనే చిన్నచోదక మండలి యుండును. ఈడైరక్టర్లను ఎన్నుకొనుటకు ప్రతి మెంబరుకు వోటు అధికార ముండును.

ఉత్పాదకసంఘములవారు వారికి వలయు మూలధనమును బ్యాంకులనుండి ఋణము వాడెదరు. ఆద్రవ్యమును సరిగా వెచ్చించి వ్యవహారమును నడిపించుబాధ్యత మెంబర్లచే ఎన్నుకొనబడిన మేనేజరును చెందియుండును. కర్మకరులకు మామూలువేతనములే లభించుచుండును; గాని వ్యవహారమందలి లాభనష్టములలో వంతు పుచ్చుకొనవలసినదనేనియమ ముండుటంజేసి కర్మకరులకు తమపనియందలి శ్రద్ధ అభిమానము మిక్కుటముగా నుండును. అయితే వినియోజకసంఘములవలె ఈఉత్పాదకసమాజము లంతజయప్రదముగా నడిపింపబడ లేదని తెలియవచ్చుచున్నది. కారణము లేమన, మూలధనమును సేకరించుట కష్టమైనపని; తదుపరి అర్థోత్పాదకసాధనసంయోగము సరిగా చేయుటకు వలయు యుక్తులు బుద్ధులు ఈసంఘములకు తక్కువగా నుండును.

మన హిందూదేశములో ఈపరస్పర సహాయపద్ధతి ముఖ్యముగా తక్కువవడ్డీలకు అప్పులు దొరకు సమపాయములలోనే కానవచ్చుచున్నది. మీదచెప్పిన మార్గములు మనదేశములో అంతగా ప్రబలుట లేదు. వ్యవసాయవృత్తినే నమ్మియుండు రైతులకు తక్కువవడ్డీలకు అప్పులు దొరకునట్లు మన గవర్నమెంటువారు 1904 వ సంవత్సరములో "కోఆపరేటివ్ క్రెడిట్ సొసైటీల ఆక్టు" జారీచేయించియున్నారు. ముఖ్యముగా చిల్లర వ్యాపారస్థులకున్ను రైతులకున్ను పల్లెటూరివారికిన్ని ఉపయుక్తముగా నున్నట్లు ఈపద్ధతి ఉద్దేశింపబడినది. 1904 వ సంవత్సరమున జారీచేయబడిన సహకారసంఘముల శాసనముయొక్క ముఖ్యోద్దేశమెద్దియన కర్షకులలోను కొద్దిపాటి రాబడికలవారిలోను మితవ్యయము,

స్వయంసాహాయ్యము, సహకారము మొదలగు సుగుణజాలములను నెలకొల్పి వారిఆర్థికపురోవృద్ధికితోడ్పడుటయే. ఇట్టి సహకారసంఘములు జర్మనీదేశములో 'రైఫీజన్' పద్ధతి ననుసరించుసంఘము లనబడును. మన హిందూదేశములో గ్రామపరపతిసంఘములు బెంగాల్, బీహారము, బొంబాయిరాష్ట్రము, మధ్యపరగణాలలో రైఫీజన్ పద్ధతిప్రకారము నెలకొల్పబడియున్నవి. ఇతరరాష్ట్రములలోకూడ అట్టిసంఘములు ప్రబలుచున్నవి. ఈపద్ధతి ప్రకారము సంఘములయందలి సభ్యులు కొన్ని భాగములు తమ ద్రవ్యమిచ్చికొన నక్కఱలేదు. సంఘముతాలూకు వ్యవహారములపూచీ సభ్యులందరికిన్ని చెందియుండును. కొన్నిషేర్లు లేక భాగములు సభ్యులు కొనవలసినదనే నియమమున్నచో అట్లు భాగములు కొనెడువారికి తప్ప తదితరులకు పరపతి ఉండదు. వాస్తవముగా సహకార ప్రవృత్తియొక్క ముఖ్యోద్దేశము ఒక్కబీదలకేకాక తదితరులకుగూడ తక్కువవడ్డీలకు ఋణములను కూర్చుటయే కాక తదితరవిషయములందుకూడ సహకారమార్గము లుండవలెనని పలువురి అభిప్రాయము.

"షుల్జుడెలిట్జీ" సహకారపద్ధతిప్రకారము స్థాపింపబడిన సహకారసంఘములు నగరవాసులకున్ను చిల్లర వర్తకులకున్ను ఉపకరించుచున్నవి. సభ్యులు కొన్నిషేర్లులేక భాగములు కొనగా లభించినద్రవ్యమున్ను సభ్యులు డిపాజిట్ చేసిన ధనమున్ను ఈసహకారబ్యాంకు సంఘములకు మూలధన మగుచున్నది. రైఫీజన్ సంఘములందువలె వ్యవహారముల జవాబుదారీతనము సభ్యులందరికి చెందదు. సంఘములకు వచ్చిన లాభములు డివిడెండు రూపకముగా మెంబర్లకప్పుడప్పుడు పంచిపెట్టబడుచుండును. "రైఫీజన్" "షుల్జుడెలిట్జీ"సహకార సంఘములకుండు భేదముల నిచ్చట నతిసంక్షేపముగా నుదాహరించితిమి గాని ఈమాదిరి సంఘముల కార్యక్రమ విశేషములన్నిటిని ముచ్చటించి గ్రంథవిస్తరమొనర్చుట మాయుద్దేశముకాదు.

సహకారప్రవృత్తి మార్గములు ప్రబలుచున్న కొలది ఒక్క ఋణముల విషయముననే కాక తదితర విషయములందుకూడ వ్యాపించుచున్నవి. 1912-వ సంవత్సరములో మనగవర్నమెంటువారు "కో ఆపరేటివ్ క్రెడిట్ సొసైటీలఆక్టు" లో కొన్ని సవరణలుచేసి పల్లెటూరిసంఘములు, పట్టణములసంఘములు అనేభేదమును పారదోలుటయేకాక ఇదివరకు అమలులోనున్న కొన్ని సంఘములను సంశ్లేషించి ఋణముల నిచ్చుటయందేకాక ఇతర విషయములందుకూడ ఈసహకారసంఘములు పని చేయునట్లు ప్రయత్నించుట కారంభించిరి. ఈసహకార సంఘములు విద్యావ్యాప్తికొఱకున్ను వేతనములులేక నిరుద్యోగులై క్రుంగుచున్న శ్రమకరులకు పనులు కల్పించుటకున్ను కూడ స్విట్జర్లాండు ఇటలీమొదలగు పాశ్చాత్యదేశములలో ఉన్నవని తెలియవచ్చుచున్నది. సహకార ప్రవృత్తిమార్గములు మనహిందూదేశములో ఎంత ప్రబలిన అంత శ్రేయోదాయకముగ నుండునని చెప్పవచ్చును.

(5) దొరతనమువారర్థోత్పత్తికి దోడ్పడుట:— దేశము నేలెడు గవర్నమెంటువారర్థోత్పత్తికి సహాయము చేయవలెనను ఆశయ మిప్పు డించుమించుగా అన్ని దేశములవారిచేతను నంగీకరింపబడినది. అయితే ఆర్థిక చరిత్రము నించుక గమనించినచో "లైసెజ్జీఫెయిరు" అనే ఆర్థికమతానుసారముగ గవర్నమెంటువారు దేశమందరా జకము లేకుండ సక్రమమగు పరిపాలనాపద్ధతుల నేర్పరుపవచ్చును గాని వాణిజ్యము, పరిశ్రమలు మొదలగు ఆర్థికవిషయములలో నెట్టిప్రమేయమును గలిగించుకొనగూడదనియెడు సిద్ధాంతము కొంతకాలమువరకు ప్రబలియుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది. వాణిజ్యవ్యాపారాభివృద్ధి విషయములు, అర్థోత్పత్తి విషయములు పౌరులకే విడిచిపెట్టవలెను గాని దొరతనమువా రెట్టివిధమైన జోక్యములు పెట్టుకొనకూడదని 'లైసెజ్జీఫెయిరు' సిద్ధాంతపు టుద్దేశము. ఒకానొక కాలమందీ ఆర్థికసిద్ధాంతము అప్పటి దేశకాలపరిస్థితులంజేసి ఎంతయో ఆమోదకరముగా నుండెనుగాని ఆధునికార్థోత్పత్తిలక్షణముల నించుక జాగ్రతతో పరిశీలించినచో మునిసిపాలిటీలు (పురపాలకసంఘములు), ప్రావిన్షియల్ గవర్నమెంట్లు (పరగణాలనుపాలించు దొరతనములు), దేశమంతటిని ఏలెడు సర్కారువారు అర్థోత్పత్తివిషయములయం దెంతయో శ్రద్ధయున్ను ప్రమేయమున్ను కల్పించుకొనుటయేకాక అనేకవిధముల దేశపుటార్థికా

భ్యుదయమునకు తోడ్పడుచున్నవని తెలిసికొనుచున్నాము.

ఈకాలములో గవర్నమెంటువా రార్థికవిషయములలో ప్రమేయము కల్పించుకొనుటకు కొన్ని ముఖ్యకారణము లున్నవి. పన్నులమూలముగా సర్కారువారి ఖర్చులకు ద్రవ్యమొసగుట ప్రజలు నియమితధర్మమే అయినను, సర్కారువారి ఖర్చులు మితిమీరినప్పుడు ప్రజలు "మావలె సర్కారువారుకూడ వాణిజ్యవ్యాపారాదికృషులలో ప్రవేశించి జనసామాన్యమునకు మేలు చేయుటయే కాక పాలకవర్గమువారి జాస్తీఖర్చులకు వలయుధనమునుకూడ ఏలఅర్థోత్పాదకవిధానములననుసరించి సేకరించకూడదు?" అని వాదించుట యుక్తియుక్తము. లాభకరంబులగు పరిశ్రమలు కొన్ని దేశము నేలెడు సర్కారువారే నడిపించినచో నిర్విఘ్నముగానున్ను నిష్పక్షపాతముగానున్ను జరుగుటకవకాశ ముండును. అంతేకాదు; స్వార్థానూత్రమున కనుకూల్యముగా జరుపుటకసాధ్యమగు పరిశ్రమలను గవర్నమెంటువారే నెలకొల్పినచో దేశమునకు శ్రేయోదాయకముగా నుండును. ఇంకొక కారణము. ఆర్థికవిషయములలో గవర్నమెంటువారు ప్రమేయముకల్పించుకొనక తటస్థులైయుండ ప్రజలు విచ్చలవిడిగా తమయిష్టానుసారము వ్యవహరించవచ్చుననెడు నీతిని అవలంబించినచో స్వలాభపరాయణత్వమే పెంపొందును గాని దేశాభివృద్ధి గమనింపబడదు; దేశపుటార్థికసంపత్తి సేకరింపబడదు; ఆర్థికసంకటములు నివారింపబడవు; ఆర్థికతెగలవారికి సహజముగ నుండు వైరకారణములు మరింత బలమొంది దేశము నానాటికి క్షీణించును. ప్రజలక్షేమమునకు దోడ్పడుట దొరతనమువారి విధ్యుక్తధర్మమే కావున పారిశ్రామికవిద్యాలయములు నెలకొల్పుట, దేశమందలి హస్తకళలను, యంత్రకళలను, పెంపొందించుట, మార్గదర్శకములగు పరిశ్రమలను స్థాపించుట ఇతరదేశీయుల పోటీవలన తమదేశీయుల ఆర్థికసంపత్తికి కష్టనష్టములు రాకుండునట్లు తగినఏర్పాట్లు చేయుట మొదలగు కార్యములన్నియు సర్కారువారు చేయవలసినపనులే. వీటినన్నిటిని గమనించినచో గవర్నమెంటువారుకూడ దేశపుటార్థికోన్నతికి సహాయపడుట విధాయకమని తోచకమానదు. తంతి, తపాలు, ఇనుపదార్లు, కాలువలు, అడవులు, గనులు, నాణ్యశాలలు మొదలగు విషయముల గూర్చి ప్రజలు తమయిష్టానుసారము వ్యవహరించినచో దేశమునకు నష్టము కావున ప్రతిదేశపుదొరతనము వారున్ను ఆవిషయములలో జోక్యము కల్పించుకొని దేశపుటార్థికోన్నతికి తోడ్పడుచున్నారు. ఇంగ్లాండు, జెర్మనీ, యునైటెడ్‌స్టేట్సు, స్విట్జర్లాండు, ఇటలీ మొదలగు దేశములలో మునిసిపాలిటీవారున్ను పరగణా దొరతనమువారున్ను ప్రజల ఆర్థికపురోవృద్ధికొరకు కెన్నియోవిధముల సహాయపడుచున్నారని దేశచరిత్ర లుద్ఘోషించుచున్నవి. పరిశుభ్రమైన జలమును ప్రజలకు గొట్టములగుండ సరఫరాచేయుట, అంగళ్ళు, శ్మశానవాటికలు మొదలగు స్థలములంగూర్చి శ్రద్ధవహించుట, ప్రజలకువిద్యుచ్ఛక్తిసంబంధమగు దీపముల సమకూర్చుట, ట్రామ్వేబండ్లను నడిపించుట, స్నానపానాదులు సౌఖ్యముగా జరుగునట్లు నిబంధన లొనర్చుట, పసిపిల్లలకు వలయు శుభ్రమగు పాలు మొదలగు పదార్థములను సేకరించుట—ఇట్టివిషయములందు పాశ్చాత్యదేశపు మునిసిపాల్టీలు ప్రజలకొనర్చు సౌకర్యములు శ్లాఘనీయమైనవి; అర్థోత్పత్తికెంతయో సహకారులు. కొన్ని దేశముల నేలెడు గవర్నమెంట్లు పరిశ్రమలను సాధారణపువ్యవహారనిర్మాతలవలె నెలకొల్పి లాభమును బడసి ప్రజలకు మేలుకల్పించి వారిచ్చు పన్నులమొత్తము తగ్గునటుల ప్రయత్నించుచున్నారు. మరికొన్ని దేశముల నేలెడు గవర్నమెంట్లు ఆర్థికవిషయములలో ప్రజలకు హితకరముగానుండునట్లు వ్యవహారనిర్మాతలతోను వర్తకసంఘములతోను ఒడంబడిక లొనర్చుకొనియే కొన్ని పరిశ్రమలను నడిపించుట కధికారము నిచ్చుచున్నారు. అనేక దేశముల దొరతనములు ఆర్థికపురోవృద్ధికిసాధనంబగు పారిశ్రామికవిద్యను దేశీయులకు గరపుచున్నారు; మార్గదర్శకములుగానున్నట్లు ఉపయుక్తమగు పరిశ్రమలను కర్మాగారములను కార్ఖానాలను స్థాపించుచున్నారు.

మనహిందూదేశము నేలెడు దొరతనమువారు కూడ క్రమక్రమముగా 'లైసెజ్ఫెయిరు' మతమును విడనాడి ఆర్థికవిషయములందును కళావాణిజ్యముల

పట్లను సానుభూతిని కనబరచుచుండుట మిగుల మెచ్చదగినసంగతి. ఇప్పుడుకూడ 'లైసెజ్జీఫెయిరు' మతమవలంబనీయమని వాదించువారు లేక పోలేదు. అయితే హిందూదేశపు టార్థికాభివృద్ధికి కళావాణిజ్యచక్రముల యందు సర్కారువారి సాహాయ్య మవశ్యకమై యున్నది. మనగవర్నమెంటువా రార్థికవిషయములలో ప్రమేయము కల్పించుకొని అనేకవిధముల అర్థోత్పత్తికి తోడ్పడుచున్నారనుటకు సాక్ష్యము లున్నవి. కరువులు, కాటకములు దేశమును బాధించుచున్నపుడు వాటికష్టమును బాపెడు భారము మనసర్కారువారే చాలవట్టుకు వహించుచున్నారు. "ఇనుపదారులును నీటికాలువలును చాలవరకు సర్కారువారి అధీనములే అయియున్నవి. రైతులను బాధింపకుండుటకునై అనేకరైతాంగపుచట్టములను దొరతనమువారే జారీచేయించిరి. ఋణదాతలబారిబడకుండ రైతులను కాపాడుటకు పరపతిసంఘములు సర్కారుఉద్యమము వలననే స్థాపించబడినవి. వ్యవసాయశాఖవారు కృషికళనంతయు సముద్ధరింపవలెనని ఎన్నియోవిషయములను బహుదీక్షతో పరిశీలించుచున్నారు. దేశమునందంతటను పారిశ్రామికవిషయములను పరీక్షించి ఎన్నియో యుపయోగకరములగు సంగతులను ప్రజలకు దెలియపరిచిరి. శిల్పవాణిజ్యవ్యవసాయవిద్యల యభివృద్ధి మందగమనయయ్యును కేవలము ఉపేక్షింపబడుట లేదు. శాస్త్రోక్తమగు విద్యయును, నవీనకళాస్థాపనమును దొరతనమువారి సాహాయ్యమును గ్రహించుచునే యున్నవి. సర్కారుకువలయు సమస్తవస్తుసామగ్రిని సాధ్యమైనంతవరకు ఇండియాదేశముననే కొనుటకు ఏర్పాటులు గావింపబడినవి." ఇదంతయు ప్రశంసనీయముగానున్నను మనదొరతనమువా రింకను విస్తారముగా దేశమున కార్థికాభివృద్ధి సమకూర్పగల సామర్థ్యమును గలిగియుండియు ఇతరరాష్ట్రప్రభుత్వములతో నెంచిచూచినపుడు మనగవర్నమెంటువారి విధానములు వెనుకబడియుండుట శోచనీయమనియున్ను, (1914—1919) ఐరోపామహాసంగ్రామమునకు పిదప ఇతరప్రభుత్వములవారివలె మనసర్కారువారుకూడ హిందూదేశపు టార్థికపురోవృద్ధికొరకు ఉచితవిధముల పాటుపడవలసియున్నదని కొంద రర్థశాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయమయి యున్నది.

ఉత్పత్తికాండము సంపూర్ణము.

చుంబనము

జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రి గారు

అతని సంతుష్టికై కడుయత్నమునను
 నొడలుగ్గైసేసి దినమంత నుత్సుకతను
నిలువుటద్దమ్మునొద్దనే నిలిచియుంటి
సంజయరుదెంచె ప్రకృతి నిస్తబ్ధమయ్యె
దినముదినమెల్ల నలసియుండిన కతాన
సెజ్జచేరగనే నిద్ర పజ్జచేరె
అతఁడు పదపడి చనుదెంచి మతినినాదు
జాగృతికి నిచ్చగింపక సరసమధుర
చుంబనమ్మొక్కటే చవిచూపి, తిరిగి
మెల్లమెల్లనఁ జనుచుండె, మిష్టచుంబ
నమ్మునన్ నాదు నిద్రభంగమ్ముగాగ
నతనివెంటను బరువెత్త మతి జనించె
చుంబనానందభరమునఁ జొక్కియుంట
నడుగుపడదయ్యె మాటయు వెడలదయ్యె.

—'పూదేనే' నుండి.

వేంకటేశ్వరవచనాలు

సంపుటము 3 సంచిక 3 తరువాయి]

వ. సకలలోకారాధ్యా! అన్నిచోటుల నుండుదువు గావున మేమెచ్చటనుండి సంచరించివచ్చినను నీయొద్దనున్న వారమే; నీవు సకల లోకనాథుండవు గావున నిన్నుం గొలిచిన వారమే; కన్నుల యెదుట నున్న రూపంబులెల్ల నీశరీరంబు గావున నిన్ను సదా సేవించినవారమే; మాలో నెప్పుడుం బాయకుండుదువుగావున నిన్నుందలంచినవారమే. నేఁగొనియెడియాహారంబులు నీవిచ్చినవిగావున నీప్రసాదాజ్జీవనమే; నేఁజేయుచున్న కృషిగోరక్షణవాణిజ్యాదులు నీలీల కుపయోగంబులు గావున నవి నీపూజలే; నన్ను నీవు పుట్టించిన వాఁడవు గావున నీబాము నీవల్ల నీడేరెడిదె. ఈ యర్థంబు మఱవ కాదరింపుమయ్యా! నేనెప్పుడు నీసూత్రంబున నాడెడు బొమ్మను; నావిన్నపములు పదివేలు విన్నపములుగా విననవధరించి నన్నుం గరుణింపవే నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౧౯

వ. హయగ్రీవా! కేశవ, నారాయణ, మాధవ, గోవింద, విష్ణు, మధుసూదన, త్రివిక్రమ, వామన, శ్రీధర, హృషీకేశ, పద్మనాభ, దామోదర, సంకర్షణ, వాసుదేవ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ, పురుషోత్తమ, అధోక్షజ, నారసింహ, అచ్యుత, జనార్దన, ఉపేంద్ర, హరి, శ్రీ కృష్ణులనియెడి చతుర్వింశతినామంబులు పాపహరంబులు; పుణ్యంబుల కునికిపట్టు; నుతించువారికి వచనభూషణములు; కోరినవారికిం గొంగుబంగారంబు; జ్ఞానులకు సిద్ధమంత్రంబు; ఇహపరంబులకుఁ గామధేను కల్పవృక్ష చింతామణు లివి; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౦

వ. ప్రహ్లాదవరదా! బదరికాశ్రమ నైమిశారణ్య సాలగ్రామపర్వతాయోధ్యా ప్రయాగా ద్వారావతీ పురుషోత్తమ సింహాచల శ్రీకూర్మ అహోబల సేతు కుంభకోణ తామ్రపర్ణి శ్రీరంగ కాంచీ నారాయణగిరులు మొదలగు పుణ్యక్షేత్రంబులు, మీనూటయెనిమిది తిరుపతులు సేవించినఫలము మీ దాసులంగని యొకసారి నమస్కారంబు చేసినం బ్రసన్నుండవై యిత్తువు. నాలుగువేదంబులు, ఆఱుశాస్త్రంబులు, అష్టాదశపురాణంబులు చదివినఫలంబు 'నారాయణా' యనిన నొసంగుదువు. అగ్నిష్టోమాతిరాత్ర వాజపేయ ద్వాదశాహ పౌండరీకాది క్రతువులు గావించిన సుకృతంబు మీ శ్రీపాదంబులపై నొకతులసీదళంబు సమర్పించినఁ గలిగింతువు.

తులాభార హిరణ్యగర్భాదిదానంబులు మీ దాసుల మనినమాత్రంబునఁ బ్రసాదింతువు. నీవు భక్తిసులభుండవు గావున నీ శరణార్థుల కుం బ్రయాసంబులు లేవు; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా. ౨౧

వ. శ్రీజనార్దనా! శ్రీభూమీ నీళా సమేతా! శంఖ చక్ర గదా శార్ఙ్గ శరనందకాయుధధరా! చతుర్భుజా! శ్రీకౌస్తుభమణి శ్రీవత్సశోభితవక్ష! పీతాంబరధర! మణికిరీట మకరకుండలాభరణ! వైజయంతీ వనమాలాలంకృత! పుండరీకాక్ష! అనేక బాహూదరశిరః పాణిపాదోరు జంఘావయవ! విశ్వరూప! అనంతగరుడవిష్వక్సేనాదినాయక! సనకసనందన సనత్కుమార సనత్సుజాత సల్లాప! నారద గానప్రియ! నీలమేఘశ్యామల! చతురానన జనన నాభీసరోజ! గంగానదీకారణ శ్రీపాద పద్మ! భక్తవత్సల! వేదోద్ధారక! వైకుంఠ పురవరాధీశ్వర! అసురశిక్షక! అమరరక్షక! జగన్నివాస! జయ జయ, నీకు ననంత నమస్కారంబులు సేసెద. అవధారు; నమోనమశ్శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౨

వ. గజేంద్రవరదా! నీవు మాకుంగలవని యొరులం దీవింతుంగాని ఆదీవనలఫలము నొసంగ శక్తుండనుగాను. నీవు నాయందుఁ బ్రవేశించి యున్నావని మ్రొక్కించుకొందుంగాని రాజసమున మ్రొక్కించు కొన్నవాఁడనుగాను. మీ దాసుండనని పెద్దలలో దొరలుచున్నవాఁడంగాని నాతపోమహాత్త్వంబున నధికుండనని యహంకరించినవాఁడంగాను. నీవు మనుష్యునింజేసి ప్రవేశింపఁ బుట్టితిఁగాని నా స్వతంత్రంబునఁ బుట్టినవాఁడనుగాను. నేనెంత జడుండైన నెన్నివిధంబుల విడువందగుదె మమ్ము? నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా!

వ. ప్రద్యుమ్నా! మీపాదంబులు మనంబునఁ దలంచెదను; వాక్కునంగొంత నుతించెదను; నాచరణంబుల మీకుఁ బ్రదక్షిణంబు వచ్చి చేతులెత్తి మ్రొక్కెదను; మాకుం గలిగిన యుపాయంబు లవియకాని బహువిధానంబులు పెంచి కర్మంబులుచేసి మిమ్ము మెప్పించ శక్తుండంగాను. మీకు దయయుండె నతిఘోర తపంబుచేసి ప్రార్థించి వరంబు లడుగనేర. ఉద్ధవునిరీతి గోపికలకు మీకు నెడమాటలాడి మిమ్ము నభిముఖునిఁ జేసికొన సమర్థుఁడంగాను. సుగ్రీవునిగతి సేనలం గూర్చుకొని నీయవసరమునకుం గొలువ బలవంతుండంగాను. నాపురుషార్థం బీపాటి. నన్నుఁజూచి 'వీఁడేల తగిలెడు' ననికలంగకు; పరుండువానికి భూమి యాధారంబు; నదులకు సాగరంబె గతి; పక్షులకు వృక్షంబె వసియింపుచోటు; సస్యములకు వర్షంబెజీవనంబైనట్లు జంతువులకు నీవే శరణంబు; నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా! ౨౪

వ. సంకర్షణా! నీ మాయామంత్రంబున మానవులకు నీవు దారులోహపాషాణమృణ్మయంబులైన రూపంబులు వహించుకొని గుళ్లలోపలను ఇంటింటివారిచేతను బూజలుగొని వారు గోరినవరంబు లొసంగుచున్నాఁడవు. ఏమియు నెఱుంగనివారి కెంతసులభుండవై యున్నాఁడవు? నీవితరణ గుణంబు నిన్నటువలెఁ జేసినదియో? యీగతిం గరుణించుట

నీవ్రతంబో? నీ కది స్వభావగుణంబో? దీనులఁగాచుట కీర్తియో? రామరామ! అరుదరుదు నీమహత్త్వంబు! నీచరిత్రంబువిని వెఱఁగయ్యెడు. మేలుమేలు! ఎట్లైన నింక నాజన్మములు ఫలించె; మనోరథంబు లీడేఱె. సంతోషంబు పరిపూర్ణంబయ్యె; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౫

వ. దానవారీ! తొల్లి నేనుత్తమగుణంబు లెఱుంగుదును. నామీఁదం గృపపెట్టి పెద్దలనన్నాచారవంతుం డందు అను నభిమానంబు పుట్టించినన్ను సాత్వికుంగా జేసితిరి. ఒరులు నన్నుం జెనకుదురో యని పిఱికితనంబుఁబొడమించి శాంతునిఁగాఁ జేసిమీమీఁద భక్తి పుట్టించితిరి. కాంతలు ధనం బపహరింతురనియెడు లోభంబు పుట్టించి జితేంద్రియునింగాఁ జేసితిరి. అలమటలంబొంది ధనం బార్జింప వేసట నొందించి విరక్తునిఁగాఁ జేసి మీమీఁద భక్తి పుట్టించితిరి. ఈరీతి నానరకభీతి నివారించుటకై మీశరణు సొరం జేసితిరి. ఈరీతి ననాదిసంసారయుక్తుండనైననన్ను నొక్కొక్క యుపాయంబున మీ కభిముఖునిగా దిద్దుకొంటిరి. మఱి యింక నేఁ బ్రార్థించి నీకుం జేయువిన్నపము లేమియున్నవి? నీ దైవికప్రయత్నంబు ముందఱ నామానుషప్రయత్నంబులు పచరింపసిగ్గయ్యెడిని. బాపురే! నిన్ను మెచ్చి నీ కేమియొసంగెదము? నిన్నుం బొగడుటే మాచేతనైనపని; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౬

వ. పురుషోత్తమా! వేదంబులు రత్నాకరంబులవంటివి; తమలోనియర్థంబులు బయలుపడనీయవు. పురాణంబులు ఘంటవేఁటకాండ్రవంటివి; నానార్థంబులు చాటిచెప్పి భ్రమియింపంజేయుఁగాని యొకటి నిశ్చయింపఁ దేటపడవు. వేదపురాణశాస్త్రంబులు నన్యోన్యశత్రువులవంటివి; ముక్తికిం దెరువుఁజూపవు. యితరకర్మంబులు చేనిపంటలవంటివి; జన్మపరంపరలకు హేతువులై దేహముల మొలపించు? కాని వైరాగ్యంబుఁ బొడమనీయవు. వీనిచందంబు లిట్టివి; ఏమిటం దెగు సంశయంబు? నిక్షేపంబు పెట్టినవాఁడు చూపక కానంబడదు; నీవు సర్వజ్ఞుండవు; నాకు నిశ్చితార్థంబు లిట్టివని తెలుపఁగదవే; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౭

పరమపురుషా! నేను దుర్జనుండననియెవ్వరు మఱుఁగుపఱుపక విన్నపంబు సేయుదురో; ఇప్పుడే నానేరములు నేనే చెప్పుకొనియెద. అది యెట్లంటివేని: నేఁజేసిన పాపంబులు నన్నుం జుట్టుకొనియెనేని నామోచ్చారణంబు చేసి తప్పించుకొనియెద. నీచేతఁ గల్పితంబులైన విషయంబులు బాధింపవచ్చెనేని నామదిలో నీ పాదంబులు దలంచి నీమఱుఁగున డాఁగెదను. పురాకృతకర్మంబులు నన్ను భయము గొల్పవలయునని పట్టుకొనియెనేని నీవాఁడనని బలిమిం ద్రోచెదను. యమకింకరులు నాతెరువు వచ్చిరేని నాభుజంబులనున్న శంఖచక్ర లాంఛనంబులు చూపి వెఱపించెదను. సంసారపాశంబులు నన్నుఁ దగిలెనేని నీకథలు విని పరాకు చేసుకొనియెదను. నీమాయ నన్ను ముంచుకొనియేనేని మీదాసులకుం జెప్పి మీకు విన్నపంబు సేయించెద.

నాయపరాధంబులు చిత్తంబునం బెట్టకుమీ;
నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౮

వ. స్వామీ! మీరురక్షింపఁదలంచిన బ్రహ్మశాపం బేమి సేయఁగలదు? ధ్రువునిఁ జిరకాల జీవునిఁ జేసితిరి. బ్రహ్మాస్త్రం బేమి చేయఁగలదు? పరీక్షితుని బ్రతికించితిరి. బ్రహ్మమాయ యేమి సేయఁగలదు? వత్సబాలకుల నిర్మించితిరి. మృత్యు వేమి సేయగలదు? సాందీపని కొడుకును దెచ్చితిరి. పాపం బేమి సేయఁగలదు? అజామిళునుద్ధరించితిరి. అన్నింట బలవంతుఁడవగుట మీ చేఁతలంగానంబడియె. మీదాసులైనవారికి నేభయంబు నొందకుండం గాతురు. నీ ప్రతాపం బేమని వర్ణింపవచ్చు? నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨౯

వ. పుండరీకాక్షా! అజ్ఞాన జంతువులైన మేకపోతు లింద్రాది దేవతలకుఁ బశుపురోడాశంబయిన సంబంధంబునఁ దమ్ముఁగాచు గొల్లవారితోఁగూడి స్వర్గాదిభోగంబుల ననుభవించునట! రాజ్యలాభంబునఁ గ్రోధంబు పెంచి సమరరంగంబున నన్యోన్యహింసాపరులైన వీరపురుషులు సూర్యమండలంబు సొచ్చి పోయి దివ్యపదంబు లనుభవింతురట! కామాతురలైన సతులు పతులం బాయలేక కళేబరంబులు కౌఁగిలించుకొని అనలంబుఁ బ్రవేశించి యుత్తమగతులం బొందుదురట! సమ్యక్ జ్ఞానసంపన్నులైన మీదాసులు దేహంబులందు మీ లాంఛనంబులైన తప్తశంఖచక్రముద్రలం బరిశుద్ధులై, కామక్రోధ పశువుల జ్ఞానాగ్నిలో వేల్చి, తులసీయుక్తమైన మీ శ్రీపాదతీర్థసోమపానంబునం బాపంబులు విదల్చి, మీ ప్రసాదమనియెడి పురోడాశంబు నాచార్యయుక్త ముఖంబున నారగించి, మీతిరుమంత్ర యజమానపాఠంబులు జపియించి, మీకుఁ బ్రీతిగా శ్వేతమృత్తికా శ్రీచూర్ణధారణంబుఁ జేసి, పద్మాక్షతులసీమాలికలుపూని, మీ పేరులం బెట్టుకొని మీపూజాయాగంబు నిత్యంబును జేయు వైష్ణవోత్తముల భాగ్యంబు లేమని వర్ణింపవచ్చు? నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౩౦

పద్మనాభా! మీకు మ్రొక్కనెత్తిన కేలి నమస్కారంబు ముంజేతికంకణంబు; మీలాంఛనంబులైన తిరుమణిపదంబులజోడు మంగళసూత్రంబు; ఇతరంబు మాని మిమ్మే కొల్చుట పాతివ్రత్యధర్మంబు; మీదాసులసంగతి మెలంగుట కులాచారనియమము; మీపై భక్తినిష్ఠకుం జొచ్చుటకు వధనం బందుకొనుట; మీదాస్యమే మానంబు; మీకైంకర్యంబు సేయుట కాపురము సేయుట; మీమూర్తి సేవించుటే సదానుభవంబు; మీముద్రలు ధరియించుటే చక్కఁదనంబు; ఆచార్యోపదేశంబు యావజ్జన్మసంపదయని మిమ్ము భజియించువారలు శ్రీ వైష్ణవులు. ఇటువంటి వారలకు నీవు వరదుండవని వింటిమి; మేము వీరిలోనివారమే. మీచిత్తంబునఁ బెట్టుమీ; నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౩౧

వ. కోటిసూర్యప్రకాశా! లీలావినోదంబులకు మీరు ఘటియించుకొనిన ద్రవ్యంబులు లవణేక్షు సురాదధి ఘృత క్షీరాదులు సముద్రంబులైయున్నవి; కాంచనరజతముఖ్య లోహంబులు పర్వతంబులైయున్నవి; పద్మ

రాగ వైడూర్యరత్నసంఘంబులు భూగర్భంబున నిక్షేపంబులై యున్నవి; సకలధాన్యంబులు నిచ్చ గొత్త రాసులై యున్నవి; పుణ్యనదులు మీరాజ్యంబునకుఁ గట్టుకాలువలై యున్నవి; పుష్పఫలసమేతంబులు కాననంబులు మీశృంగారపుఁదోఁటలై యున్నవి; గజవాజిరథపదాతిసమూహంబులు పట్టణంబు లెందుంజూచిన తాణంబులై యున్నవి; జగదేకకుటుంబివైన నీవు సంసారంబు సేయఁగాఁ జూచి నోరూరుచున్నది. ఇతరులు మోఁతుంబడుగ నెట్లు సమ్మతించెదరు? నీతోడికాపురంబు గోరెదరు గాక! వారివలనఁ దప్పేమి? నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా! 3౨

సంపూర్ణము

విరహోత్కంఠ

నాదెళ్ల వెంకట్రావు గారు

నిర్భరానందమున నేను నిన్నుఁగూడి
కడపిన యమూల్యదినములే కడకు నన్ను
నింత బాధించుననుచు నే నెఱుఁగనైతిఁ
దలఁపునకుఁ బాటి యెడబాటు గలిగినపుడు.

నిరతమును నీదు సన్నిధి, నిలువనీదు
నిష్ఠురంబగు మత్కర్మనియతి నీకు
దూరగునిఁ జేసెఁ గానిమ్ము దోసమేమి?
దూరమను చింత తోఁచునే తొగకు శశికి?

అకట! నాకంటె సుకృతి యాయంబుజారి
విస్మృమరాలోకకరములు వెలయుకతన
దర్శనస్పర్శసౌఖ్యముల్ దలఁగ వెన్నఁ
డెడము తొగకన్నె కతనికి నెంతయున్న

చదలనుండియె పుణ్యుఁడాచందురుండు
లీలఁ గరములఁజాచి గిల్గింత పెట్టి
కలువజనరాలి తళుకు నవ్వులమొగంపుఁ
గులుకుఁ దిలకించి యానందకలితుఁడగును

నేనో నినుఁబాసి నిశలందు నిదుర రాక
యిటునటుందొర్లి చివరకు నెటులొ సుంత
కునుకు వట్టినఁ గలలోన నినుఁ గలయుచు
నంతలో మెలకువఁ జెంది యడలుచుందు

చెలియ వలదింకఁ బ్రత్యేకజీవనంబు
కలసి నీలోన నేకమై యలరువాఁడ
అయ్యొ! కొనసాగు టెట్లు? నాకడ్డువచ్చెఁ
గాదె సుకుమారమైన నీకాయమపుడు

మొదట నిన్ను జూచినప్పుడ హృదయమందు
మొదలుతుదిలేని యనురాగ మొదవఁ జేసి
నదియు, నీలోన నైక్యమొందెదనటన్న
నడ్డపడునది, నీదు దేహమె శుభాంగి!

అట్టి నీమేనఁగలపంబు లలఁదు మనెదొ?
బిగువుకౌఁగిట నొకసారి పెనఁగి యసువు
లెడపి, తోడనె నీజడ మెడకు నురిగఁ
జేసికొనివచ్చి నీలోనఁ జేరుమనెదొ?

చెన్నరాజధానియందు* ౧౯౩౭ సంవత్సరము అక్టోబరు—డిసంబరు నెలలలో

ముద్రితములై ప్రచురింపబడిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక

పద్యకావ్యము—౧. ఇతిహాసము—పురాణము

అరణ్య కాండము

ఆంధ్రమహాభారతము విరాటపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము—తిక్కన సోమయాజి

వాల్మీకి రామాయణము, పంచమసంపుటము (సవ్యాఖ్య)

కూర్మావతారచరిత్రము—యస్. వీరరాఘవస్వామి

౨. ప్రబంధము

శుద్ధాంధ్ర నిర్వచన శతకంఠరామాయణము—రాళ్లబండి నాగభూషణం వెంకటప్పయ్య

సర్వకామదాపరిణయము—శిష్టు కృష్ణమూర్తి

3. శతకము

కన్యకాంబాసీసశతకము—వెంకటసుబ్బయ్య శెట్టి

గోపాలశతకము—కోట బావయ్య

గౌరీనాథశతకము—కడియం సత్యనారాయణకవి

మానసబోధగీతావళి—పాదకండ్ల గురురాజాచార్య

మోదుకూరి చెన్నకేశవశతకము—డి. రామానుజాచార్య

వరనార్యవాక్యశతకము—ఆర్. గురుబ్రహ్మం

వెంకటేశ్వరస్వామి సీసపద్యశతకము—మామిళ్లపల్లె శేషశాస్త్రి

సద్గురుబ్రహ్మశతకము—ఆర్. గురుబ్రహ్మం

సీతారామ శతకము—పులవర్తి అన్నపూర్ణయ్యశాస్త్రి

సుగుణశతకము—కెల్లంపల్లి బ్రహ్మయ్య

౪. ఇతరములు

అదృష్టము—భోగరాజు నారాయణమూర్తి

ఆశుధార రత్నాకరము—యం. వెంకటసుబ్రాయకవి

కవితాకల్పవల్లి—శృంగారం అయ్యమాచార్య

కుమారకృష్ణనిర్యాణము-బుర్రా బాలకృష్ణశాస్త్రి

గుంటూర్పురీతారావళి—హరిబ్రహ్మేశ్వర్లు

గురుదక్షిణ—కొడాలి వెంకటసుబ్బారావు

చారుచర్య—

చెఱువుమీదిపద్యములు—అడిదము సూరకవి

దసరాపద్యములు—

నిత్యప్రార్థన—పెద్దిభట్ల యజ్ఞేశ్వరశర్మ

నిత్యానందము—పులికంటి పరబ్రహ్మం

పాదరక్షాప్రయోగము—పి. చిదంబరశాస్త్రి

పుష్పబాణవిలాసము—

పుష్పబాణవిలాసము వ్యాఖ్యతో—

ప్రకృతివందనము—కె. వెంకటరావు

భారతమహిళా తారావళి—వత్యము వెంకటానంత రాజ్యలక్ష్మమ్మ

మనశ్శాంతి—అద్దేపల్లి కుటుంబరావు

శాట్న పతాకము—పురిపండ అప్పలస్వామి

వసురాయచాటుప్రబంధము—వడ్డాది సుబ్బారాయకవి

వినాయకచవితిపద్యములు

శ్రీకృష్ణబాలక్రీడలు—మండపాక కామశాస్త్రి

సంపెగ, ద్వితీయభాగము—గుండు అచ్చమాంబ

సత్యహరిశ్చంద్రయోగమాల—బండారు భాస్కరయ్య

సుదతీసునీతి గీతావళి—వెలగపూడి దానయ్యచౌదరి

వచనకావ్యము—౧. నవలలు

ఆనందమయి, ప్రథమభాగము—పోడూరు రామచంద్రరావు

" ద్వితీయభాగము— " "

చతురిక—సహదేవ సూర్యప్రకాశరావు

నరేంద్రగుప్తుడు, ప్రథమఖండము—వాసుదేవరావు

ప్రియదర్శిని—పాలపర్తి సూర్యనారాయణ

---

* ౧౯౩౭ సం. జూలై–సెప్టెంబరు నెలల పట్టిక రానున్న సంచికయందు ప్రకటింపఁబడును.

యొడ్డీపోలో—వి. నాగరాజు

,, —కాళహస్తి సూర్యప్రకాశరావు

రక్షాబంధనము—శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

లంకాపతి—మల్లాది బుచ్చమ్మ

౨. కథలు

ఆంధ్రప్రబంధకథలు—దర్భా యగ్గన్న

ఆంధ్రభోజచరిత్రము—ములుకుట్ల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి

కాళిదాసచరిత్రము—చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము

,, —పులవర్తి అన్నపూర్ణయ్యశాస్త్రి

పటములును కథలును—

బుద్ధుని పూర్వజన్మములు—ఆకుండి వెంకటశాస్త్రి

స్త్రీరత్నములు—కె. వెంకటరాయశర్మ

3. చరిత్రలు

తెనాలి రామకృష్ణకవిచరిత్రము—పేదా శేషగిరిరావు

పర్వతాచారి వంశావళి—రాళ్లబండి కోటమరాజు

౪. జీవితములు

విశ్వబ్రాహ్మణకవిజీవితములు—కొమ్మూరు సోమనాథకవి—కొండూరు వెంకటరత్నాచార్యులు

౫. ఇతరములు

అయినవవాచకపుస్తకము—కె. వీరేశలింగము పంతులు

కృష్ణావతారతత్త్వము—జనమంచి శేషాద్రిశర్మ

గాయత్రీ పీఠాధిపతులు—

గుంటూరుసభలు—

గృహస్థాశ్రమస్థ గురువిమర్శనపై విమర్శన

తత్వబోధిని—వక్కలంక శ్రీనివాసరావు

తెనాలి పద్మశాలీయ బహూత్తమసంఘమువారి పంచాయతీ తీర్మానములు

త్రినాథమేళ—

దమయంతి—చెలికాని సూర్యరావు

దొంగ వేదాంతభంగబోధిని—పూండి పెద్ది సాంబశివరావు

నరహరి కటాక్షరత్నాకరం, గ్రహచార జయశాంకర నికేతనం—మాధవరాజు వెంకటేశ్వరదాసు

నాల్గవతరగతిపుస్తకము

పతివ్రతా ధర్మబోధిని—వంగపాక కామశాస్త్రి

పోరంబోకుల పోసవాకము—

బాలధ్రువచరిత్ర—హాసబ్నీసు వాసుదేవరావు

బేతెల్ బాప్టిస్టు సంఘముయొక్క ద్వితీయవార్షిక నివేదిక

భీష్ముడు—యం. సీతారామరావు

మూడవతరగతి క్రొత్తతెలుగువాచకపుస్తకము—యస్. భూమణం

విజయరాయరచరిత్ర చిప్పగిరి మాహాత్మ్యము—పి. నరసింగరావు

విద్యామాలిక మొదటిపుస్తకము

విప్రచరిత్రము—సూర్యదేవర రాఘవయ్యచౌదరి

సత్యాగ్రహాశ్రమప్రార్థనగీతావళి — శనివారపు సుబ్బారావు

సరస్వతీవాచకము (మూడవతరగతి) గద్యపద్యముల టిప్పణి.

సిద్ధాన్తపత్రిక—

హరిహర తారతమ్యము—శ్రీనివాసాచార్య

నాటకములు

ఆంధ్రవిజయము—దూపాటి కొండమాచార్య

ఉత్తరరాఘవము—బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతము

కృష్ణదేవరాయ పూర్వదిగ్విజయము— మండా కృష్ణమూర్తి

చండిక—ముత్తనేని వెంకటచెన్నకేశవులు

జగన్మోహన—గుండూరు కోటేశ్వరరావు

ద్రోణప్రతిజ్ఞ—జొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయశర్మ

ధ్రువవిజయము—జి. జాషువా

ప్రసన్నమార్కండేయము—తిరుక్కోవిలూరు శ్రీకుమార ఆదివరాహాచార్య

ప్రహ్లాదనాటకము—మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

మదనసాయకము—అల్లంశెట్టి అప్పయ్యకవి

రాధామనోహరము—బులుసు పట్టాభిరామశాస్త్రి, సోమనాథశాస్త్రి

లాక్షాగృహము—మల్లాది వెంకటవిశ్వనాథశర్మ

లాల్ గోహారు అను జయచంద్రచంద్రరేఖావిజయము—అయినాపురపు సుందరరామయ్య

శ్రీరామజననము—సోమరాజు రామానుజరావు

సంగీత చంద్రకాంతి—కొండాపల్లి సత్యనారాయణరావు

సత్యం శివం సుందరం—గుడిపాటి వెంకటాచలం

సరోజిని—సహదేవ సూర్యప్రకాశరావు
సీతాకల్యాణము—
సుభద్రార్జునీయము—హోతా వెంకటకృష్ణకవి
సాగరాంబ—జె. ఆర్. సాలమన్

ప్రహసనము

బోడిపెండ్లి—మండపాక రామశాస్త్రి
విరోచనదాసు—సంకాయల లక్ష్మణస్వామి

ఛందశ్శాస్త్రము-వ్యాకరణము

కవిసంశయవిచ్ఛేదము—అదిదము సూరకవి
పరిమితవ్యాకరణము—ములుకుట్ల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి
సమాసాలంకార ఛందోదర్పణము—జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

గణితము

తెలుగుస్కూల్ అర్థమిటెకు, మూడవపుస్తకము—జె. యస్. దేవసహాయం
బాలగణితము—మద్దూరి సత్యనారాయణరావు
సూక్ష్మవడ్డిజంత్రి

వైద్యము

గృహచికిత్స—షాహిక్ మాలానాసాహెబ్
బాహటము అను అష్టాంగహృదయము—వాగ్భటాచార్య
విషప్రతి విషమంజరి — పసంతపురం లోకరాజు మునెయ్య
సుశ్రుతము, శరీరస్థానము—సుశ్రుతాచార్య

మతము

ఆత్మలను రక్షించుటకు దేవుడు నియమించిన పద్ధతి
ఆనన్ద సంహితా, తృతీయసంచికా—రొంపిచర్ల కృష్ణమాచార్య భట్టార్ పార్థసారథి
ఒకవిచారణ—
కురానుషరీఫ్—
తెలుగు బైబిలు నిఘంటువులు—రివరెండు జె. ఆబర్లి
ధ్యానకందములు—యం. భుజంగరావు
విశ్వబ్రాహ్మణులు, పీఠములు
హిందూమతము—రివరెండు ఏ. యల్. జోన్సు

వేదాంతము

ద్వైత చిద్విలాసము—తెన్నేటి సత్యనారాయణ
కైవల్యామృతమోక్షగ్రంథము—వెంకటచిదానందయోగి
జీవయాత్ర—కంచనపల్లి కనకమ్మ
అజ్ఞానయోగసారము—రంగు కోటయ్య
ద్వైత బ్రహ్మసూత్రభాష్యం (తెలుగు అర్థము)—నందగిరి జోగిపంతులు
భక్తియోగము—
శివగీతా సంగ్రహము—ముదిగొండ కోటయ్యశాస్త్రి
శుష్కవేదాంత తమోభాస్కరము—మలయాళస్వామి

స్తోత్రము

ఆంజనేయ తారావళి—కంతేటి వీరయ్య
ఆంధ్ర భజగోవిందశ్లోకములు
ఆంధ్రస్తోత్ర మణిత్రయ—చింతపల్లి రామకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి
ఆళవందారు స్తోత్రము—గట్టుపల్లి శేషాచార్యులు
కృష్ణార్యాష్టోత్తరశతకము (సం) — వాడపల్లి కృష్ణమాచార్య (తెలుగుతాత్పర్యము)
ప్రాతఃకాల రాత్రికాలజపములు
భజగోవిందశ్లోకములు
ముకుందమాలా స్తోత్రము
విశ్వకర్మస్తవరాజము—క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్య
శివనామ సంకీర్తనతారావళి—శిరికొండ దశరథరామశాస్త్రి
శివస్తవ యోగమాల—తొండెపు కోటయ్య
సాంధ్ర లక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము—సి. అప్పయ్యశాస్త్రి
సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర స్తవము— స్థానపతి సత్యనారాయణశాస్త్రి
స్తుతిరత్నమాల—శృంగారం అయ్యమాచార్య

మాహాత్మ్యము

కేదారేశ్వరవ్రతమాహాత్మ్యము—యస్. శేషయ్య
ద్వాదశీమాహాత్మ్యము—గౌరిపెద్ద రాజదాసు
వెంకటాచల దివ్యక్షేత్రమాహాత్మ్యము—యల. రుద్రప్పనారాయణ

సంగమేశ్వర స్థలపురాణము—వారణాసి పట్టాభిరామ శాస్త్రి

కల్పము

అమావాస్య తర్పణము—
తులసీవివాహము-సంస్కృతసూత్రము (తెలుగు)
బ్రహ్మయజ్ఞము—
యాజుషా సర్వప్రయోగానుక్రమణిక
వేంకటేశాది పూజాపంచరత్నమాల—మల యాళస్వామి
సత్యనారాయణ వ్రతకల్పము

దండకము

భాస్కరదండకము—చంద్రుడు వీరేశ్వరరావు
రామదండకము—బంకుపల్లి కనకాచలము

సంగీతము—౧. హరికథ

సంగీత ప్రథమబోధిని—యె. సుబ్బారావు
కృష్ణతులాభారము—పంచాంగము వెంకటరామానుజాచార్య
కృష్ణానంద పరమహంసగారి జీవితచరిత్రము హరికథ—పరిమిసెట్టి లక్ష్మణదాసు
మయూరధ్వజచరిత్ర—వి. రామకృష్ణయ్యచౌదరి
రామపాదుకాపట్టాభిషేకము—చండి సుబ్రామయ్య

౨. యక్షగానము

గొల్లపల్లి శశిరేఖాపరిణయ నాటకము—వల్లభనేని చౌదరి
వేంకటేశ్వర విలాసము—నవులూరి జగన్నాథశాస్త్రి

3. ఇతరగేయము

అధ్యాత్మ రామాయణకీర్తనలు—
కన్యకామ్మవారి పాటలు
కల్కావతారము పాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
కుశలవకుచ్చలచరిత్ర
కూర్మావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
కృష్ణావతారముపాట— ,,
గజేంద్రమోక్షము— ,,
గుమాగుమ హాస్యపుపాటలు—
చిలుకుమఙ్గలపాట
తిరుపతమ్మపాట
దశావతారముల్లకీర్తన
దశావతారముల కీర్తనలు

నరసింహావతారము పాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
నలచరిత్రము, పదము
పద్మావతి వేంకటేశ్వరుల భజనకీర్తనలు—యం. హరిభూషణంనాయుడు
పరశురామావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
పారిజాతపల్లవి
ప్రణవానంద సద్గురు బోధామృతతత్వము—బి. వీరప
బుద్ధావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
భక్తగీతములు—గరిమెళ్ల సత్యనారాయణ
భగవత్కీర్తనలు—బహులరోజు సుబ్బయాఖ్యదాసు
మత్స్యావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
మైథునరామవిలాసము—పూటుకూరి పేరయ్యలింగం
యెంకిపాటలు—నండూరి వెంకటసుబ్బారావు
రామావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
వరాహావతారముపాట— ,,
వామనావతారముపాట— ,,
విరాటపర్వము పదము
శ్రీకృష్ణలీలలు శృంగారజావళీలు—ద్వభాష్యం పుల్లక...
సంపూర్ణ దశావతారముపాట—బద్దిరెడ్డి కోటేశ్వరరావు
సత్యభామసరసము
సవతులకయ్యము
సీతారామ భజనకీర్తనలు—కొక్కొండ కృష్ణమూర్తి పంతులు
హనుమద్భజనకీర్తనలు ప్రథమభాగము—కంభంపాటి శోభనాచలపతిరావు

ప్రకృతిశాస్త్రము

ప్రకృతిబోధక వాచకము, మొదటిపుస్తకము—యస్. శేషాచలశాస్త్రి
శరీరమర్మశాస్త్రము—యం. సంబంధమొదలి

రాజకీయము—చట్టము

గవర్నరుగారిరాక
ఆక్షేపణవివరము
హిందూమత దేవాదాయచట్టము

భూగోళము

ప్రపంచయాత్ర
మదరాసుజిల్లా భూగోళము—సి. ఆర్. నరసింహాచార్య మొదలి

ప్రేమగీతిక

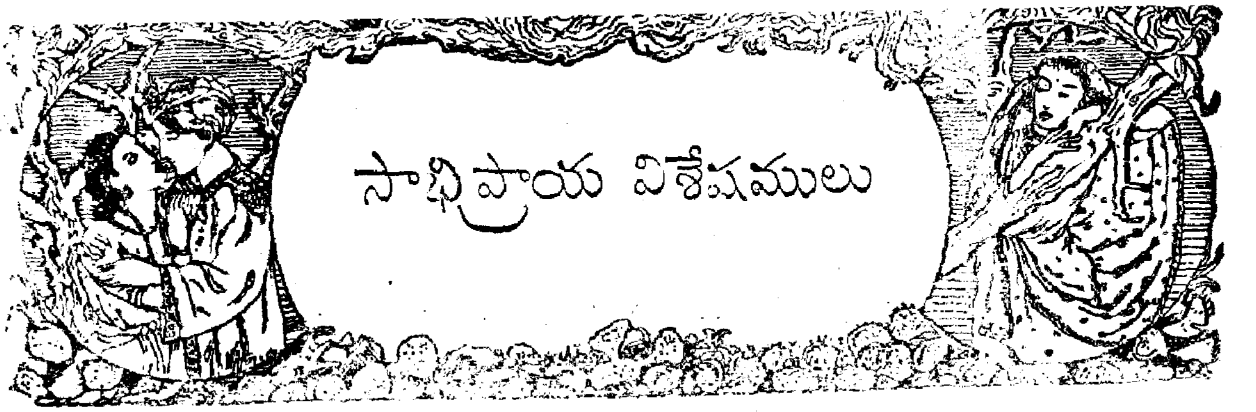
మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు (లలితకవితా కార్యస్థానము)

౧

అబల! "నా" యను-వాడొక్కడైన లేమి
ఈ విశాల జగతియందు నెందు దావు
లేక వెఱ్ఱివానివలె పరిభ్రమించు
చు విధివశమున నీయిల్లు చొచ్చి యచట
రమ్యసుస్నిగ్ధ ధవళాంబరమ్ము దాల్చి-
హస్తపద్మమ్మునం దొక పుస్తకమ్ము
పట్టి-మంజీరమంజుల ప్రణయరవము
చెలగ వచ్చెడి నిన్ను వీక్షించినాను
నిత్యనూతన లావణ్య నిలయమైన
తావక ముఖారవింద సందర్శనమున
గాఢ దుఃఖపరంపరా క్రాంతమైన
మామకస్వాంత మానంద ధామమయ్యె
అడుగు ముం దిడజాలక-అట్టె నిలిచి-
అమల మోహనత్వత్కటాక్షాంచలాంచి
త ప్రభాతరంగ సమితి దానమాడి-
చిత్తమందున విశ్రాంతి జెందినాను-
ప్రణయ భావపరంపరల్ ప్రబలుచుండ-
గగన హర్మ్యంబు లెన్నియో కట్టుకొనుచు-
అందరాని మహానంద మప్పుడంది
సఖియ! ధన్యుండనైతినే జగతియందు

౨

నవన వైలాలతాదేహా! నా సమక్ష
మందు నీవుండుటనె సుమీ యబ్బెనాకు
గగనహర్మ్య వినిర్మాణ కౌశలంబు
నందు విహరించి యానంద మొందుగరిమ
ఎందొ కార్యాంతరాసక్తి నేగుచున్న
నీవు ననుజూచి తటుకున నిలిచినపుడె
యేణలోచన! నాశుష్క హృదయసీమ
నంకురించెను ప్రణయ రాగాంకురంబు
కలికి! భవదీయ మధురవీక్షణములోని
ప్రణయలావణ్య విద్యుత్ప్రభాకిరణము
కష్టనిబిడాంధకార సంక్రాంతమైన
మామకాత్మను పూర్తిగా మార్చి నిలిచె
ఆణిముత్యాల కోవల నవఘళించు
పలువరుస యించుకించుక బయలుపడగ
మందహాసయుతంబుగ మాటలాడు
మధురతావకమూర్తి తన్మయుడనైతి
లలితకోమల మోహన కలితరుచిర
భవ్యభవదీయ శృంగార దివ్యమూర్తి
నాహృదయ భద్రపీఠమున నెలకొల్పి
చేసితిని ప్రేమరాజ్యాభిషేచనంబు.

సాభిప్రాయ విశేషములు

కలియుగమునందు కృతయుగ ధర్మారాధనము దురారాధ్యము. సిద్ధాంతములందు ప్రజాధికారమును, కార్యములందు నిరంకుశాధికారమును వర్తమానయుగ ధర్మముగ నున్నది. సిద్ధాంతములందు ప్రేమతత్త్వమును, వ్యవహారములందు స్వార్థతత్త్వమును వర్తమానయుగ ధర్మముగ నున్నది. తెల్లజాతులు నల్లజాతులపట్ల గల ప్రేమావేశమున లోకమునంతయును నాక్రమించుకొనుచున్నవి. ధనస్వాములు పేదలపట్లగల కనికరమువలన కుబేరులగుచున్నారు. నిరంకుశాధికారులు శాంతికాములై దౌర్జన్యములను జేయుచున్నారు. మతాభిమానులు ధర్మపరాయణులై యధర్మములను జేయుచున్నారు. ఈవిషమపరిస్థితులు ప్రపంచమునందంతటను ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. ధర్మాధికారులును, నధికారాభిమానులును విపరీత వాదములను జేయుచు సంభ్రమమును గలుగజేయుచున్నారు. ధర్మాధికారుల బలము స్వపక్ష సమర్థనమునకు వినియోగపడునటులు ధర్మసంరక్షణమునకు వినియోగపడుటలేదు. ప్రజా స్వామ్యత్వముగల రాజ్యములందును నధికారబలము నిరభ్యంతరముగను సాగుచున్నది. ప్రజాస్వామ్యత్వమునకు పదచ్యుతిని గలుగజేసి నిరంకుశత్వమును స్థాపించుట యుచితమను సిద్ధాంతములు ప్రబలుచున్నవి.

ప్రజాస్వామ్యత్వముగల గ్రేటుబ్రిటను ఫ్రాన్సు, ఇటలిదేశములందు నిరంకుశాధికారముమీదను వ్యామోహముగలుగుచున్నది. ఇటలీయందు ఫాసిటులనాయకుడైనముసులోనిరాజ్యము ప్రవర్ధమానంబగుచున్నది. దేశమునందు ప్రజాతంత్రము నామమాత్రావశిష్టమైనది. పత్రికాస్వాతంత్ర్యము, సంభాషణస్వాతంత్ర్యము, సమావేశస్వాతంత్ర్యము నిర్గమనమును బొందినవి. సకలవ్యవస్థలును ముసులోనిగారి దయాదాక్షిణ్యముమీదనాధారపడియున్నవి. ప్రజాస్వాతంత్ర్యమును నరికట్టి ముసులోనిగారిటలీరాజ్యమును స్వర్గరాజ్యమును జేయబూనుకొనుచున్నారు. ముసులోనిగారి మాయతంత్రములు ప్రజలకు సమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నవి. అధికారతృష్ణను సఫలము చేయుటకు ముసులోని జయ ఘోషములు దేశమున దశదిశలందును ప్రతిధ్వనిల్లుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యాచార్యులైన మేజిని గిరిబాల్డీల జన్మభూమి కిట్టి విషమస్థితి సంప్రాప్తమగునని యెవరూహింపగలరు? గ్రేటుబ్రిటనునందు ధనాభిమానము, కులీనాభిమానము ప్రభుత్వము నావహించినవి. కన్సర్వేటివు ప్రభుత్వము ప్రజాబలమును భగ్నము చేయుటకు బూనుకొనినది. బాల్డువిను, ఛేంబర్లిను, బర్కెను హెడుగారులు తెలిపిన యభిప్రాయము

లీవిషయమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి. కార్మికపక్షబలమును భేదించుటకు కన్సర్వేటివు పక్ష మవలంబించుచున్న తంత్రము సార్థక మగుచున్నది. బొల్షివిజము పిశాచభయము ప్రజాహృదయమునందు సంభ్రమమును గలుగ జేసినది. కన్సర్వేటివుపక్ష మీ సంభ్రమమును కార్మికపక్షసంహారమునకు విని యోగించుటకు సమకట్టినది. సమ్మెకట్టు సమ యమునందు ప్రభుత్వ మవలంబించిన దండ నీతి సంరంభ చిహ్నములకు నిదర్శనముగ నున్నది. ప్రభుత్వబలసంపదలు సమ్మెకట్టును జంపుటకు వినియోగపడినవి. బొగ్గు గనుల శాసనమును కార్మికపక్షము ప్రతిఘటించినను ప్రభుత్వము నిర్మించినది. ప్రజాస్వామ్యత్వ మును ధర్మాధికారులు నిరర్థకము చేయుటకు దలపెట్టినవిధమును ప్రభుత్వ వ్యవహారములు విశదముచేయుచున్నవి. ఫ్రాన్సునందు వ్యాప్త మైన యధికారాభిమానము ప్రజాస్వాతంత్ర్య మునకు గలుగుచున్న ప్రతికూల వాతావరణ మును విశదము చేయుచున్నది. నాయకులు సిద్ధాంతములందు స్వాతంత్ర్యబోధలను జేయు చున్నను నాచరణమునందు నిరంకుశత్వమును బూనుచున్నారు. నాయకుల యహంకార మును ప్రజలయజ్ఞానమును నీదుర్దశకు మూల ముగ నున్నవి. చిరకాల సంవర్ధితంబులైన యహంకారాజ్ఞానములను బోగొట్టుట దుస్తర మైనవిధమును ప్రపంచచరిత్ర సహస్రముఖ ములను విశదము చేయుచున్నది. అహంకా రాజ్ఞానముల నుపసంహరించుటకు మతాధి కారము, రాజ్యాధికారము నిరుపయోగము లైనవిధమును ప్రపంచచరిత్ర విశదముచేయు చున్నది.

* * * * *

రాజ్యబలాధికారము

మానవహృదయావృత మైన యజ్ఞానా హంకారములను శాసించుచు మానవులను ధర్మపరాయణులను జేయుట కాదికాలము నుండియును రాజ్యబలమును వినియోగించుట పరిపాటి యైనది. బలవంతులు వారిబలాధార మునను, పశుబలమును నిర్జించి ధర్మరక్షణ మును జేయుట యాచార మైనది. ధర్మరక్ష ణమునకు వినియోగపడిన పశుబల మధర్మా భ్యుదయమునకును వినియోగపడుట సహజ ము. పశుబలమునకు భోగమునందు గల యాసక్తి త్యాగమునందు గలుగదు. బల మదాంధు లైన హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపు రావణ శిశుపాలాది రాక్షసవీరుల చరితములు పశుబలదౌష్ట్యమును విశదము చేయుచున్నవి. ప్రజాశక్తి పశుబలసంహారమును జేయుటకు వినియోగపడినటులు పశుబలప్రదర్శనమున కును వినియోగపడుచున్నది. పశుబల సంహా రమును జేసిన పశుబలము పశుబలలక్ష్యమునే వ్యక్తము చేయుచున్నది గాని దైవబలలక్ష్య మును వ్యక్తము చేయ జాల కున్నది. శ్రీకృష్ణుడు విజయునకు కురుక్షేత్రమునందు జేసిన యుపదేశము:

శ్లో. హతోవా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం
జిత్వావా భోక్ష్యసే మహీమ్,
తస్మా దుత్తిష్ఠ కౌన్తేయ!
యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః.

నేటికిని చెల్లుచున్నది. రాజ్య భాగ్యభోగాభిలాష బలమునకు ప్రయోజనముగను పరిణమించినది. వర్తమాన యుగమునందు పెచ్చు పెరిగిన సంగ్రామములు, సైన్యములు, మారణ సాధనములు, పశుబలప్రాబల్యమును విశదము చేయుచున్నవి. లోకశాంతికిని, ధర్మరక్షణమునకును పశుబలసాధ్యమైన భాగ్యభోగములు నిరర్థకములైనవి. ఆదికాలము నుండియును మహాత్ములు ప్రపంచప్రవృత్తియందు మానవలక్ష్యమును పశుప్రవృత్తినుండి మరల్చి దైవప్రవృత్తియందు లగ్నము చేయుటకు విశ్వప్రయత్నములను లోకకల్యాణమునకు జేయుచుండిరి. మహాబల సంపన్నుడైన బలిచక్రవర్తి భోగరాజ్యమును విసర్జించి త్యాగరాజ్యమును స్వీకరించిన యితిహాసము దైవవిభూతిప్రాభవమును విశదము చేయుచున్నది. మానవప్రవృత్తికి దైవలక్ష్యమును నిరంతరమును ప్రత్యక్షముచేయుటకు మహానుభావులు భిన్నమతములను స్థాపించి లోక కల్యాణమునకు దోడ్పడుచుండిరి. బుద్ధభగవానుడు భోగాయతనంబైన మహాసంసారమును బరిత్యజించి త్యాగమహిమను సువ్యక్తము చేసెను. మతాభినివేశము మతాధికారాభిమానరూపములను దాల్చుచు సంక్షోభమునకుగారణం బగుచున్నది.

* * *

మతాభిమానము

త్యాగపూర్వమైన మతాభినివేశము రాగపూరితమై సంక్షోభమునకు మూలమగుచున్నది. రాజ్యాధికారమువలె మతాధికారమును పశుబలారాధ్యమై శాంతికి బదులు సంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నది. బుద్ధుని రాజ్యత్యాగము, ఏసునిప్రాణత్యాగము, శంకరుని వైరాగ్యము, మహమ్మదుని భగవదావేశము పరమార్థమునకు సాధనము గాకను కలంకపూరితములైన మతావేశమునకు గారణంబులైనవి. ప్రపంచమునందు మతాభినివేశము సన్నగిలుచు మతాభిమానము వర్ధిలుచున్నది. బుద్ధభగవానుని కాలమునందు వేనవేలుసంసారములను విడిచి శాంతిసందేశమును లోకమునం దంతటను ప్రచారమును జేసినను కాలక్రమమున నా యుత్సాహము సన్నగిలి యభిమానరూపమును దాల్చినది. సకలమతములును నభిమానమును బూని నిరంకుశత్వమును దాల్చుచు మతాచార్యుల సంకల్పమును నిరర్థకము చేయుచున్నవి. మహమ్మదీయక్రైస్తవమతబోధకుల మతాభిమానము హిందూమతబోధకులనుసైత మావరించినది. పరమతస్థులను స్వమతప్రవర్తకులను జేయుటకు హిందూమతస్థు లందును సంచలనము గలిగినది. ఈసంచలనము హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములకు మూలమైనది. ప్రేమారాధ్యమైన మతప్రవేశము ద్వేషపూరితమైనది. లోకశాంతికి రాజ్యాధికారబలమువలె మతాధికారబలమును నిరుపయోగముగ నున్నది. గాంధిమహాత్ముడును నితరతత్త్వజ్ఞులును ప్రపంచశాంతికి ప్రేమతత్త్వమును బోధించుచున్నారు. ప్రపంచశాంతికిని, మానవకల్యాణమునకును నిరంకుశ రాజ్యాధికారము మతాభిమానము నిరుప

యోగములుగ నున్నవి. వర్తమానకాలమునందు శాంతిస్థాపనమునకు ప్రజాస్వామ్యత్వము సాధనము గాగలదనుభావము ప్రపంచమునం దంతటను ప్రబలుచున్నది.

* * *

ప్రజాస్వామ్యత్వము

ప్రజాస్వామ్యత్వమును సఫలము చేయుటకు జేయుచున్న ప్రయత్నములకు లోకమునం దంతటను ప్రతిఘటనము బయలుదేరుచున్నది. అధికారాభిమానులు, ధనాభిమానులు, విద్యాభిమానులు, కులాభిమానులు వర్ణాభిమానులు, సౌందర్యాభిమానులు ప్రతిఘటనమునకు బూనుకొనుచున్నారు. ప్రజాస్వామ్యత్వమునకై కార్మికులు సోవియటులు స్వాతంత్ర్యప్రియులు చేయుచున్న ప్రయత్నములు నిష్ఫలము లగుచున్నవి. ఈ దుస్థితికి స్వార్థపరాయణుల దురహంకారము, ప్రజల యజ్ఞానము మూలకారణములుగ నున్నవి. ప్రపంచదుస్థితికి మూలకారణములైన యజ్ఞానాహంకారములను నిర్మూలముచేయుట కాదికాలమునుండియును మహాత్ములు విశ్వప్రయత్నములను జేయుచున్నవిధమును మానవ పరిణామము విశదముచేయుచున్నది.

మతాచార్యులు, మతప్రవర్తకులు, పండితులు,కవులు,గాయకులు, శాస్త్రజ్ఞులు, తత్త్వజ్ఞులు మానవ పరిణామమునకు దోడ్పడినవిధమును ప్రపంచచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. ప్రపంచావృతమైన యజ్ఞానాహంకారములసంహారము వలననే ప్రపంచశాంతిగలుగవలసియున్నది. అజ్ఞానసంహారమునకు ప్రజాస్వామ్యత్వము ప్రయోజనకరము గాని ప్రతికూలముగాదు. ప్రజాస్వామ్యత్వముగల దేశములందు శాంతిస్థాపనమునకు ప్రజలు చేయు ప్రయత్నములు మానవులకు కర్తవ్యమును విశదము చేయుచున్నవి. ప్రజలయజ్ఞానము, ప్రభుత్వ నిరంకుశత్వము భారతభూమియందు స్వరాజ్య స్థాపనమును దుర్లభము చేయుచున్నవి. అజ్ఞానమును సంహారముచేయుటకును, నిరంకుశత్వమును నిర్మూలముచేయుటకును రాజకీయసభలు నిర్మాణకార్యమువలెను ప్రయోజనకరములు గావని నిత్యానుభవము విశదము చేయుచున్నది.

* * *

రాజకీయసభలు

దేశమునం దంతటను రాజకీయ సభలు శరపరంపరలుగను జరుగుచున్నవి. కాంగ్రెసు సభలతోపాటు జస్టిసుపక్షసభలు, జాతీయపక్షసభలు జరుగుచున్నవి. ప్రసంగములతో సభాప్రయోజన మంతము నొందుచున్నది. గంభీరమైన తీర్మానములు, కార్యవిముఖత్వము, సంకల్పసిద్ధికి సాధనములు గావు. తీర్మానములను సఫలముచేయుటకు సామర్థ్యము ప్రజలకు గలుగనంత వరకును పారతంత్ర్య సమ్మోహము యథేచ్ఛగను రాజ్యము చేయుచుండును. అసహాయయోగము ప్రజల హృదయములందు స్వాతంత్ర్యసంచలనమును గలుగజేసినను స్వాతంత్ర్య భావము స్థిరపడలేదు. స్వాతంత్ర్యభావము ప్రజాహృదయమునందు సుస్థిరముచేయవలసిన భారమవకాశములుగల సకలప్రజలమీదను గలదు. దేశసేవనుజేయు

టయందు నాయకానుచరుల భావము నిరుపయోగము. యథాశక్తిని సేవను చేయగలవారందరును సేవకులు. సేవకులే నాయకులు. సేవకుల కందరకును నధ్యక్షపదవుల నలంకరించుటకును గంభీరోపన్యాసములను జేయుటకును నవకాశములును, శక్తి సామర్థ్యములును లేకపోయినను సేవకులకు లోపము గలుగదు. నాయకులును, ప్రజలును నీ పవిత్రధర్మమును గ్రహించి దేశసేవకు లెంత సామాన్యులైనను గౌరవించుట ధర్మము. శ్రీకృష్ణుడు భగవద్గీతయందు "పత్రమునుగాని పుష్పమునుగాని ఫలమునుగాని తోయమునుగాని భక్తిపూర్వకముగ సమర్పించిన గ్రహించి సంతృప్తిని బొందుదును" అని తెలిపినరీతిని దేశమాతయును భక్తిపూర్వకమైన సేవతో స్వల్పమైనను సంతృప్తిని బొందుచున్నది.

సేవకు సేవాశ్రమములవలె రాజకీయసభలు యథార్థమైన రంగములు గాజాలవు. రాజకీయసభలయందును, పత్రికలయందును ప్రబలుచున్న దూష్యములును, దౌష్ట్యములును, పరమహేయములై ప్రజాసేవకు కళంకమును గలుగంజేయుచున్నవి. చెన్నపురియందు జస్టిసుపక్షమువారు చేయుచున్న యల్లరు లసభ్యముగ నున్నవి. ఇతరసభలయందును దురహంకారప్రేరితులై నాయకులు చేసెడి ప్రసంగములును ననర్థదాయకములుగ నున్నవి. నాయకులకును ప్రచారకులకును వర్తమానవిషమదశయందు సేవాదీక్షను బూనుటకు గాంధిమహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణకార్యవిధానము సాధనముగ నున్నది. త్రికరణశుద్ధిగను రాటమును, అస్పృశ్యతానివారణమును, హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనమును నమ్మనివారు సేవాదీక్షను నిర్వహింపజాలరు. సత్యాగ్రహాశ్రమములు ప్రజల కాత్మవిశ్వాసమును సేవాభిలాషను గలుగజేయుటకు ప్రయోజనకరములుగ నున్నవి.

* * * * *

సత్యాగ్రహాశ్రమములు

గాంధిమహాత్ముడు సబర్మతీ తీరమునందు స్థాపించిన సత్యాగ్రహాశ్రమము సేవాదీక్షపరాయణులకు సుక్షేత్రముగను వెలయుచున్నది. ఆశ్రమవాసుల శ్రద్ధాభక్తులు కార్యపరత్వము సేవాలక్ష్యమును విశదము చేయుచున్నవి. గాంధిమహాత్ముని నివాసము సబర్మతిని దివ్యక్షేత్రము చేసినది. బహువిధములైన యాత్రికులు సబర్మతియందు గాంధిమహాత్ముని సేవించి కృతార్థు లగుచున్నారు. రాజకీయ సాంఘిక నైతికయాత్రికులకు సబర్మతీ తీర్థము దివ్యాశ్రయమై ప్రజ్ఞాధనులను జేయుచున్నది. శ్రీయుత రాజగోపాలాచార్యులవారి పుదుపాలెము సత్యాగ్రహాశ్రమమును, పల్లెపాడునందలి పినాకినీసత్యాగ్రహాశ్రమమును, సీతానగరమునందలి గౌతమీసత్యాగ్రహాశ్రమమును ప్రజాహృదయములందు సేవాదీక్షను ప్రజ్వలింపజేయుటకు దోడ్పడుచున్న విధమును ఆశ్రమముల సందర్శననివాసములు విశదము చేయుచున్నవి. పినాకినీ గౌతమ్యాశ్రమములందు జరిగిన నెల్లూరు గోదావరిమండల సభలు సత్యాగ్రహాశ్రమముల ప్రయోజనమును

విస్పష్టము చేయుచున్నవి. వివిధ కులముల స్త్రీలును పురుషులును కలిసి రాటములను వాడుటను జూచునపుడు మహాత్ముని రాటపు సందేశము ప్రత్యక్షముగను గోచరం బగుచుండును. అస్పృశ్యతానివారణమున కాశ్రమములందు జరుగుచున్న పని యానందమును గలుగజేయుచున్నది.

ఆశ్రమములందు సమావేశమైనసభలు కేవలము మాటలరంగములుగాకను కార్యరంగములుగను బరిణమించినవి. శ్రీయుత సి. వి. కృష్ణగారు, బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్రహ్మణ్యముగారు వారి మిత్రులును ఆశ్రమములందు గడుపుచున్న నిరాడంబర జీవనము సేవాపరాయణులకు సేవావిధానమును విశదము చేయుచున్నది. ఆశ్రమవాసులజీవితములు సామాన్యప్రజల కాదర్శములై ప్రజలను కార్యశూరులను జేయగలవు. సభలు, విద్యాలయములు బోధలు చేయజాలని దుర్ఘటకార్యముల నాశ్రమములు చేయగలవు. గౌతమీ సత్యాగ్రహాశ్రమమునం దాశ్రమవాసులుచేయుచున్న వైద్యసహాయము,విద్యాదానము, ఖద్దరునిర్మాణము వినగలవారికిబోధలను, కనగలవారి కనుష్ఠానవిధానమును తెలుపుచున్నవి.

ఆదికాలమునందు ఋష్యాశ్రమములును, బౌద్ధయుగమునందు విహారములును జేసిన యుపకృతిని వర్తమానసమయమునందు సత్యాగ్రహాశ్రమములు చేయుట కుపచరింప గలవు. ఆశ్రమవాసు లందరును గాంధిమహాత్ముని వలె జగద్విఖ్యాత పురుషులు గాక పోయినను యథాశక్తిని మానవసేవను జేయుటకు దీక్షాపరాయణుల కవకాశములు గలవు. సేవాపరాయణుల యవకాశములను సార్థకము చేయవలసిన భారము ప్రజలమీదను గలదు. ఆశ్రమముల పోషణమునకు ప్రజల సహాయాదరణములు సాధనములుగ నున్నవి. సబర్మతీ పుదుపాలెము ఆశ్రమములను, శ్రీమంతులుపోషించుచున్నారు. శీతానగరాశ్రమమునకు జీవన్లాలుగారు చేయుచున్న సహాయము ప్రశంసనీయముగ నున్నది. ధర్మాత్ములైన యాంధ్రులు ముఖ్యముగను నెల్లూరు గోదావరి మండలవాసులు పినాకినీ గౌతమీ సత్యాగ్రహాశ్రమములను గాపాడి యాశ్రమనిర్మాతల సంకల్పమును, త్యాగమును సార్థకము చేయుదురుగాత!

ఆశ్రమనిర్వహణము దుష్కరముగాని సుకరముగాదు. నిర్వాహకులు సేవానిమగ్నులగుట కాశ్రమపోషణమున కవసరమైన సాధనసామగ్రులు గావలయును. నిర్వాహకులు వారిదృష్టిని భౌతికసంపదలందు గాకను దైవసంపదలయందు లగ్నముచేయుటయవసరము.పాశ్చాత్యసంసర్గము ప్రపంచదృష్టినిభౌతికభోగములందు సంపూర్ణముగ లగ్నముచేసినది. భౌతికలాభములందు లగ్నమైన దృష్టి నాధ్యాత్మిక పరముచేయుట లోకసంగ్రహమునకు వర్తమానయుగమునం దవసరముగ నున్నది. మానవలక్ష్యమును నాధ్యాత్మికపరముచేయుటకు నిష్కామకర్మయోగము సాధనముగాని సన్న్యాసయోగము సాధనము గాదు. గాంధిమహాత్ముడు కర్మ

యోగాభ్యాసమునకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు సకలజనులకుకు నాచరణ యోగ్యములుగనున్నవి. గాంధిమహాత్ముడు చక్రవర్తియైనను అజ్ఞానాహంకారావృతమైన ప్రజాహృదయమును నిర్బంధముగనుమార్పజాలడు. స్వరాజ్యసంపాదనమునకును శాంతిస్థాపనమునకును, త్యాగసంపన్నులును సేవానిరతులును నైన సేవకులను సిద్ధముచేయుటకు సత్యాగ్రహాశ్రమములు సకలవిధములను దగియున్నవి. భారతపునర్నిర్మాణమునకును ప్రపంచశాంతికిని సాధనంబులైన సత్యాగ్రహధర్మములను ఆశ్రమవాసులును ప్రజలును ననుష్ఠించి మానవకల్యాణమునకు దోడ్పడుదురు గాక! రాజ్యాధికారాభిమానమును మతాధికారాభిమానమును ప్రజాధికారాభి మా న ము ను పోయి మానవధర్మాభిమానము వర్ధిల్లుటకు, ప్రజలు ధర్మమార్గప్రవర్తకు లగుటకు భగవంతు డనుగ్రహించు గాక!

ఆత్మప్రబోధము

దుగ్గుమహంతి సీతారామశర్మ గారు

భువనమోహనమైన పూవవెన్నెలలఁ
　　బాలమీఁగడఁబోలు పండువెన్నెలల
నిండారఁబూఁచిన నిగ్గువెన్నెలల
విహరించుచున్నాఁడవే ప్రాణసఖుఁడ!

గీ. ఈ కొండదరి సెలయేటిచెంగటను
ఈ మల్లెపూ పొదరింటిముంగిటను
ఈ మనోహరసికతామయంబులను
ఆటలాడుచునుంటివా నేస్తకాఁడ!

గీ. గండుకోయిల చిందుకలరుతంబులకు
నిండుజాబిల్లి రేయెండనిగ్గులకు
ఏటికూఁతల కెలదేఁటి గీతులకు
మరులుకొన్నాఁడవే మనసు నిల్పితివె.

గీ. ఈ కౌముదీశోభ యెన్నినాళ్లుండు
ఈ వసంతోదయం బెన్నినాళ్లుండు
ఈ పుష్పసౌరభం బెన్నినాళ్లుండు
ఈ గానమాధుర్య మెన్నినాళ్లుండు
ఆత్మలోఁ దలపోయుమా సంగడీఁడ!

సీ. ప్రణయలీలామంత్ర పఠనమే రసమంచు
　　సంకీర్తనంబును సలుపకోయి!
సతతంబు శృంగారజలధి వీచికలందు
　　లాస్యంబొనర్పఁ బాల్పడకుమోయి!
మోహాలతాపాశముల నూఁతగాఁబట్టి
　　యూరక యుయ్యాల లూఁగకోయి!
ఐహికానందసౌఖ్యములు శాశ్వతమంచుఁ
　　దలపోసి వెఱ్ఱెత్తి మెలఁగకోయి!
ప్రకృతి ప్రకృతియటంచునుబలువిధములఁ
బాడుచుండెద వొక్కటేపాటగాఁగఁ
బరముఁగూర్చి యొకండైన పలుకవేల?
గాన విద్యావిహార! యో కవికుమార!!

గీ. ప్రకృతిసౌందర్యమునకు విభ్రమముఁజెంది
యఖిలమును మఱచుచు ముగ్ధుఁడైనవాఁడ
విట్టి ప్రకృతుల నెన్నో రచించినట్టి
సర్వసుందరమూర్తిని జాటవేల?

హృదయనిర్వేదము

పి. అన్నాజీ శర్మ గారు

ఎంతగా నీవు నన్నీసడించుచున్న
ఉభయులముగూడ జీవించియుండునంత
వరకు నీవిూదిప్రేమతత్పరత స్వామి?
మరువలే నెంత హృదయంబు మరుగుచున్న.

ఎన్ని యేండ్లుగతించె నన్నీదురంత
దుఃఖవారాశిలో బడద్రోసిపోయి
ఇంకనీజన్మమునకు లేదేమొ స్వామి
కన్నులారంగ నినుగాంచుకలిమి నాకు.

ప్రబలవిరహార్తిచేత నావలెనె నీవు
మివుల గ్రసియించి మారియుందువు నిసర్గ
రాగరక్తిని హృదయాల వ్రాసుకొనిన
ప్రణయరూపాలుమార వెప్పటికిగూడ.

తిరుగ నీపేదకడ కరుదెంచినీవు
'ప్రేయసీ!' యని ప్రియమార బిలుతువనుచు
నెపుడు నీకోసమే నిరీక్షించు చెల్లా
గడియ యుగముగ కాలంబుగడపుచుంటి.

అంతులేని సహింపగా నలవిగాని
ఈవియోగార్తిచే బ్రతుకెల్ల నొక్క
శోకగీతముగా పాడజూచు నాకు
గడపెదింక క్షణంబైనగాని స్వామి.

ఎపుడు రానుంటివో గ్రహియింపలేక
శూన్యమార్గనిరీక్షణ క్షోభతోడ
గుండియలుగొట్టుకొన దిగుల్ గుబులుకొనగ
వేడినిట్టూర్పు సెగలలో వేగుచుంటి.

నీదుప్రేమయు విశ్వాసనియతి జూచి
యెన్నటికి నీవు నావాడవేయటంచు
పొంగితిని నాడు నేడు నన్బోలినట్టి
హీనభాగ్యలు లేరని యేడ్చుచుంటి.

ఎంతగాదూరమైపోవ నెంచినీవు
నాబ్రతుకు పాడొనర్చుచున్నావొ అంత
కంతగ ననంతరక్తి నాయాత్మ నిన్నె
వలచి నిలువున మండిపోదలంచుచుండె.

దృష్టిపథమునువిడి నీ వదృశ్యమైన
కావలెనునాకు నీకటాక్షంబె యనుచు
తరిగిపోవని యుత్సాహగరిమతోడ
కాచుకొనుచుంటి నీపైని గలుగుప్రేమ.

పరిహసించుచు నాసమీపంబుజేరి
యలరి యలరింపజేసిన యవసరముల
నొక్కటొకటిగ స్మరియించుచుండునపుడు
ఝల్లుమని మేను నిలువెల్ల జలదరించు.

ఎల్లెరుంగుదువోయి? నాహృదయమెట్లు
దగ్ధమగుచున్నదో నిన్నె తలచుకొనుచు,
ఈయభాగ్యపుబ్రతుకే లభించెనొక్కొ
నీదుపరిహాసకేళీవినోదములకు?

చెదుగన నెఱుంగనట్టి నాజీవనంబు
ప్రబలతాపార్తి నింకిపోవలసినదియొ!
ఈప్రభూతార్ద్రయౌవనాశాప్రసూన
వాసనలుగాలి కెగసిపోవలసినవియొ?

అశిథిలంబైన యీప్రణయానుబంధ
మింతలో త్రెంపబోకు మోహృదయనాథ!
త్వరపడి యొనర్చి తరువాత తప్పెరింగి
ఫలములే దెంత పరితాపపడినగాని.

ఎట్లులుండునో నాభాగ్యమేమొ యనుచు
కలత గుందుట నాపనిగాదు స్వామి?
నిను స్మరించుచు నేమరణింతునేని
ప్రణయవిశ్వాసమున కదే ప్రతిఫలంబు.

Edited and Published By K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thambu Chetty Street, G. T. Madras.